Paks Memorial Book

Mazkeret Paks

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

AUTHOR	Sofer, David.
TITLE	Mazkeret Paks : [divre yeme ha-kehilah ha-kedoshah Paks, mi-yom hivasdah 'ad ḥurbanah / be-'arikhat S. B. David Sofer]
IMPRINT	880-03 Yerushalayim : ḥ. mo. l., 722- [1962-
DESCRIPT	v. : illus., facsims. ; 23 cm.
SUBJECT	Sofer, Eli'ezer Zusman, 1828-1902. Rabbis -- Hungary -- Biography. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Hungary -- Paks.
ADD'L NAME	Sofer, David.
ADD'L TITLE	Mazkeret Paks : [divre yeme ha-kehilah ha-kedoshah Paks, mi-yom hivasdah 'ad ḥurbanah / be-'arikhat S. B. David Sofer]

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

תולדות

רבי זוסמן סופר

(פרקים ששי, שביעי ושמיני, מספר מזכרת פאקש)

זה ספר תולדות אדם הגדול בענקים, איש חי ורב פעלים,
הגאון האדיר המפורסם, סיני ועוקר הרים
מרביץ תורה ויראה, צדיק יסוד עולם, כקש״ת
מוה״ר **אליעזר זוסמן סופר** זצוק״ל
הרב דק״ק האלאש, פאקש והגלילות
בעמ״ח ספרים:
ילקוט אליעזר, דמשק אליעזר, ספר המקנה, עט סופר ועוד

ותולדות בניו הרבנים מאורות הגדולים:
הגה״צ רבי **יוסף ליב סופר** זצ״ל
והגה״צ רבי **שמעון סופר** זצ״ל
רבני ק״ק פאקש יצ״ו

ערוך וסודר ע״י הרב שמחה בונם דוד סופר

עיה״ק **ירושלם** תובב״א
התשכ״ו

לזכר נשמת

צדיק יסוד עולם, ש״ב עטרת תפארת משפחתינו, רב האי גאון
המפורסם בתורתו ובצדקתו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק,
רבי **יצחק צבי סופר** זצ״ל
הגאב״ד דקה״י טעמשוור, בעמ״ח שו״ת מספר הסופר.
לעת זקנתו זכה לעלות לעיה״ק ירושלם ת״ו, ושחל״ח
ביום עש״ק כ״ו אדר תשכ״ו, זיע״א.

הכתובת:
הרב דוד סופר
בתי הונגרים 119
ירושלים

Adress:
Rabbi DAVID SOFER
Bote Hungarim 119
Jerusalem, Israel

דפוס „בומבירגו" ירושלים

פתח־דבר

הפעם אודה את ה׳ בפרי עטי, בתוך רבים אהללנו, אשר גמל עלי לסיים שלשה פרקים אלו, ולהכניסם בתוך ספר הזכרונות של ק״ק פאקש.

פרקים אלו משמשים מעין דוגמת הראשונים, דברים מעניינים מהעבר לפני מאה שנה, נקודות חשובות, מלחמת הדת ומלחמת מצוה, מסירות נפשם של דורות הקדמונים, מה שלא על הפרט של ק״ק פאקש בלבד יוצאת, אלא על הכלל כולה יצאה. ממנה יתד וממנה פינה לדורות עולם, איך לעמוד בפרץ ולא להתמוטט לפני רשעי הדור, ואז גם ה׳ ית״ש יושיט ימין קדשו וירומם קרנות צדיק.

הכרך הזה מוקדש להבליט את אישיותו וקומתו של אב בחכמה ואיש המעשים, רבה של פאקש, הוא רבינו הגדול והקדוש רבי **אליעזר זוסמן סופר** זצ״ל, המנהיג הדגול מרבבה, דרשן ומוכיח ומזכה את הרבים, תופס ישיבה ומרביץ תורה להמון תלמידים, אהוב אוהב את הבריות אם שוע אם דל, מכניס אורחים מאכילם ומשקם, פיזר נתן לאביונים, לאלמנות וליתומים, ספרא רבה מחבר ספרים יקרים ומועילים, מאסף ומלקט דברי ראשונים וסברות האחרונים, להועיל לצאן קדשים תלמידים קטנים עם הגדולים, מחנך ומורה דרך לבניו ולאחרים, בפיו בדברי נועם אמרותיו, ובעטו במכתביו.

הרי אשכול הכופר, איש שהכל בו, מאנשי השם אשר גובה להם. דלה דלה מתורת רבותיו ארזי לבנון אדירי הדור, והשקם לצאן קדשים, לתלמידים הגונים, לדורות ישרים, וקבעם לנצח בספרי חן, אשר כל העולם מלא מכבודם, ומבהיקים באורם אור תורה על פני חוצות, הן באגדה והן בפלפולי דאורייתא.

לכן אמרנו, לקבוע לדורות פעולת צדיק יסוד עולם, להפיץ על פני תבל אשר כמוס וחתום עודנה. זכרונות וחילופי מכתבים מעט מזעיר הנשארו לפליטה, ואת אשר הבאתי אתי עמי כאשר זכיתי לעלות ארה״ק בעוד מועד. יהי נא ספרינו זה לרצון, לכבוד ולתפארת לכל המשפחה יוצאי חלצי רבינו הגה״ק רבי זוסמן זצ״ל, ולבני לעדה הקדושה ק״ק פאקש אשר בו עמד לכהן ולשרת בקודש, עם בניו המאורות הגדולים אחריו, וזכותם תעמוד לנו ותגן לנצח, כמאמרם ז״ל (ירושלמי ברכות פ״ד ה״א) ״אשרי אדם שזכו לו אבותיו, אשרי אדם שיש לו יתד במי להיתלות בה״, ולא ימוש דברי התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

אמרנו להדגיש בשער בספר כמה מקורות ויסודות, שלא יעלה על לב הקורא לומר שהם דברים שאין להם שחר. הפרטים לתולדות א״ז רבי זוסמן סופר זצ״ל — מה שלא נרשם המקור בצדו — הם מספרי הרה״ג ר״ש רייניטץ ז״ל, שהי׳ חתן ש״ב הגה״צ רבי משה סופר בעל מהר״ם סופר זצ״ל, וגם מרישומיו של ש״ב הגה״צ רבי אברהם יעקב סופר זצ״ל הי״ד, הרב דק״ק טעטה, מי שהי׳ נכדו ובן משק ביתו של רבינו, בפרט לעת זקנותו לא מש נכדו מתוך אהלו, וגם כשנשא אשה קבע דירתו בפאקש כדי שיהי׳ סמוך ונראה אליו, והוא הי׳ יודע ומכיר תקפו וכחו של אותו זקן שקנה חכמה ותבונה בכל מקצועות התורה, איש חי ורב פעלים. עוד זאת עשה הרב מטעטה, שקבץ גרנה את חליפת מכתבים שהי׳ לו לרבינו עם גדולי דורו, ורשם

בעטו זכרונות ועובדות קיימות מה שראה עיניו ומה שסיפר לו רבינו בעצמו, ועשה מכל אלו קובצים מכורכים עשירי תוכן ורב ערך, חבל שרובם נאבדו ונקרעו בימי החורבן והשואה, ולא נשארו כי אם שירי שריים מעט מזעיר משמרת לדורות.

המקור לפרשת הפירוד באונגרין, הם מספרי רי״י גרינוולד, תולדות מהר״ם שיק ועוד. מנהגיו של רבינו הם ע״פ רוב מכתי״ק של אאמ״ו זצ״ל, וממה שבא בדפוס בקונטרס תולדות משפחת סופרים. המכתבים שאינם מסומנים, הם מעצם כתי״ק או מהעתקות נאמנות מקוריים.

אנו מקוים שגם כרך זה ימצא הד וחן בקרב חובבי ספרים, ורבים ימצאו בו נופש, ועמלינו יהי׳ לברכה, לעורר את הישנים ולהקיץ נרדמים, בפרט לבני יוצאי קהילת פאקש הנפוצים על פני תבל, יראו מעשי הגדולים ויזכרו הלכה, המעשה אשר יעשון ללכת באור התורה ובדרכי הישרים והתמימים בלבותם, עד כי יבוא שילו, ויקבץ קהלו, וידע את אשר לו, בב״א.

עלינו לשבח ולברך את כל אלו שהגישו לנו עזרה ברוח ובחומר, אלו שנתנו יד והמציאו לנו מכתבים, מיסמכים ותצלומים לשיפור והרחבת הספר. בפרט ראויים להוקרה, ידידנו הרב הגאון ר׳ **יוסף דיהאן** הגאבד״ק האלאש שליט״א מפעיה״ק, וש״ב הנעלה, נבון ומושלם מר **עמרם סופר** נ״י מציריך.

אות לטובה ולברכה מגיע לקרובינו הרבני המופלג בהפלגת חכמים, הר״ר **דוד שמואל שמלצר** הי״ו, ע״ז הצ׳ החשובה מרת **שרה יאכד** שתחי׳, בת ש״ב הגה״צ רבי אברהם יעקב סופר הרב מטעטה זצ״ל, בעד שהמציאו באדיבתם את כל תצלומים ממכתבי קודש שהיו ברשותם, מעזבון אביהם הגז״ל, וגם נתנו סיוע להדפסת הספר, יתברכו ממעון הברכות, ויראו דורות ישרים עוסקים בתורה ובמצות א״ס.

אחרון אחרון חביב, להזכיר לטובה ולברכה, הוא הגבר הוקם על, הרה״ח הנודע לשם ולתהלה, הר״ר **ישראל זופניק** שליט״א עם זוגתו העדינה החשובה מרת **טעמא** שתחי׳, אשר אני שוכן בתוך בית מדרשו שהקים לשם ולתפארת בשם **״זכרון ישראל״**, בית קודש המיועד לתורה ולתפילה בתוככי ירושלם ת״ו.

ה׳ הטוב יהי׳ בעזרם, שיזכו לזקנה ושיבה טובה, ויראו אך טוב ונחת ממעשי ידם הכבירים שהקימו להרמת קרן הדת והמסורה בארץ ובגולה, אמן.

מנשים באהל תבורך זוגתי העדינה הצ׳ מרת **בלומא** תחי׳, בת הגה״ח בנש״ק ר׳ אהרן קינדערפריינד זצ״ל, עם יוצאי חלצינו הי״ו, הרה״ג המפורסם ר׳ **יוסף משה**, הרה״ג ר׳ **אברהם נתן**, הרה״ח ר׳ **חיים אהרן**, מרת בריינדל **ראכל** עם בעלה בנש״ק הרה״ח ר׳ **מנחם נחום טוורסקי**, שיחיו הם נשיהם בניהם ובנותיהם ויזכו לראות את צאצאיהם מגודלים בתורה ויר״ש כל הימים, אכי״ר.

בהודי׳ על העבר ובתחנונים על העתיד לבוא, אשתחוה בברך, לכבוד חתימת זה הכרך, ואבקש מחילה מהקדושים והטהורים גדולי הדור ורבני הקהילות זצ״ל שהוזכרו לטובה בדפי הספר, אולי התוארים אינם לפי כבודם, אם הרבינו לאחד ומעטנו להשני מתוארם הראוי להם, לא מדעת וכוונה עשינו זאת, והוא רחום יכפר, שגיאות מי יספר, נזכה לקיים ולא להפר, להדר לרומם ולשפר, סיפור סופר וספר, עפר ואפר

פעיה״ק ירושלם ת״ו תמוז תשכ״ו.

שמחה בונם דוד סופר

פתח דבר

אלו דברי ש"ב הגאון הצדיק המפורסם הרב אפרים פישל קליין שליט"א, הרב דק' מ' וואשרהל, כעת פעיה"ק ת"ו חתן הגה"ק רבי מנחם סופר זצ"ל הי"ד.

אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו
ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון
לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו.
(מלאכי ג, טז)

שמחתי מאוד ויגל לבי בהגלות נגלות לעינינו הספר "מזכרת פאקש" כרך שני, שאיזן חיקר וחיבר כבוד ש"ב הרה"ג המפורסם חסיד מאוד נעלה כש"ת מוה"ר שמחה בונם דוד סופר שליט"א רב דביהמ"ד "זכרון ישראל" פה עיה"ק תובב"א, בן דודי הרב הגאון הצדיק רבי שמואל בנימין סופר ז"ל אבדק"ק דערעטשקע.

זה ספר תולדות אדם גדול בענקים זקנינו הגאון קדוש ה' רבינו **אליעזר זוסמן סופר** זצ"ל אבדק"ק פאקש, בניו ונכדיו הרבנים הגאונים וקדושים ז"ל הי"ד, שפעלו עלי תבל בקדושתם וצדקתם למען הרמת דגל התורה והיראה, וזכרון קדושים קהלה הקדושה החריבה והשוממה, מסודר בטיב טעם ודעת איש על דגלו באותות, במדרש איתא אל תקרא באותות אלא באותיות, קלורין לעינים להודיע תולדותיהם של צדיקים תמימים וישרים, ישבחו מעשיהם לדור דורים לילך באורחותם לזכות את נפשותם, ומה ראית על ככה לגשת אל המלאכה לסדר פעולות וזכרונות, על זה כבר דיבר בקדשו בדברים היוצאין מן הלב דודינו הרב הגאון הצדיק רבינו יצחק צבי סופר ז"ל אבדק"ק טמשוור, ב"דברים אחדים" לכרך ראשון, שכעת שהקהלה הקדושה פאקש העתיקה שעמדה יותר משתי מאות שנים לנס לשם ולתפארת, איננה! מצוה גדולה ורבה עשית לכתוב ספר זכרון ליראי ה' ולחושבי שמו, מהרבנים הגאונים, מהתלמידי חכמים הגדולים ולקדושים שנשרפו על קדושת השם יתברך הי"ד, למען תספר לדור אחרון ולבנים שילדו, להורות להם את הדרך שהלכו הוריהם ומוריהם, שכל חייהם היו מוקדשים לתורה ולעבודה ולגמילת חסדים ולהיות להם למאור עינים ומורה דרך לאמור כזה ראה וקדש לעלות מעלה מעלה על סולם אשר לבית־אל עולה. ויפה פי' מו"ח הגאון הקדוש מוה"ר מנחם סופר ז"ל הי"ד אבדק"ק מ' וואשרהעל, דברי התנא, מסורת סייג לתורה, כי שמירת מסורת אבות הנמסרת מאב לבנו היא סייג וגדר גדול לתורה שלא תמוש מפינו ומפי זרעינו עד עולם.

לכן אמינא לפעלא טבא יישר כוחך וחילך לאורייתא שאזרת כוחך הגדול לספר צדיק מה פעל ולעשות להם שם עולם אשר לא ישכח, ויש שכר לפועלתך בזה ובבא.

ואסיים בדברי כ"ק דודי הרהגה"צ ז"ל שכתב בקול־קורא לכרך הראשון, לילידי גידולי ותלמידי פאקש המהוללה! ליקח הספר הזה ולהגות בה "והעבר המאיר אשר יתגלה לפניכם יביא התעוררות פנימית בנפשיכם, ובמחשבתכם תשובו אל המקום אשר נולדתם. תתחזקו ותתאמצו לסלול מסילת חייכם מכל אבני נגף העומדים למכשול לכם להטותכם בדרך הישרה, ותאמרו כולכם נלכה נא בארח מישור בה הלכו אבותינו, ויכירו כולם בנו ובמעשינו כי בני פאקש אנחנו".

ואקוה שכולכם תביאו את הברכה לביתכם ותתענגו בה ותחושו בעזרתכם מלא חפנים לעזור ולתמוך את ש"ב הרה"ג שליט"א המו"ל בימין צדקתם, וכדאי הוא זכות הקדושים הי"ד שתתברכו ממקור הברכות, ונזכה לראות מה נאוו רגלי המבשר על ההרים בב"א.

הכותב וחותם לכבוד התורה ונושא דגלה.

פה ירושלים עיה"ק ב' דר"ח תמוז יום הלולא של אא"ז הרב מרדכי אפרים פישל בן אליעזר זוסמן סופר מפרעשבורג.

אפרים פישל קליין.

מפתח המכתבים

פרק ששי

רבינו אליעזר זוסמאן סופר זצ״ל

א

מפרשבורג עד האללאש

רבי זוסמאן סופר זצוק״ל, ראה אור השמש בעיר ואם בישראל פרשבורג, להוריו הרב הצדיק החסיד המפורסם רבי מרדכי אפרים הנודע בשם טוב ר׳ פישל סופר [1], וזוגתו האשה הגדולה הצדקנית הרבנית לאה ע״ה [2], ביום ו׳ אדר שנת

1 הגה״צ המפורסם רבי פישל סופר זצוק״ל, הי׳ בנו של הצדיק המפורסם במלאכת הקודש רבי אליעזר זוסמאן זצ״ל, וזוגתו הצדקנית מרת רבקה חולה ע״ה. רבי זוסמאן הי׳ בנו

של הרה״ג ר׳ אפרים זצ״ל שלמד ביחד עם הגה״ק רבי נתן הכהן אדלער זצ״ל מפד״מ, אצל רבם הגאון בעל פני יהושע (תולדות סופרים, ממכתבו של מרן החת״ס בשם רבו רנ״א הנ״ל).

רבי זוסמאן גר רוב ימיו בעיר טוסמעניץ והי׳ ממקורביו של הגאון האדיר רבי משולם איגרא זצ״ל. כשיצא בפולין הגזירה להתיצב לצבא פחד ר׳ זוסמאן בשביל בניו ועזב את המדינה ועבר למדינת אונגרין, והתיישב בכפר קוטנדורף הסמוך לפרסבורג, מפני שלא ניתן לו רשיון כניסה לפ״ב, וישב כמה שנים בכפר עד שהותר לו לדור בעיר.

אחרי פטירת הגאון מהר״ם ברבי בקשו קהלת פ״ב רב גדול ומפורסם הראוי לאותו איצטלא, וע״פ הצעת ר׳ זוסמאן נבחר לרב, הגאון האדיר המפורסם בעולם רבינו משולם איגרא מטוסמניץ. כשנפטר ר׳ משולם ולא הניח אחריו זש״ק, עשתה זוגתו של ר׳ זוסמן, הצדקנית רבקה חוולה ע״ה קרן קיימת לע״נ הרב זצ״ל, ושמה רשום לזכרון נצח בכותל הבית המדרש דפ״ב. ר׳ זוסמאן נתפרסם בעבודת הקודש, היות שכתב כתיבה תמה והי׳ בקי נפלא בכל דיני סת״ם. מרן החת״ס העיד עליו שהוא גאון בעניני ספרות, וגם מסר לו כוונות בעניני כתיבה, והוא כתב להחת״ס ספר תורה והפרשיות של תפילין.

שני בנים ושתי בנות הי׳ לר׳ זוסמאן: ר׳ פישל סופר ור׳ דוד צבי (נזכר בס׳ שירי שרייב, ירושלים תשכ״ב) חתן הגאון המקובל המפורסם רבי דניאל פרוסטניץ ראב״ד מקודש בפ״ב. בתו מרת אסתר מלכה, אשת הצדיק ר׳ לעמל הלוי לוינגר, נכד הגאון רבי יחיאל מיכל בעל נזר הקודש.

אחרי פטירת אשת נעוריו של ר׳ זוסמאן, מרת רבקה חוולה (יב סיון תקעט) נשא את מרת סימלא (ג׳ טז אלול תריד), ונולדה להם בת מרת נחמה, שהיתה אשתו הראשונה של הגביר הנכבד הר״ר רפאל בטסלהיים מפ״ב (תולדות סופרים).

להר״ר דוד צבי הנ״ל הי״ל שני בנים: הר״ר חיים זוסמאן, והרב הגאון הדרשן המפורסם הר״ר בנימין וואלף זוסמאן, שהי׳ רב דש״ס חברה בעיר פעסט, בעמ״ס חלפות שמלת בנימין עה״ת, בנו הי׳ הגה״צ המפורסם רבי אפרים פישל זוסמאן סופר זצ״ל, רב דק״ק טשוז וראב״ד דק״ק פעסט.

רבי פישל למד כמה שנים אצל מרנא ורבנא החתם סופר זצ״ל בעודו במט״ד, והי׳ אוכל על שולחן רבו בש״ק, וחבבו וכבדו ביותר שאת, ולמד גם זמן קצר אצל הגאון רבי דוד דייטש בעל אהל דוד זצ״ל.

כשהגיע פרקו לישא אשה שב בחזרה לפ״ב ונשא את מרת לאה, בתו של הרבני הצדיק ר׳ יהודא לשברין מיקירי קרתא דפ״ב. שם אביו הי׳ הקצין ר׳ מאיר פ״ב ושם אמו מרת חוה ע״ה. הגם שהציעו לו שידוכים מבתי גבירים, מכיון שהי׳ ת״ח מופלג מלא וגדוש בתורה, בכ״ז לקח כלה בת טובים זו, היות שהיו לה שני אחים, גדולי תורה גאונים מצויינים יראי ה׳ מרבים, רבי נפתלי ברילל רב דווירין, ורבי מרדכי ליב ברילל רב דזמבוקרט ז״ל.

רבי פישל הרביץ תורה בפ״ב לצעירי צאן קדשים בחורי חמד. נעשה אומן פדגוג להמשיך ילדי בני ישראל לתורת ה׳ וליראת שמים טהורה. תלמידיו שיצאו מחדר הוראתו גדלו והצליחו ועשו פרי, כמה מהם נעשו גדולי ישראל. גם מרן החת״ס קרבהו ומסר את בניו ללמוד אצלו ולשאוב יראת שדי וקדושה בתוך ד׳ אמותיו. הוא למד עם בני עניים חנם ממש. אף שהי׳ גדול בתורה ובידו הי׳ לעלות על כסא רבנות, יעצו מרן החת״ס שלא ישבית מלאכת הקודש מללמד לנערי בנ״י תורה להיות ממצדיקי הרבים, ונענה לו.

זכה ר׳ פישל להיות מהמקורבים ביותר למרן החת״ס ונאמן ביתו, בכל יום ויום הי׳ הולך לראות את פני קדשו, העיד על עצמו: שלא עבר יום שהי׳ רבו בעיר ולא עלה להסתכל פני קדשו, שהי׳ בדוק אצלו שההסתכלות בצורת רבו מצלת מן החטא (הקדמת דרשות ח״ס). אמנם גם רבו הקדוש אמר: שאם אינו רואה יום אחד את ר׳

פישל סופר, הוא מרגיש העדר מדרגתו (תולדות סופרים משם הגה״צ ר׳ דניאל פרוסטיץ זצ״ל).

בשנות תק״פ-א לא העלה מרן החת״ס את חידושי אגדה שלו עה״ת ודרשותיו בכתב יד קדשו, אלא תלמידו ר׳ פישל אשר לא זז ידו מתוך יד רבו, רשם את אמרי קדשו על הספר לזכרון. כתבים הללו היו מונחים בין כתביו של החת״ס, וכשהדפיס הג״ר יוסף נפתלי שטרין שליט״א את החת״ס עה״ת, הוסיף בסוף כל כרך מפנקסו של ר׳ פישל זצ״ל.

דרכו בקודש הי׳ להיות בבית הכנסת שתי שעות לפני זמן התפלה, שם שפך תחנוניו בדמעות שליש. סיגף את נפשו בצומות, כמה ימים בשבוע ישב בתענית, בכ״ז לא נתבטל עי״ז משיעוריו ומלימודו עם תלמידיו, וגם בחורף לעת ערב המשיך את לימודו עד מאוחר בלילה, כשהחשיך קרא את שמע ושתה כוס תה, ורק אחר תפלת ערבית כששב לביתו בא אוכל לתוך פיו.

ששה סדרי משנה היו שגורים לו בעל פה, וחזר עליהם תמיד בלכתו בדרך, וחידש גם חידושים בש״ס ופוסקים, חידושים נפלאים ועמוקים, שמץ מנהו מביא בנו הגה״צ רבי נפתלי סופר בספריו „בני נפתלי״ ובסו״ס „גבול בני נפתלי״.

הגם שכל שנותיו הי׳ חי בעניות, לא עלה על דעתו ללמד את בניו אומנות או מסחר אלא תורה, ומחצית פרנסתו הקדיש בעד שכר לימוד למלמד פרטי לבניו כדי שיצליחו וישיגו תכלית בלימודם כראוי. הגה״צ רבי פייבל פלויט זצ״ל התפעל מצדקתו, וכה כותב בספרו (לקוטי חבר בן חיים ח״ו): „בעת יצקתי מים ע״י מורי (החת״ס) בעיר פ״ב, סיפר לי הגדול קדוש ישראל מו״ר מרדכי פישל סופר זצ״ל, כי היום שאל אותו רופא יהודי אחד אם אמת הדבר שיש לו ארבעה בנים וכולם עוסקים בת״ת, והשיב כן, וא״ל הרופא, ומה יהי׳ תכלית הבנים האלו, והשבתי לו: הקב״ה ציוה עלינו להניח תפילין בכל יום כמש״כ וקשרתם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם, ובאותו ציווי נאמר, ולמדתם אותם את בניכם, כשם שאיני חוקר מה יהי׳ תכלית הנחת תפילין ודי לי לעשות ציווי השי״ת כך לא אחקור על תכלית ולמדתם אותם״ (הובא גם בדמשק אליעזר פ׳ ואתחנן אות עה, ובהקדמת עט סופר ח״ד).

כל רצונו ומגמתו של אותו צדיק וזוגתו הצדקנית הי׳ שבניהם יגדלו לתורה ולמעשים טובים, מעולם לא ביקשו מאת ה׳ על הצלחת בניהם בפרנסה, רק שיעלו במעלות התורה ויראת שמים, והי׳ לפלא בעיניהם מי שביקש בימי הנוראים דבר אחר חוץ מהצלחת בניו בלימודי ה׳.

השומע קול בכיות שמע עתירתו של הצדיק בזויות זו, ואת דמעות עיני זוגתו הצדקנית החסודה בזויות זו, כי נתברכו בבנים מושלמים בכל מיני תהלה גדולים בתורה, צדיקי יסודי עולם, אשר יצא קום בכל הארץ, א) הגאון רבי יעקב שלום סופר, אשר הרביץ תורה וקדושה בעיר טאפאלטשן, ונפטר בדמי ימיו, ביום כ״ז מנח״א תרי״א, אמרו עליו „שלא הניח כמותו כמעט בתלמידי מרן הגאון מפ״ב, כי היתה תורת רבו שגורה בפיו״ (לקוטי חב״ח שם). ב) הגאון רבי נפתלי סופר, אבד״ק פטשניידורף, בעמ״ח ספר מטה נפתלי ב״ח, שער נפתלי, בני נפתלי, גבול בני נפתלי, בית אפרים ולקוטי בית אפרים, הי׳ צדיק וקדוש מפורסם, ורבים השיב מעון ע״י דרשותיו ותוכחת מוסר שהשמיע בקהילתו ובכל הסביבה, נפטר בשיבה טובה ביום י״ז אדר תרנ״ט. ג) הגאון האדיר שר התורה רבי חיים סופר, שהי׳ רב ביעמרינג, ס׳ פעטר, מונקאטש ופעסט, בעמ״ח שו״ת מחנה חיים ג׳ מהדורות, פלס חיים על פ״ק דגיטין קול סופר על משניות, שערי חיים על תהלים, דברי שערי חיים עה״ת, וקונטרס שערי חיים נגד חילול שבת קודש, שחל״ח ביום כ״ה סיון תרמ״ו. ד) רבינו הגאון רבי אליעזר זוסמאן סופר זצ״ל.

עוד היו לו שלשה בנים, בחורים מופלגים בתורה ויראה שנקטפו באבם, אברהם יהודא, משה בנימין, שמעון צבי, עליהם השלום, הוזכרו לטובה בהקדמת ס׳ תורת משה עה״ת, ס׳ שמות וס׳ ויקרא, שכתבו תורת רבם החת״ס למשמרת עולם.

שלש בנות הי׳ לו לרבי פישל, א) מרת ריזל, אשת דודה הגאון ר׳ מרדכי ליב רב דק״ק זאמבוקרעט, נפטרה אדר״ח כסלו, ב) מרת שבע, אשת הרבני הצדיק רבי שמואל כ״ץ עהרנטריי זצ״ל מפ״ב, הנקרא בפי כל ר׳ שמואל אלטויבין, נפטרה כ״ו טבת תר״מ. ג) מרת מלכה, אשת הרבני הנכבד ר׳ איסר מאייער זצ״ל, נפטרה ד׳ תשרי תרל״ג.

רבי פישל סופר שחל״ח בעיר באדען, שהלך שם להברות את גופו החלוש, ביום א׳ תמוז תר״ג, והובל למחרתו לפ״ב, ונספד על ידי מרן הכ״ס (ראה כ״ס פ׳ בראשית), ונקבר על יד קבר אביו הצדיק רבי זוסמאן סופר זצ״ל בחלקת הרבנים, סמוך ונראה לקברי מרנן ורבנן רבי משולם טוסמניץ והחתם סופר זצ״ל.

כעת שפינו העצמות מביה״ק הישן בפ״ב, ונאבד מקום קברו מעתיקים אני כאן לזכרון נוסחת מצבתו (מס׳ אבני בית היוצר), שחרתו לכבודו אנשי ק״ק פ״ב, לזכרון עולם:

אבן בוכים

איש צדיק תמים, ה״ה הרבני המופלג מו״ה מרדכי פישל סופר
לקח אותו אלקים במרחץ באדן ביום ה׳ בדר״ח תמוז, ונקבר פה למחרתו
בעש״ק ב׳ תמוז תר״ג לפ״ק.
מרדכי יצא בלבושא דרבנן, בחדרי תורה חריף ושנון
רבץ תורה לילדי נאמנים, ארבעים שנה דת אל להם שנונים
דלים ואביונים הושיע בנפשו ומאודו, גומל חסד עם החיים והמתים מיום היותו
כיבד ה׳ והלך באמת ובמישרים, והניח אחריו ברכה בנים בתורה מוכתרים
יושב בתענית ועוסק בתפלה ותורה, שם לילות כימים בתורה
פרשה העיר בידיה על מחמודיה, מי כמוה מורה תורה לבניה
ימינו לבחורי חמד תומכם, כרועה ישר נהלם שלשים שנה
ש״ס משנה גמר פעמים בכל שנה, תלמוד בבלי גמר בזאת השנה
לרוב אחיו רצוי כאחד ממבחירי הגברים, יקר בעיני ה׳ בן יקר אפרים
שם אמו רבקה חוולי
תנצב״ה

רבי פישל סופר בחתימתו על צוואתו חקק לדורות את סדר היחס של אבותיו הקדושים, (הלא היא כתובה בס׳ תולדות סופרים) : ״מרדכי אפרים פישל סופר, בן הצדיק רבי זוסמאן, בן הצדיק ר׳ אפרים, בן הצדיק ר׳ מנחם, בן החסיד ר׳ שמעון הצדיק, בן הצדיק ר׳ יהודא, בן הצדיק ר׳ משה בנימין, בן הצדיק החסיד המקובל המפורסם רבי ר׳ נתן, שהי׳ בן אחר בן נין ונכד לרבי שמעון שניצל על פי נס גדול, שהי׳ בן הקדוש ר׳ יצחק (וזוגתו אסתר) שנשרפו על קדה״ש עם שאר כל יו״ח במדינת אשכנז, בן הגאון ר׳ נתן זצוק״ל״. (פעם כשהי׳ רבינו בצאנז אצל הגה״ק בעל דברי חיים זצ״ל היו שם אנשים שרצו להציגו לפני הרבי שהוא ממשפחה כבודה בנו של ר׳ פישל סופר מפ״ב, השיב הגה״ק, אני יודע יחוסו עד ר׳ נתן).

2 רבינו ז״ל בכל פעם שמזכיר את אמו הצדקנית מרת לאה ע״ה, מפליג בשבחה הרבה: ״אמי ע״ה שלהבת יה תוקד בקרבה, ובשמן חמין משחתני, כי אני לבדי נשארתי רך וצעיר לאמי, כאשר הוסר ממני עטרת ראשי אאמ״ו ז״ל, על ברכיה נתגדלתי, בשבט מוסר הוכחתני, פיה פתחה בחכמה תורת חסד על לשונה להרגיל במידת הסתפקות, וללמוד רק תורה ולבטוח בה׳. בני! בטחו בה׳ ועשו טוב, תלכו בדרך הטוב כאשר אביכם הצדיק ז״ל עודנו חי״ (הקדמת ילק״א ח״ב). ״אמי מורתי אשת חיל אשר נקראת אם הבחורים ולאלמנות ויתומים,

מי יוכל לספר צדקתה אשר יום ויום דמעתה על לחיה בתפלה שיוצאי חלציה יהיו ת״ח וצדיקים״ (הקדמת דמש״א ויקרא).

כפי המקובל, שפכה תחינה ובקשה, שבניה ויו״ח לא יעלו על גפי מרום העשירות, פן ואולי ינטו קו ע״י נסיון העושר, מדרך התורה הק׳.

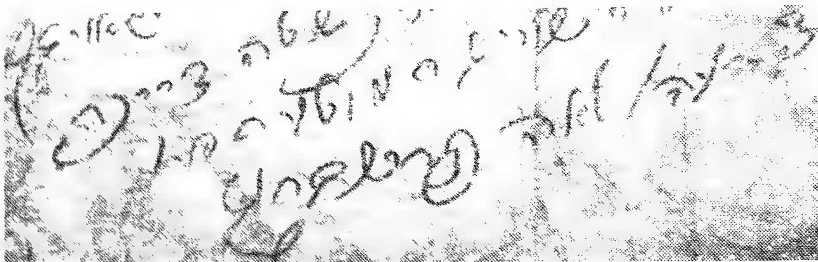
בספרו „ילקוט אליעזר״ על תהלים (ק׳ קי״ח) מביא רבינו מאמו ע״ה דבר תורה: ״אמי מורתי הצנועה ומלומדת ע״ה פירשה הפסוק מן המיצר, בשעה שאדם בדוחק ובחוסר כל מבקש רק מעט להחיות נפשו, וקראתי ממיצר י״ה, רק חצי השם, כאשר ענה אותו ומילא שאלתו אז עין אדם לא תשבענה ומבקש הרבה, במרחב י״״.

בנה ר׳ חיים סופר הפליג בשבחה: „אמי אמי, מה אספר מגודל צדקתיך, שבזית את כבודך וקבצת ממון בעד החולים והנופלים, והלכת אל הרופאים והתחננת לפניהם לבוא באישון לילה, הלא התפללו לפניך תמיד העניים והאביונים, האדבר מגודל יראתך, שדברת תוכחת מוסר לנשים שאננות, אשר סרו מן דרכי הצניעות, הלא נודעת בכל העיר לאם הצדקת, האגיד מהחסד אשר עשית לעשות שלום בין איש לאשתו עד שפרודים נעשו אגודים, הלא למרחוק נשמע יללת הרבים שבכו אחריך שמתה אם השלום״ (פלס חיים).

סיפרו מגודל מדרגתה: פעם כשהיתה עם בעלה לעת זקנתם, בא לפ״ב גביר מפורסם, אשר למד בבחרותו בפ״ב, ובהיות שהי׳ ילד עני נתגלגל הרבה בביתם ואכל מפיתם ושתה יינם, לכן קוו שבטח יבקר אצלם לדרוש בשלומם, אמנם הגביר עבר ממש לפני פתח ביתם ולא נכנס, גנח הזקן: אכן כפוי טובה הוא, איך שכח את כל הטוב שגמלנו אתו, הרגיעה אותו הסבתא, דע ששכרנו צפון משלם בעולם שכולו טוב, רצונך שיבא זה וישלשל בידך מתנה ואז יגרע מחלקנו לעוה״ב!? בטוחה לבי שה׳ הטוב סיבב לבו אחורנית שלא ידרוך על פתח ביתנו להטיב לנו באחריתנו...

בנה הגדול רבי יעקב שלו׳ נפטר בדמי ימיו בק״ק טפולטשאן, הי׳ גאון וצדיק מפורסם, תופס ישיבה, תורה וגדולה התאחדו על שולחנו. לעת זקנתה היתה היא המחלקת פתקאות לבית הכנסת אורחים, וכל אורח שבא ללון לפ״ב הי׳ מוכרח לקבל פתקא ממנה. פעם בא אורח מאוחר בלילה ודפק על פתח ביתה בעד פתק לינה, כאשר שאלה אותו למה בא כ״כ מאוחר בלילה, סיפר אותו אורח לפי תומו, שנתאחר מפני שהי׳ על לוי׳ גדולה בטפולטשאן, וכאשר שאלה אותו איזה לוי׳, אמר שנפטר צדיק גדול ר׳ יעקב שלום! הרימה הצדקנית שתי ידיה כלפי מרום, ואמרה „ברוך דיין האמת! מודה אני לך על חלקי, שזכיתי לבן שהבריות אומרים עליו שהיה צדיק גדול!״, וכך קיבלה דין שמים באהבה רבה, (מפי ש״ב ר׳ יחיאל סופר מפעסט ז״ל).

האשה הדגולה זו הלכה לעולמה ביום ערב שבועות שנת תרי״ג בפ״ב, ונקברה ביום טוב שני של שבועות. רבינו ר׳ זוסמאן נהג, שבשנה שחל ערב שבועות להיות בשבת קודש, דרש דרשה לזכרונה, ודיבר דברי התעוררות אל הנשים בעד צניעות וקדושת

חתימת ידה של הצדקנית לאה ע״ה

תקפ״ח [3]. בן זקונים הי׳ להוריו, שביעי הבן הצעיר בעוללות אפרים. ביום אסתר תענית נכנס בבריתו של אאע״ה ע״י מרנא ורבנא החתם סופר זיע״א עם התורני הר״ר מענדל לבוב [4], ויקרא לו ר׳ פישל שם אליעזר זוסמאן כשם אביו הצדיק המפורסם בדורו רבי זוסמאן זצ״ל.

בערב כשישבו בסעודת ברית מילה ובראש המסובין ישב מרן החת״ס, בא הכתב סופר בעודו צעיר לימים אל הסעודה, במסוה על פניו, לשמח בשמחת פורים את אביו החת״ס ואת רבו שלמדו תורה, הוא רבי פישל סופר.

רגיל הי׳ ר׳ פישל להביא את בניו בכל ליל שבת קודש לבית הכנסת, כדי שיתברכו בברכת צדיק, כדרכו של מרן החת״ס לברך אחר תפילת ערבית את כל הילדים, כך זכה רבי זוסמאן לקבל הרבה פעמים את ברכת משה איש אלקים. רבינו הי׳ זוכר את מספר הברכות, ואמר שלא זכה לעשות ספרים הרבה לזכות את הרבים אלא בגלל שנתברך מפי רבן של ישראל החת״ס. פעם אירע שלא בא לבית הכנסת בליל שבת, למחרתו שאלו החת״ס, איפוא היית אמש „ווייס פישל׳ע״ (פישל״ה הלבן) ?

רבו בנעוריו הי׳ תלמיד חכם מופלג החריף ובקי ר׳ יאקב סגאליץ [5], רבינו מביא בספריו חידושי תורה משמו, הן בהלכה הן באגדה. כבר שבע ידע רבינו מסכת בבא מציעא משפה ולחוץ, ויוליכהו אביו אצל הכ״ס, שהי׳ אז אברך יושב על התורה, ומצא הילד חן בעיניו, ונתן לו לאות אהבה מטבע „צוונציגר״.

רבינו זכה עוד לשמוע שיעוריו של מרן החת״ס, כאשר כותב בעצמו: „בימי ילדותי הייתי בן משכיל, נער בן י״א שנים הייתי הביאני אאמ״ו זצוק״ל לבית מדרש לשמוע ולראות פני קודש מלאך אלקים רבינו ח״ס, כאשר התחיל ללמוד קודם מותו מס׳ ביצה [6] זכיתי לעמוד שם, אבל בעוה״ר יד ה׳ נגעה בי, נחלתי כמה שנים, ברוך רופא חנם״ [7].

כשהבריא ממחלתו וחזר לבית מדרשו של מרן הכ״ס, הנה נפל שדוד ונתיתם מאביו הצדיק, כאשר מזכיר אותו המאורע המרה בשברון מתנים: „ובאתי תחת

בנות ישראל. ועוד זאת עשה רבינו זכרון קדוש לטובת נשמתה, כי את ספרו המלא תוכן עשיר מדרשותיו הנפלאים שדרש משך שנים רבות, קרא בשם „מלאה קטרת״, שמעשיה היו נאים כקטרת, אשה אחת מאלף, תנצב״ה.

3 כן מבורר מלשון רבינו עצמו לקמן, שבשנת תקצ״ט הי׳ בן י״א שנה, וכך נחקק על מצבתו (לקמן אות ג׳) שבשנת פטירתו תרס״ג הי׳ בן ע״ה שנה. הנה האיגרות סופרים (סימן עח) מעתיק מספר המוהל של מרן החת״ס שהילד אליעזר זוסמן בן הרבני מו״ה פישל סופר נימול בתאריך „תק״ץ יום ה׳ אסתר תענית״, וזה אינו שבשנת תק״ץ הי׳ יום תענית אסתר ביום ב׳, וע״כ ט״ס הוא וצ״ל שנת תקפ״ח.

4 אביו של הר״ר מענדל לבוב הי׳ הגאון ר׳ צבי הירש לבוב ראב״ד דק״ק פרעסבורג, ובנו של ר׳ מענדל הי׳ הרב אברהם הירש לבוב, מנהיג הקהילה בפ״ב (אבני ביה״צ).

5 כך מתארהו רבינו בספר המקנה ח״א (כלל כב פ״ז).

6 מרן החת״ס התחיל ללמוד מסכת ביצה באחרונה: „נגהי ליום עש״ק ח״י לירחא תליתאי תקצ״ט לפ״ק״ ולמד עד כ׳ תמוז והגיע עד סוגיא דמתוך (חדושי ח״ס תנינא עמ״ס ביצה).

7 הקדמה לספר המקנה ח״א.

צל נשר הגדול אדמו״ר מאור הגולה בע״מ כ״ס, כאשר התחיל ללמוד פ׳ אף על פי. כמעט קט שרפתה רוחי ונפקחו עיני בלימוד, לוקח ממני עטרת ראשי אאמ״ו זצ״ל[8], ערום יצאתי מבית אבי ומחדר הורתי, מה לי לספר הנסיונות שחברו עלי בימי בחרותי, היא שעמדה לי, לא הלכתי עם חברים מרעים אשר עזבו מקור מים חיים לשאוב מי בורות, ב״ה לא זזתי מכותל בית המדרש״[9].

עוד מזכיר רבינו את גודל כוס שברו במילים דומה לזה: „אחי מורי הגאונים נ״י כבר היו אז בחורים מפורכמים, ואחי מורי גאון יעקב צדיק המפורסם מו״ה יעקב שלום זצוק״ל כשמן תורק שמו בעולם, ורק אני הצעיר מעוללות אפרים נשארתי לבדי בלי משען ומשענה, ועדיין איולת קשורה בלב נער, מי יורני מי ישמרני בל אתחבר לחבורת העוזבים אלוף נעוריהם, עוזבים מקור חיים תוה״ק, ובילדי נכרים ישפיקו, אודך ה׳ כי נפלאים מעשיך, יתום היית עוזר, שמעת לקול הנער, אחזת ימיני ותאזרני חיל״[10].

בהיותו בן שש עשרה שנה, נפשו איותה ויעש לו כנפים לנסוע אצל רבינו ר׳ משה שיק[11] בעל מהר״ם שיק זצ״ל ליערגן, לא רחוק מפרשבורג. גם שם התמיד על התורה ומצא כדי מדתו, היות שלמהר״ם שיק היו אז רק מספר קטן של תלמידים, כי העיר מצער היא ואנשים בה מעט, וכמעט שלא זז ידו מידי תלמידיו, אבל לא ארכו לו שם הימים, כי נאלץ לשוב לבית אמו הצדקת, שנשארה גלמודה מבעלה, ושב אל ישיבת רבו הכ״ס, עד יום חתונתו. מעת ההוא נשאר דבוק אל רבו רבי משה שיק, וכמו כן רבו הראה לו חיבה יתירה, וכל דבר הקשה אשר הקשה לשאול הימנו, השיבהו באהבה רבה ובמענה רך, וכאב את בן ירצה, והתפאר תמיד בתלמידו, ויהלל בשערים מעשהו[12].

8 א׳ תמוז תר״ג, והוא בן ט״ו שנה.

9 בהקדמה לס׳ המקנה הנ״ל.

10 הקדמת ספר המקנה ח״ב.

11 רבי משה שיק נולד בשנת תקס״ז לאביו הר״ר יוסף שיק בברעזווה, כבן י״ד שנה הלך לפ״ב, ולמד שם ששה עשר שנה, הי׳ שקדן נפלא ממש לא פסק פומי׳ מללמוד ולחזור על למודו אפילו מאה פעמים, עד שנעשה כמעין המתגבר בתורה, וכל רז לא אניס לי׳, ורבו קראו „ארגז של ספרים״, אחרי חתונתו נתקבל לרב בק״ק יערגן סמיך לפ״ב, ובחורף תרכ״א עבר לרבנות דק״ק חוסט. העמיד תלמידים לאלפים, כל גדולי המדינה השכימו לפתחו, ופנו אליו בשאלות חמורות, ויצא טבעו בעולם כפוסק שאין לערער אחריו. הי׳ מלוחמים הראשונים בעד הקהילות הנפרדות בהמדינה, ותיקן להם תקנות קבועות לדורות, עד א׳ שבט תרל״ט, ששחל״ח ושם בחוסט חלקת מחוקק טמון. השאיר בנים ת״ח, וחתנו הי׳ הגאון ר׳ יעקב סג״ל פראגר בעמח״ס שאילת יעקב, רב דק״ק אדא. הניח אחריו ברכה שו״ת מהר״ם שיק על ארבעה חלקי שו״ע, מהר״ם שיק על תרי״ג מצוות, על מס׳ חולין על התורה ופרקי אבות.

12 רבינו נזכר בשו״ת מהר״ם שיק קרוב לארבעים פעמים, ורבינו הביא בספריו: ספר המקנה, עט סופר, הערות למוצל מאש, תשובות שהשיב לו רבו רבי משה שיק, בפלפולא דאורייתא. בשנת תרכ״ו נתן לו רבו את הסכמתו המליאה על ספרו „ילקוט אליעזר״ ח״ב, ובסוף תרל״ו כתב את הסכמתו לס׳ המקנה ח״א.

מרן הכתב סופר קרבהו להבחור זוסמן בימין צדקו, ויהי לו לאב ולפטרון והדריכו בנתיב יושר, כל השנים שלמד תורה מפיו לא מש מתוך בית מדרשו, לכן זכה שתורת רבו היו חקוקים ושמורים על לבו. אף רבינו הי׳ תמיד מחזיק טובה וברכה לרבו, ובכל עת והזדמנות סיפר מעוצם גדולת וקדושת רבו, ובהקדמת חיבוריו, במקום שנותן שבח והודיה להשי״ת על רוב חסדיו, מזכיר את רבו נותן מימו וצמרו, ומפרסם מה שעשה רבו עמו ביחוד חסד של אמת[13], והתאמץ תמיד להביא דבר חידוש משמו בתוך חיבוריו הן בהלכה והן באגדה, לעשות נחת רוח ולדובב שפתי ישנים. כמים פנים אל פנים חיבבו רבו, כי ראה בו תלמיד וותיק ונאמן, כאשר הבליט אהבתו בכותרת תשובותיו אליו[14], ופעמים הוא מתארהו „תלמידי כבני״[15]. פעם כתב אליו רבו: „ולאשר ידעתי כי חביבים עליך דברינו ועצורים בלבך לזמן זמנים טובא הם לזכרון טוב לפניך, לא אמנע ממך גם עתה מה שאמרתי ברבים...״[16], ורבינו מספר שכמה חדשים לפני פטירת רבו הי׳ אצלו לבקרו והפליג בשבחו לפני קהל ועדה: „וכך הי׳ דרכו טרם שיסע למרחץ שדרש לפני בחורים ונטורי קרתא, ובשנה העבר הייתי אצלו קודם שנסע למרחץ בעת שדרש הלכתי לשמוע, וצוה עלי לעלות על הבמת שמואל הרמתה לעמוד בדרשה, ואין מסרבין וכו׳ ועליתי, ודרש בסוגיא דסבלונות והי׳ פלפול גדול, באמצע פתח ואמר כ״פ אני מזכיר אותך, שאתה תלמיד שיודע ח״ת אשר שמעת ממני בימי בחרותיך נתקבלת ממני בזכרונך, מי יתן שכל תלמידי יזכרוני וכו׳״[17].

כשנפטר מרן הכ״ס[18] נשא רבינו עליו מספד תמרורים, ושפך דמעות מאין הפוגות, וכך אמר: שמעו נא רבותי! מי יתן ראשי מים שאוכל לבכות על שבר אשר השברתי, עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי, מי יחוש חוץ ממני אשר

13 וחסדי ה׳ אזכיר אשר נתנני לחן בעיני נדיבי עם אלקי אברהם, ובראשם אדמ״ו הגנ״י, אהבה עזה וחיבה יתירה לאבי זצ״ל נודעת לי, לא לבד ממקור תבונתו הרווני, כשנים עשר שנים לא משתי מאהלי בית מדרשו, גם כאב את בנו בשבט מוסר הרצני, מה רבו הטובות אשר היטב עם בית אמי אחרי מות בעלה, אגידה ואדברה עצמו מלספר, גם לא בזה נפשו חפצה, מורי כהורי! מה אשיב עלי טובות! כמקרה עובר אורח במדבר ומצא אילן וכו׳ כן נדמתי, ומצאתי מ״ר במדבר פ״ב, כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברכך, ומה יש לי לומר לך וכו׳ אלא כל הנטיעות העומדות ממך יהי׳ כמותך ע״ש, וכפילות הלשון מה לי לברכך ומה לי לומר לך צ״ב, ונר׳ כי רק לאדם גדול מאחיו אשר נזר אלקיו על ראשו, ופי שנים ברוחו, לו נאה לברך להאציל מהודו על אחרים, כי תפילתו זכה ואין ברוחו רמיה, ומפיו דעת ותבונה, וזאת מלפנים בישראל כה אמר איש אל רעהו נלכה עד הרואה, ע״כ איש עובר אורח לא הרהבה נפשו לברך, ואמר מה לי לברך מי אנכי שאברכך, רק אחת שאלתי ובקשתי לבקש הטוב לך כי הכרת הטובה זה מכשרון המדות כאמור זבח תודה יכבדנני, וגם אחז״ל כל קרבנות בטילות חוץ מקרבן תודה, ואין לי לומר לך רק שכל נטיעות שנוטעים ממך יהי׳ כמותך, וכן אנכי היום מה לי לומר לאדני! כי הוי מפטרי רבנן מבי רב שמואל אמרי לי׳, אין פרץ ואין יוצאת ברחובותינו, שלא יהי׳ תלמיד מקדיח תבשילו וכו׳ שנות חיים דשן ורענן לפני שמש שמו ינון (ילקוט אליעזר ח״א בהקדמה).

14 שו״ת כתב סופר או״ח סימן כ״ז, יו״ד סימן ק״ג, א״ה סימן ח׳, ט׳. חדו׳ כ״ס על גיטין דף ז׳.

15 שם או״ח סימן ל״ד, ס״ה.

16 כ״ס או״ח סי׳ כ״ז.

17 מלאה קטרת בהקדמה.

18 י״ט טבת תרל״ב.

נתגדלתי אצלו, מיום שהוסר עטרת ראשי אאמ"ו ז"ל בימי ילדותי הי' לי כאב, לא זזתי מכותלי בית המדרש לערך שנים עשר שנים, לא לבד ממקור חכמתו הרווני וממבועי יראתו הורני הדרך אשר אלך בל אמעד מנתיב הצדק ומדרך החיים, גם נתן לכסף מוצא לעזרני בימין צדקו, וכאב את בן ירצה, חיבה יתירה נודעת לי כבנו אהבני, והי' לי תמיד לעינים, אבי אבי! איך אנחם, מי ירפא לי, רוחי הצקתני נלאתי מילין לדבר כי גדול הכאב מאד, כי בא פתאום השוד והשבר, כי נר אלקים טרם יכבה, נר אלקים נשמת אדם, עודנה לא הי' עת האסף, עוד היום גדול ושמואל שוכב בהיכל ה' צרורה בצרור החיים, כעגלא תמימתא[19].

בין השאר הזכיר מגודל צדקת רבו איך שלבו היה תמיד נשבר בקרבו: „אני עמדתי לפניו מילדותי עד היום לא שמעתי מעולם שהתפאר בחידושי תורה, גם שהי' כמעין הנובע חריף עמוק עמוק".

אהבת רבינו לרבו ולכל יוצאי חלציו שמורה היתה בלבו כל ימי חייו, בכל פעם שפגש אף ילד מנכדי רבו לא חש מלחבקו ולחבבו בכל לבו ושמח עמו שמחה גדולה: הנו נכד הרבי שלי[20]!

חוץ מרבותיו הנ"ל החזיק רבינו את אחיו הגדולים כמו רבותיו ומחנכיו, רבינו כותב לאחיו רבי נפתלי סופר זצ"ל: „אולי אזכה להשביע נפשך מעמל ידיך אשר זרעת לצדקה בלב אחיך כאשר הוסר עטרת ראשינו אבינו הקדוש זצ"ל, רך וצעיר לימים הייתי ועל ברכיך נתגדלתי, ומכוס חכמתך שתיתי, ומיד תבונתך ינקתי"[21]. בזמן שאחיו הגאון רבי חיים סופר הי' גר אחרי חתונתו במטרסדורף, נסע אליו בין הזמנים לבקרו ולהשתעשע עמו בדברי תורה. שם שמע לקח טוב מפי גדולי העיר מט"ד, ה"ה רבי שמעון סופר[22] ורבי אהרן זינגר זצ"ל[23].

רבינו הי' תמיד מתאבק בעפר רגלי חכמים של זקני הדור, ובא עמהם בקשר מכתבים בחידושי תורה, ה"ה הגאון המפורסם רבי יחזקאל בנעט הרב דק"ק נייטרא[24] (ראה אודותיו לעיל פרק ג), אשר ענדו עוד בבחרותו בסמיכת חכמים

19 מלאה קטרת דרוש י"א.

20 מפ"ק של הגאון הצדיק רבי עקיבא סופר רב דק"ק פ"ב זצ"ל. כל השנים שהאי סבא קדישא הי' בחיים חיותו פעיה"ק הייתי רגיל לילך ערב יום הקדוש (יומא דהילולא של רבינו זצ"ל) לקבל ברכתו, דרכו הי' לספר אז מצדקת ואהבת רבינו לבית רבו הכ"ס. ואמר שזכה לקבל הימנו סמיכת חכמים אשר נכתב ונחתם ביום ערב ר"ה תרס"ג, כמה ימים קודם פטירתו. ליום חתונתו שלח לו דורן דרשה את ספרו היקר ילקוט אליעזר, ורשם בו כמה מילים לכבוד המאורע, ובא על החתום „עבד נאמן לבית אדוני אברהם". בספר המקנה ח"ב בהקדמה כותב מליצה דומה לזה „ומברכת אברהם נתברך אליעזר עבד נאמן ביתו".

21 מטה נפתלי סוף חלק א.

22 בן כ"ב שנה נתקבל לאבד"ק מט"ד, ובשנת תר"כ נתקבל לרב דק"ק קראקא, נ' י"ז אדר תרמ"ג. רבינו מביא בספריו ד"ת ששמע מפה קדשו.

23 גאון וחריף מפורסם ראב"ד דק"ק מט"ד, נדפס ממנו ס' תפארת אהרן, נ' י"ז חשון תרכ"ט. רבינו מזכירו בס' המקנה (כלל כב פ"ט), ובמלאה קטרת (דרוש ז) נשא עליו מספד תמרורים.

24 רבינו מזכירו בס' המקנה (כלל לג פ"ז) „בימי ילדותי שמעתי בשם הגאון רבי יחזקאל בנעהט זצק"ל אב"ד ק"ק נייטרא". עט סופר (כלל א פי"א) „ששמעתי בימי ילדותי מהאי

לדון ולהורות בישראל. הגאון האדיר רבי ירמי׳ לעו[25] בעל דברי ירמי׳ על הרמב״ם. הגאון הק׳ רבי יהודא אסאד[26] בעל שו״ת מהרי״א ועוד. בבחרותו בלמדו בישיבה רכש לו רבינו הרבה רעים אהובים, אשר התידד עמהם אהבת נפש, ובכל הזדמנות התאמץ רבינו להזכירם בספריו לאות אהבה ולזכרון עולם. מהם: הג״ר ישעי׳ כ״ץ בייערין רב דק״ק פאטאק[27], הג״ר יחזקא׳ גרינוולד רב דק״ק סרעדנע, ואחיו הג״ר עמרם גרינוולד מטשארנא[28], שהי׳ אביו של הגה״צ בעל ערוגת הבושם. ביחוד הי׳ לו הרבה חליפות מכתבים ופלפולא דאורייתא עם הגאון רבי דוד ליב זילברשטיין בעל שבילי דוד[29], והגאון רבי וואלף ברייער בעל שו״ת נחלת בנימין זצ״ל[30].

גאון ישראל כקש״ת רבי יחזקאל בנעט אבדק״ק נייטרא זצ״ל״. שם (כלל לט פ״ד) „אבל שמעתי מפה קדוש גאון ישראל כקש״ת מו״ה יחזקאל בנעט אב״ד ק״ק נייטרא זצ״ל״. ילקוט אליעזר על תהלים (מזמור לא) „שמעתי מפה קדוש הגאון רבי יחזקאל בנעט אב״ד בק״ק נייטרא זצ״ל״.

25 רבינו הביאו בהערותיו לס׳ מוצל מאש (סי׳ כד): „מג״ד ו׳ שבט תר״ט לפ״ק. חיים וברכה מעתה ועד עולם לכבוד אהובי הבחור המופלא ושנון יניק וחכים כ״ה זוסמאן סופר נ״י. מכתבו קבלתי ושמחתי בראותי כי תל״י כל בני אביו הצדיק ז״ל עוסקים ומצליחים בתורה, כן יהי׳ ה׳ עמו וישכיל ויצליח בכל דרכיו ע״ע״. הג״ר ירמי׳ הי׳ בנו של הגאון האדיר בעל שערי תורה ז״ל, הי׳ רב במגנדורף, ווערבוי, אוהעל, נ׳ י״ז ניסן תרל״ד.

26 ראה ילקוט אליעזר ריש חלק ג. נ׳ כ״ט סיון תרכ״ו.

27 ס׳ המקנה (כלל טו פרט לד): „בענין זה כתב לי רעי כאח לי הרב הגאון מו״ה ישעי׳ אבדק״ק פאטאק נ״י״. שם (כלל יט פרט ו)״: ורעי כאח לי הרב הגאון מו״ה ישעי׳ אבדק״ק פאטאק נ״י כתב לי״. שם (כלל נ פרט ד): „בענין זה כתב לי ינ״פ רעי מנעורי הרב הגאון כקש״ת מו״ה ישעי׳ אבדק״ק פאטאק נ״י״. ובדמשק אליעזר (חזן ישעי׳) פ׳ ראה: „בימי בחרותי שמעתי מרעי כאח לי הרב הגאון וכו׳״.

28 ס׳ המקנה (כלל ח פרט ד): „בענין זה אזכיר לזכרון אשר כתב לי רעי אהובי המאוה״ג צדיק נשגב כמו״ה עמרם גרינוולד זצוק״ל, אשר בעוה״ר עודנו באבו נקטף״. שם (כלל כח פרט ו). „וראיתי בח״ת מרעי המאוה״ג מו״ה עמרם גרינוואלד זצק״ל״, ומביאו עוד שם (כלל לח פרט ח ופרט י).

במלאה קטורת (דרוש ה) כותב: „וכן אני מקונן על רעי אמיתי הרב הגדול צדיק נשגב מו״ה יחזקא׳ אבדק״ק סערעדנע, עודנו באבו נקטף, כמה שנים יחדיו ישבנו בחדר אחד ... גם כעת שמענו שמת אביו הגאון (ר׳ יוסף אבד״ק טשעשטאוויץ) ז״ל ובקרב ימים נפטר גם בנו המאוה״ג הקדוש מו״ה עמרם בק״ק טשארנא, במשך ט׳ חדשים ר״ל עלו לשמים האב עם שני צנתרות זהב, הוי אחי! אני קורא על ר׳ עמרם חסידא שהי׳ לי אח דבק, עיני עיני יורדה מים, אב בחכמה רך בשנים״.

29 ס׳ המקנה (כלל ה פרט ה) „כן הקשה לי ינ״פ הגאון ב״מ שבילי דוד נ״י״. את ספרו שבילי דוד מביא רבינו המון פעמים בספר המקנה ועט סופר, וכן נזכר רבינו הרבה בספר שבילי דוד. הי׳ רב בק״ק זענטע, משם נסע לעיה״ק ירושלם ואחרי שמונה שנה חזר לאונגרין, ושימש ברבנות בקרסטור, טערבעש, ווייצען, ושם מ״כ. הי׳ גאון אדיר ותריף מפורסם, בעמ״ס שבילי דוד על ד״ח שו״ע ועל התורה, בנו הי׳ הגאון המפורסם ר׳ ישעי׳ בעמח״ס מעשי למלך על הרמב״ם.

30 רבינו בהסכמתו על ספרו שו״ת נחלת בנימין (פאקש תרמט) כותב: „מחמד לבבי! זכרתי ימים מקדם כאשר יחדיו ישבנו תחת צל נשר הגדול רבינו הקדוש מאור הגולה בעל כ״ס

כבר בימי חורפו בעודו צעיר לימים הי׳ דרכו של רבינו להוציא יקר מיקר, להראות חזותו לרבים, וסיפר לחביריו כזה ראה וחידש, הלהיב את רעיו בקנאת סופרים, כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים, לעוררם ולהטעים בפיהם דברי אלקים חיים [31].

בקיץ תרי״ג והארץ רעשה כי בא צדיק למלון, הרב הקדוש מצאנז בעל דברי חיים זיע״א בא לעיר אפען למרחצאות, ורבינו אשר מילדותו בעוצם צדקתו נשאו לבו לקבל פני גאון ישראל וקדושו, ולהגיד לאיש אלקים שיחו ולשפוך לפניו מר נפשו, איתרחש לו נוסע נכבד לוית חן, הוא הרה״ג החריף הר״ר דוד צבי ערינפלד זצ״ל [32] חתנא דבי נשיאה מרן החת״ס, ויבואו שניהם לראות פני הצדיק. הם ערכו לפניו קושיות חמורות בש״ס והוא השיב קולע אל השערה בחריצות בבקיאות ובנעימות ידבר, ואחר שפלפלו זמן רב בקשם אדמו״ר זצ״ל שיבואו אליו גם למחרתו, וכן הי׳, והראה להם כמה מקומות בש״ס ופוסקים עם ראיות ברורות ופנים מסבירות על המשא ומתן של אתמול, ויוסיפו להפליא על רוב גדלותו של אותו צדיק, ובטרם צאתם ערך רבינו לפניו משאלות לבבו, כי הגיע לפרק האיש מקדש, ויענהו צלח ורכב ותמצא משאלות לבך. ויהי אך כי יצאו מבית הצדיק פגע בהם ת״ח חריף ושנון מפאקש בשם הר״ר שמעון פריינד [33], והציע לרבינו את בת הגאון מפאקש לאשה, והביאו עמו לפאקש, ולמחרת נתקשר רבינו בברית תנאים עם הכלה הבתולה יאכט, בתו של רבינו ר׳ יואל אונגר זצ״ל [34].

ז״ל, שם כרתנו ברית אהבה על מזבח הידידות...״, מזכירו בספר המקנה (כלל ט פ״ב). עמד אתו בקשר פלפולא דאורייתא, כמוכח מעשרים תשובות שבס׳ נחלת בנימין המיועדות אל רבינו ז״ל. ג׳ כסלו תרנ״ג.

31 הגה״ק רבי שמואל עהרינפלד בעל חתן סופר זצ״ל כותב לו בשנת תרל״ג (תשו׳ חתן סופר סימן נה): „אהובי חביב נפשי הרב המאוה״ג מעוז ומגדל צדיק ונשגב כקשת״ה מו״ה זוסמאן נ״י סופר ... והנה אהובי שמחתי מאוד בכל דבריו כי מעורר אותי על דברים מחודשים, וגם דבריו מצד עצמם הם נפלאים חריפים ומלאים שכל, ומשמח אני בדבריו, ודומה בזכרוני שאני גם עכשיו באהבים כמו שהיינו, בילדותי שמעתי הרבה ד״ת ממנו בכל שבת ובכל עת, והנה כעת אני אומר מי יתנני כירחי קדם, ה׳ יחזקני ויאמצני לתורתו...״

32 הוא אביו של רבי שמואל עהרינפלד זצ״ל הנזכר בהערה דלעיל.

33 ר״ש פריינד הי׳ מפורסם ללמדן גדול ושנון, מנגידי הקהילה, מקום מנוחתו ע״י רבינו ר׳ יואל אונגר זצ״ל, כנזכר בכרך א׳ (ע׳ 150).

34 ר׳ יוסף אלי׳ פישל ז״ל הי׳ ראש המדברים של כת היראים, בעל שיטה ברורה מגדולי חסידי רבי הלל ליכטנשטיין זצ״ל. כשהגיע לאזניו שבא בחור יר״ש מוכתר בנימוסין מפ״ב לראות עם בת הרב, ובבית הרב טרם החליטו אם לקרב או לרחק, היות שנראה בעיני הרבנית חסידי ביותר, לקח לו ר׳ יוסף אלי׳ מרץ לכנס פנימה בתוך תוכה של הענין. נתרגש ר׳ יוסף אלי׳ ודפק על השולחן: אם בארזים נפלה שלהבת! אם בבית הרב יקרא לזה חסרון, מה יאמרו הבעלי בתים...! וכן הי׳ שנגמר השידוך באותו לילה (מפי הר״ר ישראל חיים אויש הי״ו מה ששמע מדודו הר״ר דוד אויש ז״ל).

מר חמיו ערך תשובה מאהבה לרבינו בעודו חתן: „מחרת יוה״כ תדי״ר לפ״ק. את שלום המל״ח[35] אנכי מבקש, יואל ה׳ לשפות לו שלום וכ״ט ולהגדיל תפארתו, ה״ה הבחור החתן... מה״ו זוסמאן סופר נ״י יצוה ה׳ אתו את הברכה חיים ושלום ע״ע״[36].

ביום ו׳ כסלו נתקיימה החתונה, והוא קבע דירתו בפאקש. ראשי הקהילה הכירו כשרונותיו של האברך, מיד מינוהו למגיד מישרים ודיין בעירם, ראשית פעולתו הי׳ לקבץ הבחורים צעירים מפאקש והסביבה, וקרבם לתורה. ר׳ זוסמאן נעשה ראש ישיבה, הדריך עשרות תלמידים ליראת שמים טהורה, מבין תלמידיו הראשונים היו הבחורים: פנחס שטיינר יליד פאקש[37], דוד מרדכי שטיינר מישוב טאלנא, שנעשה גביר ואיש מסויים, יצחק ווייס מישוב פאקטא, סביבות פאקש *.

ר׳ זוסמאן הי׳ לו יד ושם בדברי אגדה, ודרכו הי׳ ביום עש״ק ובשבת קודש ללמוד מדרשי חז״ל ואגדת הש״ס, לזאת קבע לו מדרש בכל ש״ק אחר הצהרים למד את העם מוסר ואגדה בפרשת השבוע. דרכו הי׳ ללקט אורות מתוך גדולי המפרשים, וסידרם לפני הקהל עם תוספות משלו, וכך מספר לנו רבינו בעצמו על זה: „וכן צריך כל ת״ח ומכש״כ רב בעירו לבקש שיבאו המון עם לשמוע מוסר כל שבת ויו״ט, ואל יחוש אם נגידי עירו עומדים מרחוק, שזה נגד כבודם שישבו שם עם עניים בשלחן אחד בבית מדרש של רב, או יודעי ספר אשר בשם לומדי תורה יכונו ג״כ נגד כבודם לשמוע דבר ה׳ כל שבת, בעוה״ר בזה מבזים כבוד ה׳, כי הכל הולך אחר הראש, אם המון עם רואים ת״ח ונגידים הולכים ללמוד אז ויתאספו כל אנשי העיר, ישוטטו רבים לשמוע דבר ה׳ מפי רב ותתרבה יראת שמים, שמעתי שגאון קדוש ה׳ מר״ם בנעט זצק״ל הלך בעצמו כשהי׳ בעירו ירא ה׳ אשר הי׳ לומד שיעור לפני המון עם, כדי לכבדו גם הגאון ז״ל הלך לשמוע, ועד בשחק נאמן עלי, לא לכבודי ולכבוד בית אבא רק כדי לזכות רבים אספר צדקות שני בני יצהר, הנגיד הגאון מו״ה קלמן טעבל ז״ל שהי׳ ראש מדבר בק״ק פאקש[38], והמאה״ג הקדוש מו״ה מענדל ז״ל[39] שהי׳ רב״ד בק״ק הנ״ל, ולאחר חתונתי צעיר לימים הייתי, והתחלתי ללמוד עם ב״ב כל שבת ושבת, והגדולים הנ״ל אשר קטנם עבה ממתני היו באים לשמוע, מתוך כך ב״ה כמעט כל בני הקהלה אשר יראת ה׳ בלבותם באו איש לא נעדר, זכרה ה׳ זאת לתועלת נשמתם״[40].

35 המיועד להיות חתני.
36 תשו׳ ריב״א (ח״א סימן פב).
37 הוא הגה״צ רבי פנחס הכהן שטיינר זצ״ל הרב דק״ק אילאק.
* רבינו מזכירם לטובה בהקדמתו לשו״ת ריב״א ח״א.
38 הוא בנו של הגר״י גריסהאבר הרב דפאקש ז״ל, נזכר הרבה בפרק א׳ אות י״ד.
39 ראה אודותיו לעיל סו״פ ה׳.
40 סו״ס דמשק אליעזר בראשית, דרשה על שבת נחמו.

עודנו אברך בבית חמיו בפאקש, כבר הודפס ממנו עלים לתרופה, דברי אגדה, בסוף ספר אחיו הגאון רבי חיים סופר, פלס חיים על פ״ק דגיטין, בשם קונטרס יד אליעזר יכונה, בו יראה הרואה את גודל כשרונותיו לשלב מאמרי חז״ל ולבארם בטוב טעם ודעת, דברותיו הן עשירים ברעיונות נשגבות, בבקיאות נפלא ממדרשי חז״ל, וגם ספרא רבה שמחזיק במיעוט אמרותיו את המרובה. בו קנה שם טוב כאחד מגדולי הדרשנים אשר לו יד ושם בשדה האגדה, וגם שהי׳ נאה דורש ונאה מקיים.

אחרי שלש שנה שהי׳ דר בבית חמיו, בשנת תרי״ז באו ראשי קהילת האללאש ושמו עליהם את רבינו לרב ולמנהיג עירם. להאללאש נטפלה גליל מכמה ישובים בהם בני עשירים בעלי שדות וכרמים, כל אלו קבלו עליהם בפה מלא את רבינו למורה צדק, והבטיחו להחזיקו ולפרנסו בכבוד. ביום ו׳ כסלו ת״ר טו״ב נתחנך רבינו בכסא הרבנות שם.

אמנם מצא רבינו בין אנשי קהילתו ובני גלילתו הרבה קלים ורקים וגם מחללי שבתות ויו״ט, ומה גם שיום השוק הי׳ בעצם שבת קודש מה שגרם לקלות ראש בקדושת השבת [41]. רבינו טכס עצות בנפשו איך לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולקרב את לבם לאבינו שבשמים.

מחונן הי׳ רבינו בפה מפיק מרגליות, ברוחו הכביר מלא רוח טהרה המשיך את לב שומעיו [42], השפעתו היתה על כל שטחי העדה הקדושה הבאים לשמוע דבר ה׳. דבריו יוצאים מפיו בנעימה קדושה, כקול כנור נעים צמד אליו השומעים בחבלי האהבה, וכאשר המה היו נאחזים ודבוקים להמדבר אליהם, פתאום הרעים בקול אדיר וחזק, וזקוקין דנורא יצאו מפיו מתוך התלהבות עצומה, לכלות ולמחות כל חטא ופשע, כה הרכיך הלבבות הקשות, וגם לב האבן נמס, וברוח פיו גירש התאות הרעות מפנימיות הנפשות. בנשק זה השתמש רבינו בעודו, ועלה והצליח ללכוד נפשות עגומות. בעת עמדו על הבימה ומטיף מוסריו להעם, כלתה ונכספה נפשם לשמוע דברי אלקים חיים, וכל צמא למים מצא בו נופש

41 עד כמה שהי׳ נפרץ שם חילול שבת קודש תעידו שורות אלו שנמצא בין כת״י של רבינו, איך שהי׳ מנסח חרוז לחרות על מצבה אחת לשבחו של מי שהי׳ משמר שבת: הולך בוקר וערב להתפלל. ידיו אסורות שבת מלחלל. לעפר שב גויתו. לא׳ עלתה נשמתו.

42 רבינו רשם על שער התנ״ך קטן שלו, שרגיל הי׳ ליקח עמו בשעת הדרשה, פסוקים ותחנונים אלו: אלקי גדלת מאד הוד והדר לבשת (תהלים קד). ה׳ אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן ישעי׳ כה). גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט, יח). רבש״ע הורני מה שאדבר תן בי כח והיה עם פי בעת דיבורי ועם לבי בעת מחשבי, ואל אומר דבר שאינו הגון ולא כרצונך וגעור בשטן לבל ישלוט בי, ועזרני על דבר כבוד שמך שאזכה בדרשה זו לזכות ולהמשיך רבים לתורתך ולעבודתך, שמע קול תחנוני אל דמעתי אל תהרש, בזכות אבותי ורבותי תן שלא אבוש ולא אכלם, כי ה׳ יתן חכמה ומפיו דעת ותבונה, אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך, נר לרגלי דבריך ואור לנתבתי, ברוך שומע תפלה.

וחיות, לא ארכו להם הדברים אלא השתוקקו עוד לשמוע לקח טוב. כך נתקרבו הלבבות ונרטבו עצמות היבשות של כל הסביבה, ומשכם אחד אל אחד בנועם ואמרי חן, עד שנעשו אוהביו והשלימו אתו בנפש חפיצה. עצלות לא הי׳ בו, וגם לא חס על כבוד עצמו, כשראה לנחוץ הלך אצל יחיד לדבר על לבו או על לבב בני ביתו, שישמרו טהרת בנות ישראל, ויחוסו על קדושת יום השבת. כששמע מי שהוא מבין אנשי שלומו מונח על ערש דוי, הלך לבקרו, ולא חס מלהוכיחו על פניו[43], והבטיח לו שאם יטיב דרכו בעתיד אז יתרפא ויחיה שנים רבות, וכשראה שקרב קיצו, ויצו עליו שיתוודה על עונו כל עוד בו נשמתו.

בכל דרשותיו עורר את קהל הקודש, ללמד בני יהודה תורה, ולהתרחק מהשכלה וחכמות חיצוניות, ואמר משם רבו הגדול מהר״ם שיק זצ״ל: בך יברך ישראל לאמר ישמך אלקים כאפרים וכמנשה (בראשית מח כ), כי יוסף הצדיק הי׳ בידו ללמד את בניו חכמת מצרים להיות לשרי מלוכה, ולא נתגדלו כי אם בגושן באהל יעקב אביו, שילמדו יראת שמים ולא לשתות מי שיחור של מצרים, וזש״א בך יברך כל ישראל, ללמוד ממך לדורות, ללמד את בניו תורה ויראת שמים כאפרים וכמנשה.

מרגלא בפומי׳ להגיד לפני בני קהילתו, שכמה מהם נדדו לעיר ולכפר בעד פרנסתם: שעל כל ישראל לאהוב את השי״ת ולשמור שבת קודש וליזהר ממאכלות אסורות לא רק בביתו ובעירו, אלא גם כשאדם הולך בדרך והוא רעב צמא ועיף ואין לו מה לאכול ולשתות, גם כן אין לו להקל ליכנס במסעדה של נכרים ח״ו, ושננתם לבניך ודברת בם, יהי׳ שנונים בלבבם קיום זאת התורה, בין בשבתך בביתך, בין בלכתך בדרך, בשכבך, בין אם ח״ו נפלת מטה מטה בנסיון העוני, ובקומך, בין אם הגבת מעלה מעלה ויש לך עושר וכבוד, עליך להיות מקושר לתורת ה׳, לעמוד איתן במעמד יציב וקיים, לשמור חוקי ה׳, וזה כל קיום האדם ותכליתו על הארץ.

מבין פעולותיו הראשונות של רבינו בהאלאש הי׳ ליסד לו בית תלמוד משלו, באמרו שתועלת גדול הוא לבני קהילתו שבחורים אשר יראת ה׳ על פניהם יסתובבו בעיר, וגם שארוחתם היום יומית יהיו אצל הבעלי־בתים חברי הקהילה, כמנהג בני הישיבות אז, שהבחור האוכל בבית פרטי מביא בבית התעוררות של יראת ה׳, בפרט אם הבחור אומר דבר תורה על השולחן ומברך על המזון לפניו ולאחריו ככל פרטותיה ודקדוקיה. רבינו יצא ב„קול קורא" לנדיבי עם בקהילתו והסביבה, והסביר להם את גודל המצוה ונחיצות הזמן לקרב בחור ת״ח המקדיש ימיו לתורה הק׳, ומכש״כ המארח אותם בביתם שכרם רב עד אין חקר[44], ונענה

43 תשו׳ מהר״ם שיק (יו״ד רי״ז) שאל רבינו את רבו, באחד שהי׳ בסכנה והלך לבקרו, ועוררו עם בני ביתם שיפשפשו במעשיהם, ונדרה אשתו שלא תלך עוד בגילוי שער, ובעלה קם מחליו והפר לה ע״ש.

44 זה לשונו הזהב: „נדיבי עם אלקי אברהם! רודפי צדק מבקשי ה׳! שמעו אלי כי בעוה״ר

הקהל הקודש לבקשתו. מיד נאספו אליו בחורים מופלגים מכל קצות המדינה, והוא לן עם תלמידיו בעומק הלכה, עבר עמהם על סוגיות חמורות בש״ס, על כל סוגיא עמד כמה שבועות עד שבירורו כסולת נקיה, סידר את דברי הראשונים והאחרונים עם פלפולא דאורייתא משלו, ועלה בידו להעמיד תלמידים גדולי תורה ויראה, נודעים בבקיאות ובחריצות, מושלמים בידיעות מקיפות בסוגיות הש״ס ובכללי ויסודות התלמוד.

רבינו לא חס על בני קהילתו, כל הזדמנות שבא לידו לעסוק בצרכי מצוה היו אמידים שלו ראש וראשון. לזמן קט יצא טבעו בעולם, ובאו לשם ת״ח ויחסנים מבני טובים ובני עניים, ורבינו השתדל בעדם לשביעת רצונם, וכן קיבל מכתבים מכל הארצות [45] ובפרט מארה״ק מכוללים ומיחידים, וענה להם. כשנסע רבי משה נאוועמסטא לארה״ק (מובא לעיל פ״ה ע׳ 139) סידר לו רבינו מעמד אצל משפחה עשירה וכבודה הופמייסטר [46].

אשתו הרבנית יאכד, ילדה בן ובת. בשנת תרי״ח כ״ו כסלו הלכה לעולמה בדמי ימיה לדאבון בעלה והוריה, ומ״כ בהאללאש. לא ארכו הימים עד שנתן לו חמיו הגאון את בתו מרת חי׳ שרה לאשה, כדי לפרנס את היתומים של אחותה. ביום ב׳ ניסן תרי״ח נתקיימה החתונה בפאקש [47].

מה שכתב שלמה המלך על אשה זרה חכמות חיצונית מקוים בימינו, כי חכמות זרות בנתה ביתה חצבה „סעמינר״ על גפי מרומי קרת, לשונה תהלך בארץ הומיה היא החזיקה בבנים העזה פניה ותאמר להם לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, צרור הכסף בידה תן לי הנפש ורכוש קח לך, ואל תדאג דאגת מחר כי שמלה לך קצין תהי׳ לנו, והסתו בחלק שפתיה כי לא ידע כי בנפשו הוא, ועתה בנים בני אל תשמעו לו, אל ישט אל דרכיה לבך בטח בה׳ כי לא ירעב ה׳ נפש צדיק וסוף הכבוד לבוא, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, אל תתע בנתיבתיה כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, אולם הנסיון גדול לצעירי ימים אם אין לו לחם ולבוש בקרה, על פת לחם יפשע גבר ח״ו, ע״כ מצוה גדולה עד מאוד כעת יותר מלפנים בישראל, שהי׳ מקיים הבחור אדם כי ימות באהל תורה בלחם צר ומים לחץ הי׳ עוסק בתורה בישיבה, כעת הדור חלוש, מצוה גדולה להחזיק בחור ירא ה׳ בביתו וליתן לו ארוחת תמיד, כאשר כתב א״ר מובא בחתנ״ס, ושבח אני את הקהלות המחזיקים לומדים בחורים על שולחנם כל השנה כאחד מבניהם של ב״ב, בזה יצאו הב״ב משני דברים דהיינו חלק עניים וד״ת, כי סתם בחור עני ומדבר ד״ת, ובוודאי מה שנאכל על שולחן זה שחרית ערבית נחשב כשני תמידים עכ״ל, אבל עוד יותר מאכילה מי שנותן מקום דירה נאה שיוכל לישב ללמוד במנוחה ובטהרה, כמה נגידים שיש להם חדרים סגורים כל השנה ואין נותנים לבחור עתידין ליתן הדין...״

45 ראה מכתבים (כב־כג) שפנו אליו גדולי פ״ב בעד צרכי מצוה.

46 ראה מכתבים (מכתב ו). סיפרו שפעם הי׳ זקוק לסך הגון לדבר מצוה הלך בכבודו ובעצמו לאיזה נדיבי עם שבעירו, כשנכנס בביתו של ראש הקהל, הנגיד כ״ה משה יוסף בערגל (מזכירו בהקדמת ספרו, דמשק אליעזר ס׳ ויקרא) נתרגש הראש הקהל מכבוד שעשה לו רבינו, ומסר לו את ארנקו המלא, שיקח רבינו הימנו ככל חפצו.

47 נוסחת הכתובה:

ברביעי בשבת שני ימים לחדש ניסן שנת חמשת אלפים ושש מאות ושמנה עשר לבריאת

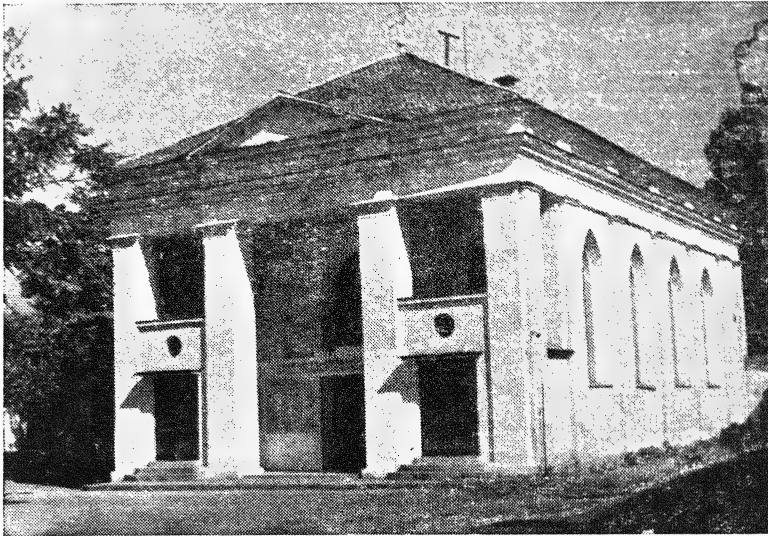
תצלום הכתובה של הרבנית חי' שרה ע"ה

היות שהקהילה נתרחבה וגדלה בשנים הללו שרבינו שימש שם בקודש, והבית הכנסת הי׳ צר מהכיל את בני הקהילה, הוחלט לבנות בית כנסת חדש, ובכן אזרו חיל כל הקהילה והסביבה ונגשו לבנות בית לה׳ ברב פאר והדר. דאגתו של רבינו לא היה בעד מקורות הכסף להבנין הקדוש, כי לזה דאגו ארבעה קציני העיר, עשירים ונכבדים שהוזילו הון רב מכיסם לפאר בית אלקינו, אמנם הי׳ לו לרבינו מלחמות עם המתחדשים, אשר גילו רצונם לעשות שינויים מבית ומבחוץ, כמנהגם של המתקדמים אז, ומכיון שעלתה בידו להעמיד הבית ה׳ על טהרת הקודש עלץ לבו ונתן הודיה לה׳ הטוב על רוב חסדיו בדרשה שדרש בר״ח תמוז תרכ״א בעת החינוך בית הכנסת ברוב עם מכל הקהילה ובני הגלילות. וכה אמר בין השאר: „ברכו לה׳ אלקי אבותיכם שזכיתם להתנדב על כך, וה׳ יברך אתכם ויוסף עליכם אלף פעמים, ואחת שאלתי אתכם ובקשתי מי ששוכן בבית זה ישכון ביניכם אהבה ואחוה ושלום, אין פרץ להפריץ גבול אשר גבלו ראשונים ואחרונים, כמו שהראתם היום לעין כל ששבולת הזמן לא עבר החוק, כי ב״ה נבנה הבימה כדת, גם תיקון גדול נעשה בעזרת נשים על גפי מרומי קרת שקופים זטומים, איש את אחיו יתלכדו ולא יפרדו ואז הוא בית הכנסת שכל לבבות כלב אחד לדרוש ה׳״ [48].

כבר הזכרנו שרבינו הי׳ דבוק לרב האי גאון וקדוש ה׳ בעל דברי חיים מצאנז זצ״ל, הגם שהי׳ מלא צדקות ויראת שמים ביקש לו רב ליהנות ממנו הדרכה בעבודות ה׳, וכ״פ הי׳ שובת בצלא דהימנותא בצאנז.

עולם למנין שאנו מנין כאן פאקש, איך הרב מורינו רב רבי אליעזר המכונה זוסמאן בן מורינו רב רבי מרדכי אפרים המכונה פישל, אמר לה להדא בתולתא חיה שרה בת מורי מורינו רב רבי יואל הוי לי לאנתא כדת משה וישראל ואנא אפלח ואוקיר ואיזין ואפרנס יתיכי ליכי כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהין בקושטא ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא ומזוניכי וכסותיכי וסיפוקיכי ומיעל לותיכי כאורח כל ארעא, וצביאת מרת חיה שרה בתולתא דא והות לי׳ לאנתא ודין נדוניא דהנעלת לי׳ מבית אבוה בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין במאני דלבושא בשימושי דירה ובשימושא דערסא מאה זקוקים כסף צרוף, וצבי הרב מורינו רב רבי אליעזר המכונה זוסמאן חתן דנן והוסיף לה מן דילי׳ מאה זקוקים כסף צרוף אחרים כנגדן סך הכל מאתים זקוקים כסף צרוף, וכן אמר הרב מורינו רב רבי אליעזר המכונה זוסמאן חתן דנן, אחריות שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא קבלית עלי ועל ירתי בתראי להתפרע מכל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיד אנא למקנא נכסין דאית להין אחריות ודלית להין אחריות כלהין יהין אחראין וערבאין לפרוע מנהין שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא ואפילו מן גלימא דעל כתפאי בחיי ובמותי מן יומא דין ולעלם, ואחריות וחומר שטר כתובתא דא נדוניא דין ותוספתא דא קבל עליו הרב מורינו רב רבי אליעזר המכונה זוסמאן חתן דנן כחומר כל שטרי כתובות ותוספתת דנהגין בבנות ישראל העשויין כתיקן חז״ל דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, וקנינא מן הרב מורינו רב רבי אליעזר המכונה זוסמאן בן מורינו רב רבי מרדכי אפרים המכונה פישל חתן דנן למרת חיה שרה בת מורי מורינו רב רבי יואל בתולתא דא בכל מה דכתב ומפורש לעיל במנא דכשר למקניא בי׳ הכל שריר וקיים.

48 ילקוט אליעזר (ע׳ בית הכנסת).

בנין הבית הכנסת בק״ק האלאש

גם הרה״ק מצאנז הי׳ מקרבו, והכתיר בהסכמתו את ספרו „ילקוט אליעזר״ חלק שני מתאריך ערב סוכות תרכ״ו. פעם בשבת קודש נתן הרה״ק את „שטריימל״ הישן שלו על ראש רבינו, כשרבינו התנצל לפניו שיש לו ממש פחד מהקלים שבקהילתו בהאלאש, שיזרקו אבנים אחריו, הבטיחו הרה״ק שלא יאונה אליו רעה, ומאז לבש שטריימל מידי שבת בשבתו.

מספרים כמה שיחות מעונינות מהרה״ק מצאנז, בקשר היותו של רבינו שם. כאשר שבת רבינו פעם בצל קורתו של הגה״ק בעל דברי חיים זצ״ל, נתכבד בחיבה יתירה וישב בראש השולחן לימין הצדיק. כשראה שהגה״ק ישב על כסא כבודו בדביקות בעינים סגורות זמן ארוך, כשעתים ושלש, תמה בלבו על התנהגותו ודרכו בקודש הלא תלמוד תורה כנגד כולם? הגה״ק הרגיש בזה וצעק: ווענגרישער רב! מתפלא על דרכנו, כי מן הראוי הי׳ לעסוק ברמב״ן על הפרשה או במג״א הלכות שבת! אני מסביר הענין לכבודכם: הנה מנימוסי המלכות שהמלך יושב על כסא הוד והדר, וגדודיו סביב לו איש חרבו שלופה בידו, וכל מי שנכנס אצלו נופל עליו אימה ופחד, ולא יכול אדם לפתוח פיו להגיד בקשתו מאת המלך, על כן העצה לזה לתלות בחדרים הראשונים לפני חדר המלך את תמונת המלך, כדי שכל הנכנס יסתכל מקודם בצורתו ויתרגל קצת בזיו תואר פניו ולא ירא מגשת אליו. הנה פעם עמד אחד ומשתומם שעה ארוכה על זיו קלסתר צורת המלך, עד ששכח את השעה הקבועה לו מאת המלך, והמלך המתין

עליו, השיב האיש: אדוני המלך! אל יחר בעיניך כי חזיתי נועם פניך על יריעות אוהליך, ואשבעה בהביטי את תמונתך, ולא יכולתי לפרוש ממנה על כן איחרתי עד כה. האמת שהייתי צריך ללמוד תורה הק׳ בשעה זו, אמנם הסתכלתי בצורה שלך (דיין פנים) כי השבת קודש צורתו של השי״ת, והי׳ קשה עלי פרידתי[49].

ביום ש״ק בעת שעלה רבינו לס״ת, הסתכל הגה״ק ג׳ פעמים באמצע הקריאה על רבינו, עד שנפל אימה על רבינו כי לא ידע פשר דבר, ואחר הברכה נתן יד קדשו על שכם רבינו, ואמר לו: הי׳ לי הנאה גדולה מכם!

רבינו נסע פעם לצאנז על חג שבועות, לראות עבודת הקודש ביום קבלת התורה, אמנם השתוקק גם לשמוע דבר תורה מפה קודש, היות ששמע שרגיל הצדיק לומר פלפול חריף ועמוק בחג השבועות. הנה עבר הסעודה הראשונה בלילה ולא אמר פלפול, סעודה שני׳ ביום ולא אמר פלפול כי אם דבר אגדה, חשב אולי ביום שני ישמע ממנו איזה דבר נאה, אמנם גם בליל ב׳ לא דרש בהלכתא, בסעודת היום כבר הרהר רבינו איך שעובר כל החג ולא שמע דבר חדש, אז אמר הצדיק: „כשבאו בני ישראל לקבלת התורה הנה בודאי שהיו שם תלמידי חכמים ולמדנים שהתאוו לשמוע איזה פלפול נאה ביום מתן תורה, אמנם מה שמעו, אנכי! לא יהי׳ לך! כל היום רק יראה ועוד פעם יראה״, הבין רבינו שעליו כיוון הקדוש ותשובתו בצדו.

כל השנים הללו ישב רבינו ר׳ זוסמאן בהאללאש כמלך בגדוד, תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, תלמידיו נתלכדו סביביו אשר עמהם צלל בעיון גדול ברוב סוגיות הש״ס, שקד על התורה בהרחבת הדעת, היות שפרנסתו הי׳ מצויה לו בריוח. אז תיקן וחיבר את ספרו הגדול „ספר המקנה״ בשלשה חלקים, על קנינים ודיני בני נח וסוגיות חמורות שבתלמוד, בו אסף גרנה שיטות הראשונים ודיעות האחרונים עם הרבה חידושים משלו. וכן סידר והוציא לאורה את ילקוטו באגדה המהולל בעולם כולו „ילקוט אליעזר״ ג׳ חלקים. רבינו בימי זקנותו בעודו בפאקש הזכיר הרבה את ימי שלוה שחי בנעימים בהאללאש, ונכסף לירחי קדם שזכה אז לירד לעומקה של הלכה באין מפריע[50].

אמנם אין לנו לדלג על עובדא קיימת, שהי׳ לרבינו בהאללאש הרבה ימי צער ומרירות. באותו תקופה שרעשה ארץ ומלואה כל המדינה היתה כמרקחת בשנות הזעם של ה„קאנגרעס״ המדהימה, הנודע לשמצה בתולדות עם התורה. אותה מערכה שנערכה באפי רברבא בעיר הבירה פעסט, בין היהדות החרדית לבין המתחדשים, מעין מערכה זו נתעוררה כמעט בכל קהילה וקהילה בזעיר אנפין, המתקדמים הרימו ראש, בעטו בתלמידי חכמים ובגדולי הדור, דרשו שינוים בדת ובמנהגי ישראל, וירדו לחייהם של מנהיגי הדור. גם בהאללאש קמו אחדים מעזי פנים שבדור, רצו לפרוץ בקדושת בית הכנסת ודרשו לסדר המחיצה של עזרת נשים כדרך שסודר בקהילות של המתחדשים, היינו שיוכלו לראות

49 עוללות אפרים (מר״ש רייניץ).

50 ראה מכתבים (מכתב א).

וליראות בקודש פנימה, ובאם לא יסכים הרב לזה אז יפרשו לגמרי מהקהל ויפתחו את החנויות בעצם יום השבת!

רבינו פנה אז אל רבו רבי משה שיק זצ״ל, והשיב לו בשלילה[51]. העובדה של המחיצה בעזרת נשים התחילה ככה: בתחילה הי׳ החלק העליון של המחיצה עשוי מבד כעין וילון, וכשראה רבינו שהנשים העיזו לפתוח את הוילון כדי שיוכלו להסתכל למטה במעמד רגלי האנשים, ביקש מראשי העדה שיעשו מחיצה של עץ עד למעלה, כדי שלא יוכלו הנשים להתכופף חוץ למחיצה. ראשי העדה טענו שאין בידם לבצע כזאת בלי אסיפת ח״י אנשים של הקהל, ובהיות שנשמע מבין אנשי הקהילה שיש מתנגדים למחיצה של עץ דחו האסיפה מדחי אל דחי שלא להבעיר אש המחלוקת. רבינו ראה שימים הנוראים ממשמשים לבוא ולא נעשה התיקון בבית הכנסת, הלך ולוה מגביר אחד כסף ועשה על דעת עצמו מחיצה של עץ. הנה שלשה אנשים מבני העדה שיברו את המחיצה החדשה ועשו במקומה בד כמו בתחילה. אז נאלצו ראשי הקהילה לקרוא עצרה, עיקר הנקודה הי׳ להחליט אם יש ביד הרב לשנות את צורת בית הכנסת על דעת עצמו בלי לשאול את קרואי מועד העומדים בראש העדה, כמובן היתה כל העיר כמרקחת, יש מי שעמד לימין הרב ויש שעמדו נגדו ביד רמה.

הנה לאחד משלשה אלו הי׳ בן בבית ספר לבגרות (גימנאזיאום) ששחק בקוביא בלילות, פעם הורע מזלו ואיבד את כל הכסף הון רב אשר גנב מחנות של אביו, וכאשר ראה כי תם הכסף ונשאר בעירום וחוסר כל קיים בעצמו ובערת הרעה מקרבך ע״י שהכה חץ במצחו ומת. ראה האב כי יד ה׳ עשתה זאת ונכנע לבו הערל, כך נפל אימה ופחד מפני הוד קדושת הרב ופעליו.

לאלו המתפרצים לחלל שבת קודש פנה רבינו לא פעם ולא פעמים בתחנונים, וגם הזהירם שלא יכוו בחמין, והם בשלהם עמדו במרדם. פעם כשהגיע חוצפתם לשיאו, פתח רבינו את ארון הקודש בפני קהל ועדה, ואמר עליהם לטותא

51 מתשובת רבו המהר״ם שיק (או״ח סי׳ עז): „והנה חלילה לכם הכשרים לשתוק ע״ד הפריצות שעשו החצופים ההם, כי מדינא אנו מחוייבים לעשות הפסק בין עזרת אנשים לעזרת נשים, כמו שהי׳ בבית המקדש עזרת נשים לחוד ועזרת אנשים לחוד... וחייבין למחות על זאת ולהוכיחן לעוברי עבירה, והכשרים שיש כח בידם למחות עוברין על עשה דהוכח תוכיח, וכל מי שיש בידו למחות עובר על עשה הנ״ל, וגם קי״ל ביו״ד (סימן קנז) דהוי כאילו הוא עשה ונתפס בעון ההוא, ואפילו אם הי׳ האמת בדברי הרשעים הנ״ל שעי״ז לא יפתחו החנות בשבת, מכל מקום הרי קי״ל דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך היכא דפושע, כמבואר במג״א (סימן שו ס״ק כח וכט) וכל שכן בנידן דידן שיאמרו מדשתקו רבנן ש״מ דניחא להו, ויהי׳ חילול השם ובפרט בדור הזה אשר הפריצים מתאמצים בעבירה ההוא, ויש לדמות לערקתא דמסאני דחייבים למסור עצמן... וכ״ש שאין אנו רשאין להסכים עמהם דשתיקה כהודאה דמיא, ואם יפרשו, יפרשו, כ״ז כתבתי לפי דעת מעלתו נ״י, אבל באמת אנו יודעים שזה הוא התחלה לפרוץ דברי תורה ועבירה גוררת עבירה... ואם יתפרדו הרי פיזור נאה להם ונאה לעולם, ואם שיתמעטו עי״ז הכנסות הקהלה אין מעצור לה׳ להושיע ברוב או במעט".

דרבנן מספר זוה״ק בבכיות נוראות. הנה סופם של אלו הי׳ ראש ולענה, אחד נחלה במחלה אנושה, השני ירד בין לילה מנכסיו ועני חשוב כמת, והשלישי ברח לסעגדין ושם נחבש בבית אסורים בעד מעשיו המכוערים[52].

בן אלמנה אחת מגבירים עצומים בסביבה, אשר השתלם במדע באוניברסיטה בבודא־פעשט, כשבא לעירו החציף לעשן ברחובות האלאש בשבת קודש. רבינו הוכיחו על פניו ודיבר על לבו שאל יעשה כזאת ולא הועיל. הנה ביום ערב יוהכ״פ שלח לרבינו מנחה גדולה של חמישים כסף (כי כן הי׳ מנהג בעלי בתים של קהילות אונגרין, להגות את המרא דאתרא פעמים בשנה, ערב יום הכפורים ובפורים) ורבינו לא קיבלו, שמעולם לא נהנה מהונו של מחלל שבת. בעצם יום הקדוש בא בן הגבירה לבית הכנסת בנעליו, רבינו ביקשו שיחלוץ נעליו בבית מקדש מעט ולא רצה. רבינו פקד להמשמש להוציא את הנער חוצה. הוא קם בחמתו והלך אל ראש העיר והלשין על רבינו שהוא שונא את המדינה ולשון המדינה ורודף את ההשכלה, וכדומה. הראש העיר ביקשו שלא יעשה כן להלשין על רב גדול כזה, אבל הוא באחת שאינו מוותר על המסירה, ובכן נאלץ ראש העיר לשלוח את התיק לפעסט למקומות הגבוהים לעשות חקירות ומשפט להרב. אמנם ראש העיר צירף את המלצתו הוא, בו שיבח את הרב בכל מיני תהלה, שהוא רודף שלום ואוהב את כל בריה ונאהב על כל שטחי הצבור וכדומה. דבריו עשו רושם ובא התיק בחזרה שרבינו חף מפשע. אז בא ראש העיר וסיפר את כל המאורע לרבינו, כי לא רצה להגיד לו עד עתה כדי שלא לצערו, אמנם הזהירו שישמור עצמו מבליעל זה, שלא ישקוט ולא ינוח מזה. כן הוה שהלך לחפש לו עורך דין בפעסט, כי בהאלאש לא מצא עורך דין אשר נענה לטפל בענינו. הוא נתן עירעור לבית משפט גבוה על רבינו, מה שגרם לרבינו הרבה צער ועגמת נפש. נאלץ לעמוד לחקירה לפני המניסטר להשכלה. ראש העיר נתן בידו המלצה, בו הוא מאיר עין המיניסטר, שאל ירע בעיניו מה שהרב אינו יודע בטיב לשון ההונגרי, ולא יסיק מזה מסקנות כאילו הוא שונא ללשון המדינה, כי הלא הוא יליד פרשבורג, אשר הלימודים שם בלשון גרמני, נמצא שהמדינה אשמה בזה ולא הוא. רבינו יצא זכאי בכל זאת התחרט על זה, כי עלה לו בהרבה כח וביטול תורה, מה שלא הי׳ כדאי לו[53]. הנה המוסר ההוא נחלה אח״כ עד אפס

52 אחד ממנהיגי הקהילה הוכיח את רבינו על פניו על שעשה שמות בהקהילה, נתרגש רבינו מאוד, ולקח הכיפה קטנה שעל ראשו ואמר לו: ראה זה הכיפה יכול להגיד עדות, איך שמידי יום ביומו שפכתי דמעות עיני מלוא הכיפה, כדי שלא אהי׳ מוכרח להענישם, ולא עלתה בידי... (שמעתי מבנו, דודי הג״ר שמעון סופר זצ״ל).

הרבה שנים אחרי זה כשישב רבינו בביה״מ עם תלמידיו, בא לפניו עובר אורח קבצן, רבינו הושיט לו נדבה הגונה והלך לו. בערב בא העני לבית רבינו, בחשבו כי לא הי׳ מכירו, והתחיל לבקש מחילה על אשר חטא נגדו ונגד ה׳, כי מיום שעזב את מקומו צרות ועוני סבבוהו. רבינו אמר לו שהכירו תיכף, ודיבר על לבו ותחי רוחו.

53 ראה מכתבים (מכתב א).

תקוה, וביקש את רבינו שיבוא אליו לבקרו, ולא הניחוהו ראשי הקהילה, עד שבאת אמו בבכיה רבה שבנה אינו יכול למות עד שיבקש מחילה מאת הרב, אז הלך רבינו, והלה התוודה על עונו וביקש מחילתו, ועוד אמר, שגם רבינו אשם בזה שלולי לא הי' שולח את מנחתו בחזרה לא הי' בא עד כדי כך. רבינו הבטיחו שאם יקבל עליו להניח תפילין בכל יום, יחלץ מחליו, ושב ורפא לו.

מעשה בבחור אחד בן טובים שתקע אהלו בהאלאש. הנה הבחור נתן עיניו בנערה אחת ממחוז העיר ממשפחה גרועה ופחותה, ולא ידעה משבת וממועד. רבינו הזהיר אותו שלא ידבק בזו שאינה לפי כבודו אולם הוא לא הטה אוזן קשבת היות שהיא הבטיחה לו שתשמור כל מצות בת ישראל. כמעט שנשאה פסקה מלילך לבית הטבילה, ורבינו הצטער מאוד אודות השמועה לא טובה. הנה פתאום נחלתה אשה זו במצב מסוכנת והרופאים אמרו נואש. הלה רץ לבית רבינו בכה והתחנן לרחם עליהם ולהושיעם ממצוקה. רבינו שאל אודות מחלתה, אמר שהרופאים לא יכולים לעצור דמה השוטף. אמר לו רבינו, ידוע תדע שדם אמך מרתת בקבר, אין לה מנוחה שם עבור דם נדת אשתך, אם רצונך להוושע עליך לישבע בשם ה"צ שלא תגע בה עוד בימי נדתה! הוא נשבע ורבינו עשה תיכף פדיון נפש ונתן חתיכת סוכר לתת לתוך פיה. הי' לפלא בעיני כל רואה שבשעה קלה שבה לאיתנה כבראשונה והתנהגה כשורה.

פעם נחלה בת רופא יהודי במחלה קשה. ביקשו את רבינו להתפלל בעדה. רבינו עשה פדיון נפש ואמר שיוטב לה אבל בתנאי שתכסה ראשה מהיום והלאה כדת משה וישראל. בעלה קנה עבורה פיאה נכרית כדי שבשבת ראשונה כשתלך לבית הכנסת תלבוש את הפיאה. אמנם אביה לא הסכים בשום אופן ללבוש פיאה. כשחזרה מבית הכנסת נפלה שוב למטה ובעוד ימים מעטים הובילו אותה לקברה, ותהום כל העיר ונהי' לאות שדברי רבינו המה כגחלי אש.

עוד אירע מקרה לא טהור, שריננו על אשת איש שהיא הרה לזנונים מגיסה ר"ל. ויצר מאוד לרבינו הנבלה בישראל, ועוד שלא ידע לשות עצות בנפשו אם לרשום את הילד היולד ע"ש אביו בפנקס הלידה. רבינו קרא את כל הקהל לדרשה, בו ביאר את חומר האיסור של לשון הרע והוצאת שם רע על בת ישראל. אח"כ דיבר מקדושת בת ישראל, וגודל עונש האשה אשר תשטה תחת בעלה, וקרא כל פרשת סוטה מתוך החומש, ואמר שאני בטוח שהאשה אשר זנתה תחת בעלה תקבל ענשה הכתובה בפרשת סוטה, ואם נקתה נזרעה זרע ותתברך בכל טוב. לא עברו ימים כבירים, האשה נחלתה ונאבדה במיתה משונה ר"ל[54].

רבינו דרש פעם להיזהר במזוזות כשרות, שהיא שמירה לדלתות בני ישראל, הנה יהודי אחד מפקידי הממשלה קל בדעתו התלוצץ בבית היין על דרשת הרב בענין המזוזות, וכטוב לבו ביין הלך לביתו ופירק את כל המזוזות וזרקם לאשפה

54 עי' שם הגדולים החדש, ע' הרב חיד"א מעשה נורא.

ר"ל. הנה כחצות הלילה וינועו אמות הסיפים של אותו בית, והתינוק ששכב בעגלה הי' מתגולל ממקום למקום, וקול רעש ומהומה בכל הדירה. רצתה האשה אל מגורת רבינו וביקשה הימנו מזוזה. הוא ז"ל לא ידע מכל הנתרחש עמהם ואמר שתבוא מחר ביום ויסדר לה חפצה, ע"ז התחילה לבכות בלב מר וסיפרה ממעשים המכוערים שעשה בעלה ומאימת מות ששורר בביתם, אז נתן לה מזוזה בתנאי שתביא מחר את המזוזות הנשלכות באשפה.

אחד משונאיו של רבינו כאשר בא יומו הי' גוסס יותר משבוע ימים ולא הי' יכול להפרד לעולמו, באו בני ח"ק אל רבינו לשאול את פיו, מיד נסע רבינו חוץ לעיר ויצאה נפשו, והי' לאות לבני מרי.

ויהי ביום ר"ח שבט תרל"ט שנפטר מאורן של ישראל רבו הקדוש בעל מהר"ם שיק ז"ל, נסע גם רבינו לחוסט לחלק כבוד האחרון לרבו החביב, והספידו בבכיה רבה והתעוררות גדול. ראשי העדה בחוסט החליטו למנות את רבינו, למלא מקום רבו הגדול, וכן שלחו לו „כתב רבנות" באותיות משובצות מלא תשבחות עם התחייבות כנהוג, בחתימת ידם של דייני דבבא וכל ראשי הקהילה המפורסמים. רבינו כאמור, הי' לו צער ועגמת נפש ממצב בני קהילתו בתקופה האחרונה, לכן אין ולאו רפיא בידי' אם לדחות את בקשת ראשי קהל חוסט המפוארה או ליכנס בעובי הקורה לקבל עליו עולה של רבנות הכרוכה בעבודה רבה. רבינו נענה לתחנוני ראשי קהל עדתו האללאש ואת מקומו לא הנח. קהילת פאפא הגדולה ענדהו בעטרת הרבנות, לראשו, ולא נענה להם בהיות שסירבו לעשות תיקון בבית הכנסת כיאות לבית מקדש מעט, ע"פ שיטת יראי ה' [55].

בשנת תרמ"א באו טובי וראשי קהלת האורטודוקסין „פעלעדיהאז" עם כתב רבנות בידם להסתפח לקהלת האללאש, בתנאי שרבינו ישבות אצלם לכל הפחות פעמים בשנה, וכן עשו אחריהם קהלת „סאבאדסאלאש" בשנת תרמ"ב, שקיבלו עליהם את רבינו למרא דאתרא, בתנאי שיבוא רבינו להשמיע את דבריו הק' ולהלהיב את הלבבות לתורה ותפילה, מידי שנה בשנה. כשנסע רבינו אל ערי הסביבה אז נתכנסו כל הישובים לפונדק אחד, וכולם לבשו בגדי חן וכבוד כמו ברגל, ורבינו נשא את דברותיו בקול חוצב עם התעוררות לתשובה ונמס כל לב עם דמעות שליש, כאילו עומדים כולם באימה בליל „כל נדרי". בתחלה העמיסו האמידים שם על עגלת רבינו מכל טוב שבידם, עופות ופירות וירקות, אבל רבינו נהג סלסול בעצמו, ולא לקח מתנת יד משום אדם בעדו, אם לא בשביל

55 אחיו הגאון רבי חיים סופר מזכירו בעד זה לטובה במחנה חיים (ח"ב חו"מ סי' לו) בכתבו: „מאוד שמחתי כי חזקת את לבך שלא לילך לק"ק פלוני, בעבור שהקימו הבימה למעלה, אשר אסרו גאוני וגדולי עולם, אשריך וטוב לך, ה' ישלם לך שתהי' משכורתך שלימה מעם ה"א ישראל", וראה מהר"ם שיק (או"ח סי' עב).

בתשו' פרי השדה (ח"ג סי' נט) מוכח שהבימה לא עמדה למעלה כמנהג המתקדמים כי אם מן הצד.

הישיבה או בעד תלמידי חכמים מבני עניים, ואמר, שהוא לא יסע עד שיפרקו את העגלה ריק שאינו רוצה להיות דורש דמים, ומספיק לו ההקצבה השנתית מה שמקבל מקהילות הגלילות. בני הישובים כיבדוהו בשביל כך, וראו בו איש האמת ושונא בצע, ושמעו הלך וגדול, ונתקדש שם שמים על ידו ברבים.

רבינו שימש בקודש בק״ק האללאש עד ראש חודש סיון שנת תרמ״ו, שעבר אז לשכון כבוד בק״ק פאקש, למלא מקום חמיו הגאון האדיר רבינו רבי יואל אונגר זצ״ל.

כמה מערי הגלילות, פעלעדיהאז, סאבדסאלאש נשארו נאמנים לרבינו גם בהיותו בפאקש, רחוק מעריהם מעבר לנהר דונא, בתנאי שיבוא לכל הפחות אחת בשנה אצלם ולהגיד להם את דבר ה׳.

ראשי קהילת האלאש מצאו עצמם מחויבים בדבר לעשות זכר עולם לרבם הקדוש, וחרתו בשנת תרס״ג שורות משולבות, מיעוט מחזיק את המרובה, באבן גדולה על יד הכניסה לבית הכנסת [56] כדלהלן:

האבן הזאת מקיר תזעק: לכו חזו מפעלות איש אלקים!

אדוננו ורבנו הגאון הגדול

מוה״ר אליעזר זוסמאן סופר זצוק״ל

מהיר במלאכתו מלאכת שמים, כשלשים שנה נצב בעדת אל ק״ק האלאש יע״א אשר יסדה אף הכינה, והורה דעת מוסר השכל את העם, דבש וחלב תחת לשונו, ויפוצו מעינותיו חוצה בספריו, מהם שתו גם רוו הצמאים לדבר ה׳.

קים אמונתו לישני עפר, כי הביא חוק זכרון, להפקד כל רוח ובעל נפש, אשר הניח אחריו ברכה, לעורר זכרונם „בחברת הזכרה״ ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם וחקק שמו בעט ברזל וצפרן שמיר, על לוח לבות בני אדם, הקים מעפר דל „אין דל אלא חולה״ ויסר חברת „משכיל אל דל״

לכן ראשי וטובי הקהל נועצו ואמרו יחדיו, לכתב זאת זכרון על לוח אבן, למען יהי׳ שמו לעולם, ולא ישכח זכרו לדור דור.

והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע לפ״ק

56 עי׳ תשו׳ פרי השדה (ח״ב סי׳ סו) שהשיב לרבינו הג״ר יוסף ליב סופר זצ״ל, שיותר טוב שאבן הזה יהי׳ בעזרת בית הכנסת ולא בביהכ״נ בפנים שלא לגרוס ביטול ובלבול בתפלה להמסתכלים. ועוד תנאי, דוקא אם רוצים לקבוע אבן בכותל ביהכ״נ שרי אבל לא להעמיד עמוד של אבן כמו מצבה. ומסיק שם בתשובה: „שאם הכוונה היא רק לזכר נשמת המת, אמרינן דלצדיקים א״צ לעשות זכר, משא״כ הכא הם יודעים היטב שלגברא רבא אדם גדול בענקים כמו אביו הגאון הקדוש זצ״ל א״צ לעשות זכר עבורו בפרט כי שמעתתי׳ מבדרין בעלמא כי זהו עיקר הזכר כמ״ש שם בירושלמי, ובעיקר

אבן הזכרון בהאלאש

ב

אש לחלק יצא

טרם שנתחיל בגוף העובדא, איך שעברה הרבנות דק״ק פאקש לידי רבינו הגדול זצ״ל, ועל דברי ריבות שעלו בשעריה עד שנחלקה התיומת לשתים, עלינו להקדים הקדמה אחת לא קטנה, לחזור ולשנות את המאורע של פירוד לבבות וחלוקת הקהילות בכלל במדינת אונגרין הישנה[1].

כבר הבאנו בכרך ראשון בארוכה את מהלך רוחם של המתקדמים במדינה, תלמידיו ותלמידי תלמידיו של אהרן חרינר, שהניח אחריו בכיה לדורות, שורש אפעה וסממנים מרים להרעיל נשמות בני ישראל. מנהיגי כת זו היו בעיקר רבנים שלא הגיעו להוראה, אלו אשר שאבו את תורת הרפורם במדינת אשכנז, ועמם אתם ה„מורים״ שרובם היו קלים ופוחזים, המה היו המחנכים והמשפיעים על ילדי בני ישראל, מה שגרם הרס ושממון בתוך הרבה בתי יראים ושלימים, כי המורה הי׳ בכחו לחדור בבית פנימה רוח השכלה ודיעות נפסדות, לקלקל את האוירה הטהורה המסורה מדורי דורות.

מעטים היו הקהילות שלא נשמע קול מלחמה במחנתם, כי אם הרב מרא דאתרא הי׳ חרד לדבר ה׳ ולא הניח לעשות וויתורים ופשרות בדת אז המתקדמים קמו נגדו בחרף ובקצף וירדו ממש לחייו, ואם הרב הי׳ מוכן לוותר לפי רוח הזמן, אז החרדים צעקו נגדו שמחריב את הדת ומקלקל את חיי הקהילה בהבליו, נמצא שאין לך עדה קדושה שאין בה מריבת קודש חוץ מאחדים שגדוליהם ידעו לשלט ולרסן את בני הקהילה שלא לפרוץ גדר אשר גבלו הראשונים.

בשנת תר״ו (לפי מספרם 846) הטילה הממשלה על היהודים מס־עונש יותר משני מליונים כתרים, היות שהיהודים עמדו בשעת המלחמה לצד האויב שלחם עם ממשלת הקיר״ה. אמנם אחרי שנתים כשנתמנה מלך החדש „פרנץ יוזף״ הנחה עשה ליהודים, וויתר להם את החוב, וגם את המליון שכבר שילמו אמר להחזירם כדי לעשות הימנו צרכי צבור לטובת היהודים.

כאן מצאו המתקדמים מקום להרים ראש, הם חתרו חתירות תחת הכלל כולו כדי להשיג ההון, קמו חיש מהר ונעשו בין לילה לאומיים נלהבים ונאמנים, התרפסו וחנפו לשרי המדינה כדי לקבל את האפיטרופסות של יהדות אונגרין,

כוונתם שרוצים לכבד בזה רבם אשר הדריכם ע״ד התורה והיראה זה כמה שנים, בוודאי מצוה גדולה שתכתב לדור אחרון שידעו שאל ישנו בענין ביהכ״נ עכ״פ, הגם שבעוה״ר נשתנו הרבה מנהגים מ״מ טוב יהי׳ שהבנין ישאר עכ״פ ליסודי היראה אשר אביו זצ״ל כתב בצוואתו כי הרבה דמעות שפך ע״ז״.

1 כדאי לחזור ולשנות את פרשה עגומה זו, בהיות שכבר נשכח את כל הנתרחש מדור הבא, איך שאבותינו הק׳ לחמו בחרף נפש בעד קיום התורה והדת. בנינו שומעים אולי את פילוג המחנות מתוך תגובה שיגרתית מאחרים, וחסר להם ידיעה מקורית ונאמנה. פרק מסירות נפש זה ישמש הוראה והדרכה לדורות עולם.

להיות מושלים על הקהילות עם רבניהם, לשעבד קטנים עם גדולים תחת אדנות ומרות של קלי הדעת. לכן עיבדו ותיקנו תכניות איך לצוד נפשות טהורות ברשת ההשכלה אשר טמנו למו. בראשונה תיכנו להקים „בית מדרש לרבנים" (סמינר) שאך ורק משם תצא תורה, וכל ת"ח יהי' כגובה ארז גבהו בתורה ויראה לא יוכל להתקבל לרב בישראל אם לא נכשר לרבנות בסמינר שלהם. ועוד תיכנו לתקן בתי ספר לילדי בנ"י על פי שיטה הנאורה, דומה לבתי ספר של העמים.

מובן שהשרים תמכו במלוא חפנים את תכניות אלו, להביא את בני ישראל האדוקים בתורת ומצות לדרגה של השכלה ובני תרבות, להפוך את עם ה' לעם ככל הגוים ר"ל. מכיון שהממשלה עמדה לצדם ניגשו אל המלאכה לארגן את הכתות הדורשים רפורם ותיקונים בדת, כדי ליצר כח אחיד ולקבל הסמכות הקובעת והמכרעת בהנהגת הקהילות בכל המדינה.

היות ובשנת תרכ"ד נתנה הממשלה את הסכמתה המליאה להמתקדמים להקים מכספי השוהלפאנד „קרן בתי־ספר" בפעסט בית־מדרש לרבנים, קמה בהלה במחנה החרדים, ראו את הסכנה הצפוי' לקיום הדת והרגישו כי הקרקע נשמטת מתחת רגליהם, ואם לא יתעוררו עתה אז ח"ו יעבור המועד [2], קראו העסקנים

2 הג"ר עזריאל הילדסהיימר, הרב דאייזנשטט תמך בכל כחו את ההצעה להעמיד סמינר לרבנים, בתנאי שהמורים והמרציאים יהיו רבנים תלמידי חכמים ויראי ה', דוגמת סמינר שלו שהעמיד בא"ש. מערכה מול מערכה של הרפורמר, בכ"ז לא מצא אוזן קשבת מבין גדולי המדינה, ואף המתונים שבין רבני אונגרין יצאו נגד רעיון „הסמינר כשר" בכל חומר הדין.

רבי יהודא אסאד ז"ל כותב בשנת תרכ"ג להכ"ס על הסמינר: „ידענו מהותו מני אז בשנת תר"ה לפ"ק שכתב לי חכימא דיהודאי הרב הגאון הצדיק מו"ה דניאל פרוסטיץ זצוק"ל כי ענין הסעמינאריאום כפי ידיעתו הוא ביטול חצי הדת או רובו ר"ל, והנה הרבנים שיצאו משם באיטאליא יוכיחו וכן תלמידיו של הרב דא"ש שהעמיד לרבנים יוכיחו וכאשר פעל ועשה לזה מדעתו, בהיותינו יחד עמו בע"מ וויען הוכחתיו על פניו, ועתה הוא רוצה באסיפת רבנים שיסכימו לדעתו והוא כלענה מרה ואם ח"ו לא יהי' מקום להמלט מזה ע"י פריצי הדור למה נהי' אנחנו שלוחים לזה".

רבי משה שיק השיב להרב דא"ש (מהרמ"ש או"ח סי' שח): „והנה דבר זה באמת אינו נוגע כלל לענינינו כי דברים אלו כבר הסכימו באסיפת רבים והיינו באסיפה יחד באסיפה דשנת תרכ"ד באוהעל ואח"כ בנירעדהאז וגם מעלתו הי' בנירעדהאז והסכים כי הסמינאר הוא אבן ניגף והירוס לכל התורה ושצריך לעשות מה שאפשר להפר עצת הרוצים בסמינאר, והגאונים אשר כבר הם בארצות החיים זצ"ל מסרו נפשם ומאודם ונסעו לעיר מלוכה ווין לבקש מאת פני המלך יר"ה להעביר מעלינו הרעה הזאת, ואחרי תלאות רבות זכו לראות את פני הקיסר יר"ה ומצאו חן בעיניו בישועת ה' וקיבל אותם בסבר פנים יפות ומילא משאלותם, ובשנת תרכ"ס שוב התחילו פריצי עמנו לעורר ענין הסמינאר והי' אסיפה גדולה באפען ואם אמנם שהיו שם איזה רבנים דהמליצו על הסמינאר לתקנו באופן כשר אבל רובם ככולם יותר מב' פעמים מסנהדריה הגדולה הסכימו כי תועבה היא שמביאה רק לשכח התורה ולשאר תקלות, וכן הסכים וכתב הגאון הגדול המנוח מו"ה אברהם ש"ב זצ"ל שהי' אב"ד דק"ק פ"ב שהי' בראש האסיפה לאשר ולקיים הדברים ההם לחוק עולם..."

המהר״ם שיק מברר כמה נימוקים אשר אתו לאסור את הסמינאר, ובין השאר הוא כותב: גלוי וברור שתלמידי הסימענאר יודעים מעט מחכמת התורה וש״ס ופוסקים ...ואפילו המעט שלומדים אינן יודעים שורש ומקור הדבר למישקל ולמטרי בעומק ומתוך הענין לדמות מילתא למילתא, והם מדמים מילתא למילתא שאינו דומה... וממילא ע״ז הוא תלמיד שלא הגיע להוראה ורבים חללים הפילה... ומטעם אחר עוד אסור לנו ע״פ התורה להעמיד רבנים מתלמידי הסימענאר דכבר מבואר בתורה וכן פסק הרמב״ם בפ״ב מסנהדרין, שהב״ד של ישראל צריכין שיהיו יראי ה׳ ובעלי מדות טובות ואנשי חיל היינו שיהיו גבורים במצות ומדקדקין על עצמם וכובשים את יצרם ולא יצא עליהם שום שם גנאי ויהי׳ פרקן נאה, וזה א״א להשיג רק ע״י התורה הקדושה שהיא תבלין ליצה״ר, אבל כל החכמות ושאר מדעות ידוע שאינם פועלין ואין בכוחן להיטיב לב האדם ומדותיו וליטע יראת ה׳ בלבו ורק התורה״ק... ק״ו תלמידי הסימענאר אשר רוב וכמעט כל ימי חיי הבליהם מבלים בחכמות ומדעות ובוודאי דאין בהם תורה להיותם ראוי ע״י תורתם להוראה, א״כ הסימענאר הוא משכח את התורה והיא אבן ניגוף לכל בר ישראל. וכל זה הוא מצד הדין תורה המבואר כדלעיל אפילו אם לא הי׳ לנו נסיון מכל הנ״ל, ומכ״ש שיש לנו נסיון ונודע שכל תלמידי בית הסימנאר אפילו התלמידים הלומדים בסימענאר שהם מכונים בשם „סאמינאר כשר״ הנסיון מעיד וכך הוא ידוע לכל שתורתם הוא רק מהשפה ולחוץ ...ואין בהם יראת שמים והרבה מהם שיש בהם חלקי אפיקורסת הרבה וא״כ אסור לילך ללמוד שם ואפילו מי שאינו רוצה להיות רב או מורה ובעל הוראה... וע״פ הדברים הנאמרים למעלה שכל המשתדלים והמסייעים והמורים והתלמידים כלם הם ממחטיאי הרבים ואין להם שום נאמנות באיסור והיתר כי איתרע חזקתייהו ואין פרקם נאה וי״ל דהוי כחשודים לאותו דבר להכשיל אחרים ...ולכך שומר נפשו ירחק מהם (תשו׳ מהר״ם שיק יו״ד סי׳ שלה).

רבי נפתלי סופר מתאר בדרשה בשנת תרכ״ד את גודל ההירוס של הסמינר: ועתה שמעו רוזנים! קול שמועה שמענו כי עמדו אנשים בעמנו והציבו משחית ללכוד עוללים ויונקים משדי החכמה היונקים ממקור מים חיים, ולחצוב להם בארות אשר לא יכילו המים של תורה, כי בקשו להנתן הדת במדינתינו לתקן סעמינאר לבני ישראל שמשם תצא הוראה, ולאנשים ההם הי׳ לב סורר ומורה לשדד אוהלי תורה ולעשות שמה ושערוריה בארץ, הרועים ועדריהם צועקים, אוי לנו כי פתאום באו השודדים עלינו והולכי נתיבות פרשו ידיהם ויניעו ראשם על בני ציון היקרים והמצוינים בהלכה. תורה תורה! חגרי שק כי יצא משחית לשים אותך שממה, כי מי יגדל בניו לתורה אם יהי׳ עליו משא גדול לשלוח את צעירי בני ישראל למקום רחוק, ויאמרו אהבתי את בני ואוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם ולהיות בהשגחת אחרים הן בדברים הנוגעים לגוף והן בדברים הנוגעים בהנשמה כי היא סכנה גדולה לבני ישראל להיות בארצות החיים אם לא בהשגחת אבותיהם ...ולא יהי׳ אחד בעיר מי שיגדל בניו לתורה, ועל ברכינו לא יזכו להיות בידם מטה המשפט ולשלוח לשם אי אפשר ומכש״כ לבני האביונים (מטה נפתלי ח״ב דרוש יז).

כה דברי רבי חיים סופר זצ״ל, הבעל מחנה חיים לרבי משה שיק: „ידע הדר״ג נ״י כי סעמינאר הוא מקור הטומאה מקור התועבה, הוא הרכבת הטומאה עם הקדושה, הוא העמדת הצלם בהיכל, קשה הקמת סעמינאר יותר משריפת בית אלקינו ומחרבן ירושלים ואשר הלכו ישראל בגולה, לא הי׳ צרה כזאת, הצרה ראוי׳ לקבוע תענית צבור כמו שעשו חז״ל תשעה באב, בזה נתקיים הפסוק והפלא ה׳ וגו׳ ר״ל איך נפלה משמים בתולת בית ישראל...״ (קן סופר מכתב צ).

„...ואשר דובר בלילה הנורא ההוא בועד זקנים אשר רובם שוכני עפר זכותם יגן בעדי, ה״ה הגאון ר׳ ירמי׳ והגאון ר׳ מנחם והגאון ר׳ שמואל שמעלקא ז״ל ולהבדיל בחל״ח הגאון ר׳ הילל ואני הקטן... דברנו על הסעמינאר ועל קאנסיסטאריאום, ואמרתי

סעמינאר הוא כשריפת בית אלוקינו וקאנסיסטאריאום הוא כשריפת ספר תורה שבעזרה ח"ו, ועמד הגאון ר' ירמי' ז"ל ואמר: אני מבקש מאת ה' שאמות ואבוא בקבר בטרם שיהי' הדבר, כי כן הדבר!" (שם מכתב צג).

הרב הילדסהיימר הי' פעיל בקאנגרס הרבתי בפעסט, הוא הי' בין העומדים בראש המתונים שחזרו מהמערכה כדי לתווך בין המחנות. כשראה שלא הצליח במלאכתו ונשאר בין הפטיש והסדן, גמר אומר לעזוב את המדינה. עוד בשלהי שנת תרכ"ט עבר לברלין לנהל שם את בית המדרש לרבנים. הכתב סופר בשמעו זאת אמר „כאן קלקל ושם יתקן" (אגרות סופרים). רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל מאריך בלב העברי אודות איסור הסימנר, וראה עוד „לקט שושנה" (שנה ב גליון א).

הנה הגם שכבר עברו שנים מעת שנתפרדה החבורה ועוד לא סרה מעל הפרק בעיית הסמינר. רבי נפתלי סופר מספר: „בשנת תרל"ד בש"ק פ' פנחס, כאשר ישבו שרי המדינה לעשות משפט בין כתות החדשים המבקשים לעשות סמינאר ממעות שוהלפאנד, ועמד שר א' מהגדולים אשר הטו לבו להאמין בכת החדשים, דיבר דברי בזיון על כת שומרי הדת הצועקים על הבנין הסמינארי ואומרים כי משם יהי' חרבן הדת והתורה, וקמו מיושבי שרי משפט וקנאו קנאת ה' כמו פנחס והשיבו על המלשין ואמרו, ישראל שומרי התורה הם חכמים ונבונים הם סבלו כמה אלפים שנים יסורים ושפלות בעבור הדת ומצות, ונתבייש מאוד המוציא דיבה. ראה בצייטונג (בעתון) מימים ההם כי גם כותבי הצייטונג אשר הם אוהבים הכת חדשים כתבו שהי' מעשי ה' כי מלאך ה' הי' בא ובלל מחשבות השר ונתקיים מש"א איוב לא יגרע מצדיק עינו" (גבול בני נפתלי דרוש יח).

בשנת תרל"ו יצא כרוז כתוב וחתום מרוב גדולי המדינה נגד הסמינר ותלמידיו, בין השאר כתוב: „סורו סורו מבית הסעמינאר עם שונים אל תתערבו אל תלכו בדרך אתם, כי כל ראבבינער סעמינאר בית און הוא כי לא ימצא דרך נכון אשר על פיו נוכל להעריך סעמינאר אשר יוכשר על פי דיני תורתנו הקדושה ובכל אופן שיעריכו אותו הוא מלא סיגים עמל ואון, וכן יצא הדבר בועד הרבנים בשנת תרכ"ט לפ"ק בעיר אפען. ומהסעמינאר יצאו החושבים רעה על תורתנו הקדושה להדיח אותנו מאמונת אבותינו ואין אמן בהם להורות בכל דבר הוראה הן הנוגע ליום יום או שבתות ומועדים או הוראות איסור והיתר או לסמוך שוחטים מה גם בכל דיני אישות הוראותיהם ומעשיהם אין לסמוך עליהם לעולם לא יוכשרו לשרת בקודש לפני עם ה' כי לא לאמונה גברו לתקן הדברים ע"פ דיני התורה רק לשאוף חפץ תאות נפשם יחפוצו ... ואם יקרא מקרה לא טהור ח"ו שישימו באחת הקהילות משרת בקודש על שכם אחד מתלמידי הסעמינאר או איש אשר אין לו תורה ויראת שמים אז המצוה ואזהרה על כל יראי ה' אשר בתוך המקהלה ההיא לפרוש עצמם מתוך העדה ויכתבו נפשם ונפשות ביתם תחת דגל רב כשר, וגם אם יאמרו מנהיגי העדה ההיא שלום יהי' לנו ואנחנו נקבל רב הסעמינאר ואתם תברורו לכם דיין ומו"צ אף נהי לאגודה אחת וראש אחד יהי' לכולנו אל תאבו להם וחלילה לשמוע להם להחשיך יפעת תורתנו הקדושה ולהניח שבט החובלים על גורל הצדיקים..." (חתן סופר או"ח בהקדמה).

בשנת תר"ם רצה הממשלה להטיב עם היראים ולעשות עמהם חסד לאומים, למסור לרשותם חצי הסמינר, שעל חצי ההוא ישלטו רבני החרדים וינהגו את סדר הלימוד כרצונם הכל במנהגי ישראל, על תנאי שלא יהי' רשאין למנות רב ואב"ד רק מתלמידי הסמינר. לזה קראו עצרה ונאספו מנהיגי היראים גם יחד בעיר פעסט, וגם הגה"ק רבי יחזקא' הלברשטאם משינאווע הי' נוכח. והחליטו קול אחד שאסור ללמוד באותו מקום באיזה אופן שיהי' מטעמים הכמוסים (מלחמת מצוה, ממכתבו של הג"ר אייזיק פרידמן ז"ל).

באותו ענין מעתיקים בזה קטע מקול קורא שיצא מידי הגאון הגדול רבי שמעון סופר רב דק"ק קראקא, בשנת תרל"ח, אודות הבית מדרש לרבנים אשר יזמו להקים

לאסיפה דחופה בעיר אוהעל ושנית בעיר נירדהאז, והוחלט באין ברירה לפנות ישר אל המלך „פראנץ יוזף" לחלות את פניו שיעביר את גזירת הסמינר מעל הפרק, שפירושו ביטול תורה ומצוות. נבחרה ועידה להתראות לפני המלך זקנים נשואי פנים ואנשי שם, גדולים בתורה ובחכמה: רבי אברהם שמואל בנימין סופר (הכ"ס) רב דפרשבורג, רבי יהודא אסאד רב דסרדאהעל, רבי ירמי' לעוו רב דאוהל, רבי מנחם א"ש רב דאונגוור, רבי ישעי' בנעט רב דקאליב, רבי מנחם כ"ץ רב דצעהלים, רבי חיים סופר רב דס' פעטר [3].

לא הי' כל כך נקל לקבל ראיון אצל המלך, בפרט כשהפגישה היתה בניגוד לרצון הממשלה ההונגרית. רק אחרי התאמצות יתירה ובהשתדלות העסקן הצדיק ר' יצחק דייטש עלתה להם להתקבל בארמון המלך. רבי מנחם א"ש סיפר שרבי יהודא אסאד שישב על צדו בעגלה כבודה בדרכם אל הארמון — התפלל על כל הדרך בדמעות שליש, שיצליחו בדרכם זו, וכמעט שנתלחלחה העגלה מדמעות עיניו [4]. מרן הכתב סופר מסר את מכתב הבקשה עם חתימתם של צ"א רבנים מנהיגי קהילות קדושות באונגרין, וליווה את הבקשה עם כמה מילים דברי תחנונים. המלך קיבל את האורחים בסבר פנים יפות ויט אליהם חסד והפר עצת הסמינאר.

את התרגשותו על המאורע הביע המלך בזה"ל: „אני שמח מאד לקבל פני כבוד הרבנים הגדולים במעוני, היום הזה ירשם בספר הזכרון שלי" [5]. מאז הראו העסקנים החרדים יותר עירנות למצב הרציני, בידעם כי רשעים כים נגרש

החברה „שומר ישראל" אשר בלעמברג (אגרות סופרים סימן לד): „...לכו חזו מפעלות הסעמינארע אשר שמו שמות בארץ אשכנז פרייסען ואיטליא, אשר השריצו רעבני"ם מורי הרעו"ת, פרעדיגער שועלים מחבלים כרם ה"צ, אבדה האמונה ונכרתה מפיהם, בתורה שבע"פ מכחישים בפומבי ובתורה שבכתב בסתר לבבם. המה הכופרים והפוקרים המכנים את עצמם פילוסופים וחוקרים, אלה הם אשר הפכו רוב קהלות אשכנז למינות, דין הניין לחברא הלזו המתחנכים בשם שומר ישראל, להעמידם למורי הוראות, בצלם יחיו בגוים חיי הפקר ועל ברכי תלמידי חכמים האלה יגדלו את בניהם עד אשר לא יזכר שם ישראל עוד. בחיי הכותב כי קשה גזירתם מכל גזירות ושמדות שעברו על אבותינו מימים הראשונים בפורטוגאל ושפאניען וכדומה, כי הגבורים מבני עמינו עמדו בנסיון ומסרו נפשם על תורת ד' להרג ואבדן זי"ע, והחלושים שבהם אשר לא עמדו בנסיון אנוסים היו, אך גזירות ושמדות חברת שומר ישראל לקחת נפשות אלפי ישראל בלשונם להעבירם על הדת הוא ברצון טוב בלי אונס..."

3 שבעה אלו היו מרואי פני המלך (קן סופר, מכתב עו). בתולדות מהרי"א (ראש ס' דברי מהרי"א בראשית) מפרט רק ששה: המהרי"א, בעל כ"ס, ר' ירמי' לעוו, ר' מנחם א"ש, ר' מאיר פערלס, ר' דוד דייטש רב דיארמוט. וכן העתיק דבריו בריש ס' מנוחת אשר (ברוקלין תשכ"ג). גרינוולד (לפלגות ישראל בהונגריה) מוסיף על ששה אלו: ר' ישעי' בנעט ור' עזריאל הילדסהיימר מאייזנשטאט. אבל ידוע שלא נתנו לר"ע הילדסהיימר לכנס פנימה בגלל עמדתו להעמיד „כשר סמינר".

4 תולדות מהרי"א.

5 במלאה קטרת (דרוש טו) מתאר רבינו את המאורע: „גם נפשינו נמלטה מפח יוקשים, חומה הוא לנו נגד שיבולת הזמן, כמעט שלא נראה כבושם הזה הריחו ביראת ה', מקים

השקט לא יוכל, ועלולים הם להמיט עוד אסון על עדת ישראל ככל העולה על לבם. לכן אירגנו חטיבה אחת בשם „שומרי הדת". בשנת תרכ"ז קראו אסיפה גדולה בעיר מיהלוויץ, למען חיזוק הדת ומנהגי ישראל. בראשית הגה"ק רבי הלל ליכטנשטיין, וקיבלו עליהם ועל זרעם ועל כל ישראל סעיפים דלהלן: א) אסור לדרוש דרשה בבית הכנסת בלשון לאומים. ב) אסור לכנוס ולהתפלל בבית הכנסת אשר אין לו בימה באמצע. ג) אסור לעשות בית הכנסת עם מגדל. ד) אסור לעשות מלבושים מיוחדים לש"ץ ומשוררים באופן שיהיו דומים לשאר נמוסי דתות. ה) אסור לעשות המחיצה המבדלת בין עזרת נשים ואנשים באופן שיוכלו להסתכל אנשים בנשים, רק יעשו כנהוג בימי קדם. ו) אסור לשמוע תפלת קאהר[6]. ז) בתי כנסיות הנקראים קאר־שוהל מאחר שהוא בית אפיקורסת, אסור לכנוס לתוכם. ח) אסור לעשות חופה בבית הכנסת. ט) אסור לשנות שום מנהג יהודית או שום נימוס בבית הכנסת מאשר מקובל מאבותינו.

כנזכר שהממשלה עמדה בקשר עם המתקדמים, ביחוד בעיר הבירה פעסט, ושם עיבדו תכניות איך לרכז את כל הקהילות במדינה תחת מרות ידם והשפעתם של המתקדמים. הממשלה החליטה לכנס „קונגרס" אסיפה גדולה ממאתים ועשרים צירים מכל הערים והמחוזות, והועידה תחליט על אירגון הקהילות ועל מוסד שיטפל לפתור כל הבעיות המתעוררות בסבך הכתות. זמן הקונגרס הוקבע החל מיום א' טבת עד י"ב אדר תרכ"ט. גדולי ישראל חרדו לקראת כנס זה, חששו שהמתבוללים מעמיקים עצה להעביר את הכלל כולו מפסי המסורה נחלת אבות, ובקשו את עזרת הממשלה שתעמוד על המשמר שלא יעשו פרצות בחומת הדת.

הממשלה הבטיחה שלא תהי' בכח הועידה לערער יסודות הדת והאמונה, בעיקר תדון הועידה לפשר הכתות ולהעמיד השלום על כנה בתוך בית ישראל.

בחודש כסלו קראו הרבנים אסיפה גדולה מוקדמת, כנוס לצדיקים מכל קצות המדינה. יותר ממאתים רבנים נאספו בעיר אפען ע"י פעסט ושהו שם י"ג ימים[7]. בראש האסיפה ישב מרן הכתב סופר, אשר דרש בראשונה בנפלאות, היתה התעוררות גדולה ובכיה רבה[8].

כובד המשקל של אסיפה זו היתה איך להפר את הקמת בית־מדרש לרבנים, בידעם שזו היא התביעה העיקרית של המתקדמים, וכבר לפני חמש שנים קבלו

קרן התוה"ק, בעת שגדולי ישראל מבקשים פני המלך החסיד ה' ירום הודו, בחיל ורעדה משתחוים לרגליו לעמוד על נפשם, ובאור פני מלך חיים חן הוצק שפתותיו כאב את בן מרצה, ואמר, שמחתי לראות גדולי ישראל בבית ארמוני! כמעט לא נשמע מכבוד אשר עשה להם מיום גלות ירושלם", (גרינוולד מביא דברים אלו אצל הראיון שהי' לגדולי ישראל בשנת תרכ"ס, ואינו נכון).

6 פירושו, מקהלה מנערים ונערות בלוית עוגב.

7 בני נפתלי דרוש כ.

8 מלאה קטרת דרוש יא.

ע״ז הסכמתה ותמיכתה של הממשלה. למרות שהיו הרבה חילוקי דיעות בין הרבנים, היות שמקצתם טענו דבאין ברירה נסכים להקים סמינר כשר, דהיינו שהמורים על לימודי חול יהיו ג״כ תלמידי חכמים ויראי ה׳, אבל נמנו וגמרו ברוב מנין וברוב בנין שהקמת הסמינר הוא אבן ניגף לבית ישראל, ובכל צביון שהוא אסור, וגם אסור לכל רב ומורה הוראה לקבל שם איזה משרה והתמנות.

בחירת הצירים נעשתה כפי התכנית המעובד מראש, בזרוע שוד מרמה וחמס עלה להם לקבל את רוב הצירים לקונגרס, שמונה ושמונים צירים חרדים רבנים ובעלי בתים, לעומת מאה ועשרים צירים שרובם מתבוללים וכולם שואפי תיקונים בדת משה וישראל [9].

כת היראים ראו את האסון הנורא הממשמש לבוא, איך שנפלו בפח להיות ח״ו מטים לפני רשעי הדור, ולעומתם המתקדמים השמיעו קול תרועת הידד, זה היום שקוינו לו לרדות ולהשפיל כבוד התורה ח״ו, לפסוע על ראשי עם קודש כאשר איוו זה כמה.

בהתחלת הקאנגרס קידם בברכה את הכנס מטעם הממשלה, שר ההשכלה, ועוררם לעשות סדרים ישרים בעניני עבודת־אלקים ובתי־ספר בדרך שלום, וגם הציע לפניהם החוקים שע״פ יתהלך סדר הועידה.

שבועות הראשונות עברו בדברים של מה בכך, להכין את הסדרים ואת הנוסחאות הדרושים להצעות התקנות וכדומה. כאשר כילו סדר ההכנות קראו את הצעת התקנות לפני הנבחרים. סעיף הראשון: „בהמצא במקום אחד בארץ מספר יהודים אשר יחפצו להיות לעדה, עליהם לבנות בית־הכנסת ובית־מועד לכל חי, וליסד בית־ספר כמשפט כל בתי־הספר״ [10].

9 תשו׳ מהר״ם שיק (או״ח סי׳ ש״י). ר׳ נפתלי סופר כתב אז בתום לבבו: „מה שדרשתי לעורר קהל ה׳ פה ק״ב בש״ק פ׳ תולדות שנת תרכ״ט לפ״ק, כאשר הגיע זמן לבחור איש א׳ מכל המחוז הנקרא קומידאט, אשר יהי׳ בתוך המאתים ועשרים אנשים אשר יתוועדו ע״פ פקודה ורצון משרי המדינה, ולתקן תקנות בעניינים הנוגעים לכל היהודים אשר במדינתנו: ישעי׳ אמר שמעו שמים והאזיני ארץ כי ה׳ דיבר, בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי וגו׳, דעו נא רבותי כי תוכחתו נדרש היום לענייננו, כי ה׳ דיבר בנים גדלתי ורוממתי, כי ה׳ הרים קרן ישראל ונתן לנו חירות במקום שהיינו גולים, והם פשעו בי, כי כת החדשים רצו לפרוק עול התורה ובקשו משרי המדינה ליתן פקודה לעשות תקנות חדשות לכל היהודים כמו שבארתי לעיל בדרוש ח׳, ובעה״ר ע״י המכתבים אשר שלחו הכת החדשים יש לדאוג שפשתה הצרעת ברוב מקומות שיסכימו לשלוח למקום אסיפה אחד מהחדשים, וע״ז אמר ישעי׳ בנים משחיתים, כי היו משחיתים גם במקומות אחרים, כי קול מלחמה נשמע כמעט בכל מחנה עברים, והחדשים אומרים לכה אתנו להיות עמנו בקשר אחד כי הון יקר נמצא בגבולינו, ונותנים שוחד מי שמסכים לבחור באיש מכת החדשים, ומצפים אם רוב הנבחרים יהיו מהחדשים אולי יצא משם היתר על כמה איסורים, עד״מ שלא יהי׳ נקרא מחלל שבת מי שנוסע על הבאהן (רכבת) וכדומה, ולבטל כמה מנהגים...״ (בני נפתלי, דרוש יב).

10 רבי משה שיק (תשו׳ מהרמ״ש או״ח סי׳ שט) מעתיק כמה סעיפים מתקנותיהם, והעיר עליהם על אתר דעתו דעת תורה. א) נאמר שכל יחידי הקהל בעיר אחת

צריכין להיות עדה אחת. הנה גם ע"פ דין תורה אם הם כת אחת הדין כן, אבל בעיר שאוהבי חדשות יש להם בית תפלה עם ארגעל וקאר שוהל וכי"ב, ואורגעל הוא תועבה לישראל כמו שהאריכו בזה הגאונים הגדולים אשר היו בדור שלפנינו זה ערך יותר מנ' שנה כמבואר בס' אלה דברי הברית, ומקצת מבואר ג"כ בחת"ס, וכן הקאהר שוהלן שעושין עניניהם ושינוייהם וחזניהם לדמות לבתי תפלות שאר האומות, וזה אסור לנו מדין תורה כמבואר ברמב"ם בפי"א מע"ז ובס' מחולת המחנים, ואין איש ישראלי אשר תורת ה' בלבו רשאי לסייע לזה משום מסייע ידי עוברי עבירה כמבואר בכ"ד ברמב"ם ושו"ע כי"ב. ואין רשאין להיות עדה אחת אדרבה ישראלים הכשרים מחויבים להפרד מהם, ובלא"ה כיון שעמדו ועשו להם בית תפלה אשר אסרו לנו גאוני עולם נוחי נפש כבר פרשו הם מכלל ישראל ונעשה לכת אחרת ואיך הם רוצים לגזול ממנו חפשיית אמונתינו להיות לכת אחת עם בנ"א שיש להם דיעה אחרת באמונה ואינם מכת שלהם.

ב) נאמר שכל אחד יוכל להיות מהנבחרים להיות לראש העדה. וזה אינו והוא נגד התכלית ונגד התורה, הנה תכלית ראש עדת קולטוסגעמיינדע הוא לאשר ולקיים על ענינים הדתיים הצריכין, וצרכי בנ"י לעניני דת ואמונה צריכין להיות על פי דת תורה"ק, ואיך איש אשר עובר עה"ת ואינו מקיים אותה יהא ראש לאשר ולקיים התורה, מי שעל חייו לא חס על חיי חבירו לא כ"ש כמבואר בדברי חז"ל. ובפירוש פסק בשו"ע חו"מ סי' ל"ז דאסור להושיב בין ראשי וטובי העיר הפסולים משום רשעה וכן אין להושיב פרעזידענטען ושידעס ריכטער אנשים שעוברים עה"ת מחללי שבתות ועוברי שאר עבירות, ומקרא מלא כתוב מפורש בתורה ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל ויראי ה' ...ואיך יהא אנשים אוכלי טריפות או שאר עבירות לשופטים ומנהיגי ישראל, הלוא זה נגד התורה שבכתב ושבע"פ.

ג) נתנו חוק „שידעס ריכטער" שהם ישפוטו ושאין טענה אחריהם. מי שמע כזאת אנשים שאין בהם ריח תורה ישפוטו לפי רצונם, ואף אם בזדון לבם ירשיעו אין אחריהם טענה, ואמרו חז"ל בש"ס וכן פסק הרמב"ם וכ"ה בפסקי השו"ע בסי' ח' כל הממנה דיין שאינו הגון ואפילו הגון אלא שאינו תלמיד חכם עובר בל"ת וה"ה כאילו נטע אשירה או הקים מצבה, והיותר תעוב ומשוקץ דאפילו בדברים של עניני דת ותורה ומצוות הם ישפוטו ואף אם אין להם ידיעה בתורה, הלוא זה חטאת סדום ההפוכה כמו רגע וגדולה הצעקה כצעקת סדום עליהם, ובשו"ע חו"מ סי' ג' מבואר דכל היושבים בב"ד יהיו תלמידי חכמים.

ד) נתנו חוק שגם הרב צריך לירד לפני שופטיהם. וזה נגד הדין המבואר בטור ושו"ע סי' ז' ס"ו הלכה פסוקה שאין ת"ח צריך לילך לדון אפילו לפני ב"ד אם הוא קטן ממנו וק"ו לפני דיינים כאלו, וחוקקי הקאנגרעס המה מחללי השם ומבזים כבוד התורה ורז"ל אמרו את ה"א תירא לרבות תלמידי חכמים.

ה) נאמר שיהיה לאנדעס געמיינדע. הנה מלבד מה שכבר נאמר ומבואר למעלה שהם לכת בפני עצמם וכבר אמרו כן נגד השמש שהם ממאנים בדיני שו"ע ובחוקי ישראל כנ"ל ומה לנו ולהם, ואנה נמצא כזאת שכת אמונה אחת יתנו משפטים שיתאחדו לכת אמונה אחרת, עוד מלבד זאת אין אנו רשאין למסור עניני נפשינו לאנשים אשר אין אנו מוחזקים בהם, וביו"ד סי' קי"ט קימ"ל דבעינן דווקא שיהיו יודעין בו שהוא כשר, ואמרו רז"ל דהפיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם.

ו) קראו קאנגרעס כל שלש שנים. הנה כבר אמור למעלה שקימ"ל ברמב"ם בפ"ב מסנהדרין ובשו"ע דאסור לנו מן הדין לישב בדין עם רשעים.

ז) קראו להיות נעשה סעמינאר. וזה אסור לנו מן הנסיון ומן המושכל ומן הקבלה, הנה הנסיון מעיד לנו שרובם או כולם מהלומדים בבתי הסעמינאר אין בהם

החרדים הציעו להוסיף על התקנה עוד מילים אחדים „ויתנהלו על פי הדינים בשלחן ערוך״!

אז פרצה המריבה בין הצדדים, המתקדמים נתנו קולם ורעמו גם יחד „אין לנו חלק בשולחן ערוך ונחלה בפסקיו״!

החרדים צעקו מרה, כי כל בית ישראל נשען על בית יוסף ורמ״א, הם חיינו ואורך ימינו, ולא נוותר מזה קוצו של יוד, והם בשלהם ביזו את השולחן ערוך ואת מחבריהם, גינו את מאמרי חז״ל, שפכו בוז על כל הקדוש לנו, וכה נמשכה המערכה בין שתי המפלגות ארבעה ימים.

ימים אלה היו קשים לגדולי ישראל כספחת, מרים כלענה לשמוע חירוף וגידוף לכל הקדוש לנו, לא מפיהם של גוים ובני דתות העמים אלא מפיהם של אחינו בשרינו זרע מרעים ומשחיתים ר״ל. אוי לאזנים שכך שומעות, מתבוללים קלים וריקים מחללי שבתות ומועדים רוצים להאכיף על כלל ישראל שומרי תורה ומסורה מדורי דורות את שיטת ההתקדמות לוותר בתרים ואברים שלמים מתורה הקדושה הנתונה מסיני. גאוני עולם ישישים וקדושים בכו בכי רב מתוך צער ועגמת נפש, בחשבם שח״ו המה אבודים ומרודים תחת עול גליות של המתקדמים, רבי משה שיק אמר: „הרבה יותר בכיתי בשוקי פעסט בימי הקונגרס מאשר בכיתי בט׳ באב״!

יום כ״ב בשבט, זה הי׳ יום מרה כלענה על שמי יהדות ההונגרית, יום שנחלקו השבטים ונתפרדו הלבבות, יום שפקעה הנוד ונעשה קץ לשערוריה, באותו יום רבותינו הקדושים במסירת נפשם פנו עורף לחברי הקונגרס, בידעם שצעד זה הוא נגד רצון שרי הממשלה, בידעם שהם עלולים לאבד את חלק הזכיות שלחמו בעדם בחרף נפש עד עתה, בכל זאת החליטו בדעת תורה שאין להם זכות קיום בין אנשי הקונגרס, ובפסיעה אחת נמצאו עדת „שומרי הדת״ חוץ מן החומות של כנסת ישראל ההונגרית, הם צפים כקנה רצוץ בים הגדול, נמצאים במים שאין להם סוף ותולים עיניהם למרום.

אירע זה באותו מעמד כשהיושב ראש מסר את החלטת רוב הנבחרים, שאין להם חלק בשולחן ערוך, אז פקע סבלנותם של גדולי עולם, רבי יהודא אסאד, מזקני החבורה קרע קריעה בבגדיו. רבי ירמי׳ לעוו, צעק מרה „ארור האיש אשר ישב פה במושב האנשים החטאים האלה״! רבי משה שיק בכה ואמר „קשה יום זה יותר משריפת בית אלקינו״! הכתב סופר צעק בקול גדול „מי לה׳ אלי! לא אשתק עוד ולא אשים יד למו פי״!

יראת שמים ולכל הפחות יתדבק בם מקצת מינות ודיעות זרות ומעוותות, וגם לא ידעו ולא יבינו למישקל ולמיטרא להוציא דין לאמיתו ועי״ז רבים חללים הפילה הסעמינאר רבים הם תלמידיהם שלא הגיעו להוראה ומורין, כ״ז יעיד לנו הנסיון, ואם בענינים הנוגעים לסכנות הגוף אסרו לנו ואמרו דאסור ללכת תחת קיר נטוי ושאר מקום סכנה ואפילו רוב אינו מועיל וחמירא סכנתא מאיסורא ק״ו בסכנת הנשמה ותורת ה׳ מי יתיר מאן ספין ומאן חשיב להתיר זאת והקרא עומד ומזהיר השמר לך ושמור נפשך מאוד...

רבי חיים סופר הרב דמונקאטש, ביקש רשות הדיבור מאת היושב ראש, כדי לגלות מצפון לבו בדברים כדרבונות, אולם משלא ניתנה לו זאת, קפץ בכח גדול על השולחן, ונהפך הבקבוק של דיו שעליו וקרא בקולי קולות [11]: „כל מי שאהבת ה׳ נוגע ללבבו יעזוב מיד את המקום״! כך פנו גדולי ישראל עורף לאנשי הקונגרס אחת ולתמיד.

אלו שבחוץ עמדו איתן על משמרתם, איש את רעהו חיזקו ללחום את מלחמת ה׳. המהר״ם שיק קרא המשנה (סוטה מד) „וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו״! אין לנו חלק בכנוס לרשעים, ולא ימצא בינינו פורץ גדר!

רבי חיים סופר, שכל אבריו רתתו מקנאת ה״צ, השקט לא יוכל, התעטף בטליתו [12] והתקומם על במת הרחוב באם הבירה, הגיד בקול גדול את דבר ה׳, קהל גדול התאסף באותו מעמד, יהודים מכל ערי קהילות קדושות מערי המדינה אשר באו לדעת את גורלם, יהודים תושבי עיר פעסט, וסוחרים מכל הסביבה שנמצאו אז בעיר הבירה, כולם רצו ובאו לראות את הנשמע, איך שרב אחד מעוטף בטלית מצוייצת קורא בראש הומיות, וצועק מרה על גורלם של החרדים שנחתך בועידת הקונגרס, ואת החלטת הגאונים שעשו כדין תורה להיפרד מעל אחיהם שונאי השם ומצוותיו, הקהל הלך וגדל עד לאלפים. דרש דרש רבי חיים כארבע שעות בלי הרף, גילה לפני קהל הקודש את המרמה ואון שנעשה בבחירת הצירים ואת התכניות שעיבדו מראש לצוד ברשתם את קהל התמים, הכל כדי להעביר את צאן קדשים על דת משה וישראל, בעזרת השלטונות. בקול חזק הרעים את העיר כולו, בלי חת מפני כל, המשיך את נאומו, העיר נעשתה כמרקחת, תוססו אנשי המקום יהודים ולא יהודים, ובזה נסתיים הקונגרס לחברי שומרי הדת.

הגם שיותר משלושים רבנים ביניהם גדולים בתורה חזרו מהמערכה, אלו שהיו מתונים בדין ולא אמרו נואש, קיוו שיעלה בידם לרכך הלבבות באמרי שפר, בקול דממה דקה ובתחנונים יטו את השקפתם ימינה, וכמה מהם וויתרו

11 רבי חיים סופר בעצמו מספר העובדא (תולדות סופרים ע׳ קיט): „ותשאני הרוח ובמסירות כוחות כל גופי הייתי מעוטף בקפיצה אחת כהדיוט על השולחן בבית הוועד, אשר היו יושבים נאספים שמה כל הנבחרים, ושפכתי בוז והשמעתי בקול רעש גדול חירופים באף ובחימה ובקצף נורא עליהם בכלל, ועל האיש העומד לנס ולראש בפרט, כי לא הי׳ אפשר לסבול עוד גודל החציפות והעזות אשר נראה שם מן האישים פועלי און בכלל, ובפרט מאשר על גבם העומד לנס ולראש על כל בית הוועד, אשר לו הזרוע עם הגבורה לצוות ביד חזקה ככל אשר עלה על רוחו, למשול ולרדות בזקני גאוני קדושי בית ישראל, ואספתי כל כוחות גופי ונפשי, ושאגתי מנהמת רוחי כארי וכשחל עד שכמעט שינועו אמות הסיפים מהקול אשר קראתי בבית המלא: מי לד׳ יקום ממקום מושבו דכאן ויצא וינוס החוצה ולא ישב עוד ביחד בסוד מתלוצצים על ד׳ ומשיחיו, החוקקים חוקי און לעשות סדרי צלמות לעקור התורה ולשרש היראה...״

12 „ומאותו זמן הי׳ משומר אצלו הטלית שהי׳ דורש באותו זמן, והי׳ מזהיר לבניו, ביום פקודתו יהא לובשים אותו טלית, וכן נעשה רצונו הטהור״ (לשון הגר״נ סופר, בהספדו על אחיו, מטה נפתלי).

שתספיק להם הבטחה בעל פה לכל הפחות, שלא יעברו על חוקי התורה ודיני השולחן ערוך, אבל רובם של גדולי ישראל עמדו במערכה כבדה, לא נכנעו ולא החליפו דיעותיהם, קשרו קשר אמיץ וחזק ביניהם שלא לסגת אחור עד ישקיף וירא ה׳ בעני עמו ויחלצם מצרת נפשם.

המתקדמים שמחו לקראת המאורע, כי עלתה בידם לחקוק תקנות ככל אשר עלה על רוחם, באין פרץ וצווחה. הגם שיותר מחמישים גדולי ישראל ונשואי פנים עזבו את הועידה לא איכפת להם, אחרי רבים להטות כתיב, בפרט שמתחילה על דעת כן נתאספו הצירים ושיעבדו את עצמם לקבל רוב דיעות, ממילא יש תוקף לחוקי הקונגרס על הכלל כולו. הממשלה גם כן הכירה טענה צודקת זו ונתנה עליהן את גושפנקא של מלכות.

בתום הפרוצדורה החוקית יצאה דבר הקונגרס לכל עיר וישוב מקום שנמצא קיבוץ יהודי בכל המדינה. תוכן המכתב הי׳ שעל כל קהילה לשלוח ציר מיופה כח, מבני הקהילה אשר מוכנה לקבל את התקנות החדשות שנתחדשו בקונגרס כדי להשתתף בבחירת ההנהלה הארצית, ולהשומעים יונעם באשר שיקבלו תקציב מקופת הלשכה המרכזית של הקונגרס, והמסרבים יבואו על עונשם, ראשית; תופסק התמיכה לכל אלו אשר קבלו עזרה בעד חינוך בני עניים מקופת „קרן לבתי־ספר״, ועוד זאת, שאי התחברותם לאנשי הקונגרס תחשב כמרידה בחוקי המלכות, מכיון שמסרבים לדבר המלך וחקו!

משלחת המכתבים יצאו ובקהילות ישראל נעשתה שערוריה נוראה. אלו מיימינים להישאר נאמן לדגל התורה והמסורה, ואלו משמאילים כדי ליהנות מקופה של בשר ומפת בג המלך על חשבון חורבן השו״ע, נחלת ומסורת אבות.

איומים דומים לזה באו תכופות, וגם בעתונות היום חדשים לבקרים נאמרו ונשנו היעודים והעתיד המזהיר לאנשי הקונגרס והנגררים אחריהם.

בפיהם של הרבנים לא הי׳ מענה, אפס האפשרות במה להכריע את הכף מאזנים לצדק, כי אם להרגיעם, עמדו וראו את ישועת ה׳, לא יתן ה׳ מוט לצדיקים וקדושים הלוחמים בנפשם, חבו כמעט רגע ותראו ברוממות קרנות צדיקים.

שבעו בוז וקלון בימים קשים אלו, הקלים והפוחזים ומחרחרי ריב מצאו כאן מקום לגבות מהמרא דאתרא את חשבונותיהם, שעת הכושר להם למצוץ את דמו של הרב, ואולי כל זה הי׳ לטובה, כי הנרדפים צדיקי יסודי עולם אלו הרבו בתפילה ושפכו לב כמים שירא וישקף ה׳ בעניים ויאמר די לצרותם.

שומרי הדת שלחו ג״כ „קול קורא״ עם חתימות של גדולי המדינה, בקריאה קדושה שלא ליכרוע ברך לעדת החפשים, הרבנים הצדיקים דרשו מעל במתי בית הכנסיות רצופות ללחום בעד הדת, לא להשתחות לאילי כסף וזהב ותועפות ראם של המתבוללים, הממיטים אסון לקיום התורה ומצותיה [13].

13 רבי נפתלי סופר זצ״ל דרש בקהילתו בחג הסוכות תר״ל כדלהלן: „שמעו נא רבותי! לא נהי׳ זריזים את המכתבים אשר שלחו ראשים מכת החדשים ומודיעים שחיוב עלינו

פשתגן הכתב אשר שלחו הרבנים הגאונים לכל ערי המדינה מקום אשר יהודים שם:

סולו סולו פנו דרך. הרימו מכשול מדרך עמי.
מקהלות עם ה׳ אשר באונגרין וזיעבענבירגען
ה׳ יצוה שלומכם.

התורה הקדושה צותה לא תעמוד על דם רעך, ובתורת כהנים דרשו מזה שאפילו יודע לחבירו עדות ממון חייב להעיד לו מטעם לא תעמוד על דם רעך, למדנו מזה דלא תעמוד על דם רעך נאמר על כל דבר פשע אשר ממנו יסתעף נזק לחברינו מחויבים אנחנו להציל, וא״כ בקנינים המדומים מה גם אם נראה הרשת פרושה לצוד נפשות יקרות להדיח עם ה׳ אלה מאמינים בני מאמינים מתורת ה׳ צבאות, חלקנו וירושתנו אשר קבלנו אותה בברית ושבועה מאדון כל נוצר ומסרו אבותינו נפשם ונתנו גופם למהלומים. אם החריש נחריש כעת הזאת מלהזהיר האנשים שלא ילכדו ברשת זו אשר נטמן להם הלא דמם מידינו יבוקש ח״ו, ויותר מזה כי נשים מעל בנפשינו שכולנו מושבעים אנחנו מהר סיני להקים חוקי ה׳ צבאות, ולכן כשופר נרים קולינו, עם ה׳ שמעו נא חוקי הקאנגרעס שנתיסדו בחורף העבר מרבית האנשים שהסכימו עליהם לא זרחה להם אור תורת ה׳ הקדושה והם כשוגגים ומוטעים כי מילדותם לא למדוה ורבים אשר זהב כסלם נדחו אחריהם, ואלו היו יודעים את התורה לא היו עושים כזאת, וַהחוקים ההמה שורש צפע יתפשט, במו כפרו בשלחן ערוך שהוא היסוד והקובץ כל דיני התורה הקדושה, וגם „מאזאיש ראבביניש״ (סמינר לרבנים) לא רצו ליסד אם לא שבזה המה יכולים לשמש כפי דעתם, ומרבית החוקים ההמה סובבים רק להשכיח תורה מישראל למען נהיה ככל גויי הארץ ח״ו.

לבחור איש אשר יהי׳ שלוחנו ויהי׳ בתוך קהל אשר מקבלים חוקים החדשות, כי אולי רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר... ואנחנו ידענו צדקת המלך יר״ה שרצונו הוא שישראל יהיו משמרים התורה, ובלתי ספק לא נתן החוק שיהי׳ חיוב לקבל החוקים רק למי שחפץ לקבלו, וע״כ לא נהי׳ מבוהלים לקבלם... כך האות על אנשים אשר רוצים לקבל החוקים בשמחה ורק היו בושים מפני אחרים, הם זריזים מיד כאשר באו המכתבים אשר מודיעים שחק המלך הוא לקבלם, אבל לא כן האנשים אשר לבם רחוק מכת החדשים יהיו מצפים אולי יבוא רוח והצלה, ובפרט כי הגאונים והקדושים מזהירים מלבחור איש אשר ילך בשלוחנו חיוב עלינו לשמוע עצת הקדושים, ואם ח״ו נהי׳ מוכרחים לקבלם עכ״פ יהי׳ בידינו לומר ידינו לא שפכו דם הזה, כי אבותינו הקדושים היו מוסרים נפשם לעשות גדרים לשמור התורה, וחיוב עלינו לקיים מ״ע ואהבת את ה׳ בכל מאודך, גם כי ידענו שיהי׳ לנו הפסד כי הי׳ לנו בכל שנה ממעות שוהלפאנד סיוע ללמוד בני עניי עירנו, וכעת יצא לנו הפסד כמו שמודיעים השרים מכת חדשים, ולא נירא מאנשים אשר יקומו נגדינו ויאמרו, ירא ה׳ עליכם וישפוט אשר הבאשתם את ריחינו בעיני שרי או״ה, כי יאמרו שאנו עושים חילול השם, שהחוקים אשר נחתם בטבעת המלך תהיי מורדים, ח״ו לשמוע להדברים, כי אדרבה שיהי׳ קידוש השם שאו״ה יהי׳ אומרים מי כעם ה׳ אשר מוסרים נפשם להחזיק אמונת אבותם הקדושים, ורק דבר אחד אני מודיע אליכם שיהי׳ כל כוונתינו במלחמת ה׳ רק לכבוד ה׳...״ (בית אפרים דרוש ג).

וכבר שלחנו חוקי הקאנגרעס לכל רבני איירופא הגדולים אשר בלאנדאן, פאריז, פראנקפורט, אלטאנא, ברעסלויא, ווירצבורג, אשׁשאפפענבורג, האמבורג, פראג, ווארשויא, אמסטערדאם, ראטערדאם, קראקוי, האאג, לובלין, מינסטער, פולדא, פאזען, קאללין, ליבעק, ועוד הרבה גדולים וגאוני הזמן נתנו עדותם, כי חוקי הקאנגרעס מתנגדים הנמו לתורתינו הקדושה, וכעת עדות הגאונים מונחים לפני אדונינו הקיר"ה, ואולי הפר יפר אדונינו הקיר"ה חוקי הקאנגרעס מכל וכל, אכן גם אם יתן להם הקיום, הנה אין בקיום ההוא מצוה עלינו שאנחנו מחויבים לקיים חוקי הקאנגרעס רק הם כמו כל חירות ורשות (פריפילעגיאום) שנתנה לבני חברה אחת מי שירצה יכול להיות מבני החברה ההיא ומי שלא ירצה אינו מחויב להיות בתוכה.

אך דעו כי אנחנו [לו היינו] משתתפים עמהם לברור אנשים ל„דיסטריק רעפראזענטאנטען" הרי כבר היינו מודים בזה שאנו מקבלים עלינו חוקי הקאנגרעס, ושוב אנחנו ח"ו מלוכדים במו וכל המודה בחקי הקאנגרעס כופר בשלחן ערוך וכל הכופר בשולחן ערוך כופר בתורה שבעל פה וגם בתורת משה אין לו חלק, כמבואר ברמב"ם בפי' משניות ריש מסכת אבות, ואינו דומה מי שעובר עבירה אחת מחמת תאוה שזה הוא עדיין ישראל גמור למי שאינו מודה בה, וכאשר הוא גם כן בפי' המשניות ברמב"ם פ"ק דחולין ובכל המחברים.

ולכן כל מי שרוצה להיות יהודי כדרך שקבלנו התורה הקדושה מאבותינו עד משה רבינו לא ישתתף כלל בוואהלען (בבחירות) ההם, ומה גם שאין לקבל שום התמנות אצלם. וכל אחד יתחזק להציל גם נפש אחיו שלא ישתתפו בוואהלען ההם ולא יקבלו התמנות, ואחרי זה תחתמו פראטעסט (מחאה) כל מי שיכונה בשם יהודי עני או עשיר כי אין אנו מקבלין עלינו חוקי הקאנגרעס שהם מנתקים חוקי תורתינו הקדושה וממאנים לקבל השלחן ערוך, ויען כי עניני הדת נכללו בשולחן ערוך והם כפרו בו לכן אי אפשר לנו לקבל החוקים ההמה ובזה הצל הצלתם את נפשתיכם ונפש בניכם, גם תצילו עצמכם מרבות ההוצאות שיטילו על עם ה' וגם על זה נאמר לא תעמוד על דם רעך, ולא דבר נקל הוא להפסיד ממון של ישראל אשר התורה חסה עליו, ולעת מצוא אי"ה נקח מועד לתקן סדרים לקהלות ישראל על פי שרשי תורתינו הקדושה למען כל איש על מקומו יבוא בשלום.

עם ה' הביטו אל צור מחצבתכם ואל תראו ואל תערצו מקול מחקקי חוקי הקאנגרעס כי ה' בעזרתינו מה יעשה אדם לנו, ונאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו[14].

באסיפת הרבנים הראשונה הוחלט פה אחד לשחר עוד הפעם את פני המלך החסיד, אשר הטה חסד לימין הדתיים וכיבד את זקני הרבנים. בחודש אייר תר"ל

14 הובא בשו"ת מחנה חיים (ח"ב או"ח סי' ה). רבי חיים סופר הוסיף שם ביאורים על לשונות הקול קורא.

נתקבלו לראיון אצל המלך. חמשה רבנים מפורסמים מגדולי ישראל בראשות מרן ה„כתב סופר" עמדו בחצר המלך. ראש המדברים הי' הזקן שבחבורה רבי מנחם א"ש רבה של אונגוור. רבי מנחם התחיל את נאומו אשר הכין לו לשפוך את מרירות לבם של עדת ה' החרדים, אמנם מרוב צער פרץ בתחילת דיבורו בבכיה ועמו אתו בכו כל הזקנים תמרורים. המלך לא ידע פשר דבר, והתאושש רבי מנחם ויען: „התורה הקדושה שארית מחמדינו, אחינו המתבוללים אומרים לחמוס מאתנו, היא התורה אשר עליה הורגנו זה שנות־אלף ואשר עבורה חרפו אבותינו נפשם פעמים אין ספורות וסבלו צרות רבות, אוי ואבוי! סגולתינו זאת היא בסכנה גדולה, אחרי אשר אחינו הגדילו עלינו עקב, ועתה אנה הושיעה נא אדונינו המלך!".

המלך נסער מאד לשמוע הדברים יוצאים מלב רב נכבד וישיש, וידבר על לבם: „אל תיראו ואל תחתו, כמעשה האינקוויזיציאה אשר בספרד לא יעשה בארצי, הרשות נתונה לכל עם ועם לחיות באמונתו ועל פי חוקי דתו באין מכלים דבר", כבוד גדול נחלו היהודים אז בחצר המלך [15]. אמנם אז לא הי' ביד המלך לבדו להכריע לטובת החרדים, כי מדינת הונגריה היתה לה ממשלה משלה, ועל הלאנדטאג (בית הנבחרים) הי' להחליט מקודם ואחר כך לקבל אישור בטבעת המלך.

גדולי הרבנים הזעיקו את גדולי הדור על פני תבל, שיגישו עזרה בצר, ויאשרו את התקנות של שומרי הדת בדברי חן וכבוד, מה שיהי' לתועלת מול המלך והממשלה. כל הגדולים נתנו עדיהן וצדקו את עמדתם של היראים ואת מסירות נפשם [16].

יותר מי"ב חודש היו גדולי המדינה עם קהלות החרדים שרוים בצער, במצב תלוי ועומד, לא ידעו איך יפול דבר, אם יצאו בנצחון ממערכה הכבדה או ח"ו יפלו שדוד לרגלי אויבי נפשם [17].

15 רבי מנחם א"ש הודיע את רבי חיים סופר מתוצאות הראיון, בתאריך ל"ב למב"י: „והנה כבר בלתי ספק נשמע מהאדיענץ (הראיון) אשר הי' לנו לפני אדונינו הקיר"ה, והנה הי' בכבוד גדול וקיבל אותנו בסבר פנים יפות והבטיח לנו" (קן סופר כח). ברור א"כ שר"ח סופר לא הי' עתה מרואי פני המלך, וגרינוואלד שגה בזה.

16 שמות הערים שגדוליהם נתנו חתימת ידם מפורש בקול־קורא הנ"ל, וראה מלחמת מצוה משם „ראבינישע גוטאכטען" (פעסט 869).

17 הגאון רבי מנחם א"ש שהי' ראש המדברים בהיכל המלך, הוא בכבודו ובעצמו נתפס בפחד, ועלה ספק בלבו להשלים עם המתחדשים כדי שלא לצאת נקי לגמרי מהמלחמה, ומבקש את עצת ידידו רבי חיים סופר במונקאטש: „והנה מה דעתו ודעת אנשי קהילתו לעשות, כי מה נעשה אם בכל מקום ומקום יהי' אנשים אשר יבחרו אשר נפשם חפצה וזה וזה לא יעלה בידנו".

רבי חיים השיב לו על אתר: „אני אומר, מוטב לחזור על הפתחים חלילה מלקבל עקירת התורה. מוטב שילכו היראים בגלות ח"ו מלקבל השמדת הדת ברצון. מוטב שנהי' שחוק לכל האומות משישחקו עלינו עירין קדישין. מוטב שנבכה בעוה"ז ואל יבכו עלינו

בהגיע התור לאשר את חוקי הקונגרעס בבית הנבחרים, עמד בראשונה הציר היהודי ווארמן, מראשי המתבוללים, ושפך בוז וקלון על החרדים ועל שולחן ערוך שלהם, בלי בושה וחרפה ציטט משולחן ערוך קטעים מוזרים בעיני הגוים, ונהי לשחוק וללעג בפני הנאספים, בהשמצה שפלה כזו חשב עוכר ישראל זה לקבל אהדת בית הנבחרים, כדי לקבל לידו את האפיטרופסות של כלל בני ישראל בהמדינה.

אמנם אחריו קם נוצרי מובהק, והתקיף את שר הממשלה בעד שפקד על דעת עצמו לסדר ועידת הקונגרס, התכלית הי׳ צריך להיות לעשות חטיבה אחת בבני ישראל ולמעשה עוד הסעיר את הרוחות ושלח מדנים בין האחים. הנה נקרא דרור בהמדינה וכל איש יוכל לעבוד את אלקיו כחפצו, ואין אונס בעניני אמונה ודת, ואין למפלגה אחת כח לרדות ולהשפיל את בני המפלגה האחרת ולהעבירם על דעתם והשקפתם.

מלומד וסופר נוצרי דיבר אל וורמן קשות: גם אנכי ידעתי רבים מבני ישראל החיים באמונתם על פי מנהג קדומים, עם כל זה המה אנשים חכמים ושלמים במעשיהם ואוהבים את ארץ מולדתם ושומרים פקודי המלך וחוקי המדינה, וכמו אביו של ווארמן שחי כמשפט של שולחן ערוך והי׳ אדם בתור המעלה, וללא צדק עשה ווארמן לחרף ולגדף ולדבר תועה על בני דתו. ומה הרעש הזה אם החרדים לא יאבו ליסד בתי־ספר מיוחדים ללמודי הדת, הלא בצדק יפחדו פחד, שיפלו בתי־ספר ביד מורים יהודים אשר אין אמונה בהם.

יום ההכרעה נקבע על פורים תר״ל, בו ביום נשא אחד מגדולי השרים מנשואי פנים בהונגריה[18] את נאומו, והכריז: צדקו היהודים החרדים! כן לא יעשה, אין בכוחינו ואין ברצונינו לגזול מאנשים יראים סגולתם, וכל טענותיהם הטבעו על אדני האמת והצדק! באותו מעמד הוחלט ברוב דיעות של הנבחרים: „רשות ניתן לכל קהילה וקהילה לעמוד על נפשם להחלק ולהפרד מהמתבוללים וליסד להם קהילה חדשה ולקבל רב ושוחט״.

ימי הפורים האלה לא יעברו מזכרון יהודי הונגריה, בו נעשו בני חורין משיעבודם של המתחדשים, בו זכו להמלט מצפורנם של המתבוללים, וששון ושמחה במעונם על פדות נפשם ונפש עולליהם.

אבותינו ורבותינו בעוה״ב. מוטב שנשב בחושך בעוה״ז ולראות באור בהיר של רבינו בית יוסף והרמ״א וכל קדושים האחרונים. סוף דבר קשה עלי לאמור לאדם גדול כמותו דבר. אולי לא יאמין לי, שמשעה שבאתי מפעסט לא אזכיר עוד שאני רב, רק תפילתי, ד׳ החיינו וקיימנו ללחום בעד הדת״, (קן סופר מכתב כט־ל).

רבי מנחם א״ש נחלה אחר זמן קצר, רבי חיים סופר הלך לבקרו איזה שעות קודם פטירתו, ורבי מנחם חיבק ונשק אותו בעד עמדתו האיתנה (שם מכתב לז).

18 זה הי׳ אחד מחסידי או״ה בשם „פרנץ דעאק״. בגבול בני נפתלי (דרוש יט) כותב עליו: „הי׳ שליח מה׳ להציל נפשינו מכת החדשים מלמשול על נפשינו״.

רבי חיים סופר קובע במכתבו אסרו חג של פסח תר״ל: „ה׳ ראה דמעת הצדיקים דברי הצומות וזעקתם והושיע למען זכות אבות, ולא יאמן שחכמתם פעל רק מסירת הנפש עלה לפני ה׳״ [19].

רבינו רבי זוסמאן סופר מתאר את המאורע בלשונו הזהב, מתוך דרשה שדרש בהאללאש בשבת הגדול תר״ל: „...הבוקר אור מרחם משחר שמש יצא מרפא בכנפיה, מנוגה צדק שמש התבונה האירו ברקים תבל, האריות מלכי ארץ ושרי המדינות שאגו, העבד ישראל אם בן בית הוא, מדוע נבגד איש באיש הלא אל אחד בראנו, ודת נתנה בארצינו משפט אחד לגר כאזרח הארץ, הטיבה ה׳ לטובים למלך ושרי המדינה, ונודה לה׳ שהטה לבם לטוב לנו, הפח נשבר ואנחנו נמלטנו, אולם כמעט שכנה דומה נפשינו, כי בני אמנו נחרו בנו, יוצרים עמל עלי חוק בקאנגרעס כרו לנו זדונים שיחות אשר לא כדת, בשקר רדפונו להאשימנו בעיני שרי המלוכה שהם מבקשים רק סדר (אורדנונג) והיראים מבקשים אפל ולא סדרים, ונודה לה׳ שהוציא לאור צדקתינו בעיני המלך ושרים, שכולם עונים בפה אחד שלא יעשה כן בישראל, מה שלא נעשה אצלם, כי כל אחד ילך לפי ראות עיניו ויעבוד ה׳ כלבבו וכנפשו, ולא ישמע עוד קול נוגש בשבט השופטים לקבל חוקי הקאנגרעס נגד רצונו, ב״ה הסתיו הסתה של בן אחיך עבר, עת הזמיר ערלת לב הגיע, להראות שלא טוב עשו למשול ולהשתרר ביד חזקה מה שנוגע לאמונה, קול התור רגלי מבשר משמיע שלום נשמע בארצינו, כי אש המחלוקה אשר תלהט עד תחתית נשקע במקומו...״ [20].

בשנת תרל״א חודש מנחם אב קבעו הרבנים בפעסט תקנות קבועות, בהם לארגן את הקהילות לחטיבה אחת, הנקרא אז „ארגאניזיציאנס שטאטוטען״, מה שנתאשר אחר כך ע״י המלך והשרים. אחר שעשו את הסדר להתאחדות בכללות התחילה העבודה קשה לעשות סדרים בכל עיר ופלך, לברר את מצב הפנימי בכל קהילה ועדה. מטעם הלשכה של האורטודוקסים יצא „קול קורא״ כתוב וחתום קרוב לארבעים רבנים מגאוני המדינה, אל כל עיר וכפר, בדרישה להצטרף אל הלשכה המרכזת את כל החרדים לפונדק אחד, ולקבל עליהם את כל התקנות האמורות לחיזוק הדת ולביסוס העדה בעתיד, לבל יבוא בהם הפורץ להשחית עמדתם של שומרי תורה ומסורה [21]. צעד זה הכריח את הקהילות להבהיר את

19 קן סופר (מכתב לט).

20 מלאה קטרת (דרוש יג).

21 נוסח הקול קורא נדפס בריש ספר מלחמת מצוה (סיגעט תרמו). תקנה העיקרית היא: „שכל עדה מחויבת להעמיד בית הכנסת, מקוה כשרה, רב ושו״ב, תלמוד תורה ובית מאפי׳ למצות, הכל ע״פ השו״ע, והממונים בה אינם יכולים להיות ממחללי שבת בפרהסיא״ (מלחמת מצוה, ממכתבו של הגר״ש סופר רב דברעזנא).

גם הגה״ק בעל דברי חיים מצאנז יצא לעזרת החרדים באונגרין, במכתבו להגה״צ רבי מענדל פאנעט מדעעש זצ״ל, שישתדל לדבר על לב הרבנים והנגידים שיקיימו ויחתמו את התקנות שנעשו בהשתדלות הרבנים הקדושים הצדיקים שבמדינת אונגרין לקיום הדת. ...וע״פ התוה״ק מחויבים המה לומר שמקבלים אותן השטאטוען והוא בכלל לא

עמדתם וצביונם כלפי החוץ, הלנו אתה אם לצרינו? כמובן שחלק גדול מהקהילות לא מיהרו לשלוח את עמדתיהם, ורבים אשר לא יכלו להחליט על אתר מסיבה שבהקהילה עצמה קמו חילוקי דיעות אם להימין ולקבל את התקנות החריפות שהיו עלולות לדחות את ראש הקהל מכבודו וכדומה, ואם להשמאיל ולהתחבר עם כת המתחדשים. כמה מקהילות אלו עשו יד אחת, בשיטה ברורה לתעב ולהחרים את כת הנעאלוגן המתחדשים, ולעומת זה לא לקבל גם את תקנות החדשות של האורטודוקסן, אלא להישאר על מעמדם כמו שהיו עד עתה, אלו כינו את עצמם בשם „כת שטאטוסקווא". לא אפונה שהיו גדולים מפורסמים שאמרו, אמת שאני מהאורטודוקסים ומקבל עלי את כל תקנות הנשנות מפי שומרי הדת, אמנם גם אלו שלא קבלו עליהם את התקנות של שומרי הדת האורטודוקסי, אלא שלחמו בחרף נפש נגד הכת המתבוללים, גם הם כשרים הם, ואחים נאמנים הם לה'

תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל אפי' אומר לך על שמאל שהוא ימין, ואין ב"ד בדורינו שיהי' גדולים בחכמה ובמנין מאותם הגדולים מתקני תקנות הארטהאדוקסי עבור בני מדינתם שיהי' בכחם ע"פ התוה"ק לבטל דבריהם, ואנו רואים בחוש זה שמונה עשר שנה אשר נתיסדו השומרי הדת במדינתם כמה טובות נצמחו כמה קהלות רבנים בתי כנסיות ובתי מדרשות מקואות ושוחטים אשר נתיסדו במדינתכם על יסוד השו"ע, אשר בעוה"ר במדינות אחרות יורדים אחורנית, הלא במדינתינו ת"ל מדינה מליאה סופרים ויראים צדיקים וחסידים מדו"ד כמה מעיירות הגדולות והחשובות אשר מעולם היו בהם רבנים גדולים ומפורסמים, ועי"י ראשי ומנהיגי מכת הע"ר אשר פרקו מעליהם עול התוה"ק עומדים בלא רב ומנהלים, מדוע אין זאת במדינתכם, הלא רק החברה שומרי הדת פעל כל זאת, באזני שמעתי מאת כ"ק אא"ז מו"ר הגאון הקדוש רשכבה"ג מצאנז זצללה"ה שהי' בק"ק קראקא בערך ג' או ד' שנים אחר התיסדות החברה שוה"ד ודיבר עם גביר אחד מופלג ירא ה' מעניני התנהגות מדינתינו ואמר בזה"ל „משבח אני את מדינת אונגרין, זה איזה שנים אשר נתיסדה החברה שומרי הדת עלו הרבה מעלות במעלות היראה, והוטב מאוד מעמד היהדות האמיתי, ומי יתן והי' במדינתינו כך" (ממכתבו של הגה"ק ר' שלמה מבאבוב זצ"ל, מלחמת מצוה).

הגר"ר משה צבי פרידמן הרב דנייפעסט כותב (בס' כתבי קודש): „אני זכיתי לראות אבותינו ורבותינו גאונים וקדושים עמודי עולם זי"ע בשנת תרכ"ט לפ"ק אשר מסרו נפשם ומאודם אודות החלוקה בין הארטה' ובין הנעאלאגען, ועצתו ותפלתו וכחו של מרן הגאון הקדוש והנורא רשכבה"ג בעל דברי חיים מצאנז זי"ע הי' מסייע בסיוע שיש בה ממש לקבל רשיון מאת הממשלה אז לקרוא את החרדים בשם אויט' ארטה' ולהפרד מכת הנעאלאגען. כידוע המעשה ואני שמעתי בעצמי מפה טהור גברא רבא הצדיק ונשגב מו"ה יצחק רייך ז"ל מפעסט, כי אז בימים ההם בעת הקאנגרעס כאשר גמרו לשלוח צירים נאמנים לצאנז לשמוע עצת קדשו ופתאום ראו כמה אנשים את פני מרן הקדוש מצאנז נוסע בכמה רחובות קרי' בפעסט, אבל ביקשוהו אח"כ ולא מצאוהו, וכאשר נסעו לצאנז סיפרו לו את אשר עינם ראו ולא זר, והשיב מרן הקדוש הדברי חיים, כי הוא לא הי' בפעסט רק כחו הי' שמה".

גדול אחד מרבני גליצי' שעמד לימין קהל ספרדים בק"ק סיגעט, שנפרדו מעל הקהלה הגדולה, יצא בקונט' אוהב משפט לערער על תוקף ויסוד הארטאדוקסיה כולו, אמנם קמו עליו כל גדולי מדינת אונגרין בעזרתם של הגה"ק רבי יהושע האדמו"ר מבעלזא, והגה"ק רבי יחזקאל משינעווא, ואחיו הצדיקים רבי ברוך ורבי אהרן זצ"ל, וביטלו את דבריו ופסקיו, כמבואר בארוכה בקונט' מלחמת מצוה.

ולתורתו. אבל רוב גדולי ישראל בהמדינה שיטה אחרת להם, שאלו השטאטוסקווא הם פוסחים על שתי סעיפים, ומכיון שאינם מקבלים עליהם עול מלכות שמים שלימה של התקנות הגדולות, אחים הם לבעל משחית, רבי משה שיק קרא עליהם: „אורו מרוז על שלא יצאו בעזרת ה׳ הגבורים״! ולא הצטרפו לשמור את התקנות קבועות של החרדים[22].

כך נחלקה היהדות אז לשלש מחנות, ונקרא המדינה בכל העולם „מחניים״, על שם שחצו את העם מי לה׳ ומי לבעלי הרפורם. אמנם המתחדשים הגם שבתחילה קבלו ברצון את פילוג המחנות, לבסוף נתחרטו על מעשיהם, וחתרו

22 כבר הזכרנו לעיל (פ״ה עמוד 137) שרבינו ר׳ יואל אונגאר זצ״ל הי׳ מן המתונים במחנה, והגם שהוא ז״ל קיבל מיד את תקנות של שומרי הדת והקהלה קדושה נכנסה בצל קורתם של החרדים בכ״ז התנהג בזהירות כלפי אלו הקהילות והרבנים שבלתי אפשרי הי׳ להם להטות שכם להיות נמנים תחת דגל האורטודוקסים, וזאת פתשגן הכתב אשר נתן רבינו במריבת קהל וויצען:

היות ידוע לי מעמד ומצב עדה הקדושה וואיצען תע״א כי נקרא נקראתי לשם לתווך השלום בין הנפרדים שם וראיתי את כל הנעשה שם מעת הפרדם, וגם שהרב המאה״ג הצדיק כמו״ה שלו׳ אוללמאנן נ״י כמעט מסר נפשו ומאודו על החזקת דתנו הקדושה שבעת אשר רוב המנין רוב הבנין העמיסו עול חוקי הקאנגרעס על שכמם, ורק מעטים היו אשר מאסו בחוקים לא טובים ההמה, עזב הרב את מעמדו וכל הכנסותיו מן האישים המרובים והסתפח לעבודת המעטים, אבל יען כי סיפוקי המצודקים יצר לרב ע״כ נעתרתי למבוקשים והלכתי לשם עם עוד ב׳ רבנים, אולי יעלה בידנו לאחד הנפרדים ולעשות שלו׳ בחילם, והנה אני נתתי לפניהם עוד כמו ששה פונקטען, שלא ישנו שום מנהג שנהגו בו מקודם שהם בש״ע. ושיהיו שלוחי הצבור ושוחטי דמתא ומלמדי תינוקות כולם תחת השגחת הרב הנזכר ואחרי דבריו לא ישנו. ושיעזבו חוקי הקאנגרעס. ולזה היו כמעט כולם מרוצים, אבל לאחר שבקשו המעטים שגם נכתב עוד פונקט אחד שכולם מרוצים לשום לחוק עליהם ועל זרעם אחריהם את הארגאניזאטיאנס שטאטוט של הארטאדאקסען, וחתמו גם על זה רבים והלכו כולם לביהכ״נ הגדולה דשם, אבל אחרי נסיעתי משם אותן שמאנו לחתום ע״ז שיהי׳ הארגאניזאטיאנס שטאטוט לחוק עליהם שמו להם ראש עליהם וגרשו את החתומים מבית הכנסת הגדולה וכמעט קוק״ו להם להעמיד מצב הקהלה לעצמם, ע״כ נתתי לבי לפרש ולהתאחד על דרך הנזכר לעזוב חוקי הקאנגרעס ולהתנהג הקהלה כמקדם ע״פ דיני הש״ע, ולזה נתרצו רוב אנשי הקהלה רק יחידי סגולה לא התערבו עמהם יען שלא קבלו עליהם חוקי השטאטוטען של הארטאדאקסען, והרב הנזכר אשר בעת שעמדו תחת החוקים לא טובים כמעט מסר נפשו ומאודו, אבל לאחר שסרו החוקים המתועבים וחדלו המשפטים לא טובים גם הוא רודף אחר השלום והשלים עם הרבים, וכן ראוי לו, ובדרך הזה ילכו מבקשי דבר ה׳ ותורתו, כי הכי בזמן אשר לא היו לנו תקנות הארגאניזאטיאנס שטאטוט לא היו בכלל עובדי ד׳? וכי כל הקהלות הקדושות והגדולות אשר מאנו לקבלם ולשום חוק זה עליהם ורבנים גדולים וצדיקים בתוכם, נמאס אנחנו (הבאים) [לבוא] בשיתף ח״ו אתם ולומר עליהם כי עברו חוק ואינם בכלל עובדי השי״ת? חלילה לומר כן, ודברים פשוטים הם וא״צ להכתב לא האמנתי שיחוש איש ושכל אנוש ויראת ד׳ באמת בקרבו על זה. אבל כעת שמעתי כי יש מהרבנים אשר משימים דופי בהרב המאה״ג הצדיק מו״ה שלו׳ נ״י על אשר [לא] התחבר להאנשים אשר חוקי הארטאדאקסען עליהם, ורצו לרודפו ולשום אותו לבן בליעל ח״ו, ע״כ קנאתי לה״צ וחושבי שמו אתי, אף שדרכי תמיד להיות נחבא אל הכלים ואין דרכי להסיף בראש

תמיד לבטל את תוקף החוקי של הלשכה האורטודוקסי [23], והי׳ לצנינים בעיניהם לראות שהחרדים עלו וגברו, קהילותיהם גששו ופרחו מרוב פאר והדר, לעומתם הם הלכו ונמעטו, כי חלק של המתבוללים השתמדו ר״ל, וגם קהילות השטאטוסקוו הלכו והתמעטו ברבות הימים, כי מי שהי׳ בו זיק אמונה הצטרף לתחת דגלם של שלומי אמוני ישראל.

כנזכר שלא הי׳ ביד כל קהילה להחליט על אתר על עמדתם, מכיון שהיו חילוקי דיעות בקרב לבם של בני הקהילה. לפי החוק הי׳ עליהם לעמוד למנין לברר היכן דעת רוב הצבור נוטה, אם רוב בני הקהילה נוטים להחרדים אז זוכים הם בכל רכוש הקהילה, ורשות ביד המיעוטים ליסד עדה נפרדת, ואם הרוב נוטה להמתחדשים אז אין להחרדים שום חלק ברכוש הקהילה ועליהם לבנות מחדש

חוצות וגם שלא לעבור על דברי חברי, אבל לכבוד התורה ולכבוד הרב הצדיק יצאתי חוץ מגדרי, ואומר לאושי ווייצען דע״י אל תחושו למנינים הרודפים את רבכם והזהרו בכבודו כראוי לאיש גדול בתורה ובמעשים כמותו, וד׳ עוז לעמו יתן ויברך אתכם בשלום, יהי׳ שלו׳ בחילכם ושלוה במעונותיכם.

הכו״ח פה פאקש יום ה׳ פ׳ בראשית תרל״ה לפ״ק

הק׳ יואל אונגאר חונה פק״ק הנ״ל והגליל.

אחריו מילאו דבריו הגאונים: „מאיר פערלס פה קראל יום ד׳ ג׳ מרחשון תרל״ה״ „פה וורדיין לס׳ לך תרל״ה לפ״ק, ישראל איצק אהרן לאנדעסבערג רב ואב״ד״ (אבן המאיר). ראה קן סופר (מכתב סד) מש״כ הבעל מחנה חיים לעדת שומרי תורה דווייצען.

הגה״צ רבי עקיבא סופר הרב דק״ק פ״ב זצ״ל הי׳ מספר: פעם פגש הבעל כתב־סופר זצ״ל ברבינו ר׳ יואל באסיפת רבנים בפעסט, אמר לו הכ״ס, אני רואה שהרב מפאקש שינה סוף כל סוף את דעתו להתקרב אלינו, ענה לו רבינו בבדיחה: כן, עשיתי חשבון והחלטתי לעצמי, מוטב שהמתנגדים שלי יהיו מתחדשים ממה שהיראים יתנגדו לי... (מפי ידידי הגרי״צ ברנפלד שליט״א מנויארק).

גם רבי נפתלי סופר זצ״ל שכל ימיו לחם בעד השיטה של הארטהדוקסי כותב בהקדמת מטה נפתלי ח״ב „מזה כסות עינים לרבנים אם נמצא בגבולם איזה מקומות שכל התנהגותם בבית הכנסת ע״פ שלחן ערוך ורק אינם רוצים שיהי׳ עליהם שם שומרי הדת ואומרים נהי׳ כאבותינו אשר מעולם לא הי׳ להם שם, ואם שמצוה וחיוב גדול הוא לשמוע לאזהרת ואיסור אשר עשו כמה גאונים וקדושים לגדר שלא ילך ת״ח להיות לרב למקום שאינם רוצים שיהי׳ עליהם שם שומרי הדת, אבל דעתי הקלושה הוא אם כשהלך לשם לא הי׳ נודע לו שיש בגבולו מקומות אשר אינם נקראים בשם שוה״ד והוא יושב ומנהיג אותם בדרך התורה ונודע לו אח״כ מענין זה, או שממלא מקום אביו והוא ידע שבשום אופן לא ישמעו לו שיקבלו עליהם שם שוה״ד אז טוב השתיקה לפניו ולא ילך מהם, כי יש לדאוג על כמה פרצות, וע״ז נאמר מקומך אל תנח, וה׳ יודע שכוונת כמה מנהיגים לשם ה׳ וראויים שהצדיקים ורבנים משוה״ד לא יהרהרו אחריהם במהרה ויהי׳ מתונים בדבר זה״.

23 בשנת תרמ״ג הציעו להממשלה, לאחד את הקהלות, דהיינו שהכנסות והמסים יפלו לכיס אחד ומזה יתנו להחרדים התקציב שלהם, והבטיחו הרי זהב, בתנאי שיבוטל שם הארטהדוקסי משמי הארץ, וחסדי ה׳ שלא עלתה להם (מלחמת מצוה).

קהילה על פרטיה[24]. מתוצאה זו היו מקומות שחשו ראשי הקהילה שישמט מתחת רגלם כל ההון של הקהילה, וממילא נשארו עוד הרבה שנים תלוי ועומד מבלי לחות דעתם אם להימין או להשמאיל. יש להניח שביצוע כזה על כל שכבות המדינה לארכה ולרחבה לא נעשתה בין לילה, שנים ארוכים ארכו הסדרים וכיבוש הקהילות עד שסוף כל סוף עלתה ללשכה החרדית ללכד את כל יראי ה׳ לחטיבה אחת, ולהעמיד מסך מבדיל בין עובד ה׳ ללא עבדו, ושלום על ישראל.

ג

קהילה קדושה פאקש

בחודש טבת שנת תרמ״ו כשנפטר רבינו ר׳ יואל אונגר זצ״ל עמד כס הרבנות לחתנו רבינו ר׳ זוסמאן סופר, לולא שהרב אלכסנדר אדלר אשר שימש בתור דיין בפאקש דרש בתוקף שהרבנות שייכת לו, כמו שהבטיחו לו בעת ביאתו שמה. כאן יצא אש המחלוקת גם בעירנו ק״ק פאקש, אשר מעולם לא נשמע בהקהילה פירוד לבבות. כת היראים חשקה נפשם בהרב דהאללאש, ובפרט שזה הי׳ בקשתו האחרונה של רבם רבי יואל אונגר, והקלים גמרו אומר לקבל את הרב אדלר. בו בפרק עלתה גם התקופה של בחירת ראש הקהל עם ח״י אנשים הנקראים הנהלת העדה. היראים העמידו בראש הכת איש נכבד מוקיר רבנן, אוהב תורה ר׳ זעליג פריינד[1], והקלים העמידו בראש איש אמיד מכת המתחדשים. משונה היתה הפעם בחירת ראשי הקהילה מהבחירות של עד עתה, בידעם שצעד זה הוא הכרעה יסודית על עתידה של הקהילה, בחירה זו תביא פילוג ופירוד בין האחים. כל כת ידעה ברור כי הצד שישיג רוב קולות ישאר מוחזק בכל הון הקהילה העתיקה, ולעומת זה אם לא ישיג רוב קולות אז עליהם לצאת נקי מכל רכוש הקהילה וליסד להם קהילה חדשה מאלף עד תיו.

שתי הכתות לחמו פנים אל פנים מלחמה כבדה, כי שתיהן היו כמעט שוות, כל כתה מנתה 80 זכות בחירה, והמתיחות היתה גדולה בהיות שלא ידעו מה יולד יום ומי יכריע את כף המשקולת להרע או להיטיב. היראים אחזו אומנות אבותיהם בידיהם

24 כך היתה גורלה של ק״ק באניהארד, שכינה של קהלת פאקש, שמעולם שמשו שם ברבנות צדיקים וגאוני עולם, ומתוך שהכריעו המתחדשים את הכף מאזנים עבר כל הון הקהילה עם בית הכנסת העתיק לרשותם, והחרדים רובם עניים מרודים מתי מספר יסדו מחדש קהילה נפרדת, בראשות רבם הגה״צ המפורסם רבי משה פאללאק זצוק״ל (ראה לעיל פ״ה הערה 28).

1 רבינו מזכירו לטובה בילקוט אליעזר בהקדמה לתוצאה שני׳: „לזכר עולם ולמשמרת לתהלה ולתפארת, הוא הגבר הוקם על, והיה חומה נשגבה להרים קרן התורה והיראה בקהילתנו, יזכור לו אלקים לטובה, אשר טרח בצרכי הצבור באמונה בנפשו ובמאודו ובכל מאמצי כחו, וזכותו יעמוד לזרעו אחריו״.

גזרו צום וקדשו עצרה, קבלו עליהם, אנשים ונשים מנער ועד זקן, לישב בתענית צבור ורבים מחשובי העיר הפסיקו מבעוד יום. ימים אלו היו לבני פאקש ימי תשובה ועיון, הכנה רבה לקראת המערכה הכבדה, להציל את הקדוש להם מצפרני המתחדשים, קול תורה ותפלה בקעה מתוך ביתם של היהודים הכשרים, ושועתם עלתה למרום לבל יושפל חלילה כח התורה וכבודה. הפורקי עול לא חדלו משום אמצעי להוציא זממם, בפרט שרובם היו עשירים והוזילו מממונם לרכוש קולות העניים, ובתחבולות שונות הפחידו את האנשים אשר צידדו לכת היראים. יום המוגבל הוקבע לאחד מימי חודש אדר, מושל העיר הזמין שוטרים נוספים מעיר סקסארד לשמור על סדר הבחירות, אוהבים נעשו אויבים, קרובים נעשו רחוקים, לחמו בחרף נפש להשיג ההגה בהקהילה, וחסדי ה׳ שהיראים יצאו בנצחון, רכוש הקהילה נשארה בידיהם, הנצחון היתה הודות לקולות של אחדים, נער יספרם, אנשים פשוטים „בעלי עגלות" מבני עניים, אלו אשר לא נשחדו מהון תועפות של הגבירים, ולא נפחדו מהזהרות האצילים, הם באחת: זה הי׳ רצון צדיק רבינו הקדוש רבי יואל! וכך ציוה עלינו בבקשתו האחרונה, שישרת לפנינו חתנו אחריו. בחמלת ה׳ על יראיו, דידן נצח!

חתימות ראשי הקהילה על כתב רבנות החוקי

קול התרועה והבשורה יצא על פני כל המדינה, ורבינו נתבשר בברכת מזל טוב, שנתקבל ברצון פה אחד לשבת על כסא כבוד של מר חמיו זצ״ל, וכל המתנגדים עם רב שלהם יצאו נקי מהקהילה ויסדו להם קהילה שניה, ומעתה אין נגע ופגע רע, וברית שלומם לא תופר.

לא ארכו הימים שקיבל רבינו הכתב־רבנות, כתוב וחתום בחתימת ידם של ראשי הקהילה (ראה בתצלום כתב־רבנות החוקי בלשון הגרי) ונפרש אחדים החתומים מטה:

זעליג פריינד, ראש הקהל. ליב פאללאק. מיכא׳ אויש. שמעון הרצל. משה גרשון ווייס. שלום פישל. יצחק פריינד. אליעזר פריינד. מרדכי ראזנבוים. שלמה שטיינר. שלמה אונגר. יצחק ליב ראזנבוים. עקיבא שפיצר.

רבינו אישר להקהילה את קבלת „כתב־רבנות״ בזה״ל:

ב״ה כי טוב, ויקהל, וזאת הברכה (תרמ״ו) לפ״ק.

מזל וברכה, מאלקי המערכה, לקהל עדת ישורון קהלה קדושה פאקש יע״א בכלל, ופרט אקרו״ט, ובראשם הקצין החשוב כ״ה זעליג נ״י.

אחדשה״ט!

הנה אודיע שבאו בשבוע העבר שלוחי דרחמנא שלשה מטיבי צעד עם מכתב איגרת רבנות, אשר קבלתי בתודה ובשמחה, והנה ידעתי מך ערכי מי אנכי לישב על כסא אשר ישבו ארבעה חרשים[2] ארזי הלבנון אדירי תורה, זכותם יעמוד לנו, רק ברוך האומר ועושה, גוזר ומקיים ברית אבות לבנים, על זכות הורי ומורי הקדושים ז״ל אני בוטח, ונכון לבי בה׳ שיהפך כל הלבבות לטובה.

אהובי! אין לשער מגודל צערי אשר הי׳ לי כעת בגלילות פעלעדהאז ומיישא, כולם בקשו על נפשם שלא אעזוב אותם כי יהיו כצאן בלי רועה, גם פה התיעצו שיבואו כל הקהל ביחד לדבר על לבי, אבל אחת דברתי ולא אשנה, אם מה׳ הדבר למז״ט, ויטה לב המלכות שלא יהי׳ התנגדות, אז אל ישועתי אבטח ולא אפחד ויהי לי לישועה, אחז״ל הי׳ לי ויהי לי לישועה.

החותם באהבה רבה הק׳ זוסמאן באאמ״פ סופר

בשנת תרמ״ו ביום א׳ לשלשת ימי הגבלה הופיע רבינו בשערי ק״ק פאקש. לכבודו באו אנשים למאות מכל הסביבה, ובראשם כמה גדולים וצדיקים: „הגאון הקדוש מו״ה גאטליעב פישער אבדק״ק ווייסנבורג זצ״ל, וגאון הקדוש מו״ה משה פאללאק אבדק״ק באניהאד ז״ל עם אביו הגאון זצ״ל, והכי נכבד עטרת ראשי אחי מורי הגאון הקדוש מו״ה נפתלי ב״מ מטה נפתלי נ״י ושארי ת״ח״[3].

העיר פאקש צהלה ושמחה שזכו לראות את מלכם בראשם אחרי מלחמה כבדה, לקיים מילי דאבות רצון רבם הגאון המנוח, להושיב את חתן המלך על כסא

2 א. רבינו יצחק גריסהבר, ב. רבינו יחזקאל בנעט, ג. רבינו פייבל הורוביץ, ד. רבינו יואל אונגר, זכר צדיקים לברכה.

3 לשון רבינו במלאה קטרת (דרוש כט).

כבודו. בני הקהילה יצאו כולם לקראת רבינו לקבל פני קדשו, הגשם ששטף בזרם ושפע רב לא עצר את ההמון חוגג מלחלק כבוד להרב כראוי וכנכון[4].

רבינו פתח את דרשתו הראשונה במילים נרגשים: מורי ורבותי! זה ל״ג שנים שזכיתי לבוא הנה להיות חתנא דבי נשיאה, ובמשך השנים אלו דרשתי פה כמה מאות דרשות, ה׳ נתן לי לשון למודים, בבוקר בבוקר עוד צעיר הייתי לימים, ה׳ פתח לי אוזן קשבת, שלשה שנים לאחר חתונתי דרשתי בכל שבת ויו״ט, ובעזרת השי״ת הוצק חן בשפתי שהכל באים לשמוע בלימודים, וגם אח״כ כשהייתי רב בק״ק האללאש מידי שנה בשנה כאשר באתי הנה נתכבדתי לדרוש לבשר צדק בקהל רב, לא זחלתי ולא פחדתי כי הי׳ לי משען ומשענה אבינו רועינו רבינו חמי הגאון זצ״ל העומד על ימיני, ולמענו על פני העם אכבד, אבל כעת נשארתי לבדי הומה לבי תרגז בטני נאלמתי דומיה, ידעתי מך ערכי מי אנכי לעלות על הר ה׳ שעמדו עליו ארזי הלבנון אדירי תורה...

וסיים: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך וגו׳, כי גדול כח השלום ולא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, אבל לפעמים אם ע״י השלום שודד יבוא להרוס ולשדד יסודי דת, יוצרי עמל עלי חק חדשים מקרוב באו לחדש אשר לא שערום אבותינו ז״ל, יאזור המנהיג מתניו להיות עמוד הברזל וחומה נשגבה נגד רוח עועים, כי אין שלום אמר ה׳ לרשעים, ומלאכי שלום מר יבכיון, ואמר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך, אבל למען בית ה׳, אבקשה טוב לך אין טוב אלא תורה *.

רבינו הנציח את ביאתו לק״ק פאקש בהערצה רבה, בהקדמת ספרו „דמשק אליעזר״ ע״ס דברים: מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי, שבאתי הנה ק״ק פאקש עיר אלקים מלאה חכמים וסופרים, שמה רקת ריקנים שבה מלאים מצות וגמ״ח, במסירת נפש בכבודם ובהונם קיימו מילין דאבוה אשר הי׳ מצווה רבם חותני מורי גאון ישראל רבי יואל אונגאר ז״ל קודם מותו שאיש זר לא ישב על כסאו, ב״ה נתקבלתי בכבוד גדול ומחזיקים ישיבה גדולה ה׳ יברכם, ובכל יום ת״ח באים באגודה אחת ללמוד בש״ס חברא, כה לחי, ישלם ה׳ פעלם, שלא יבוש המעין ועץ הדעת תוה״ק

בני הקהילה השני׳ שיצאו מהקהילה בחוסר כל, חכו להזדמנות זו, ובשעה שיצא הקהל לקבל פני רבם באו הם עם מומחים לשבור את מנעולי בית הכנסת ולהוציא משם ספרי תורה וחפצי קודש היקרים. אמנם מאת ה׳ היתה סיבה שנשארו אחדים בקרבת בית הכנסת, והם הזעיקו את שומרי העיר ולא עלתה בידם לחסר דבר (מפי הרב נפתלי הרצל שליט״א).

4 נודע הדבר שבימים ההם הי׳ בפאקש והסביבה עצירת גשמים נוראה, האיכרים ובעלי כרמים רצו ללא הועיל אצל הכומרים שיתפללו בעד גשמים, והתלוצצו הגוים בהם ואמרו, חבל שאין ליהודים רב אשר יעורר בעדנו וישפיע גשמי ברכה. הנה ביום שבא רבינו תיכף נתקשרו שמים בעבים וירד גשם בשטף גדול, והי׳ קדוש השם בעיני העמים בכל הסביבה. (מפי הגה״צ רבי דוד יונגרייז שליט״א משם הר״ר ירמי׳ דושינסקי זצ״ל יליד פאקש).

* מלאה קטרת שם.

אשר שתול בלב נערי בנ״י יפרח כשושנה לעשות פרי קודש הלולים לשמח אלקים ואנשים אמן ואמן.

בפאקש מצא רבינו אוירה של תורה ויראת שמים, לומדים מופלגים מלאים וגדושים בתורה, מתוך כך נתעוררו הרבה שאלות חמורות הלכה למעשה ופלפולא דאורייתא, ותחי רוח רבינו, כי אינו דומה רוחה של הקהילה בפאקש, בפרט אחרי הבירור שנפרדו ממנה המתחדשים, לרוח הקהילה ששרתה בהאלאש. אמנם מאידך גיסא רבצה על רבינו עבודה רבה, כל התחלות קשות, ושינוי וסת לא קל כל כך, ועל כולם בהאלאש ישב לו רבינו במנוחה, קהילה קטנה עשירה ושקטה, לא כן עתה קהילה גדולה עם אחריות רבה ורוב טירדות הקשורים עמה, ובני הקהילה היו רובם בעלי עסקים זעירים ולא אמידים. בעיקר הי׳ רבינו מודאג עבור קיום בני הישיבה שהעביר מהאלאש, שיוכלו לקבל את כלכלתם ודי סיפוקם שלא יהי׳ מבוטלים מלימוד תורה״ק, ולזאת יסד רבינו „חברת מזונות״ ועורר את כל בני הגלילות שיבואו לעזרת הגבורים בחורי חמד כדי שיהי׳ בידו לפרנסם בכבוד.

היות שנהרו אליו תלמידים מכל המדינה, ובית מדרשו של חמיו הגאון ז״ל שהי׳ בתוך דירת הרב הי׳ קטן מהכיל את תלמידי הישיבה, לזאת השתדל רבינו אצל הנדיב המהולל הר״ר יששכר בער דייטש ז״ל, אשר בנה בית תלמוד גדול ומפואר מול דירת הרב, מרוהט ומוקדש לבית ועד לחכמים ללמד השיעורים לבני הישיבה הרמה, ולתלמידי חכמים לקבוע עתים לתורה לעת ערב. לשם קבע הרב להגיד את שיעוריו לקהל עדת ישראל, אשר באו מידי שבת בשבתו קודם תפלת מנחה לשמוע דברי אלקים חיים. בית מדרש זה חונך ברב פאר ע״י רבינו, בימי הרחמים והסליחות שנת תרמ״ז [5].

אמנם רבינו לא הסתפק בזה שהוא ישב לו עם תלמידיו בתוך ד׳ אמות של תורה והלכה, עוד עשה ותיקן קהילות קהילות לשיעורי תורה לכל כת לפי השגתו. לתכלית זה עדד את הנדיבים בעם לבוא לעזרת תופשי תורה אשר תורתם אומנתם, ויקנו להם חלק בתורתם של גיבורי כח, ושלח כרוזים בכל הסביבה לנדיבי עם, בלשון הקודש ובעברי טייטש, שבית ישראל בהמונם יתנו יד לקיים לומדי תורה עם התלוים בהם. וזה פתשגן הכתב:

שמעו אלי נדיבי עם אלקי אברהם וישמע ה׳ אליכם!

ברוך אלקינו שנתן לנו תורת אמת להורות לאדם דרך החיים אשר ילך וימצא מרגוע לנפשו, כי היא עץ חיים למחזיקים בה ואחז״ל ללומדי׳ לא נאמר אלא למחזיקים, כי אין אדם זוכה לשתי שולחנות, ותלמידי חכמים אשר קדשו עיתותם לישב רק באהל תורה, אם אין להם החזקה, תורה מה תהי׳? על כן זה היום קויתי, שנתחברו יחדיו יראים ושלמים דפה לעשות חברה, אשר כל אדם אפילו עני יוכל להסתפח בנחלת ה׳ אם יביא השקל לשנה, כגמולו ישלם לו לאחר מאה שנה נלמד בעבור נשמתו בעת ערב זמן קהלה לכל להתאסף כל ת״ח שבעירינו עיר אלקים

5 עט סופר ח״א בהקדמה.

ב״ה, להתחבר יום ולילה ללמוד ש״ס בעיון, וגם עוד חברה לדלי השגה יבואו ללמוד חומש וספרי מוסר, הגם שב״ה רוב ת״ח צריכים היום למלאכה ולהביא טרף לביתם ולילה למשמר משמרת הקודש, אבל יש ב״ה גדולי ת״ח אשר לא משו מאוהל תורה שצריכים משען לחם ומים, ע״כ מצוה גדולה להיות לאחי עזר ואחי סמך.

אליכם אישים נגידים וקציני עם אקרא, חוסו על נפשותיכם, העניקו מטובכם אשר ה׳ ברך אתכם לעשות קרן קיימת לדורות שלא ישכח שמכם לנצח, כי מה יתרון לאדם מכל עמלו אם יעזוב אחריו כל רכושו ולא יזכור ליום אחרון במה ישכב בקבר, ואחז״ל מ״ר ויקרא (פכ״ב) מי שאין לו מצוה קבועה לדורות מה הנאה יש לו? תדע שהרי משה רבינו כמה מצוות וצדקה עשה וכמה מע״ט בידו, ויש לו מצוה קבועה לדורות, אז יבדיל משה, והמלך החסיד אמר „כי נפשו בחייו יבורך ויודך כי תטיב לך״ ואל יסמוך על אשה ובנים שהם יעשו קרן קיימת, כי צדק לפניו יהלך, וישגיח בחייו זה שיעשה ק״ק על אופן המועיל, בזכות זה יאריך ה׳ שנותיו עוד ינוב בשיבה דשן ורענן, ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, ה׳ ירום קרני צדיקים עם קרן משיחו בב״א.

פה פאקש, כי טוב יו״ד אלול, זמר״ת לפ״ק — החותם בברכה

הק׳ זוסמאן בלאא״מ מא״פ סופר זצ״ל אב״ד דק״ק פאקש והגליל

עוד מעלה יתרה היתה לקהלת פאקש, כי הריקנים שבה „הבעלי עגלות״ אשר היו בגסותם מובדלים לעצמם, ומהם שמחמת חסרון ידיעה לא שמרו בביתם מצות ה׳ כראוי, אבל גם אלה הוקירו לפי השגתם לומדי התורה ובפרט גדול הי׳ בעיניהם כבוד האב״ד, המה שמעו בקולו, וכל מלה והגה שיצאה מפיו שמרו לעשותה כחוק קדוש, וגם עמדו על המשמר שגם אחרים לא יעברו על דברו, ולא נראה בחוצות פאקש מי אשר יהין לעבור עבירה ביד רמה[6].

6 הכרתי את משה שוהלקלאפער, משמש בבית הכנסת בפאקש, וראוי להנציח שמו, להראות לדור אחרון קדושת המקום, שגם אלה שעמדו במדרגה התחתונה בידיעה, בנימוס ובהשגה, היו מושפעים באוירה של תורה ויראה ששלטה מסביב להם. גם חז״ל הגידו שבחה של עיה״ק טבריא שנקרא שמה רקת שאפילו ריקנין שבה מלאין מצות כרמון (מגילה ו), „משה שוהלקלאפער״ ינוח בשלום לא למד מעולם בבית ספר, ולא הכיר מכ״ב אותיות הק׳ אף אחת מהן, אבל עבד נאמן לעדתו, עשה מלאכתו באמונה ושמר על המקדש מעט כעל בבת עינו, בימי הקור כשהשלג מונח כמשא כבדה שבועות הרבה על הגגות, הוא עלה על גג בית הכנסת לנקותו, וסכנת מות היתה עבודתו זאת, ולא נצטוה עליה ממנהלי העדה, אדרבה הם מנעוהו, אמנם הוא לא נח ולא שקט עד שראה את הגג נקי משלג כבימי הקיץ. סדר מדויק הי׳ לו במלאכתו, מעולם לא הקדים ולא איחר להכות על הדלתות לקרוא לבית הכנסת. מנהג ישן הוא הנזכר בשו״ע, ובעודו על משמרתו נתקיים בתוקפו. ומילתא דבדיחותא נאמר עליו מפי רבינו זקני רבי זוסמאן זצ״ל: „משה שוהלקלאפער זכה למה שלא זכו הרבה ת״ח ויראי ה׳, כי בניהם אינם כמותם, ואצלו כל בניו, נכדיו ניניו הם כמותו״. בן מאה ושלש שנה הי׳ במותו, קהל גדול ליווהו עד קברו, ודודי מורי

ראוי להוקרה שמו של אחד המיוחד מבין הקהילה הק׳, היות שרוב נכבדי וחשובי העיר היו מיוצאי חלציו, הוא המהולל בשם טוב ר׳ יוסף אלי׳ פישל **ז״ל. ר׳ יוסף אלי׳ הי׳ סוחר מסוחרי הארץ וה׳ ברכו בבנים ובבנות, והוא עבד עבודה כבדה כל ימיו, להמציא אמצעים לפרנס בני ביתו, ומעולם לא עזב היושר והצדק בעסקיו, על כן גדול כבודו בכל המחוז גם בעיני העמים, לא הי׳ למדן כי אם יודע ספר, אבל אש היראה תוקד בקרבו, וקיים מה שכתוב בתורה בשבט לוי משרתי ה׳ „ואת אחיו לא הכיר״ כי באילן משפחתו הגדולה היו ענפים יבשים שרוח החי׳ של האמונה הקדושה פג מהם, והוא ז״ל הפסיק כל שייכות עמהם, והרחיק עצמו מהם, ורכש סביבו בכח אמונתו החזקה ודעתו המוחלטת בלא שום תנאי ופשרה, חוג מלא רוח התורה וטהרת הנפש, ובאורו גידל בניו, וחקק בלבבם כל מחשבותיו הטהורות, לשמור חוקי האלקים, וללכת בדרכי האבות ולמאוס ברע, ברוח העת המכניס ניצוצי כפירה בתוך הנפשות. בניו היו תלמידי הגה״ק רבי הלל ל״ש ז״ל שהי׳ אז רב בק״ק סיקס, ולוקחי בנותיו [7] היו ת״ח ויראי השם, וזכה לדור ישרים, אנשים מצויינים.**

רבי יוסף ליב ז״ל הספידו, ואמר בשם הגר״י עמדין ז״ל שהוא ראה שבארצו המשמשי קהילות האריכו ימים, ואמר יען המה פותחים וסוגרים דלתות הבתי כנסיות, נתקיים בהם מאמר חז״ל (ברכות ח׳) אמרו לי׳ לר׳ יוחנן איכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא, כיון דאמרי לי׳ מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו (מש״ב הגה״צ רבי יצחק צבי סופר רב דק״ק טעמשוואר זצ״ל).

7 בני פאקש היו נותנים בשלשה חתניו סימנים מ״א מ״ב מ״ג, ר׳ מאכל אויש, ר׳ משה בער (שלעזינגר), ר׳ משה גרשון (ווייס).

נודע הי׳ בפאקש העובדא דלהלן: בבית הר׳ יוסף אלי׳ נתגדל פעם ילד עזוב ויתום, מפתו אכל כבן בין הבנים. היות שהילד הי׳ מחונן במוח נפלא ולא רצה בשום אופן ללמוד תורה, נסתדר ע״י הממשלה באיזה מוסד בעיר פעסט לאפשר לו ללמוד בבתי ספר שמה. הוא נעשה לאיש בעל השכלה גבוה והשתלם לעורך דין, עד שנעשה שופט ועלה מעלה שנבחר לשופט בבית משפט העליון. הגם שלא הלך בדרך מחנכו ר׳ יוסף אלי׳ ז״ל בכל זאת נהג בו כבוד ויקר ובא פעם גם לבקרו להחזיק לו טובה. פעם הי׳ ר׳ יוסף אלי׳ מעבר הנהר דונא בעיר קאלאטשא, כשעבר לפני בית מלון גדול ראה ששומרי העיר עומדים בפתח המלון ולא נותנים לכנס, נודע לו שאורח נכבד נמצא שם והוא השופט העליון שלו. ר׳ יוסף אלי׳ שלח הודעה להשופט ומיד נפתחו לפניו דלתי המלון ושמח עמו מאוד. בצהרים כשחזר ר׳ יוסף אלי׳ לביתו הלך לבית הרב לספר לו את המאורע. אמנם רואה הוא שהרב מודאג מאוד, הולך אנה ואנה בחצרו, ועל ידו איש חסיד עובר אורח עומד ומצפה לתשובת הרב. כשראה הרב את ר׳ יוסף אלי׳ אמר לו, ראה האיש הזה נשלח הנה ע״י הרה״ק מבעלזא, הוא צריך רחמים גדולים שיש עליו פסק דין חמור, מאסר עולם ר״ל, אולי יש בידך לעשות לטובתו ע״י שופט העליון שלך? מיד סיפר ר׳ יוסף אלי׳ שהשופט נמצא לא רחוק מקאלאטשא, וכעת הוא פגש אותו, והוא יסע עוד היום משם. לא איחר ר׳ יוסף אלי׳ וחזר על המעברה לעבור את הנהר ומצא שם את איש שיחו, והתחנן לו עד מאוד. השופט אמר שהוא יודע מהפסק דין ואם התיק עוד לא יצא ממשרדו אז יבקש אמצעים להעלים את התיק. כן הי׳ האיש יצא זכאי בדינו. (מפי נכדו הר״ר ישעי׳ שלזינגר שליט״א).

הגם בפאקש היתה קהילה נאה וחסודה, בכ"ז מצא רבינו תמיד מה לגדור פרצות ההמון עם, להוסיף משמרת למשמרת בענייני כשרות וגדרי צניעות. לקראת ימי חג הפסח תרמ"ח הדפיס רבינו כרוז בעברי טייטש, להזהיר את הקהל והסביבה על שלש נקודות חשובות בנוגע לפסח. לקנות קמח למצות רק מהטחנה העומדת תחת השגחה מעולה. שלא להשתמש במצות העבות הנאפות ביחוד לפירור. לאסור פלפל מלאכותי שהוא חמץ גמור [8].

וזה נוסח הכרוז:

שמעו אלי רודפי צדק, ויהי' נועם ה' עליכם!

געעהרטער פארשטאנד!

איך ערזוכע זיא היעמיט, געגענווערטיגעס צירקולאר אם איינגאנגע דעס בית הכנסת אויפשלאגען אונד אויך דעססען אינהאלט פערקינדען צו לאססען.

א. נור דאס פאן דער וואלצמיהלע בעצאגענע מעהל של פסח שטעהט אונטער זאלכער שטרענג ריטועללען אויפזיכט, דאס צו מצות געברויכט ווערדען קאנן.

ב. דיא זאגענאננטען רייב־מצות, דיא ליידער חמץ גמור זיינד, מעגען גענצליך איינגעשטעללט ווערדען.

ג. פפעפער דארף גאר קיינער אינ'ס הויס קאממען, דא דערזעלבע מיט פאבריצירטען פפעפער, דער אלס חמץ בעפונדען וואורדע, געמישט איסט, דעמצופאלגע דיא קויפלייטע, דיא פפעפער אים געשעפטע פיהרען, דענזעלבען זאוואהל אלס אנדערעס חמץ פערקויפען מססען.

בזכות זה לשנה הבאה בירושלים!

פה פאקש יום כי טוב פ' תרומה תרח"ם ציון לפ"ק

הק' זוסמאן סופר אבדק"ק פאקש וגליל.

תיקן רבינו בעירו, שהשוחטים לא ימרטו הנוצות מהעופות, מפני החשש שידיהם יהי' רפות ולא ירגישו בפגימה [9]. הנה מקדמת דנא הי' בהקהילות בגלילות אלו נגע ממארת, שהגבירים וההמון לא נהגו כבוד בהלומדים, אלו שהיו מכונים בעלי' לספר תורה בתואר „מורינו", החזיקו אותם לנחות דרגה. לרבינו נגע התנהגות גסה זו בנפשו, בכל הזדמנות דאג בכל מיני אמצעים להרם כבוד הת"ח כראוי לו. אף כישב הראש־הקהל על שולחן רבינו ונכנס איזה למדן לחדרו, הוכיחו את הראש־הקהל לקום מפניו. בפרט כששמע איזה זילותא או לצנותא על תלמיד חכם אז צעק בקול רעש גדול: דרך ארץ בפני ת"ח! כך עלתה בידו לאט לאט להחדיר את ההכרה בלב ההמון, שאכן התלמיד חכם ראוי הוא להוקרה ולכבדו בעד תורתו וצדקתו.

8 בסוף ס' דמשק אליעזר ס' דברים, מעורר רבינו על קונסטפעפער שהוא חמץ גמור, וכמו שנתברר ע"י אחיו הגה"ק בעל מחנה חיים ז"ל.

9 שו"ת פרי השדה ח"ד (סי' פא).

רבינו הגדול הי׳ מחונן בכשרון מיוחד לעשות ולהוציא חיבורים נצרכים ומועילים. אוצרות ליקוטים ממאמרי חז״ל, לסדרם בסדר נכון באופן שימושי ולבאר מדרשים שונים וחמורים. אוצרות סברות מראשונים ואחרונים המפוזרות בארבע פינות התלמוד ומפרשיה, חקירות עמוקות וחדודות בכל ענפי הש״ס והפוסקים. הוא הגבר אשר העשיר את ספרית התורנית של היהדות במתנות הכי חשובות, כדי ליהנות בהם בני אדם, לומדים, דרשנים, תלמידי הישיבות וסתם בעלי בתים יודעי ספר.

בשנות תרכ״ד—ל״א הוציא לאור את ספרו היקר מעשי ידי אומן המפורסם על פני תבל ילקוט אליעזר ליקוט מדרשים שונים, על סדר א״ב, בשלשה חלקים. הוא הספר שיצא טבעו בעולם כיסוד לכל דרשנים ומגידים. חלק ראשון נדפס בהסכמת רבו בעל כתב סופר מפ״ב, וחותנו רבינו ר׳ יואל אונגר מפאקש. מר חמיו כותב בין השאר „יהי ה׳ אלקיו עמו כי כל כוונתו לשם שמים, וכל מגמותיו לזכות את הרבים, הן בתוכחתו לבקרים להשיב מעון להתם חטאה, ולכלות חלאת ההמון, והן בלימודי תוה״ק עם צעירי הצאן״.

חלק שני נדפס בהסכמת רבו מהר״ם שיק והגה״ק בעל דברי חיים מצאנז. בראש ח״ג הדפיס קטע מתשובת הגה״ק ר׳ יהודא אסאד ז״ל אליו, היות שלא זכה ליקח ממנו הסכמה [10].

רבינו כותב בהקדמתו על יצירת ספרו: „כי הלוך הלכתי לשוח בשדי תרומות אגדה, ולקטתי אורות ממיטב רחבת ידים, אשר שדדו ופלחו בחריצת תבונתם ונטעו נטעי נאמינם, גנות מלאות עם כל ראשי בשמים, והריחם ביראת ה׳, ובאר בתוך הגן פלג אלקים מלא מים, להשקות עדרי צאן קדשים המתאוים לשמוע דבר ה׳, העטופים ברעב לפענח נעלמים, מאמרי חכז״ל הכמוסים ועמוסים, כרוהו גדולי חקרי לב, בהשכל ובדעת, ערבים על אוזן שומעת״. הספר נתקבל חיש מהר בכל תפוצות הגולה, ורבינו נאלץ להדפיס מחדש את חלק ראשון, בשנת תרנ״ז, ובנו הג״ר יוסף ליב הדפיס אידרא את חלק שני וחלק שלישי בשנות תרס״ז־תרע״א*.

ספר הדרשות שלו, בשם מלאה קטרת על שם אמו הצדקנית החסודה הרבנית לאה ע״ה, הוציא אורה בשנת תרל״ב. הספר כולל לא יותר מכ״ב דרשות, דרשות מליאי תוכן עשיר עם רעיונות נעלות וביאורים נפלאים במאמרי חז״ל ומדרשים. כתוב בסגנון קצר, מיעוט מחזיק את המרובה. בראש הספר מביא רבינו שלשה

10 הסיבה לכך היתה, שרבינו נסע לבקר בהיכל קדשו של רבי יהודא אסאד זצ״ל ולבקש הסכמה על ספרו, וישב אתו כמה שעות ועסקו בפלפולא דאורייתא, ומרוב חיבה ביקשו רבי יהודא אסאד שישבות אצלו וכיבדו בדרשה בש״ק. אמנם רבינו הי׳ לו גדר שלא לידרוש במקום שיש רב ומרא דאתרא, מפאת שפ״א דרש דרשה נפלאה בעיר גדולה במקום שהי׳ רב גדול בתורה, ואחר הדרשה אמר לו הרב „גם אני יכול לדרוש״, רבינו הבחין בו שיש לו חלישת הדעת, מאז נסוג אחור מלדרוש בעיר אחרת. לכן החליט בדעתו לנסוע משם על ש״ק, וכך נטרפה השעה מלקבל הסכמה.

* נדפסו מחדש בארה״ב בשנת תשי״ג ע״י יו״ח של רבינו המחבר.

מכתבים שקיבל כאשר הוציא לאור ספרו ילקוט אליעזר חלק ג׳: מהגאון בעל כתב סופר, מהגאון רבי צבי הירש מליסקא (הובא במדור המכתבים אות יט), מהגאון רבי הלל ל״ש זצ״ל. אחרי פטירת רבינו בשנת תרס״ג, הודפס הספר מחדש עם תוספות דרשות והספדים, ובראש הספר נדפס צוואת רבינו זצ״ל.

בשנת תרל״ז חיבר את ספרו הנהדר ספר המקנה חלק ראשון, כללים על עניני מקנה וקנין ודיני בני נח, בהסכמת רבו מהר״ם שיק וחמיו רבינו ר׳ יואל אונגר זצ״ל, וכך כותב בהקדמתו: „ולא עלתה מעולם על רוחי להיות מחוברי חבר, אבל ב״ה לא פסקו בחורים מחדר הורתי זה עשרים שנה, ודרכי ללמוד לאט לאט להראות לצעירי הצאן קדשים, דרך ראשונים וסברות אחרונים, ויום הי׳ לי למלאכה ללמוד לתועלת התלמידים, ולילה הי׳ לי למשמר לעיין ולברר עד ידי יד כהה מגעת, ורשמתי דברים לעצמי, ולמדתי כמה שנים הקנינים, וראיתי רחבה מני ים מפוזר ומפורר בש״ס ופוסקים, זעיר שם זעיר שם, וכל קנין מסתעף לכמה ענפים, ולנתי בעמק העיון ושמעתי קול מדבר כמה קנינים, יש בש״ס ופוסקים, ואיקץ[11] ולקחתי עט סופר מהיר, אבל עצמו מספר, וראיתי כמה אחרונים כתבו שעשו ספר על קנינים ולא זכיתי לאורם, דברתי אל לבי אולי בזכות הורי ומורי אזכה ללקט ולקבץ ולכתוב דבר דבור על אופניו״.

בשנת תר״מ יצא לאור חלק השני מספר המקנה, ובשנת תרמ״ד השלישי, בזה נגמרו כל השלשה חלקים, ספר מאירת עינים, אשר שמעו הולך בין הלומדים אשר במדינות רחוקות, ורבים שתו וישתו בו מים חיים ממעינות עמוקות גדולי המחברים, שהם מסודרים בספר על כלליהם ופרטיהם *.

כמו כן הדפיס אז מחדש ספר יקר המציאות מצל מאש מהגאון רבי יעקב אלפנדרי, מגדולי חכמי הספרדים, ועיטרו בהערו׳ רבות ונשגבות, וכן כותב בהקדמתו: „והנה ספר זה ישן נושן לא מצאתי לא בית שער ולא מפתחות, גם לא ציין הגאון ז״ל לא פרק ולא דף, שנסתי עט סופר אשר במתני לתקן את הכל עד שידי יד כהה מגעת, וגם ציינתי בסוף התשובה מי שמביא אותו, ובסוף הספר עשיתי מפתחות עם איזה הערות אשר חנני השי״ת, בזכות המחבר ז״ל אשר טרחתי לתקן ולחדש הספר באופן נאה אשר צפיתי שישמחו כל אוהבי תורה לקראתו ויתענגו בו, וח״ו לא בעבור בצע כסף נדדתי שינה מעיני, כי מלאכה הי׳ עלי לא יום או יומים או חודש ושנה, כמה שנים עסקתי בו, וכי אדפוק על פתחי נדיבים לקרוא, הביאו תרומת נדבתכם לקנות ספר יקר זה, לעומתי יאמרו על הראשונים אנו מצערין מי

11 מנהגו הי׳ לסגור הדלת אחריו אחר תפילת מעריב, כדי שלא יפריעוהו מסדר לימודיו. פעם בשבתו בין הספרים נפלה עליו תרדמה גדולה, והנה נגלה לפניו איש לבוש הבדים, ונדמה לו שהי׳ הרמב״ם ז״ל. וידבר אליו האיש, מה לך נרדם! קום קח בידך עט וכתוב לך את כל אופני הקנינים שהוזכרו בש״ס (מכ״י של ש״ב הגה״צ מטעט זצ״ל), וזה שרמז כאן רבינו.

* נדפסו מחדש עם הגהות מבנו רבינו יוסף ליב סופר, ומנכדו הג״ר פישל סופר רב דק״ק מיישא זצ״ל, בשנת תשכ״ב בארה״ב, ע״י יו״ח של רבינו המחבר.

יחוש לאחרונים, הלא נודע חטאת נדיבי עם לרבים, כאשר מחבר מביא ספר דמיו נשפכים ארצה, וה׳ בעד עמו יכפר״.

כן גמר אומר להוציא אורה ספר המדרשים על פרשיות התורה, עם אוסף ביאורים מתחת לקו, כתבנית ספרו ילקוט אליעזר. ועלה בידו להדפיסם בחמשה חלקים, בשנות תר״מ—ו׳ בשם דמשק אליעזר על שם שדולה ומשקה מתורת רבותיו לאחרים. על ספר בראשית כותב השר המסכים רבי הלל קאלאמיא זצ״ל: „ואני מקנא אותו במה שזיכהו ה׳ לעשות חיבור כזה... והוא הוא השם דרך, ק״ו מן קיש אבי שאול עבור שהדליק נרות במבואות האפלים״.

בחלק דברים הוסיף קונטרס אגדה על פרשיות ס׳ דברים בשם חזן ישעי׳, ע״ש נדיב אחד ששמו ישעי׳. ועוד מוסיף טעם לשבח בהקדמתו „וגם מרומז בחז״ן שם משפחתי ושמי בקרבו [12] וחן וכבוד יתן ה׳ חיים עד עולם״.

גם עשה נחת רוח למר חמיו הגאון ז״ל, כי בשנת תרמ״ט אסף מתשובותיו המפוזרות לפונדק אחד, והוציא לאור תשובת ריב״א על או״ח ויו״ד, מרבינו יואל אונגר מרעכניץ זצ״ל. ורבינו הוסיף עליו הערות נפלאות במפתחות הספר.

בשנת תר״ן הדפיס את ספרו הנפלא ילקוט אליעזר על תהלים, ליקוט יקר על כל מזמורי נעים זמירות ישראל. רבי הלל ל״ש זצ״ל הרבה להפליג בשבח הספר בהסכמתו שם [13].

בשנות תרמ״ח-נ״ט הופיע לאור עולם ספרו המפורסם עט סופר ארבעה חלקים [14], ליקוט השיטות על סוגיות הש״ס, כללים שלא הופיעו בספרו הגדול „ספר המקנה״, (וחבל על כתי״ק חלק חמישי מספרן עט סופר, שנאבד לדאבונינו בשואה האיומה) *.

הניח אחריו ברכה עוד הרבה קונטרסים בהלכה ואגדה ותשובות להלכה, שלא זכינו לאורם. הי׳ לרבינו אוסף גדול של מאמרי חז״ל מדרשים עתיקים ונדירים, המדברים מיצורי הטבע ומופלאי אנשים, בשם מדרש מספר על שם אביו הצדיק רבי מרדכי פישל סופר זצ״ל, מסודר בסדר א־ב כמעשי ספרו הנהדר ילקוט־אליעזר. אנו לא זכינו לבושם הזה רק חלק ראשון עד אות ב׳, אשר יצא לאור עם ביאורים ע״י בנו הגה״צ ר׳ יהודא סופר הרב דאראד זצ״ל בשנת תרע״ב.

12 רצון רבינו לומר כי באותיות חז״ן מרומז שמו ושם שני אחיו הגדולים „חיים, זוסמן, נפתלי״, היות שכל שלשה אחים היו דרשנים מפורסמים, זכו לעורר קהל עדת ישראל לתשובה, כעין שנהג ישעי׳ הנביא בשנות שלפני חורבן הבית (מכ״י הגרי״ל סופר).

13 בין דבריו כותב: „והלואי שישמע לי מאחר שהתחיל במצוה יגמרנה, והיינו שיעשה חיבור גם על חמש מגילות בתואר זה ...״ בימי זקנתו הצטער רבינו שלא עלתה בידו לגמור את ילקוטו על חמש מגילות.

14 בחלק ראשון כותב רבינו בהקדמתו: ידעתי מך ערכי מי יאמר זכיתי לבי שלמדתי רק לשמה, אבל ב״ה לא למדתי שלא לשמה, מעולם בימי בחרותי לא עלתה במחשבה שאהי׳ רב רק אחת שאלתי מה׳ לישב באוהל תורה ללמוד וללמד עם אחרים, כי כן נתרגלתי מידי אפרים אאמ״ו החסיד ז״ל...

* נדפסו מחדש בארה״ב בשנת תשס״ז ע״י יו״ח של רבינו המחבר.

בספר סגולות ישראל נמצא קונטרס אבן סגולה אוסף סגולות יקרות מספרים וכתבי יד שונים, מילי דחסידותא וסגולות על כמה מיני מחלות ומאורעות שלא תבוא, מעשי ידי אומן של רבינו זצ״ל.

עוד נמצא שמועותיו מפוזרות בפלפול התלמידים הערות וחקירות שונות, בקובצים ובירחונים תורניים שהופיעו בתקופת שנות חייו, כמו תל־תלפיות, וילקט יוסף, יגדיל תורה (אקרמן), אהל יצחק (סטמר). כמו כן נשא ונתן עם גדולי דורו, במסומן בשם הגדולים החדש בערכו, התשובות הנערכות אליו.

היו לו כי״ב מאות ספרים, ביניהם המון ספרים יקרי המציאות, פיזר הון רב לרכוש לו ספרים ראשונים ואחרונים. כדאי להדגיש שכמעט לא הי׳ ספר הן באגדה והן בהלכה שלא עבר עליו, והיו מסומנים בהערות וציונים. וכאשר חיפש דבר חידוש באיזה ספר נזכר מיד מקומו ע״י סימניו שנתן בהם. ורגיל לומר, אל יקל בעיניך שום ספר אפילו הוא מאחרון שבאחרונים, כי בכל אלה ימצא האדם איזה דבר חידוש ודבר טוב, וכמה פעמים נתעוררתי על ידיהם לחדש דבר ומבלעדם לא עלה על הדעת לומר על הענין דבר חידוש.

כל ימי חייו של רבינו סבל נוראות מיסורי הגוף, בכל מכתביו אשר המריץ לגדולים ולקרובים הזכיר ממכאוביו בפתיחת האגרת או בסיומו, ביקש והתחנן מאת ידידיו שיזכירוהו לטובה ולרפואה שלימה. למרות יסוריו ומכאוביו הי׳ מתגבר כארי ועמד במשמרתו בכל עת ובכל שעה. כבא שבתא דריגלא עבר עליו מור ופחד כי עליו לידרוש ברבים בהלכה ואגדה המושכת את הלב, לעורר להוכיח ולהתריע על כל דבר הקשה בעיניו, אמנם כאשר הגיע עת דודים חלף כח ועוז כנשרים, ודרש בקול חוצב כאשר עם לבבו, ואז נתן הודי׳ על חלקו, איך שראה עין בעין סיעתא דשמיא, אף שלא האמין שיהי׳ לו כח ואפשרות להביע אף מלה, בכ״ז דרש כשעתיים, חכמה ומוסר ודברי התעוררות כדרכו בקודש.

כך שנה רבינו פירקו וניהל עדתו ביד רמה עד תחילת שנת תרס״ג. כי אז פתאום נהפך הגלגל ונחשכו המאורות, כבה נר ישראל באשמורת הבוקר של ערב יוה״ק, שהחזיר נשמתו בטהרה ליוצרו.

את בגדי תכריכיו הכין לו בעודו צעיר לימים, וכשנסע למרחץ הוביל את הצרור עמו אתו. וגם אמר לבניו שידעו לעת מצוא איפוא מונחים עם צוואה שלו[15].

15 התפילות שרבינו הי׳ רגיל לאומרם בכל יום:

יהי׳ רצון מלפניך ה״א ואלקי אבותינו שתסלח ותמחל לי על כל פשעים וחטאים, מה שעשיתי בין בראות עיני בין מה שחטאתי ברגלי ובידי ובגופי, ובאם שיגיע עת וזמן פטירתי ומוכרח שאני אפיק מעלמא דין ואני באותו זמן לא אוכל לברכא יתך ולאתבי בתיובתא, על כן אני מבקש שלא תיסרני אחר מותי ותביא נשמתי בג״ע בלי שום מורא ופחד, זש״ה ברכי נפשי ה׳ וגו׳.

רבון כל עלמין אנת הוא מארי מלכין וגלי רזין, יהא רעוא דלך לסברא מילין בפומאי לקיימא בי האי קרא כי אהי עם פיך, דלא אעיל בכסופא קדמך וקדם ריש מתיבתא דרקיע, ואזכה למשמע מילין דאורייתא מריש מתיבתא עילאי (ילקוט אליעזר על תהלים).

בני קהילתו עמדו כל היום וכל הלילה במשמרות על יד ארון הקודש, וגעו בבכי׳ על השריפה ששרף ה׳ בימי נוראים. מחרת יוהכ״פ באו בניו וקרוביו וגדולי ישראל מכל הסביבה לחלוק לו כבוד. בראשונה קונן עליו הדיין הגה״צ רבי יצחק קרפל זצ״ל בדמעות שליש, ואחריו בנו הגדול רבי יוסף ליב סופר זצ״ל, והכריזו עליו באותו מעמד שנבחר מטעם ראשי העדה להיות ממלא מקומו של רבינו זצ״ל.

אותו יום הי׳ יום בכי׳ והספד, גם שמים זלפו גשמים על ארונו של צדיק, וארובות השמים נפתחו וזרמו עד לאין שיעור, וכל העם לרבות הנכרים אמרו: בקולות מים רבים וגשם שוטף בא רבינו העירה, וברוח סערה ושטף מים רבים נפטר מאתנו. כבר נטו צללי ערב, אחרי שספדו וקוננו עליו בניו הגאונים והגאון רבי אליעזר דייטש מבאניהאד ועוד גדולים מכל הסביבה, בא גופו הקדוש למנוחת עולמים על יד קבר חותנו רבינו יואל אונגר זצ״ל.

בחודש אלול חלקו לו כבוד האחרון בהקמת המצבה „יום ד׳ תצא הי׳ העמדת מצבה על קבר איש אלקים כבוד הרב הגאון הצדיק והקדוש המפורסם בעולם מאור הגולה כקש״ת מרן אליעזר זוסמאן סופר זצוק״ל האבדק״ק פאקש יצ״ו. וכבוד גדול עשו לו שנתאספו אנשים למאות מקרוב ומרחוק באו להשתטח ולהתפלל על קברו, ונשאו עליו קול נהי וקינה מספד מר צורח, ראשון לציון בנו הממלא מקומו הגאון אבדק״ק פאקש, ואחריו בן אחיו ותלמידו הגאון דטיסא פירעד יצ״ו, והשלישי הכי נכבד כבוד מו״ח הגאון אבדק״ק באניהאד שליט״א, ורביעי בקודש תלמידו הרב הגאון דאיללאק הי״ו ואחריהם בנו הגאבדק״ק סענדרא נ״י, תנצבה״ח״ (וילקט יוסף).

מכתב ניחומין לעת פטירת רבינו זצ״ל [16]

י״ג תשרי תרס״ג

אל כבוד הרבנים מאורי התורה ולומדיה ומפיציה, כל אחד כשמו כן תהלתו, האבלים המתאבלים על מר אביהם גאון ישראל והדרתו, בני המנוח הרב הגאון המפורסם לשם ולתהלה וכו׳ מרנא ורבנא מו״ה זוסמן סופר אב״ד ור״מ דק״ק פאקש.

הומה לבי בקרבי משתבר בשברון לוחות שניות ארון התורה והעדות גאון ומאור העולם, בפטירת מר אביכם רבן של ישראל, אשר אין קץ וערך לגדלותו ולתבונתו אין חקר, בהכנסת יוה״כ שעבר עלינו לטובה כי באה השמועה באמירת כל נדרי, ורבו עוונותינו כי צריכים נוסף על יום הכפורים כפרת מיתת צדיקים ששקולה כשריפת בית אלקינו. צר לי מאוד על שלא זכיתי לחלק כבוד האחרון, האמת כי מרוב טרדות וחולשת התענית נתעכבתי, אנא אב הרחמן הנחם לאביליו בתוך אבלי ציון וירושלם, ואת כל בית ישראל בנחמות ציון וירושלם, כמאווי מוקירכם מכבדכם כערככם הרמה לנצח

הק׳ שמעון בהה״ג מהראש״ב ז״ל סופר [17]

16 ראה עוד בפרק שביעי (עמ׳ 150-2).

17 הוא הגאון צדיק נשגב המפורסם רב דק״ק ערלוי בעל התעוררות תשובה זצ״ל, בנו של בעל הכתב סופר זצ״ל, נלב״ע בשואה תש״ד הי״ד.

נוסח מצבת רבינו זצ״ל:

פ״נ

אדונינו מורינו ורבינו, גאון עוזינו, עטרת תפארתנו, החריף עצום ובקי נפלא,

גאון ישראל וקדושו, מאור הגולה איש אלקים כש״ת

מו״ה אליעזר זוסמאן סופר זצ״ל

בן הרב הצדיק מו״ה פישל זצ״ל, הי׳ אב״ד דק״ק האלאש כשלושים שנה ואח״כ מילא מקום רבינו חותנו הגאון זצ״ל, והי׳ אב״ד דק״ק פאקש משנת תרמ״ו עד שנת תרס״ג לפ״ק, נפטר בשיבה טובה בקדושה ובטהרה בשנת ע״ה לימי חייו, באשמורת הבוקר בערב יום הק׳ ונקבר בהספד גדול במחרת יוה״כ.

ארז בלבנון אדיר התורה עוקר הרים וטחנן בסברות עמוקות
לשון מפיק מרגליות אב המגידים במסירת נפש הקים הדת וחוקות
ימינו תעוז לחכמים ליתומים ולאלמנות, הרבה חסד גם במרחקים
עמד בפרץ עמו הרים קרן התורה ובתפלתו ודמעותיו הציל נואקים
זכר קדושתו תעניותיו וסגופיו צדקתו וענוותנותו לספר אין מלה
רמו מעלותיו נפלאו מדותיו גבהו על כל תהלה
זהר אור תורתו וזיוו קדושתו מאיר בכל הגולה כשמש בצהרים
וזכות הרבים ועבודתו ביסורין של אהבה תעמוד לדור דורים
ספר המקנה, עט סופר והגהות למוצל מאש וריב״א וכת״י הרבה מאירים
מלאה קטרת, ילקוט אליעזר ג״ח ועל תהלים, דמשק אליעזר עה״ת מזהירים
אהוב לדורו לו כל חמדת ישראל ובכל הקצוות קוו לתשובותיו
נר לתלמידיו נתיבותיו וספריו אור לישראל במושבותיו
ספרא רבא דישראל נזר הדור שר התורה רב הרבנים פאר הידידים
וי דחסרא ארעא בוצינא קדישא עמוד התורה עבודה וגמילות חסדים
פועל ישועות אוהב הבריות שר שלום ואמת מחמד עינינו
רבות פועלת לגדולות נוצרת אשריך רבינו הקדוש זכותך יגן בעדינו

תנצב״ה

ושם אמו לאה

אשת רבינו הצדקנית הדגולה הרבנית מרת חי' שרה, הלכה לעולמה אחרי שנה לפטירת בעלה. היא היתה לבקר אצל בנה הג"ר יהודא סופר ביעמרינג ושם חלה ילד מנכדיה, ועברה המחלה עליה ונפטרה שם. לפני צאת נפשה הטהורה אמרה ברוך הבא לנשמות הוריה ובעלה שבאו לכבודה. גם אמרה באותו מעמד שאין לה פחד היות שבעלה הבטיחה שיש לה זכות וחלק בתורה הק' שלמד בעזרתה. הוי ותשחק ליום אחרון.

נוסח המצבה, אשר חרתו בני הקהילה לזכרה:

פ"ט

אשה אחת מאלף הרבנית הצדיקת החסודה

מרת חי' שרה ע"ה בת רבינו יואל זצלל"ה

ואשת רבינו אליעזר זוסמאן זצלה"ה

נפטרה ביום ו' כסלו תרס"ד לפ"ק והובלה לקבורתה למחרתו ברב עם ובמספד גדול.

הלכת למנוחות עזבתנו לאנחות היקרה בנשים

רוממות תפארתך ותהילתך יהללו שועים ורשים

בניך גדלת אמונים עלי תורה ובה שקדת יומם וליל

נעמו ורבו מדותיך הטובים ולפאר מעשיך מי ימלל

ימין עוזך תמכה רבינו להרבות חיל בישראל ולחבר ספרים

תורתו גם תורתך ומחלקו חלקך בדבריו המאירים וברים

חמדה גנוזה אשת חיל צדיקת שלימה דגולה מרבבה

ידה פרשה לאלמנות ואביונים ולבחורי חמד מאד הטיבה

הנעימים בחיים ובמותם לא נפרדו אחרי רבינו לרום שבה

שרתי בנשים תפארת אבותיה עטרת בעלה ויוצאי חלציה

רבת פעלים בחכמה ובכושר בשערים יפארו מעשיה

היא האשה העומדת לנס ולמופת והלך לפניה צדקותיה

עדה המצבה הזאת לכבוד אשת גאון רבינו

העמידו אנשי חסד בני חבריא קדישא דקהילתינו

תנצב"ה

הסכמות שיצאו מתחת יד רבינו על ספרים חדשים.

אבני בית היוצר, להג"ר יצחק ווייס (פאקש תרס).

אוהל אברהם, שו"ת, להג"ר אברהם כהן קרפלס רב דגורבע (מונקאטש תרנ"ט).

ארחות חיים, על שו"ע או"ח, להג"ר נחמן כהנא מספינקא (סיגעט תרנ"ח).

באר יצחק, על מסכת חולין, להג"ר אברהם יצחק גליק, רב דטאלאשווא (לבוב תרנ"ו).

ברית אבות, על הל' מילה, להג"ר שבתי ליפשיץ (מונקאטש תרנ"ו).

הגדה של פסח, עם פי' חילוקא דרבנן. (למברג תרנ"ד).
וידבר משה, בראשית, להג"ר משה הלוי פאללאק, רב דבאניהאד (פרסבורג תרנ"ד).
חלקה טובה על תהלים, להג"ר טובי' פישער, רב דגיסינג (פאקש תרס"ב).
חלפות שמלת בנימין, על התורה, להג"ר וואלף סופר (פאקש תרנ"ו).
ילקוט הגרשוני, סוגיות ח"א, להג"ר גרשון שטרין, רב דלודאש (פאקש תרנ"ד).
ילקוט סופר, בראשית, להג"ר יוסף ליב סופר (פאקש תרנ"ד).
מאזנים לתורה, להג"ר דוד תאומים, (לעמברג תרנ"ו).
מהר"ם שיק, על פרקי אבות, להג"ר משה שיק, רב דחוסט (פאקש תר"נ).
מטה יונתן להל' פסח, לרבינו יונתן מפראג (פאקש תרנ"א).
משיב דברים, שו"ת על יו"ד, להג"ר גרשון ליטש רוזנבוים (מונקאטש תרס"ב).
נחלת בנימין, שו"ת, להג"ר וואלף ברייער, רב דטאב (פאקש תרמ"ט).
רב שלו', על התורה, מהג"ר שלו' אדלר, רב דסרעדנא, (מונקטש תרס"ג).
שלשה ספרים נפתחים... להג"ר נפתלי שוורץ, (פאקש תרס"ג).
שפתי חכמים, עמ"ס ברכות, להג"ר אבא הרצל, (פרסבורג תרנ"ט).
תורת חיים, על או"ח, להג"ר יעקב שלו' סופר, דומ"ץ בפעסט (פאקש תרנ"ז).
תכלת מרדכי, על תוספתא מועד, להג"ר מאיר איש שלו', רב דטעטה (פאקש תרנ"ח).

ד

צוואת רבינו זצ"ל

ב"ה פ' שלח לך תזר"ח לפ"ק.

הן לא ידע אדם את עתו, לעלות למעלה למקור חוצבו, תושב ככל אבותיו להתענג מנחל עדנים, אשר עין לא ראתה ה' זולתך, וע"כ אחז"ל [1] שוב יום אחד וכו' ותמיד יהי' מלבושיו לבנים בד קודש ילבש, ומי יאמר זכיתי חף מפשע, כי יצר לב אדם מתחדש ומתגבר בכל יום ויום, לולי רחמי ה' הפותח יד בתשובה ומחכה לאדם עד קצה אחרון, ואשרי לאדם מי שמחשב תמיד שבן אדם חציר ינתן רוח הולך ויעבור ולא ישוב לביתו, ישים על הלב לחפש בחורים ובסדקים לטהר מכל סיג וקוץ החוחים שושנה, ויקח צידה לדרך רחוק בלי אדם אשר יעזור לו, אם לא עכשיו אימתי, מי יכלכל את יומו יום הגדול והנורא אשר מלך יושב ושוקל וסופר אשר נעשה תחת השמש וכפרי מעלליו יעשה לו, אם רב ואם מעט יאכל.

אוי מיום הדין אוי מיום תוכחה אם על פניו יוכיח, דבר אתה למען תצדק, הן חטאותיך לנגד עיניך ועונותיך רבו מלמנות, במה יצדק ילוד אשה אם לא רק במודה ועוזב אז ירוחם, ע"כ חיוב לאדם לעשות חשבון הנפש מדי יום ביומו,

1 שבת (קנג א).

וע"כ יאמרו המושלים ביצרם בא חשבון הנפש לתקן האדם, כי מי שעושה כן כל ימיו אז זכיותיו בוודאי יותר מעונותיו, כי תיכף מתקן את אשר עיוות טרם שנשרש בלבו בנקל יוכל לטהר ולהתלבן מכל כתמי עונות, לא כן אם רק פעם בשנה או ליום מועד כמה אנשים שוכחים וכמה נעשה לו כהיתר כיון שעבר כמה פעמים, ובמשך הזמן יהי' עונות גדולות ומתוך כך לא ישגיח על קטנות שגורם רעות יותר מגדולות, ובכל לילה יחשוב בעצמו אם עשה ביום מצות יותר, ועל מה שעבר יתודה מיד ויתכפר לו, גם יחשוב אם עשה המצוה כהוגן בשמחה וברצון הלב או רק כמשא, אם הי' בכוונה רצויה לשם שמים, וגם אם לא שהי' ביכלתו לעשות יותר רק שנתעצל, ויחשב שעבר יום אחד חלק מחייו ונתקרב בזה ליום קיצו, אם מתקן כאשר רצון ה' בבריאתו לזכך נפשו להשיג שלימתו, גם בנפול תרדימה על בני אדם אז יתעורר לבבו לשפוך כמים לבו נוכח פני ה' לבקש דביקות ה' וכה יאמר: אנא ה' חזקני ואמצני בתורתיך ובעבודתיך, קרבני אליך לעשות רצונך חפצתי, זכני להדריך רבים, זכני לעשות מצוות, זכני שיהיו דברי נשמעים לעבודתיך, זכני לחדש בתורה אמיתיים שכליים בשמעתתא ואגדה כדי שמתוך כך יהי' בידי להמשיך איש ואיש, זכני להפוך[2] בתורה ולירד לעומקה, ומתוך כך יהי' לי ולהם מחשבה ולב נכון יותר לעבדך, זכני לראות בנים ובני בנים ממולאים בתורה וביראה מוכתרים במעלות ובמדות, אהובים למטה ונחמדים למעלה, זכני שבנותי תהי' צנועות ובעליהן צדיקים ותלמידי חכמים, מצאצאיהם לא ימוש התורה עד עולם, ויקוים בי מקרא שכתוב[3] לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' ועד עולם, אכי"ר.

הנה אף שצעיר אני לימים זחלתי ואירא אם אזכור כי חלק מזמני כבר עבר וחלף, תסמר שערת בשרי במה עסקתי רוב זמני עד היום, כמה שעות בטלתי בלא תורה ועבודה, גם בשעת הלימוד בודאי לא הי' כוונתי לשם שמים, כמה לילות ורובא ככולה ישנתי במטות שן במרזח סרוחים ולא נדדתי שינה מעיני באשמורת הבוקר לעורר השחר, אהה חטאת נעורי ופשעי אם אזכור אז עיני מלא מים, מי יאמר טהרתי ממקרי לילה בימי נעורים, גם מי יאמר שקדשתי עצמי כאשר כתבו הספרים, רק זאת אשיב על לבי כי ה' רוצה בתשובה ומוחל עונות, ותמיד אני בוכה ומתפלל לה' שיסיעני בימין צדקו להיות מכת צדיקים היושבים בקדושה ועוסקים בתורה לשמה, כי תלמוד תורה כנגד כולם, בצפיתי צפיתי כי מכח בני אשר ה' בירך אותי בם אנקה מחטאי כי ברא מזכה אבא, ה' יזכני לגדלם כאות נפשי בקדושה ובטהרה, שחוט המשולש לא ינתק, ואבי ואבי אבי זצ"ל כולם היו לומדים מופלגים עד דורות ראשונים[4], וע"כ חיוב על בני אהובי לעסוק בתורה ובעבודה שלא יפסק ממנו בדורות הבאים עד עולם, אבל

2 מלשון המשנה סופ"ה דאבות, הפך בה והפך בה.
3 ישעי' (נט כד).
4 זקני הצדיק ר' פישל זצוק"ל כשבא על החתום בצוואתו סידר את היחס של אבותיו הצדיקים, מובא לעיל (אות א הערה 1).

לא הלימוד עיקר רק היראה יחדיו נצמדים, ואם אין יראה אין כלום, ותכלית הלימוד הוא רק לעשות, אוי לאנשים שלומדים ואין להם יראה ומחללים ש"ש וטוב הי' אם לא היו לומדים כי אז לא הי' חילול ה', ועם צדיקים נשערה מאד ועבירה קטנה אצלם לגדול יחשב כי הם מחטיאים, ע"כ ראשית חכמה סור מרע ויראת ה' היא הבינה, ולא הפלפול ובקיאות גורם לזכך הנפש עלובה בחומר עכור מלחם אביה לא תאכל, רק היראה והקדושה, ע"כ שמע בני מוסר אביך, חזק ואמץ בתורת ה' ראה דרכיה וחכם, כי היא מאירת עינים לפלס במאזני צדק מה יעשה האדם וחי, זאת תורת האדם מה' לטוב לנו כהיום הזה לחיותינו לעוה"ב, בה נעלה בנתיבות המדות המישר לאדם להנצל מדרך נפתל ועיקש.

על כן אכתוב לך בני אהובי [5] דרך הלימוד, בכל יום ויום תלמוד משניות כל ימי חייך כי זה סגולה גדולה לנשמה כי משנה אותיות נשמה, וגם מתוך כך תהי' בקי באיזה שנים בלימודי כל התורה, ובכל יום ויום איזה דף גמרא רש"י ורא"ש, אבל עיקר הלימוד יהי' בעיון היטב היטב רק בסברא ישרה ולא בפלפול של הבל רק ליישר דרך הלימוד שתוכל לדמות ולחלק, וזהו עיקר הלימוד שלא ליפול ברשת הטעות, ואם אין לאיש דרך ישר בלימוד מה יועיל הבקיאות אם לא יודע לברר וללבן דבריהם, וב"ה יש לנו ספרים כאלו הרבה משם תצא הוראה אבל קנה לך חבר כי טובים שנים מאחד, חרב על הבדים, ובימים אלו צריך בראשית חקירה ודרישה אם יש יראת ה' באיש הזה, כי רבים נכשלו ע"י רעים אהובים, טוב להיות במלון מדבר מלישב בחבורת רשעים [6], אבל גם עשה לך רב מפיו תשמע תורת ה' ותבחר איש אשר מפורסם ביראה ובקדושה ולא בחריפות בלבד התכלית, אם הרב אינו צדיק גמור אז התורה אינה מצליח, ראשית חכמה יראת ה' אם דומה למלאך ה' ואז תתאבק בעפרו, תסבול כמה בימי בחרותך, ויהי' תכלית לימודך ליראתך, ואם ראשיתך מצער סוף הכבוד לבוא, וח"ו אל יבטיח יצרך ואל תטה אוזן לקול מלחשים הדוברים עתק על ה' ותורתו, שבזמן הזה חדשים באו ואין תכלית בתורה לבד רק שארי חכמות עיקר ותורה טפל כדי להיות רב ומנהיג, ועיני ראו רבים שחשבו כן נפלו בשחת ונעשו אפיקורסים, כי סכנה מאד ללמוד ולקרות בספרי המינין ואין הצר שוה בנזק המלך, בטח בה', לך בדרך שהלכו אבותיך ועיניך לנכח יביטו לבחור בטוב ולהתרחק מרע, ולקווי ה' לא יחסר הטוב ואין מעצר לה' להושיע כי גואלינו חי, ומעולם לא עלה בדעתי ללמוד כדי שאהי' מנהיג ומתגאה, רק למדתי תורת ה' בהתמדה וגם באגדה להמשיך רבים לעבודת ה', וב"ה זכיתי, כי ה' יודע מחשבות וכגמולו ישלם לו, גם אתה תרגיל בזה, תנ"ך ומדרשים [יהיו] שגורים על פיך, ותרגיל עצמך ג"כ בדרך ישר לפרש פסוקים ומאמרים כדרך אשר תראה בספרים המפורסמים, בחר בטוב וחכם.

5 הוא בנו הבכור פישל, שהי' אח"כ רב דק"ק שארוור.

6 לשון הרמב"ם רפ"ו מה' דעות.

ואם ה׳ עמך שתעלה במעלות הן בתורה הן בגדולה הזהר והזהר מגיאות תועבת ה׳ כל גבה לב, כי היא ראשית מעשה יצה״ר, ועל מה להתגאות כי ה׳ יתן חכמה גדולה וכבוד, אדרבא למי שתמצא בשוק תכניע לפניו, ועי׳ על זה איגרת הרמב״ן הנדפס בסידורים. והזהר מאד מלשון הרע כי זה מד׳ כתות שאינם זוכים לקבל פני שכינה[7], אטום אזניך משמוע לשון הרע, גם תשים ידך למו פיך, אל תדבר שום דבר מאחרים, גם על שונאך תדרוש טוב ולא רע. והזהר מכעס כי זאת מחריב בעוה״ר התורה והיראה, כי המקפיד לא יוכל ללמוד וגם ללמד כאחז״ל[8], וגם גורם כל רעות להחטיא לאדם ועושה מריבה בבית, הזהר במה שאחז״ל[9] השומעים חרפתם ואינם משיבים וכו׳, זכור תמיד ה׳ לנגד עיניך והאיך תקצוף בהיכל המלך, ודברי חכמים בנחת נשמעין אז הכל משבחים ואוהבים אותך, ראה גם גדולים כיון שבאו לכלל כעס באו לטעות כידוע, ואמר (קהלת יא) הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, וטוב פת בשלוה מזבחי ריב, ובפרט בין איש לאשה גורם מחלוקה ואז השם של הקב״ה בין אי״ש ואש״ה נסתלק[10] ואז בא אש של יצה״ר וגורם בנים מרעים משחיתים דור אביו יקלל ותלעג לאם, תחשוב תמיד כי עפר אני ולעפר אשיב ועל מה לקצוף, אוהב לשלום ורדוף אחריה כי העולם עומד על השלום ואהבה, ואם אחד מבייש ומחריף אותך דום לה׳ ויהי׳ לך לכפרה, ובאיש הזה אל תקצוף כי דוד המע״ה אמר (שמואל ב טז) ה׳ אמר לו קלל, כי הכל מה׳ כי מה יעשה לו אדם, ותיכף תמחל לאיש הזה שלא יענש אחר על ידך מתוך כך יראו שונאי ויבושו ואתה על במותימו תדרוך ויכירו וידעו כי זרע קודש מחצבתך ושם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך. יתר על הכל הזהר מאנשי לצון, וכבר אחז״ל גודל עונשם גזר דין נחתם עליהם[11], כי זה מטמא הגוף והנפש, אל תלך בדרך אתם מנע רגליך מנתיבותיהם, כמה פעמים שאני ברחתי אם שמעתי לשון הרע או לצנות ושמתי אצבעותי באזני לכל הפחות כאחז״ל[12] מפני מה אצבעותיו וכו׳, ובכלל זה דברים אשר בעולם כהיתר מאהבת איש לאשה אחז״ל[13] ומגיד לאדם מה שיחו, אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה, מכל שכן דברי חשק בין נערים ובתולות בעוה״ר, בורח כאש מלפניהם כי מאבדים יותר מאש כי אש שולט בגשמיות וזאת בנפש, טוב לפעמים להיות שוטה בעוה״ז ולא רשע לעוה״ב[14], כן תמיד מליצתי.

7 סנהדרין (קג א).
8 שבת (פח ב).
9 אבות (פ״ב מ״ה).
10 עי׳ סוטה (יז א).
11 כוונתו דישיבת מושב לצים מביא לידי ניבול פה, ואז״ל שבת (לג א) כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של ע׳ שנה לטובה הופכין עליו לרעה.
12 כתובות (ה ב). 13 חגיגה (ה ב).
14 לשון המשנה עדיות (פ״ה מ״ו) „מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום״.

שיל״ת מש״ק פ׳ צו כת״ר לפ״ק.

אתם הדבקים בה׳ אלקיכם חיים כלכם היום, והחיים יודעים שימותו, ע״כ טוב לגבר אשר שם דרך לראות בישע אלקים, ואין זה רק הדרך אשר ה׳ ציוה אשר ילך האדם וחי, אולם מי יאמר זכיתי חף מפשע אני, כי גם במלאכיו ימצא תהלה אף שוכני בתי חומר הגבר אשר בעון נתחולל ובברכי יצר נתגדל ומשדי התענוגים מניק ובפת בג התאות מתגאל, לולי רחמי אב לכל היצורים אשר חישב לבלתי נידח ממנו נדח ופותח יד בתשובה להשיב בנים השובבים, אם אל על ישובו טרם צאת השמש ליום מועד, כמעט שכנה דומה נפשי בסבוך הדאגות נגרזתי לא אראה אבי! בארצות החיים, כי ידעתי וחטאותי נגדי תמיד, רבו משערות ראשי כי אחת לאחת עד אין מספר, ואם תמיד אגלי דמעותי על לחיי וצפיתי לישועת ה׳ המעביר ראשון ראשון, אולם מדי יום יום כונן המשחית חיציו לבלעני ברשתו, (כרוב) [כסות] [15] לדמעותי הרבה מזבחות, כי טבח שמו [16] כן הוא, וידעתי גם ידעתי כי עוד אני צריך לתקן את אשר שחתי, ומהיום ועד עולם אני מתודה על כל חטאתי אשר נגלו לפני ועל אשר נשכחו או נעלמו ממני, חטאתי עויתי פשעתי, אנא ה׳ כפר נא לעבדך בן אמתך המתפלל בלב נשבר ורוח נכאה לפניך, חזקני ואמצני עד עולם לכבוש יצרי ולעשות רק הטוב בעיניך עד עולם.

הריני מוסר מודעה רבה מהיום ועד עולם אם ח״ו בהגיע פטירתי והעז יצה״ר להסתני לכפור באלקי אבותי אברהם יצחק ויעקב, שיהי׳ בטל ומבוטל דלית בי׳ ממשא, הריני מאמין באמונה שלימה והריני מוסר נפשי כל רגע ורגע לכבוד שמו הגדול, אני מאמין בתורת משה עם כל הנביאים ודברי חז״ל הכל אמת לאמתו באמונה שלימה.

ומהיום אני מבקש שיהי׳ מיתתי כפרה לכל עונותי ואני מצפה לרחמי השי״ת הבוחן לבבות וכליות, כי לא במרד ובמעל עברתי רק אש היצר בוער בקרבי, וה׳ פותח יד בתשובה עד יום מות מחכה ומודה ירוחם, בכ״ז מי לא יחרד חרדת ריב״ז [17] מכ״ש איש כמוני אשר חטאתי לנגדי תמיד ומה אענה ליום הפקודה, רק ע״י זכות אחרים גם אנכי אבנה מהם, ורבים יתודו ויחזרו בתשובה בשעת מיתתי וקבורתי, ואבקש מכל חבירי ואוהבי, מכירי, תלמידי, שילמדו משניות לנשמתי כל השנה, וגם יהי׳ לזכרון היא״צ להעלני משחת, וזה חסד של אמת, וכן נהגתי גם אני כי למדתי וגם לפעמים אמרתי קדיש ביצ״ט בעבור

15 כנ״ל להגיה, והוא ע״ש הכתוב (מלאכי ב יג) כסות דמעה את מזבח ה׳. שהנשים כיסו את המזבח בדמעות, כ״כ כוונתו ששפך כל כך דמעות מה שיש בו כדי לכסות הרבה מזבחות.

16 עי׳ שבת (קכט ב) יומא טבא דעצרת דנפיק בי׳ זיקא ושמי׳ טבוח, דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו. רמז בזה על צער גידול בנים, שנעדרו לו כמה ילדים קטנים ל״ע, וכמו שמזכירם בספר המקנה ח״א: „לספר כל התלאות מה לי לזעוק אל המלך, צור תמים פעלו, יהיו לכפרת עונותי אשר קברתי אשת נעורי וג׳ ילדים, הילד יעקב שלום, מנחם אהרן, יצחק תנצב״ה״.

17 ברכות (כח ב).

אחרים, ובפרט מי שיודע ממני ח״ת שפתותי ידובבו בקבר למצוה יחשב, וה׳ ישלם לו אורך ימים ושנות חיים בנעימים, אם ישתדל לאמר בשמי ברבים או בדרשה ויהי׳ לי לזכות ע״ע.

ואבקש מכל אנשים ונשים וטף מחילה אם חטאתי נגד כבודם הן בפרהסיא או בסתר הן בתוכחה או בכל דבר, חמלו נא על נפשי, וגם אני מוחל לכל מי שחטא נגדי, מעולם לא עבר השנאה על מיטתי בלבי, כי אמרתי בלבבי ח״ו שאחר יענש על ידי, רק בעבור כבוד קידש ה׳ מסרתי נפשי להראות שנאתי, כאמור (תהלים קלט) הלא משנאיך ה׳ אשנא וגו׳ ולא לכבוד עצמי, עד בשחק נאמן עלי רק לרומם קרן התורה והיראה.

ב״ה יום ז׳ אדר ראשון תרמ״א לפ״ק האלאש יע״א.

א. כי לא ידע אדם את עתו, משה מת מי לא ימות, וכבר אמר ר״א לתלמידיו [18] לשוב יום אחד לפני המיתה, ובכל עת צריך להיות בגדים לבושי הנשמה לבנים ע״י תכבוסת בדמעות שליש, ע״כ אני מתודה ומתחרט על כל פשעים, ואני מוסר מודעה מהיום בהגיע העת אולי ח״ו לא אוכל לדבר ושטן ויצה״ר ומה״מ ירצה ללכדני ברשתו ח״ו, שיהי׳ בטיל ומבוטל מה שח״ו בטירף דעת יסתני, אני מאמין באמונה שלימה בכל י״ג עקרים, וביד ה׳ אפקוד רוחי ונשמתי, וגם שכבר כתבתי צוואה זה כמה שנים, אני אכתוב עוד לבני ולבנותי ולכל יוצאי חלצי ה׳ יברכם, חזקו ואמצו בתורת ה׳ ובכל מה שאחז״ל ולכל דברי קדושים ספרי מוסר הטו אזניכם וחיו, בטחו כי לא יבושו כל החוסים בו, אל תלכו דרך החדש ח״ו כי רבים כשלו ואבדו דרך ה׳ רק כמו שהלכו אבותי הקדושים ז״ל ויהי׳ לכם זכות אבות, ואני אוסר בל ילמדו נכדי חכמות אחרים „שטודירן״ (השכלה) גם אל ישנו שם ולשון, גם אם יברך אתכם ה׳ בעשירות ובכבוד אל תתנהגו ביתכם בגדולה, למשל ללמוד „קלאויר־שפילן״ (לשיר בעוגב) וכדומה, כי בעוה״ר כמה בתי יראים נאבדו עי״כ, וכ״ש שהנשים ילכו בצניעות ואפילו בפיאה נכרית הזהרו מכ״ש שיקראו בביכער ראמאנען (בספרי חמד), זה מטמא הנפש, רק בספרי מוסר אשר כבר נמצאים בלשון שמבינים גם הנשים, כחובת הלבבות דייטש־חומש, מנורת המאור, עת לעשות וכדומה.

בני ובנותי ה׳ יברכם, הזהרו בל יבואו נערים ונערות יחדיו בקרבות, וח״ו שילמדו „טאנצן״ (לרקוד), אוי לאבות אשר יתנו כסף על זה, מה יעשו אח״כ הבנים או הבנות.

ב. בענין שידוכים, אשרי מי שיכול לקיים בן ח״י לחופה, ולכל הפחות אל תאחרו הדבר, תיכף אשר יש רשות לנשואין, ואל תראו על ממון או יופי, שקר הממון והבל היופי, רק תראו על יראת ה׳ אם תהי׳ מרוצה לילך בצניעות, ואם האם היתה משמרת נדה, ועל זה צריך לחקור מאוד שלא תהי׳ בת נדה, כי מי יתן טהור מטמא, וטוב לראות על אחיה כמו שאמרו חז״ל [19]. שמעתי מאאמו״ר החסיד ז״ל שהוא הי׳ בחור נפלא והי׳ יוכל לקבל מעות הרבה, ולקח אמי

18 שבת (קנג א).

19 ב״ב (קי א).

מורתי ע״ה במעט כסף יען שהי׳ לה שני אחים בחורים נפלאים אשר נתגדלו אח״כ, ה״ה דודי הגאון מו״ה מרדכי ליב ז״ל ודודי הגאון מו״ה נפתלי ז״ל [20], ראו מה שזכה אבי מורי ז״ל, ע״כ גם אתם ראו שתזכו שלא יפסיק שלשלת התורה ממשפחתיכם עד עולם אמן.

ג. בענין משא ומתן איש אמונה רב ברכות, טוב להיות וותרן בממון, אם יהי׳ ריב בין איש לאיש יהי׳ הכל ע״פ דין תורה או ע״י איזה אוהבים, וח״ו אל תלכו למשפט לפני או״ה, טוב להשוות בכל אופן רק נא אל תלכו למשפט.

ד. אין לך דבר שעומד נגד מדה״ד כצדקה וגמ״ח תהי׳ פזרן החזיקו ת״ח שישבו ויעסקו בתורה ויהי׳ לכם חלק כאחז״ל [21] טל אורות טליך, מי שמחזיק ת״ח, על אחת כו״כ לדבוק בת״ח ליתן בנותיכם לת״ח, לכל הפחות תזהרו שיהי׳ ירא ה׳ כי אם ח״ו אין בו יראה גם לבנותיכם אי אפשר לשמור נדה כהוגן וכדומה, בטחו בה׳ ויעזור לכם.

ה. טוב להיות לכם פנקס ליכתוב כל שנה הריוח וגם הצדקה אם נותן לכל הפחות המעשר שלא יהי׳ גזל בידכם, וגדול הכנסת אורחים אשריכם מי שמקיים מצוה גדולה כקבלת פני שכינה, ומכש״כ שלא יכעס ויצעק עם עני ח״ו, טוב לפייס בדברים ותתברכו בי״א ברכות כאחז״ל [22], בכל בוקר תתנו ג׳ פרוטות קודם התפילה כמבואר בסידורים, ונשים יתנו בכל עש״ק בשעת חלה, ובכל ליל טבילה קודם הזיווג תאמר התפילה מרמב״ן ויתן הבעל צדקה, ותאמרו ביחד איש ואשה, בזכות זה נזכה לבנים כאברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה, ואם נגזר מן השמים לבת תהי׳ כשרה רבקה רחל לאה חנה.

ו. תכבדו לת״ח אם המה יראים, גם אם תהיו גם אתם ת״ח אולי עוד יותר בכ״ז תכבדו לת״ח, ומכש״כ לרב בעיר גם אם לא יהי׳ ת״ח גדול רק ירא ה׳ באמת הוא תכבדהו ותכניעו לפניו, בזה יותן לו כח לפני המון עם שישמעו לדבריו, כי בעו״ה כמה קהילות קדושות נחרבו ע״י שתלמידי חכמים היו מבזים לרב בעירם ונתגבר הקליפה שכעת תחת ת״ח יושבים כופרים.

ז. מכש״כ אם תזכו להיות רב ומנהיג שתכבדו לת״ח עניים, כי מתוך כך שהמון עם רואים שאין הרב מכבד ת״ח ויותר מכבד עשירים וכדומה תפוג תורה בעוה״ר, וכלל א״א לכתוב הכל רק באתי לעורר אתכם.

ח. אם תזכו לרבנות, יהי׳ הכוונה בדרשה לשם שמים, הזהרו להוכיח הכל בכלל שלא לשפוך דם ח״ו, רק בעת הכרח שרשע עומד ביד רמה, אם יבא באש זרה תעבירו באש קדושה, עי׳ ילק״א ערך גאוה [23] מה שפי׳ ח״ס ז״ל דבר נפלא טבל באש ע״ש, וכל כוונתכם יהי׳ רק להשיב רבים מעון, אל תקפידו על מתנות ח״ו, ותלמדו בכל שבת ויו״ט דבר מוסר מלובש באגדה שמושך לב המון עם ה׳, כל המזכה רבים וכו׳ זכות רבים תעמוד לכם לדורות.

20 ראה לעיל אות א׳.

21 כתובות (קיא ב).

22 ב״ב (ט ב).

23 אות ה׳ וע׳ טהרה אות ז.

ט. חיוב על הבעל לתת כתובה וכו׳, מספרים שלי אתן ש״ס גדול ורמב״ם ורב אלפסי וטורים לבחורים, ונא ישיגהו תמיד שלא יקרעו ולתקן אותם לעת הצורך.

י. בלויה יחולק לעניים ולקופות א״י סך ח״י יודוך, ויכרוז כרוז שאין אני מוחל מי שיודע שאני חייב לו אם לא יבקש החוב וישולם לו, שלא אלך ח״ו בעון גזל מכאן.

יא. מכל ספרים אשר ידפיסו עוד צריכים היורשים ליתן לת״ח עניים לכה״פ מאה ספרים בחנם, ואסור לשום אדם לידפס ספרים שלי עוד הפעם בלתי רשות היורשים, אחי מורי הגאונים נ״י אבקש שישגיחו על יוצאי חלצי לגדלם בתורה וביראה, ובענין הזיווגים ובענין הדפוס הכל על פיכם, ה׳ יאריך ימיהם.

יב. כרוז יוציאו בעלים נדפסים שאבקש מכל תלמידי בעולם ה׳ יברכם, שילמדו משניות כל השנה וכל יא״צ, ומי שביכלתו לומר ח״ת בשמי ה׳ ישלם לו.

אח״ד. אחרון אחרון חביב, בני עירי ובני גלילות ה׳ יברכם וישלם לכם כל הטוב שעשיתם עמדי החזקתם אותי בכבוד והחזקתם בחורים בני הישיבה, אילן נאה במה אברך אתכם, יה״ר שתשמעו לקולי שלא תרגלו בניכם „שטודירן״ כי בעוה״ר כמה בנים שנעשו כנכרים כידוע, ויהי׳ נועם ה׳ עליכם תזכו לאריכות ימים ולהצלחה עד ביאת משיח בב״א.

אנא ה׳ חזקני עוד ללמוד תוה״ק ולעבוד אותך בקדושה ובטהרה עד אריכת ימים ושנים, אל תעלני מזה קודם שאתקין אותי וכל יוצאי חלצי, אתה אחד ושמך אחד ואזכה שתצא נשמתי באחד.

הכותב בלב נשבר

זוסמאן אליעזר באאמ״ו מפ״ס ז״ל.

ב״ה כי טוב לסדר ושבתי בשלום אל בית אבי תר״נ לפ״ק פאקש יע״א.

כי לא ידע אדם את עתו, מכש״כ מי שהוא חולה כמוני ר״ל, הגם שכבר כתבתי צוואה כאשר הייתי צעיר לימים אשר נמצא בין הכתבים, והיות אבקש ראשית דבר משי״ת כאשר יגיע העת, שתצא נשמתי בקדושה ובטהרה בה׳ אחד, ברכי נפשי את ה׳.

ואבקש מאהובי בני ה׳ יברכם, הזהרו בכבוד אמכם הצדקת תחי׳, כי הרבה הי׳ סובלת מנעוריה, ומעט תורה אשר חנני השי״ת יש לה חלק גדול, כי כל צרכי בית וגידל הילדים הי׳ עליה, ואני ישבתי בביהמ״ד בלא ביטול, מתוך כך זכיתי לעשות חיבורים, ה׳ ישלם לה בזקנה טובה לראות שמחות בכל יוצאי חלצינו אמן.

גם אבקש שרק שלום ואהבה יהי׳ ביניכם ולא יהי׳ ח״ו שום הקפדה כי רק ברכת ה׳ היא תעשיר. ואין לאחד רשות להדפיס שום ספר מספרים שלי אם לא שיקבל רשות מהיורשים, וכן למכור הרשות להדפיס אין ליחיד רשות עד שיהי׳ מרוצים היורשים, וה׳ יברך אתכם בשלום.

המצפה לישועת ה׳ ולראות הגאולה בקרוב

הק׳ **זוסמאן באאמ״פ** ז״ל.

ב״ה כי טוב ושבתי בשלום אל בית אבי תר״ן לפ״ק.
ברכת ה׳ עליכם אהובי ק״ק פאקש יע״א

אני תפלה ה׳ ישלם לכם כל טוב אשר עשיתם עמדי ועם בחורים צאן קדשים, וזה הדבר אשר אבקש מאהובי נ״י, יותר משנה אחת לא יעמדו בלא רב, ורב אשר יקבלו יהי׳ ת״ח אשר עוסק בש״ס ופוסקים ודורש כמו שדרשתי, ואם אחד מבני אשר חנני ה׳ יהי׳ רצוי לכלכם באהבה וחיבה מה טוב ונעים.

לחברא קדישא אתן ג״כ תודה על כל הטוב אשר עשו עמי ועם בחורים ועם עניים, ובעבור הקבר אצוה שיורשי יתנו ח״י זהובים.

מה טוב אם יטבלו אותי במקוה של אנשים. בשעת ירידה לקבר יעמדו סביב לכל הפחות עשרה אנשים שטבלו, ויאמרו יושב בסתר עד לאחר קבורה. אל ישכחו לשפוך הרבה עפר מארץ הקדושה על ברית קודש ועל כל הגוף, ואבקש מקהל ה׳ לכבד ולהחזיק אשתי הצדקת ת׳ בכבוד ולבני נ״י אם יהי׳ צריכים סיוע, ה׳ יברך אתכם אין פרץ ואין צווחה בכל הקהילה, וכן יבורכו בני הגלילות יצ״ו וה׳ יטהר במים טהורים כל ישראל להיות באחדות לעבוד ה׳.

אוהבכם המצפה לישועת ה׳
הק׳ **זוסמאן** באא״מ [24].

ב״ה כי טוב לסדר ושבתי בשלום אל בית אבי תר״ן לפ״ק. ברכת ה׳ עליכם אהובי ק״ק האלאש יע״א.

הנה נא זקנתי ונחלתי לא ידעתי מדת ימי, ע״כ אתן לכם תודה על כל הטוב אשר עשיתם עמדי כשלשים שנה שישבתי אצליכם בהשקט ובטח בבית ה׳ וזכיתי לישב באוהל תורה עם בחורים, וחנני ה׳ להוציא לאור כמה ספרים, ישלם ה׳ פעלכם ומשכורתכם שלימה מאת ה׳ אלקי ישראל.

ואחר שאני הייתי רב ראשון המייסד הקהלה ועשיתי כמה דברים טובים תקנות ומנהגים מיוסדים ע״פ שו״ע, אבקש חזקו ואמצו בל יבא מהרס ח״ו בעירכם לשנות שום דבר הן בבית הכנסת שהבימה באמצע והן בעזרת נשים אשר עשיתי גדרים, כמה דמעות שפכתי על זה עד שחפץ ה׳ הצליח בידי, וכן יהי׳ לעולם. ואבקש שיכתב בפנקס הקהל שכל רב אשר יהי׳ לעולם צריך לדרוש בשבת קודם יצ״ט לעורר הקהל ולהזכירני לקיים כל הנ״ל ולהחזיק חברות שעשיתי, וגם ליתן הזכרה ולהדליק נר ביצ״ט ללמוד עם הקדיש, ואני תפילה השי״ת יברך אתכם לעולם.

אוהבכם הק׳ **זוסמאן** באא״מ כעת אב״ד דק״ק פאקש יע״א

גם ברכתי ותודתי לקהל מיישא, פעלדהאזא, סאבדסאלאש ה׳ יברך כל אחד ואחד בעושר ובכבוד, מה טוב אם גם המה יזכרוני בהזכרת נשמות.

24 הצוואה נדפסה בריש ס׳ מלאה קטרת (הוצאה שני׳).

ר ב י ז ו ס מ ן ס ו פ ר

חשבון הנפש*

ואבזה יקר חלד כל שעשועי תבל
ויהיו מול עיני כאפס ואין
הן כל מחמדיה אך ריק והבל
לראות בהמה לא תשבע עין
ובעבורם נבלה ברע ימינו
מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו

כקצין כדל למות נועדו
אך זה ירעד פן בחייו ישיגהו
זה חפצו בעמלו לא ימצאהו
הן שניהם יחד לעמל נולדו
ראו מתי תבל הן אלה דרכינו
מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו

לשוא יצליח הגיבור ירים השבט
ירוץ בכלי נשקו מחיל אל חיל
מה יתרון לרש ומה יועיל לעבד
כי ימלך עדי רגע בחזיון הליל
הן פן עלי תבל כחלום מלכותנו
מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו

מלכי ארץ בגאון עוזם יבנו טירותיהם
לריק ייגעו לשוא בוניהם עמלו
עד יואילו שבת בהם לקבר יובלו
ינוחו עלי עפר רימה תכסה עליהם
הן זאת אשר נשאר מכל עמלינו
מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו

אכן יבלו ברע ימיהם אלה
ירדפו המנוחה אך היא בורחת
אמנם חכמה נבקש נחסה בצילה
תימצא למבקשיה אך היא האחת
ובעבורה נבלה עלי תבל ימינו
ל ד ע ת מ ה א נ ו ו מ ה ח י י נ ו

ילד מסכן מגזע חשכים נולדתי
סבול עמל אנוש מעודי למדתי
אמת בקשתי מדע וחכמה חקרתי
ובגן עצי חיים ענפי דעת נטעתי
מיין תבונתם לכל דורש השקיתי
אלה שתו וישכילו ואלה בכחם החייתי

מאהבי חבבתי בלב גם הם אהבוני
מקנאי פצו פה אך בלבם כבדוני
תענוגות רוזנים ומרורות קשי יום טעמתי
הבל גם שניהם אך מלאת חקי עמלתי
ותכבד העבודה כי רבצה קצר כחי
לעפרו שב גויתי ואל חי אסף רוחי

* חרוזים אלו נמצאו בין כתי״ק של רבינו זצ״ל מימי נעוריו.

ה

מנהגיו של רבינו

כל עליותיו היו בהשכמה. כשקם בירך ברכת השחר בקול רם, הסמיך ברכת אלקי נשמה לברכת אשר יצר, והקפיד שיאמרוהו על סדר הזה, ולא כמו שהוא בסידורים [1].

נתן בקופת ארץ ישראל שלש פרוטות [2] וקרא הפסוקים: (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. (ישעי' לב) והי' מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם. במוצאי שבת ויו"ט השלים פרוטות אלו מיד אחר שהבדיל [3].

1 כן דעת הב"ח ולבוש (או"ח סי' ג) כדי שברכת אלקי נשמה תהי' סמוכה לחברתה, וכ"ה דעת האר"י הק' והגר"א ז"ל. וכבר מובא הנוסחה בלקט יושר (ע' 16) „וכן כשהשכים אחד מבני רינוס ללמוד הי' מברך ענ"י ואשר יצר ואלקי נשמה וברכת התורה".

2 או"ח (סי' צב ס"י) טוב ליתן צדקה קודם תפלה, ומקורו בב"ב (י א) ר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי דכ' אני בצדק וכו', וביו"ד (סי' רמט סי"ד) כתוב, טוב ליתן פרוטה לעני קודם כל תפלה שנא' אני בצדק אחזה פניך, וכן נהג מרן החי"ס שנתן צדקה אף קודם מעריב (מנהגי החי"ס), ומש"כ משם האר"י הק' שלא נתן רק בשחרית ומנחה אבל לא במעריב ר"ל שלא נתן ג' פרוטות בסדר כוונותיו, אבל בדקיימי עניים לא מנע מצות צדקה אף בלילה שהיא דאורייתא, כ"כ בסידור יעב"ץ בסדר תפלת ערבית. הנה הש"ך שם סק"י כתב, וכ"ש אם נותן לקופה של צדקה קודם תפלה שעדיף טפי ע"כ, ר"ל כדאיתא שם ס"ז שאם נותן לקופה הוי מעולה שבצדקה שלא ידע למי נתן והעני לא ידע ממי קיבל, לכן עדיף טפי ממי שנותן ליד העני, לענ"ד צ"ע דא"ה למה נתן ר"א פרוטה לעני ולא לגבאי צדקה או לתוך הקופה, א"ו כיון דכתיב אני בצדק וגו' ואי נותן לתוך הקופה לא יגיע ליד העני קודם התפלה, ואולי מה שנקט ר"א יהיב לעני ל"ד לידו אלא עבור העני.

השיעור ג' פרוטות מקורו מכתבי האר"י הק', וכן הזהיר רבינו בצואה (לעיל אות ד) לתת קודם תפלה ג' פרוטות. ידוע שבחי' נתינת צדקה הוא ע"י פשיטת יד ר"ל זרוע הוא כמו ו', ה' אצבעות ה', והמטבע י', משפיעים לה' אצבעותיו של עני הרי הוי' וצריך העני ג"כ לכוין להשלים הוי' ע"י ה' אצבעות שלו (סה"ק אור החכמה פ' ויחי).

מה שנהג לתת הצדקה תיכף בקומו, נ' דהובא בס' ישועות חכמה, שיזהר האדם כשינער משנתו שתהי המחשבה הראשונה והדיבור והמעשה הראשון בתורה ובמצות, ועי"ז שיהיו נגררין המחשבה והדיבור והמעשה של כל היום לעבודת השי"ת, לכן תיכף בקומו כשהקדיש מחשבתו ודיבורו בברכת התורה בדחילו ורחימו בדביקות להשי"ת, הקדיש מעשה הראשון לעבודתו ית' בנתינת צדקה לתוך קופת א"י. ועוד נ"ל דבב"ב שם אמר רנב"י על סוף פסוק הנ"ל, מאי אשבעה בהקיץ תמונתך, אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעוה"ז והקב"ה משביען מזיו השכינה לעוה"ב, נמצא שבפסוק זה נרמזים שני עניינים, נתינת צדקה קודם התפילה ולנדד שינה לת"ח, לכן כשקם בעוד ליל שיהא הוא מעורר השחר ונדד שינה מעיניו, הסמיך נתינת הצדקה לקיים רישא דקרא אני בצדק אחזה פניך.

3 במנהגי הרה"ק רבי פנחס מקארעץ זצ"ל כתוב, שבשבת פסק צדקה ונתנו תיכף אחר השבת.

קודם התפילה למד פרק משניות עם רע"ב ותוס' יו"ט, בימי חרפו למד ע"פ הר"ש ורמב"ם[4].

אחר שהכין עצמו לקראת ה' לבש טליתו בחדרו והלך עם הכיס של תפילין בידו להתפלל בבית מדרשו. בצאתו מחדרו עמד ע"י המזוזה ואמר בקול רם: ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני, ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם[5], שמע ישראל וגו'[6]. פתח דלתי החדרים שעבר על ידם, וקרא להנמצאים שם בקול מעורר: לכו ונלכה בית ה'!

הליכתו לבית המדרש הי' ברעדה, לא הסתכל חוץ לד' אמותיו עד כניסתו לבית ה'[7] ציוה לאיזה ילדים שיסדרו לפניו הברכות כדי לענות עליהם אמן, ואחריהם סידר הוא הברכות בקול רם. תפילתו הי' בכח עצום והתעוררות, ואף שהי' בעל יסורים נוראים (ל"ע) התאמץ ביתר כוחותיו שלא יסיח דעתו מתפילתו[8].

ביום ב' וה' בשעת קריאת התורה הדליקו אבוקה (הבדלה) לכבוד הס"ת. בכל יום אחר התפילה אמרו חמשה מזמורי תהלים בצבור. בגמר התהלים אמרו מזמור ל"ז, קכ"א, קמ"ד, ובחודש אלול הוסיפו לומר מזמור נ"א[9]. באמירת הי"ג מדות אחר התהלים התחיל רבינו לומר בקול רם „ויעבור".

4 משנה אותיות נשמה, שלימוד משניות מסוגל להנשמה. במדרש תלפיות (ע' אפוד) משם האר"י הק' שמי שקרא משנה, אז „אשר" מוציאו מגיהנם בזכות המשנה, וזש"א הכתוב, מאשר „שמנה" אותיות „משנה" היינו בשביל שקרא משניות הוא יתן מעדני מלך ר"ל עדן שלמעלה (עי' דברי סופרים ע' משנה). ראה בהקדמת „קול סופר" על משניות שאחיו הגה"ק בעל מחנה חיים, למד בכל אשמורת הבוקר משניות בעד אלו נשמות שנפלו במלחמה ואין להם גואל מי שילמוד לטובת נשמתם.

5 רמ"א יו"ד (סימן רפה).

6 כ"כ מג"א (סימן ו סק"ה) קבלה מר"י חסיד היוצא מביתו לב"ה קודם שיתפלל יאמר פ' שמע ישראל, ועי' שע"ת שם.

7 בריש ס' בית אהרן משם הרה"ק רבי אהרן קרלינר זצ"ל, שלכל הפחות בלכתו לבית הכנסת ובחזרתו לא יסתכל חוץ לד' אמותיו.

8 אחיו של רבינו, הגה"ק רבי חיים סופר זצ"ל כתב במחנה חיים (ח"ב או"ח סימן כס) ע"ד הזוהר המובא במג"א (סימן צח) בענין כוונת התפילה: „הרי דלא די שיבין פירוש המלות, וטעם הענין בתפלה רק בלבא ורעותא ודחילו שיתברכו בו עליונים ותחתונים איש ואיש ממקומו בעשר מעלות גבוה מעל גבוה לעטר הכתר בראש צדיק, וכן הוא בק"ש בקבלת הלב למלכות שמים, ולא די אם יודע שפי' הפסוק הוא שה' אחד, רק לחשוב מחשבות כידיעתו במסירת הנפש בעול מ"ש, רק שלא צריך אז לזכור שרוצה לקיים עכשיו במה שמקבל עול מ"ש מ"ע של ק"ש, ולא עלה בלבי מעולם להבין שיצא אדם חובת ק"ש אם לא יחשוב אז מסירת הנפש ודביקות נשמתו, וכמה פעמים אשר דרשתי להמון עם ואמרתי בפומבי שאין ק"ש רק אם מכוון כל איש כפי מדרגתו שה' הוא לבדו ואליו הוא מוסר גופו ונפשו, וכן נתגדלתי על ברכי אבותי הצדיקים ז"ל.

9 בבית הכנסת הוסיפו עוד שני מזמורים של למנצח לידותון (לט, עז).

על נוסח התפלה קודם אמירת תהלים „ואל תקחני מעולם הזה קודם זמני באופן שאוכל לתקן את אשר שחתתי", הי' רגיל רבינו לומר משם הפלא"ה, דלכאורה כי מי

בגמר סדר התפילה למד בתפילין עם תלמידיו ובעלי בתים שיעור בשו״ע או״ח, בכל מקום שיש איזה דבר חידוש בדברי הט״ז והמג״א דיבר בו באריכות, והציע באותו מעמד את הערותיו ולרבות את דברי האחרונים גדולי הפוסקים הלכה למעשה. בר״ח למד הלכות ר״ח וקודם לחג הלכות החג, לדעת המעשה אשר יעשון. טרם צאתו מבית המדרש אמר השש זכירות בקול רם, וציוה לתלמידיו לאומרם, לקיים מ״ע של השש זכירות.

בחדרו חלץ תפילין של רש״י והניח של ר״ת, וקרא בהם ק״ש. הקפיד על פת שחרית. אחר ברכת המזון השלים יום תהלים, ולמד פרק בתנ״ך, אמנם בלי עיון, באמרו: שאין לו זמן להגות בעיון המקרא, אלא מה שנחוץ להבנת הפסוקים, וההרגל יביא סוף כל סוף הידיעה במקראי קודש.

אחר שגמר את סדר השחר הכין את שיעוריו ללימוד הישיבה. על פי רוב למד את שיעור העיון בינו לבין עצמו, רק כשנתחדש לו דבר חידוש אז קרא לאחד מבניו או מתלמידיו המופלגים, וחזר עמו על החידוש בישוב הדעת ובשום שכל, לראות היעמדו דבריו, ואם הם ראוים להגיד ברבים לפני תלמידי הישיבה.

בשעה שהגיד את השיעור לפני בני הישיבה, ישב לו בדרך כבוד בכובע על ראשו. קודם השיעור למד לפניהם פרק בחובת הלבבות, בקול חוצב ובנעימות בלל בתוכו דברי מוסר ותוכחה כפי צורך הזמן.

בתוך השיעור תהה על קנקני תלמידיו, לראות אם הם מבינים ויורדים לעומק הסוגיא, ורגיל הי׳ אחר השיעור לחזור עוד פעם על החידושים עם תלמידיו המופלגים, ועוררם לחזור על הדברים עם הבחורים הצעירים, שבפי כולם יהיו שגורים ושנונים.

אהבתו לתלמידיו הי׳ לדוגמא, כששמע באמצע השיעור שבחור משתעל, אז קראו אליו אחר השיעור, ונתן לו כסף קטן שהי׳ בכיסו, בלי חשבון, ואמר לו: לך וקנה „סוכר קנדל״ ועוד תרופות להבריא את עצמך, כי ללמוד תורה צריכים להיות בריא וחזק.

ביום שני וחמישי לא אכל בשר[10]. לא אכל בכלל דבר שצריך בדיקה ע״י טורח. בין מנה למנה קרא בספר כדי שלא ישב בטל, על פי רוב למד אז עם בני ביתו ספרי מוסר, בפרט בס׳ עת לעשות של הצדיק רבי הלל ל״ש שהי׳ חביב בעיניו, לעת זקנתו הי׳ רגיל לקרות בספר יראים להר״א ממיץ.

שהוא כבר שבעים איך יאמר זה, אך הכוונה שבשעת הדין צריך ליתן דין וחשבון על כל יום מימי חייו אם תיקן מה שהי׳ קצוב לו לתקן, ומי שעבר ולא תיקן כמה ימים עליו להשלים בעסק התורה וישים לילות כימים יותר מן המחויב, נמצא שאפילו זקן מבקש אריכות ימים כדי שישיב בתשובה ויתקן את אשר חיסר, וזש״א באופן שאוכל לתקן את אשר שחתתי, (עי׳ בס׳ הרי בשמים פ׳ חיי שרה).

10 באר היטב (קלג סק״ג) כ׳ נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין ביום ב׳ וה׳ מפני שב״ד של מעלה יושבין ודנין וכו׳, ועי׳ מג״א ססי׳ תק״פ, וידי משה על מ״ר (פ׳ ואתחנן אות ז).

בכל סעודתיו בשבת ויו״ט ואף בימי החול הקפיד שישב אורח או יתום על שולחנו, ממש לא ערב לו מאכלו אם הי׳ מוכרח לאכול בלי אורח[11]. קיבל בסבר פנים יפות כל עובר אורח, האכילם והשקם בכבודו ובעצמו, השתדל להפיק רצון כל אורח כפי הרגילו, גם הכין להם צדה לדרך, ושמח מאוד אם זימן לו ה׳ אורח הגון. כשעברו כמה ימים בלי אורח אז הצטער על הדבר אותו צדיק, והתפלל אל ה׳ להמציא לו עני, והלך בעצמו חוצה לחפש מי שהוא מרוצה לאכול מלחמו. גם הצטער על שאין בידו לקיים מצות הכנסת אורחים בשלימות, היות שלא הי׳ לו מקום לתת לינה להאורחים, מה שעיקר החסד להמציא מקום לנוח ליגיעי כח[12]. רבינו סבל הרבה מהאורחי פרחי, כי באו אליו בטענות ותרעומות על סך הקטן המקובץ בהעיר, ורבינו ז״ל התאמץ להשקיט רוחם ולהרגיעם במתק לשונו, וחיפש עליהם זכות כי מרי לבב המה, ואין אדם נתפס על צערו.

פעם אחת כשלא הי׳ לו אורח. על שולחנו הלך לחפש איזה עני, והזמין לו ה׳ אורח, ומיד כשאכל מעט נעלם ואיש מבני הקהילה לא ראה אותו[13].

אחרי סעודת הצהרים ישן קצת והמשיך את שיעוריו עד תפלת מנחה. בין מנחה למעריב למד עם תלמידיו שיעור ביורה דעה, ופעמיים בשבת למד עמהם פרשת השבוע. אחר תפלת ערבית השיב תשובה מאהבה לכל דורש ומבקש, ורשם לעצמו את חידושי תורה שנתחדש לו במשך היום. אחר חצות לילה כשהלך לישן הי׳ רגיל להקיץ את בניו הבחורים שילכו להשתין מים, שלא יבואו ע״י

11 רבינו ז״ל פי׳ הפסוקים בפ׳ ראה, כי יהי׳ בך אביון מאחד אחיך וגו׳ נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה וגו׳ כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמור פתוח תפתח את ידך וגו׳, בני ישראל הם רחמנים בני רחמנים, אם אחד עושה עסק טוב אז בלב שמח יוביל שי לעני ומשמח אחרים בשמחתו, כמו כן אם עושה סעודת מעדנים לא יערב לחכו אם לא ישביע ממנו יתום ואלמנה ונדכי לב, נמצא שהוא מרצונו הטוב ישתדל להמציא טרף לעני, וא״כ למה צריך הכתוב לזרזו שיתן ויחזור ויתן, הטעם שאם שיבואו הרבה עניים זה יוצא וזה בא, לזה בא הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס, וזש״א הכתוב, כי יהי׳ בך אביון מאחד אחיך וגו׳ מתי מספר, ידעתי שאז בלב שמח תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה וגו׳, אמנם כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וידפקו על פתחיך עניים לרוב, על כן אנכי מצוך לאמר פתוח תפתח ולא תקפוץ את ידך מלהושיט עזרה לכל נצרך. (עי׳ דמשק אליעזר, חזון ישעי׳ פ׳ ראה).

מסופר שהצדיקים הקדושים רבי נחום מטשארנוביל ורבי זישא זיע״א באו לאכסניא ומצאו אחד במצב מסוכן מאוד, מיד ישבו שם לאכול סעודה והוטב להחולה, ורמזו בהפסוק, ויחזו את אלקים ויאכלו וישתו, אם רואים שמתגבר ח״ו מדה״ד אז העצה היעוצה ויאכלו וישתו כדי להמתיק הדין לרחמים ע״י מצות הכנסת אורחים.

12 עי׳ סוטה (י א) ח״א פונדק, ופרש״י מקום ללון, וכ׳ עוד אש״ל ר״ת אכילה שתי׳ לוי׳, וכ״כ בכתובות (ח ב) וכ״ה במדרש שו״ט (סי׳ קי), והא דלא רמזו על אכילה שתי׳ ולינה (כמרגלא בפומי׳ דאינשי) משום דלינה מפורש בקרא, דאשל היינו פונדק ללינה.

13 ראה מכתבים (ב־ג).

עצירת השתן ליד קישוי וטומאה ח״ו. אור ליום ששי הלך לבית מדרשו, ואמר סדר תיקון חצות עם תלמידיו בהתעוררות ובבכיה רבה[14].

בערב ש״ק הלך לסייר במטבח אם הכל מוכן לכבוד שבת מלכתא, ונתן כמה פרוטות לשליח לקנות פרחי שושנים לכבוד היום, והמציא מעות לצורך שבת לעניים הגונים ששעתם דחוק. סעודת צהרים הקפיד לאכול קודם חצות היום, ואם נתאחר לא נטל ידיו לפת. השחיז את הסכין כדרשת חז״ל (ספרי מובא בב״י סי׳ רנ) וידעת כי שלום אהלך זהו השחזת הסכין. הלך לבית הטבילה, וטעם את התבשילין של שבת.

דרכו הי׳ להחליף כל בגדי חול בבגדי שבת, ובלבשו הטלית קטן של שבת בירך על מצות ציצית. תיקן את הנרות, ושוב לא הי׳ כותב אף דברי תורה. עד כניסת ש״ק הי׳ מעיין במדרשים על פרשת השבוע ובספרי אגדה.

קיבל את השבת בעוד היום גדול, זירז את ב״ב: הדליקו את הנרות[15]. קודם כניסתו לבית הכנסת נתעכב על יד הרחוב לראות האם כבר נסגרו החנויות ופסק העם ממלאכה.

אחר התפלה בירך את העם לרבות הילדים שבאו לקבל ברכתו. דרכו הי׳ להתעכב לצאת מן האחרונים, סבב את כל בית הכנסת ויצא דרך שער הגדול לראות אולי יש עובר אורח שאין לו אצל מי לשבות. כמה פעמים צעק על הבעלי בתים שהניחו את העניים ולא הזמינו אותם לסעודה.

תיכף כשבא לחדרו פתח פיו בשמחה רבה, לקבל מלאכי השרת מלאכי עליון, ונהג לזמר שיר מראב״ע „צמאה נפשי״ כמנהג מרן החת״ס. קודם קידוש הלך עם בניו ותלמידיו מאוכלי שולחנו חוצה, להסתכל על פני רקיע, ואמר (תהלים קד) מה רבו מעשיך ה׳ וגו׳. ואמרו לו מסורה או מדרש פליאה מפרשת השבוע.

אחר הקידוש נהג לגלות המפה ולסדר החלות ולכסותם שנית[16]. והזהיר מאד שלא לשוח באמצע הסעודה בפרט באכילת דגים מפני הסכנה. בתוך הסעודה הי׳

14 הגה״צ רבי משה פאללאק מבאניהאד זצ״ל רשם בכתי״ק מה ששמע מאביו רבי זעקיל זצ״ל: ביצקו מים ע״י רבן של כל בני הגולה החת״ס זצ״ל עשו תיקון חצות בכל ליל ששי, ודרכם הי׳ שאחד אמר בקול רם וכולם ענו אחריו, וע״פ רוב הי׳ הש״צ איש צדיק תמים ר׳ פישל סופר זצ״ל, שעיניו היו מקור דמעה, וע״פ סיבה אמר אחר במקומו בלי התעוררות לבכי, ואחרי גמר הסדר תמה החת״ס ואמר כמדומני שהוא מכת ש״צ ימ״ש כי איך אפשר לעשות תיקון חצות בלי תאניה ואניה. (דרשות חת״ס ח״ב).

15 על לשון המשנה (שבת פ״ב מ״ז) צריך אדם לומר „בתוך ביתו״, כתב בקול סופר (אות תרכה) לדעתי לרמז שלא יאמר דבריו לאשתו בלבד כאילו היא לא זריזה במצות, אלא יהי׳ דבורו לכל אנשי ביתו בכלל לזרזם יחד למצות, וגם אני נהגתי לילך בכל החדרים לאמור תדליקו הנרות כי שבת בא.

מנהגה של הרבנית הצדקנית מרת חי׳ שרה ע״ה היתה, שהדליקה נרות והתפללה מנחה ואח״כ ברכה על הנרות, הנה הקדימה ההדלקה לתפלת מנחה מפחדה אולי תתאחר את זמן ההדלקה, והברכה אינו מעכב, ועי׳ מג״א (סי׳ רס״ג סקי״א) משם מהר״ש דמותר לה לברך גם משחשיכה (לקוטי סופר ח״ב מצוה ל״א סוג אשה), ומדגיש שם, בלי ספק התנהגה כן ע״פ מצות בעלה אאמו״ר הגה״ק ז״ל.

מבאר את המסורה או הפליאה שנאמר לפניו קודם הקידוש. ואחר ברכת המזון באו תלמידיו ומקורביו אל השולחן, ולמד עמהם רמב״ן על הפרשה. לא למד את כל הרמב״ן של הפרשה אלא דלג ממקום למקום, להראות לתלמידיו המרגליות אמרי פי חכם הנמצא בתוך דבריו הקדושים.

באשמורת הבוקר באו אליו איזה תלמידים חשובים ולמד עמהם מס׳ שבת ועירובין. בחורף מסרו להמשרתת מקודם השבת, שכשתדליק את הנר לראות להסיק התנור של בית החורף, אז תשאיר את הנר דלוק על שולחן הרב, ועוד למדוה איך להעמיד המשקה קפה סמוך להתנור כדי שיתחמם בלי איזה פקפוק.

כשסעד סעודת הצהרים הלך רבינו לטייל לרחובה של עיר, וכשראה שכל החנויות של היהודים סגורות וניכר קדושת שבת באם העיר, הי׳ שמח וטוב לב, ואמר: שזה קידוש השם ממש, יראו הגוים איך שלא נמצא אף אחד בעיר שיהין לעבור את פי השי״ת לחלל שבתו.

קודם תפלת מנחה קבע רבינו שיעור בבית מדרשו, מידי שבת בשבתו. אמר פרק בס׳ מנורת המאור [17] ואח״כ דרש על פרשת השבוע. תוכן הדרוש הי׳ מוסר ותוכחה על כל הנתרחש במשך השבוע. הבית המדרש הי׳ מלא וגדוש, כולם באו לשמוע דברי אלקים חיים, ואף תלמידי חכמים מובהקים הטו אזנם כאפרכסת לקבל אמרי נועם, פה מפיק מרגליות, דברים נחמדים ערבים לשומעיהם מנופת צוף וטעם. סיפרו הזקנים: כי דרכו של רבינו הי׳ כמעט בכל שבוע ושבוע להגיד את הדברים אשר אמר אשתקד, וההמון עם ידעו כבר מקודם היום יגיד רבינו משל זה ודבר תורה זה, בכ״ז בכל פעם ופעם שתו בצמא את דבריו, ולא אמר אדם מעולם אין זה חדש, כי כבר שמענו כמה פעמים, אלא אדרבא, בכל פעם מצאו בו טעם חדש, והשתוקקו לשמוע מפה קדשו מחדש אלו הדברים, כמאחז״ל עירובין (נד ב) מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב וכו׳, כמו כן עמדו הכן לשמוע דבר ה׳ הדורש טוב לעמו ומוכיחם במתק לשון משפט.

אחר תפילת מנחה עסק בחדרו בס׳ הזהר הק׳. בסעודה שלישית אמר שוב דבר תורה על פרשת השבוע, ועל פי רוב דרש אז על המסורות. בתוך סעודה

16 טעמו ונימוקו, מפני שיש ב׳ טעמים על שמכסים את החלות, כדי שלא יראה בושתו שמקדים על היין, ועוד לעשות זכר למן שהי׳ מונח טל מלמעלה וטל מלמטה, כמש״כ ט״ז (סי׳ רעא סקי״ב) משם הטור, הנה לטעם הא׳ יש לו לגלות הפת תיכף אחר קידוש אבל לטעם הב׳ אין לגלותו עד ברכת המוציא ועי׳ פרישה שם, לכן כדי להבליט הטעב של זכר למן נהג לגלות החלות אחר קידוש לומר שאזל הטעם הראשון וחזר ומכסהו כדי לעשות זכר למן. וכ׳ בסדור נה״ש שלא יסירו המפה עד אחר ברכת המוציא, ועי׳ בלקוטי מהרי״ח שכן ראה אצל הרבה צדיקים וגדולי תורה. בנמוקי או״ח כתב שהרה״ק מלובלין הי׳ דרכו לכסות גם בשחרית והרה״ק מרימנוב ציוה לגלות, ע״כ יש נוהגין בשחרית לכסות מקצת החלות ולגלות מקצת ע״ש.

17 על קדושת הספר העיד הגאון בעל מסורת הש״ס בהסכמתו ע״פ נפש יהודא, שהוא ידוע כשיש חולה ב״מ מקבצים עשרה ולומדים בס׳ מנורת המאור עבור רפואתו ומועיל בע״ה ע״ש.

שלישית בירך על הכוס [18]. אצל נמליכו וניחדו אמר פעמים ה׳ מלך וגו׳ ופסוק שמע ישראל [19]. בירך וטעם מכוס של ברכת המזון. קודם תפילת ערבית אחר שזמרו „לדוד ברוך״ אמרו בבית המדרש חצי קדיש והוא רחום, כבקשת חמיו הגאון זצ״ל בצוואתו, כמו שנזכר לעיל (פרק ה ע׳ 135).

לאחר שכיבה את נר הבדלה בשיורי הכוס הדליקו שוב והריח בו [20], ובעת שזמרו לפניו „המבדיל״ סבב עם האבוקה שבידו את השולחן ג׳ פעמים, ורשם ביד שמאל בשלש אצבעותיו משיורי הכוס אותיות שד״י על מצחו. אח״כ נתן חמש אצבעותיו של יד שמאל לצד חוטם ימין ואמר: פנחס בן אלעזר וגו׳.

זהיר הי׳ לסדר סעודת „מלוה מלכה״ קודם חצות, וכך אמר לפני הסעודה: אתקינו סעודתא דמהימנותא אתקינו סעודתא דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא, דאברהם יצחק ויעקב אתיין לסעדא בהדיא, ליחדא שמא דקב״ה ושכינתי׳ הנה אנכי בא לסעוד סעודה רביעית של שבת, ללות את המלך וללות הנפש יתירה בחינת חי׳ שבה המסתלקת עתה ולהשאיר ברכה בכל סעודתינו בששת ימי החול ולהאיר בהם מקדושת השבת, ובכן בכח סגולתי׳ שמרנו כאישון בת עין ובצל כנפיך תסתירני והושיעני מצער חיבוט הקבר ותשכון את נר״ן במשכנות מבטחים, ויהי נועם וגו׳, מזמור לדוד ה׳ רועי וגו׳, ג״פ דוד מלך ישראל חי וקיים, ג״פ סימן טוב ומז״ט יהא לנו ולכל ישראל אמן.

בקידוש לבנה לבש בגד העליון מבגדי שבת, והקפיד שלא להסתכל בלבנה.

ממנהגי בית הכנסת בפאקש: כשחל ראשון של יו״ט בשבת אומרים בלכה דודי „התנערי״, אבל יו״ט שני שחל בשבת ושבת חוה״מ אין אומרים התנערי [21].

שם היה מנהג קדום, שבשבת ויו״ט התפללו בבוקר תפילת שחרית ומוסף ושעה לפני הצהרים באו לשמוע קריאת התורה. החזן התחיל להתפלל שעה לפני הזמן תפלת שחרית עם קהל המאחרים לבוא.

בשבת קודש שהרב דורש בבית הכנסת, מכבדים אותו בפתיחת ארון הקודש. בשבת שובה, זכור, הגדול וכן ביום א׳ דשבועות עולה הרב למפטיר. כשמוציאין שני ספרים (בד׳ פרשיות ור״ח) אין קורין בחור למפטיר, אפילו הוא חתן שבת שלפני החתונה, וכ״כ בפ׳ יתרו מפני ההפטרה. בשבת ויו״ט אומרים קדיש יתום אף לפני הקבורה [22].

18 כ׳ ב״י (סי׳ רצא) שזה שיטת הרמב״ם לברך על הכוס בסעודה ג׳, היינו באמצע סעודה (נגיד ומצוה משם האר״י הק׳).

19 יש נוהגים שלא לומר פסוק שמע ישראל. הטעם כ׳ בשו״ת פרי השדה (ח״ד סי׳ כו) דפעמים נמשכת הסעודה עד זמן ק״ש וא״כ יהי׳ נראה כאילו אומר ק״ש כדי לצאת ידי ק״ש של ערבית בלא ברכות ע״ש.

20 המריח נר הבדלה כשהוא של שעוה ניצול מרוחות רעות (ס׳ זכירה), נהגו אנשי מעשה שאחר שמריחים אומרים, אשה ריח ניחוח לה׳ (ס״י).

21 בסידור יעב״ץ כתב „מנהגנו ע״פ אמ״ה ז״ל וכמנהג האר״י ז״ל לאמרו גם בשבת ויו״ט רק אין אומרים התנערי״, נ׳ דבקהילות אלו כשאמרו לכה דודי הי׳ עוד יום גדול, נהגו לומר התנערי שעדיין לא קבלו שבת, משא״כ כשנכנסים מיו״ט או מחוה״מ בהשבת.

סדר תפילת יום כפור קטן: בכל ערב ר"ח בבית הכנסת בחצות היום בזמן מנחה גדולה, בבית המדרש לעת ערב, זולת כשחל בימי שובבי"ם ער"ח ביום חמישי, אז גם בבית הכנסת אומרים לפנות ערב. בכל ערב ר"ח שיש בו יום כפור קטן, אומר החזן במנחה שלפני ערב ר"ח ובשחרית ערב ר"ח „שומר ישראל" בניגון. ערב ר"ח אלול הולך הרב לבית הכנסת לתפילת יום כפור קטן.

בערב ראש השנה אחר תפילת שחרית עשה רבינו התרת נדרים לפני שלשה ת"ח ועשרה בחורים מתלמידיו. אח"כ הסגיר עצמו בחדרו ועשה סדר „פדיון נפש" לרמב"ן בעדו בעד בני ביתו ומקורביו שבקשו ממנו [23]. הלך לבית הטבילה עוד קודם חצות, טבל ל"ט טבילות [24] ולבש בגדים לבנים. רוב היום עסק בספר שלה"ק. טרם שהלך לבית הכנסת עורר את בניו ובני ביתו שיכוונו בתפילותיהם כוונה רצויה. אחר ערבית דרש דרשת „למען ירבו" [25], הוא גלל לפני עדת ה' את כל הרפתקאות שעברו עליהם בכלל ובפרט, משפחה ומשפחה

22 כן הורה רבינו יואל אונגר זצ"ל כד' הט"ז ביו"ד (שעו סק"ד), ולא כד' הש"ך שחולק בנקה"כ שם. מכח זה פסק רבינו יוסף ליב סופר זצ"ל דפוסקים מלומר קדיש אחר י"א חדשים מיום המיתה, משא"כ לד' הש"ך דאין להתחיל לומר קדיש רק אחר הקבורה פוסקים מיום הקבורה, ועי' בנהרי אפרסמון (וילקט יוסף שנת תרעא קונט' א סי' ו).

23 ראה מכתבים (מכתב טז).

24 של"ה מס' יומא „שמעתי כי היו כת הסידים בזמנינו שטבלו ביום הזה ל"ט טבילות נגד המלקות, ואז האדם מתעורר במאוד ובוער הקדושה בלבו ונתקיים בו באנו באש ובמים", עי' באה"ט סי' תר"ו.

25 איש מופת הגאון רבי יחזקאל בנעט אב"ד נייטרא זצק"ל כאשר הי' רב בק"ק פאקש יע"א התקין לדרוש בביהכ"נ בליל ר"ה, וגם אמ"ו חותני הגאון עשה כן (לשון רבינו, מלאה קטרת דרוש יט).

כך הי' אומר: רבותי! כעת אנו עומדין על פרשת דרכים בין העבר לעתיד, תכל השנה עם קללותיה ותחל השנה עם ברכותיה, מי יוכל למלל רגשות לבב אנוש, תמלא פה תהילות לה' שהחיינו וקיימנו לעת הזאת, מי לא ראה את אשר נעשה תחת השמש, את כל המהפכה אשר הפכו ילידי יום, מסיבות המתהפכות לפעולתן, מראשית השנה עד אחרית שנה, השמש הקיפה את מעגלה השנתיי, ורבים מישיני עפר אשר יצאו בגיל וששון לקראתה, לראשית השנה, ולא ידעו בצאת השנה השמש רדה עשר מעלות אחורנית על קבריהם, רבבות נשים שאננות הבוטחות על רוב עושר וכבוד, חדרים מלא מכסף ופז נחשכו כוכבי נשפן, כי אין איש בבית, הולך ולא ישוב עוד, בכה תבכה על בעל נעוריה, מפי עוללים ויונקים קול נהי נשמע, אבי ואמי עזבוני ובעל בוכה על אשת נעוריו, הגידה לי שאהבה נפשי, איכה ארעה הצאן מרחם בני בטני על עדרי חביריך, ורבה המשטמה בקרב הארץ, לא חמל מר המות לצוד בפח יוקשים צעירי צאן מחיק האבות, דמעת עשוקים ואין מנחם להם, וחסדי ה' עלינו, אתם נצבים היום כולכם, זקנים ונערים איש לא נעדר, אין אנו מספיקים להודות לה', כי מדבר חולי כל רע ר"ל מלסתנו, מחרב זנתנו, הנה ידענו מה שעבר עלינו לטובה, אולם יחרד כל לב, פלצות אחזתנו, מי יודע אם גם לעתיד כעת חיה שלא נפקד מאתנו איש, מי יבא בסוד ה', לא שזפתו גם עין חודרות, העלוטה תחת מסוה העתידות, מי יודע מה יולד יום, וכהנה מחלת לב אשר יסית הספק, אולם עם אלקי אברהם בטחו בה', חדות ה' מעוזכם, אל תעצבו כי קדוש היום לאדוננו. (מלאה קטרת דרוש יט).

עם מקרותיה, עד שכל העם געו בבכיה, ועורר את לבם לתשובה שלימה. אחר כך בירך את קהל הקודש בברכת השנה, איש ואיש כפי משאלות לבבם. דרשה זו הי׳ אומר מעוטף בטלית והטלית על השטריימל.

קודם הסעודה למד פרק משניות במסכת ר״ה, קידש על יין חדש, אחר הסעודה עסק בזוהר הק׳. כל שני ימים של ראש השנה לא עשן טוטין[26]. קודם תקיעת שופר הלך לזמן קצר להתבודד בחדרו, וזכר את שמות האנשים שדרשו הימנו להזכירם לטובה ולברכה. שב לביהכ״נ ודרש התעוררות לתשובה בבכיה עצומה[27]. כשחל יום א׳ של ר״ה בשבת הי׳ דורש ביום שני. תיכף אחר הסעודה הלך לביהכ״נ, שם גמרו תהלים ברב עם פסוק בפסוק. לתשליך הלך בבגדי לבן אל הנהר (דונא), המתין עד שחזרו ההמון עם והנשים משם, אח״כ הלך הוא עם אנשים חשובים ולומדי העיר. לא הי׳ מאריך בתפלה מפני שהקהל חיכו עליו בבית מדרשו, לשמוע אמרותיו המתוקים, מה שהי׳ רגיל להגיד על פסוקי תשליך מידי שנה בשנה[28].

בעשרת ימי תשובה למד עם תלמידיו רמב״ם ה׳ תשובה, והוסיף על עבודת היום מזמורי תהלים ותחנונים. למד הרבה תיקוני זוהר וספרי מוסר. בשבת תשובה דרש רבינו פלפול בסוגיא, דברי אגדה והתעוררות כיד ה׳ הטובה עליו. ביום שלפני ערב יוה״ק „שלש עשרה מדות״ גמר ברבים ספר תהלים, והתאמץ שיהי׳ לו אתרוג בביתו, הגם שטרם החליט עליו לגמרי.

באשמורת הבוקר בערב יוה״ק סידר את סדר הכפרות, וחילק הפדיון לקופת א״י ולעניי העיר. הלך להשתטח על הקברות, ולעת זקנתו שלח לאחד מבני ביתו להתפלל על קברי צדיקי יסוד עולם שבעיר. כל פעם כשהלך שמה, טבל עצמו מקודם במקוה טהרה[29] ולא הי׳ מאריך בתפלה. בערב יוה״ק באו כל בני הקהילה כקטון כגדול לקבל ברכת צדיק, איש ואיש כברכתו ברכם ועוררם לתשובה. קודם חצות היום הלך לטבול כמו בערב ר״ה, ואחר מנחה נלקה מלקות בחדרו ברצועה של עגל ע״י איש עתי שהכין לו.

אחר סעודה המפסקת הלך עוד פעם לטבול, ובירך את אנשי ביתו בבכי רב, והלך מעוטף בטלית לבית הכנסת בזעקה וקול בכיה, עד שעלה עד לפני ארון הקודש ודרש בהתעוררות דרשת „כל נדרי״ בדמעות שליש דיבר על לב בני קהילתו לשוב לאבינו שבשמים בכל לב ונפש[30]. בסיום הדרשה התחיל לומר סדר הוידוי עם הקהל, וכד׳ הרמב״ן.

בפאקש הי׳ המנהג, שהרב מרא דאתרא ואחריו הרב הדיין וראש הקהל נטלו כל אחד ס״ת וסבבו את הבימה, והרב קרא בקול רם כ״פ „אור זרוע לצדיק״

26 כן פסק בשע״ת (תקיא סק״ה), עי׳ מנחת אלעזר ח״א סי׳ ס״ח.
27 ראה מלאה קטרת (דרוש טז).
28 שם (דרוש כח).
29 עי׳ באה״ט (תקנט סקי״ז) משם האר״י ז״ל.
30 עי׳ מלאה קטרת (דרוש כא).

והחזירו הס״ת, הרב והראש הקהל עמדו לשמאל החזן מול ארון הקודש והדיין לימינו עד אחר ברכו, ואז סגר הרב את ארון הקודש. בקריאת שמע התחיל הרב בקול רם „ברוך שם כבוד״, הן במעריב והן בשחרית. אחר שיר היחוד אמר הרב ספר ראשון של תהלים, וגמר עם הקהל שלשה ספרים, ואמרו תפילת יה״ר של חול. אח״כ למד משניות יומא עם הת״ח. בימי חרפו הי׳ ער כל הלילה. קודם אור הבוקר השלים עם הקהל שני ספרים של תהלים. עבודת היום הי׳ בדביקות עצומה, בסדר עבודה חיכו הקהל עד שהרב אמר בקול רם „והכהנים״.

בשעת הפסקה הלך מבית הכנסת לבית המדרש ולמד ברבים פרק משניות יומא, טעמו ונימוקו, היות שמיום שעמד על דעתו לא חיסר יום שלא למד תורה ברבים, לכן נהג גם ביום הק׳ ללמוד ברבים. התפלל שם מנחה ועלה למפטיר.

לפני תפלת נעילה דרש שוב דברי התעוררות בקיצור נמרץ, הכריז בפה מלא, שכל מי שלא שב עד עתה בתשובה בלב ונפש יש לו עתה שעת הכושר והזדמנות טובה להשליך מעליו רוע שאור ובידו להיות צדיק גמור בשעה אחת. אשרי עין ראתה את פניו המאירים, כשזקוקין דנורא יוצאין מפיו בקדושה ובטהרה, בתפילת נעילה, ברגעים האחרונים של יום הקדוש הזה בעידן רעווא דרעווא.

בסליחות אזכרה אלקים וכו׳ הי׳ משנה הנוסח לאמור „ולפני קוני תחנתינו אפיל״ ועוד שם „ובעד עמי רחמים אשאל״, וכמו שמעורר ע״ז הק״נ סופ״ק דראש השנה, שנראה כמתפלל לאמצעי, וזה יסוד החמישי מי״ג עיקרים, שאין ראוי לעבדו להיותם אמצעים לקרבה אליו וכו׳ [31].

אחר תפילת נעילה אמר הפסוקים „ה׳ הוא האלקים וכו׳״, וצעק „תקיעה״. לאחר מעריב קידש את הלבנה מיד.

במוצאי יום הכפורים אחר שהבדיל וטעם, תיכף התחיל בצרכי סוכה. פניו היו מלא זיו וחדוה על שמחל הקב״ה עונות עמו בית ישראל ברצון. אחר הסעודה באו אל שולחנו לומדי העיר ותלמידיו, כיבדם ביין ומגדנות זכר לסעודת כהן גדול בעת צאתו מקודש פנימה, והגיד בשעת חדוותא הרבה דברי תורה וסיפורים מצדיקים וגדולי הדור זיע״א.

בין יוה״ק לסוכות הי׳ מאוד טרוד בהרכשת ד׳ מינים בתכלית ההידור, בעדו ובעד בני הקהילה [32]. בלילה ראשונה של סוכות מיהר לעשות קידוש תיכף אחר מעריב, כדי לקיים מצות אכילת כזית בסוכה. הכין כסא כבוד בראש סוכתו, לכבוד האורחים אושפיזין קדישין. חוץ מלתפילה לא זז כל ימי החג מתוך

31 לקוטי סופר ח״ב (מצוה כו סוג ב״נ). בתשו׳ מהרי״א (או״ח סי׳ כא) כ׳ שרבו רבי מרדכי בנעט שינה הנוסחא, וכבר נדפס כן באיזה מחזורים ע״ש, ובמנהגי ח״ס מביא שהר״ר סובי׳ לעהמן אמר קצת ישוב על נוסחת הסידורים. ועי׳ ח״ס או״ח (סי׳ קסו) לענין תפילת מכניסי רחמים שאומרים בסליחות, וכבר האריכו בזה חכמי הספרדים כמובא בפחד יצחק (ע׳ צרכיו), ובשו״ת שמש צדקה (או״ח סי׳ כג).

32 „תכתב זאת לדור אחרון, לבנים אשר יחנן ה׳ עבדו, בנפול תרדימה עלי אדם, בימי קדושים ראיתי בחזיון לילה שכתבתי שם ה׳ חסר אות אחת ואיקץ, ותפעם רוחי ליפתר המראה

הסוכה. בליל שני באו תלמידיו ואוהדיו לשמוח שמחת בית השואבה בתוך סוכתו, ושרו את הט"ו שיר המעלות. בשבתא דריגלא לעת מנחת ערב דרש את שיעור של שבת בתוך סוכתו. בליל הושענא רבה הי' ער עם תלמידיו בתוך הסוכה.

בליל שמחת תורה אחר הקפות בבית הכנסת הי' מזמר „אין כאלקינו" עם תרגומו כנהוג, ואת הפסקא „אתה הוא אלקינו" הי' מתרגם „דוא ביזט ג. און קיינער מעהר". אחר גמר הקפות בביהכ"נ הלך לשמוח לבית המדרש עם ס"ת בידו תחת החופה לעשות שם ג"כ הקפות. בלילה זו הי' שירו עמו, שמח בגיל והלל וזמירות יאמרו לכבוד קדושת היום.

ביום שמחת תורה כשעלה לחתן תורה דרש רבינו בסמיכות סוף התורה לתחילתה, והלהיב את הלומדים ותלמידים בלימוד תורה הק' בלילות ארוכות, ודיבר על לב ההמון עם שלא לבלות את זמן היקר בשחוק הקוביא ח"ו, ואל נדיבי לב אמר, חיזקו ידי העניים להמציא להם עצים להסקה.

אחר אסרו חג סוכות אומרים תיכף תחנון. ערב חנוכה הלך הרב לבית הכנסת להדלקת נר חנוכה. נרות חנוכה הדליק רבינו קודם מעריב בפתח חדרו, ברב עם, תלמידיו ובאי ביתו. בין שירות ותשבחות שר את הזמר לחנוכה ממרן החת"ס הנדפס בשירת משה.

כל יום חמישי של ימי השובבי"ם הי' מנין מתענים בבית הכנסת ובבית המדרש. בראשונה היו מתענים היושבים בהנהגת הקהילה ואח"כ שאר הקהל.

ביום י"ט טבת, יומא דהילולא של חותנו רבינו יואל אונגר ז"ל, למד רבינו ברבים, בקרב לומדי חברה ש"ס דפאקש, משניות ודבר חידוש מתשו' ריב"א [33] לעילוי נשמתו. כן הי' מנהגו ללמוד משניות ביום יארצייט של רבותיו זצ"ל. ביארצייט של הוריו למד ח"י פרקים משניות.

בט"ו בשבט ישב רבינו עם תלמידיו ומקורביו בסעודת פירות. למד משנה מריש מסכת ראש השנה, ואמר פרק שירה, והי' רגיל לומר על שירת הגפן את ביאורו של הפי' כנף רננה על פרק שירה. בשעה שכיבד את הנוכחים באתרוג כבוש בדבש, אמר שעלינו להתפלל היום בר"ה לאילנות שיזמין השי"ת אתרוג מהודר למצוה [34].

הגדולה ולא עלתה בידי, רק ביו"ט ראיתי הפתרון כי בעוה"ר נתרשלתי בפעם הזה להביא ממרחק הדסים גדולים כראוי, ולא הי' לי הדסים רק כשרים על צד הדוחק, וכבר ידוע מש"כ הט"ז (תרנא סקי"ד) משם ריקנטי שד' מינים מרמזים על ד' אותיות השם ע"ש כאשר ראה בחלום שאכסניא לא הי' מקריב אתרוג עם לולב ואולי גם חלומי מרמז ע"ז, וה' יכפר עוני להיות מן הזריזים לקיים מצות ה' כראוי באופן הנאה והדר" (מעצם כתי"ק של רבינו).

33 כן נהג אחריו בנו רבינו יוסף ליב סופר זצ"ל, וסימן (בכת"י) המקומות בתשו' ריב"א ח"א, מה שהי' רגיל לאומרו משמו: סי' ב' ד"ה ובעיקר, ה' ד"ה והנה, ט"ז ד"ה ודע, ל' ד"ה מה, ל"ו בריש הסימן, צ"ד ד"ה שבתי, ק"א קט"ז ד"ה ובעיקר, קמ"ו ד"ה ובזה, קמ"ט ד"ה דהנה ובמפתחות שם.

בראש חודש אדר התחיל ללמוד בבית המדרש ברבים מסכת מגילה. על פי רוב הגיע לפני פורים להגמרא (כא ע״ב) לאחריה מאי מברך רבא אמר האל המושיע[35], וסיימה עד ר״ח ניסן. ביום ז׳ אדר אומרים תהלים ממזמור צ׳ עד מזמור ק״א, קדיש יתום, ואין אומרים היה״ר. אחר מנחה דורש הרב התעוררות ומילי דהספידא על הגדולים שנעדרו השנה.

בליל פורים עומד הרב על הבימה ע״י הקורא מעוטף בטלית, וכן הגבאי צדקה, והרב מעורר את הקורא שיכוין להוציא את כל השומעים. בפורים בשבת תלמידי חכמים גם יחד לפני שולחן מלכים, קבע הרב הסוגיא שעליו ידרוש בשבת הגדול. בפורים פיזר נתן רבינו לאביונים, ביד רחבה ובנפש חפיצה, התאמץ תמיד להההנות תלמידי חכמים מנכסיו. דרכו הי׳ לתת לכל הפושט יד, אף לגוים משרתי הדואר ופקידי העיר אשר באו בצל קורתו בעד מתנת יד ועוגות לכבוד פורים או יום טוב, לכולם נתן בסבר פנים יפות[36].

החל מר״ח ניסן למד ברבים את הסוגיא בפלפול חברים ובעיון רב, וכ״כ בימי הרחמים והסליחות למד הסוגיא בקבוץ הלומדי תורה מה שנקבע על ידו לשבת שובה. אשרי עין ראתה אלה, איך שגדולי תורה לומדי פאקש, גבורי מלחמה בשדי הפלפול של אמת, מנגחים בקרני הוד והדר בחריפות ובקיאות, וירדו לעומק הדברים עד שנתלבן שמעתתא כשמלה נקיה.

בימי הפסח הי׳ טרדותיו עד מעלה ראש, כל הליכותיו היו להשגיח על בית האפיה למצות, ורץ פעמים מספר לבית האפיה לראות את צד הכשרות ולעורר את המשגיחים שלא יתרשלו לנקות המקומות שנמצא שם עיסה ופירורין.

בין השמשות שלפני ערב חג הפסח נאספו כל הלומדים אחר תפילת מנחה, לשאוב „מים שלנו״ למצות מצוה. שאיבת המים נעשתה בעסק רב, רבינו התחיל בקול רם „ושאבתם מים בששון״ וכל העם ענו אחריו, עד שהוליכו הכדים לבית המים.

בערב פסח עיין הרבה בסה״ק של״ה ואלשי״ך, אחר חצות היום הלך לטבול, ומשם הלך לבית הכנסת להתפלל מנחה, ואח״כ אמר ביחד עם הקהל הקודש הסדר „קרבן פסח״ כפי שמסודר בסידור יעב״ץ.

34 כ״ה בבני יששכר (מאמר חו׳ שבט), ומדייק שלא אמרו במשנה ר״ה לאילנות אלא לאילן, לרמז, על האילן המיוחד המבואר בתורה למצוה.

35 בפורים הי׳ רגיל לבאר מאמר חז״ל זה עם הקדמה מאחיו הגאון ר׳ יעקב שלו׳ זצ״ל על מאמרם (מגילה ז ע״ב) מיחייב איניש לבסומי בפוריא וכו׳, מובא בילקוט אליעזר (פורים אות קז).

36 או״ח (תרצד ס״ג) ומקום שנהגו ליתן אף לא״י נותנים משום דרכי שלו׳, וכ״ה ביו״ד רסי׳ ר״נ, אבל במקום שאין מנהג אסור ליתן וכמו שהאריך בזה הגמ״י סוף ה׳ פורים. ועי׳ יו״ד (קנא סי״א) וט״ז שם שאם מכירו לא הוה עלייהו שם מתנה אלא כמכירה שהרי ישלם גמולו ע״ש. הנה פעם בא אליו ערל אחד מאלו המקבלים, ומסר לו ידיעה חשובה אודות ילד מזרע בני ישראל הנמצא אצל גוים. רבינו עשה כל השתדלויות עד שעלה בידו לסדר את הילד בבית יהודי, הילד נימול כדת וכהלכה, ואז אמר שהודות

אחר התפילה הלכו לאפות מצות מצוה, הקערה שלשו בו העיסה הי' מזכוכית עבה [37], בקול רנן והלל בשירה וזמרה נאפו המצות בזריזות, ורבינו שלח שש מצות לראש הקהל הקיים וכן לראש הקהל שעבר.

אחר מנחה אין אומרים עלינו בבית הכנסת. הרב עולה על הבימה ומצוה להשמש להגביה המצה ולזכות לכל בני העיר, ומברך הרב בקול רם ואומר הנוסח של עירובי חצירות. רבינו הנהיג בפאקש לומר הלל בלילי פסחים [38], והי' נוהג לומר בעצמו לפני התיבה. בליל שני אמרו הלל אחרי ספירת העומר.

בחג הפסח וכמו כן בכל יום טוב הי' לבוש בגדי לבנים. מה נהדר הי' המחזה כשישב רבינו בראש השולחן ודרש בסיפור יציאת מצרים, פניו היו מאירות מרוב חדוה ושמחה של מצוה, תירגם כל פיסקא ופיסקא כדי שיבינו הנשים והקטנים, וסידר לפני המסובים את פירושי גדולי המפורשים שהיו שגורים בפיו, לרבות מה ששמע מרבותיו, מרגליות נאות דבר דבור על אופניו [39].

לאדיבתו אשר נהג עם משרתי אדוני העיר זכה לקרב ילד יהודי תחת כנפי השכינה.

37 מה שהי' לו עזבון מחמיו רבינו יואל אונגר זצ"ל.

38 טעמו ונימוקו כתב בנו רבינו הג"ר יוסף ליב זצ"ל בליקוטי סופר (מצוה כא סוג אשכנזים וספרדים) שכעת רוב מהמון עם אינם בקיאים ואינם יודעים לקרוא ההלל בביתם כראוי לאמור הודו לאחרים, ולאינו בקי שפיר התקנה לקרוא בביהכ"נ כמבואר בתוספתא, בני העיר שאין להם מי שיקרא להם את ההלל הולך לביהכ"נ וכו'. וראה בס' עוד יוסף חי (תולדות הגרי"צ דושינסקי זצ"ל) שעלה לרבינו להנהיג שם מנהג זה בקושי.

39 בס' בשעריך ירושלים (ירושלם תשט) מספר ר' יודא אהרן סג"ל וייס ז"ל, איך שהוא ואביו הג"ר נפתלי הערץ, בשנת תרמ"ח טרם שבאו לארה"ק, ביקרו בק"ק פאקש ואביו הי' אורחו של הרב זוסמאן סופר על ימי הפסח. וכותב: „ערכנו את הסדר עד חצות, לאחר שחסלנו את הסדר לקחני הדיין עמו לבית הרב לראות שם סדר רבתי. עם כניסתי לבית הרב נשארתי עומד ומשתאה כולו בפני הסדר והחגיגיות של הבית, על שולחנות ערוכים כל טוב היו מסובים עם הרב רוב בחורי הישיבה וראשי הקהל, ובראש השולחן על יד הרב, ישב אבי. בפניו הכרתי כי הוא מרחף עתה בעולמות אחרים. מי שלא ראה סדר זה לא ראה סדר מימיו. סדר שכולו תורה ובני־תורה. אבא הי' מזכיר אחר כך לא פעם את העונג הרוחני שהי' לו בסדר זה. רק עם שחר קמו המסובים מהסדר על מנת לנוח שעה קלה וללכת לביהכ"נ". (מש"כ שם שהדיין הי' ר' פנחס אדלר, ט"ס הוא וצ"ל ר' פנחס שטיינר).

העתק ממכתב תלמידו של רבינו, הר"ר אלי' עפשטיין ז"ל מסטמאר, מה שכתב לרבינו יוסף ליב בשנת תרע"ו.

„...בזכרי על הסדר, בעת תלמידיו באו חדר בחדר, הנני עודני בזכרוני בשנת שש"ן לפ"ק בעת ישבו בליל התקדש חג הפסח על הסדר, בהתלהבות עצום ונורא כאחד מן השרפים בדביקות נפלא הפלא ופלא, באימה ויראה רתת זיעה וחלחלה, פתח פיו הקדוש בהלל והודאה, כמעט שהי' בטל במציאות עוה"ז בשעת אמירה זכה ויאה, כיון שהגיע לפסוק אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני, אמר פירושו ע"פ הקדמה אמיתית, שכל כוונתו של אדם צריך להיות בתפילתו שיתגדל ויתקדש שמי' רבא, ויהי' כבוד שמים מתרבה וממילא ימלא השי"ת גם חפצו ובקשתו הפרטית, ובזה"ל אמר רבינו הקדוש „ובימי אקרא" ווען איך טוע נאר דאס צייטליכע דאס אלטעגליכע אונרופן (אם אני מבקש רק את צרכי עצמי היום יומית) אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא, ווען איך מיין

באמצע אמירת ההגדה באו תלמידיו בחורי הישיבה — שאכלו את סעודתם אצל הבעלי־בתים ולא ברכו עוד ברכת המזון — לשמוע דברי אלקים חיים, ולגמור את ההגדה יחד עם רבם. רבינו נתן לכל אחד ואחד כזית ממצה שלו, מחשש שלא אכלו אצל הבעלי־בתים כזית שמורה משעת קצירה [40].

בליל שני למד קודם הסדר הל׳ קצירת העומר (רמב״ם תמידין ומוספין פ״ז). בחולו של מועד הלך לתפילת מנחה־מעריב בבגדי יו״ט ובשטריימל. הי׳ נזהר מלכתוב בחוה״מ, רק כשפחד שלא ישתכח מאתו הח״ת רשם בקצרה לסימנא בעלמא. בליל ז׳ של פסח אומרים קידוש בביהכ״נ קודם ספירת העומר, ובאחרון של פסח הקידוש אחר ספירת העומר, זולת אם חל בשבת אז קדושת היום קודם.

בין פסח לעצרת למד מסכת ביצה וסיימו בערב חג שבועות, יארצייט של אמו הצדקנית ע״ה. כשחל ערב שבועות בשבת דרש בבית הכנסת במעלות נשים צדקניות [41]. בימי חרפו הי׳ רגיל להתענות ערב שבועות. על חג שבועות הי׳ דרכו ללמוד סוגיא ברבים בסדר קדשים [42], וביום שני של יו״ט אחרי הצהרים אמר בבית המדרש פלפול בהסוגיא. דרכו הי׳ לשלוח יין לתלמידי חכמים עניים על כל יום טוב. אחר שבועות למד מסכת חגיגה או מו״ק וסיימו ביום ב׳ דר״ח תמוז, יומא דהילולא של אביו זצ״ל [43].

בימי המצרים לא אכל בשר ולא שתה יין [44], בסוף ימיו הי׳ מוכרח לאכול בשר ע״פ ציווי הרופא, והי״ל עגמת נפש מזה. בחצות היום אמר תיקון חצות בצוותא עם תלמידיו, בקול מר וצורח, ובכה בכי רב על כבוד התורה וגלות

צרות הגוף אליין, לא די וואס איך קען ניט האבען קיין ישועה נישט, נאר צרה ויגון אמצא ר״ל, טוע איך נאך מעהר צרות ר״ל עררייכען, (אז לא די שאינו משיג את ישועתי, אלא עוד אמצא יותר ויותר צרות ר״ל) אבל, ובשם ה׳ אקרא, שכוונתי דייקא לצעוק למען כבודו ית״ש, נאהמליך איך שריי און בעט (אני זועק ומבקש) אנה ה׳ מלטה נפשי, וואס אנבעלאנגט דאס נפש (מה שנוגע להנפש) אז, חנון ה׳ וצדיק ואלקינו מרחם. ויאמין לי כהדר״ג כי הי׳ ארכבותינו דא לדא נקשן ותסמר כמעט שערת ראשינו מפחד בשמענו מפורש יוצא מפי גדול בענקים״, (מובא בילק״א על תהלים בקיצור). הנ״ל כותב שם איך שרבינו ז״ל ביקש באותו מעמד שתלמידיו יאמרו את הפירוש משמו.

40 היינו שנתן כזית מצה לכל אחד חוץ מכזית של אפיקומן, דע״כ לא אכלו עדיין אפיקומן כיון שצריכין לאכול במקום ברהמ״ז דוקא, וכמש״כ המ״ב (סי׳ תעט סק״ט). עי׳ מג״א (סי׳ תעח) דדוקא אפיקומן אין לאכול בשתי מקומות אבל הסעודה מותר. (אולי אף שאכלו כבר אפיקומן ממצה שאינו של שמורה אצל הבע״ב מותר לאכול עוד פעם כזית שמורה, דדעת התוס׳ בפסחים (קיט ב) דמצה של אפיקומן מותר לאכול בשתי מקומות, וכיון שהפר״ח מחמיר שאינו יוצא במצה שאינה שמורה אף בדיעבד (מובא בשע״ת תנג סק״ח) יש לסמוך ע״ד התוס׳, ועוד דלפר״ח מה שאכלו מצה שאינו של שמורה לא הוה אפיקומן כלל א״כ אף לד׳ הטור דאין לאכול אפיקומן בב׳ מקומות שרי, ועי׳ סי׳ תעז בשכח).

41 ראה ילקוט אליעזר ח״ב בהקדמה.

42 סוגיא דכבשי עצרת, תנור מקדש וכו׳, מובאים בעט סופר.

43 אביו הצדיק רבי פישל זצ״ל כותב בצואתו: „צריך אני להזכיר כאן שאבותינו הקדושים ואחריהם גם אנכי היו נהוגים שביום י״ג סיון היו באבלות ובימים הקדמונים היו גם מתענים בצוק העתים וברוב הימים בגלות נאבד הטעם בזה״.

השכינה. בתשעה באב ישב כל היום בבית הכנסת, בליל ט״ב למד מדרש איכה ברבים. לפנות ערב כשבא הקהל לתפלת מנחה, עמד בפתח בית הכנסת, וביקש מכל הבא לבית ה׳ פנימה, צדקה בעד עניי א״י לאנשי כוללנו.

בר״ח אלול כשמוע קול שופר פניו נשתנו מאימת יום הדין. בימים אלו הרבה בצום ובצדקת פזרונו לת״ח ועניים הגונים, שלח נדבת ידו גם למרחקים לכל דורש ומבקש[45], בפרט החזיק כמה יחידים ת״ח בארה״ק. תפילותיו היו בימים הקדושים בבכיה רבה, עד שנתעוררו מקול זעקתו כל הלבבות, וכל לבב דוה על הזדונות והשגגות, ועוררם לתשובה.

ו

מכתבים

א*

שמע בני מוסר אביך כתבם על לוח לבך, קשרם על גרגרותיך, כי חיים הם למי שהולך בדרך אשר הורו לנו רבותינו הק׳ ז״ל, כי תעודת אדם עלי ארץ לעלות על סולם השלימות להיות כבר אלהין, אני אמרתי אלקים אתם, להתדמות לעליון, קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳, ואין קדושה בלי פרישה מתענוגות וחמדת עוה״ז, כפי׳ הרמב״ן, לא לבד להשתמר מאיסורים אלא לפרוש מהיתר, כי צדיק אוכל רק לשובע נפשו, ויקח אשה רק לקיים המצוה ולא יבעול למלא תאותו הגם שאין בו איסור אבל אין זה קדושה, ואם בעוה״ר מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי, בפרט בימי הנעורים שאש התאוה בוער בקרב איש, בכ״ז מה

44 מנהג זה נזכר באו״ח (תקנא ס״ט) ויש מוסיפין מי״ז בתמוז, וכ״כ הטור שם: „ומנהג אשכנז היחידים נמנעים מבשר ויין מי״ז בתמוז ואילך ומר״ח ואילך נמנעים כולם״, והטעם כ׳ רקח (סי׳ שיא) ואמר רב סעדיה ג׳ שבועות שמי״ז בתמוז עד ט׳ באב הם רמוזים בדניאל שהתענה ג׳ שבועות וצריך להתענות מבשר ע״כ, והב״י (סימן הנ״ל) כתב דלדעת המרדכי אפי׳ בשר עוף אסור. כתב שלה״ג פ׳ מקום שנהגו: „במה שנהגו קדמונינו שלא לאכול בשר מי״ז בתמוז עד ט״ב חייבין לעמוד בחול במנהגן אבל בשבת אינן חייבין לעמוד במנהגן מפני שממעטין בכבוד שבת, וכלל אומר כל מנהג שנהגו לש״ש ואין בו נדנוד עבירה חייבין לעמוד במנהגן״, ועי׳ תשו׳ רש״ל (סי׳ צב).

45 נכד רבינו הג״ר אברהם יעקב סופר זצ״ל סיפר: בר אוריין אחד הפציר הרבה ברבינו וכ״פ בשנה שלח לו סך הגון, הנה שאלתיו פעם מה גבר בגוברין שא״ז עונה לו ביד רחבה מנה אחת אפים, והשיב לי, כבר נסיתי שכל פעם שאני שולח לו הנה בא תמורתו ממקום אשר לא שערתיו, ודאי יש לו זכות וראוי לעזרה ממשית.

* מכתב קודש אשר כתב רבינו לבנו הגה״צ רבינו שמעון סופר זצ״ל, לרגלי חתונתו. נדפס בס׳ מהר״ם סופר עה״ת (מהג״ר משה סופר אבדק״ק ט. פורעד זצ״ל), לפנינו מופיע המכתב בשינויים קלים, עפ״י העתק כתי״ק של אאמ״ו ז״ל.

שביכולת ישתדל לעשות לכה״פ בשעת הזיווג שיהי׳ בקדושה כדי שיוציא פרי קודש הילולים, כפי׳ הרמב״ן, הובא בראשית חכמה שער הקדושה (פרק טז), אברהם הוליד את יצחק, בשעת זיווג הוליד יצחק שיהי׳ עולה תמימה, ופי׳ דבר נפלא בזה[1] המאמר (ברכות ה ב) אבא בנימין אומר, כל ימי הייתי מצטער על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום, אם הזיווג בעת מוכשר שהוא במזג השוה בחצות לילה, הגוף אינו מחומם ולא מקורר, אז יצא הולד ג״כ מוכשר בשלימות, וזה בין צפון לדרום, ופלא.

מקוה ישראל ה׳, השי״ת מטהר ישראל ע״י מקוה, על כן ראוי לטהר עצמו מי שאפשר כל יום במקוה, לכה״פ בעת ליל טבילה שיהא הזיווג בטהרה צריך לילך גם האיש למקוה[2], ב״ה מעולם לא בטלתי זאת מיום חתונתי, גשם ושלג לא עצרני מלילך בלילה למקוה, גם שהייתי דר פה רחוק ממקוה. וקודם הזיווג יתפלל עם אשתו תחינה של הרמב״ן שנדפס ב„ווייבער תחינות״, ובשעת הזווג יאמר עם אשתו, שאזכה לבן זכר כאברהם יצחק יעקב משה ואהרן דוד ושלמה, ואם מן השמים שתהי׳ בת תהיה כשרה רבקה רחל ולאה. ואם תהי׳ אשה מוכשרת לקבל עובדות מצדיקי הדור טוב לספר עמה, כדי שתצייר בנפשה צורת הקדושים ויעיל מאוד, כנודע לך מאאמ״ו זצ״ל, למה בפולין נראה דבר חידוש, שרבנים גדולים אשר יש להם תמיד מחלוקת עם המוסרים יש להם בנים לא טובים ר״ל, ומוסרים יש להם בנים צדיקים, ואמר כי הרב מספר עם אשתו מה עשה לו המסור ותצייר בנפשה צורתו, ומוסרים מספרים מרבנים ותצייר בנפשה צורת הרבנים[3].

בסוד ה׳ מי יבא אשר חכז״ל אמרו הצניעות היא עיקר גדול ביראת שמים, ע״כ מאוד מאוד צריך להשגיח שלא תלך ח״ו בשערות הן בחוץ הן בבית, קמחית זכתה לשבעה בנים כהנים גדולים, א״ל חכמים מה עשית שזכית לכך, אמרה להם, מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי (יומא מז ב), וכן למדתי לאשתי תחי׳ אשר ראיתי מאמי מורתי ע״ה, בעת שצריכה לרחוץ ולסרוק השערות זרקה טוך (מטפחת) גדול על ראשה, ותחת הטוך סרקה.

וכדומה בצניעות, שלא תלך האשה בפאה נכרית או קונסטהאר (שערות מלאכותיות) כי הכל פריצות ויצה״ר, ורע עלי המעשה אשר ראיתי בחתונה נשים ממשפחתי הולכות בפארוקען. בשעת לידה הייתי מזרז לחיה שתכין הייבעלע

1 כ״פ הגריעב״ץ בסידור, ליל שבת פ״ד.
2 כן הביא בליקוטי הפרדס לרש״י בשם חז״ל, ועי׳ של״ה הק׳ (שער האותיות) והנהגת אדם פי״ד.
3 בדמשק אליעזר (חזון ישעי׳ פ׳ ואתחנן) כתב רבינו, ואמר לי הרב הגאון מאור הגולה כק״ש רבי שמעון אבדק״ק קראקא ז״ל, ע״פ הקדמה שאמר לו אאמ״ו הקדוש ז״ל, שהי׳ אלוף נעורו וסיפר לו דבר נפלא, אשר נראה במדינות פולין וכו׳, ובזה פי׳ הגאון ר״ש סופר הפסוק שם „מי יתן והי׳ לבבם זה וגו׳ לך אמר להם שובו לכם לאהליכם״, יען במעמד סיני ראו כולם נפלאות הבורא, אשרי עין מה שראו, ונחקק קדושה זו בלב ובנפש, ע״כ אמר להם שובו לכם לאהליכם, כי הגיע העת להוריש קדושה זו לדורות הבאים, כי מי יתן, מי יוכל ליתן עוד שיהי׳ לבבם זה מלא יראת ה׳ כעת הזאת.

(כיפה), אם יהי׳ זכר תלביש הילד תיכף, וכן לעולם לא יישן התינוק או יינק בלי הייבעלע.

מעוברת בחודש התשיעי סגולה שתלך לטבילה בלא ברכה [4], וגם הבעל יהי׳ לו כל החודש הוצאה והכנסה בס״ת [5].

כבר האריך החוה״ל, אין לך זכות גדול ממזכה רבים, וח״ס ז״ל בהקדמה ליו״ד מאריך בו, וב״ה עוד מימי בחורותי מעולם לא עבר יום אחד שלא למדתי עם אחרים, אפילו כשנפלתי למטה למדתי קצת דינים עם אשתי או לאיזה בחור. אבל צריך להיות משגיח מאוד על בחורים, והי׳ לי צער כאשר דרשתי בשבת אצלך שיחזיקו בחורים.

בענייני מדות טובות אשר המה סולם השלימות עיונית, עי׳ בילקוט אליעזר ח״ר בהקדמה, היא מדת עניוות, מתוך כך לא יבא לכעס מדה רעה ר״ל, (כידוע לך מח״ס טבל במאי [6]), וראיתי סגולה, אם יחם לבבו, לאחוז בכנף בגדו, כי כנף בגמטריא כעס [7], אפילו בתוכחה לא יהי׳ כעסן, ותכלית פרי הכעס־חרטה, ולפעמים מעוות לא יוכל לתקן. חטאתי בעוה״ר שהייתי בכעס ביוהכ״פ אודות מנעלים עם הרשע, מה הי׳ התכלית לא הייתי מתקן אותו בזה [8], ורק בשביל כעס גרם לי זאת, לא הלכתי מהאלאש מעולם אם לא הי׳ זאת, ואני מתחרט מאד שעזבתי האלאש, שם זכיתי ללמוד וללמד, ופה מה אני עושה, טרדותי רבו ובלבול דעת ואין פרנסה. ה׳ ירחם עלי שאוכל ללמוד עוד כימי קדם ודאגות לא יהי׳ בביתי, כמאחז״ל (ב״מ נ״ט א) אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה.

גם יהא זהיר שלא לדבר שיחות חולין הרבה או לאמור הלצות בפני המון עם כי תהי׳ אח״כ מבוזה, וגם אין תכלית בשיחה, סיג לחכמה שתיקה, ואם אחד יבזה אותך תן יד לפה ואל תען שום דבר, גם אם הי׳ לך בזיון מאיזה איש אל תספר זאת לאשתך, כי מתוך כך היא ג״כ תבזה אותך [9].

ועיקר הדבר של ת״ח צריך להיות מוכתר ביראת ה׳ ובמדות טובות, נר חנוכה צריך להאיר לחוץ ורבים ילכו לאורו, המון עם אם יבואו לת״ח צריכים לראות על שולחן גמרות פתוחים שת״ח לומד, אבל לא טוב אם מונח גלוי וידוע צייטונגען

4 סגולת ישראל (מערכ׳ המ׳ אות סו).

5 ספר רפאל המלאך.

6 מובא בילקוט אליעזר, ערך גאוה (אות ה) וע׳ טהרה (אות ז). ראה מש״כ לעיל (אות ה) בצוואה.

7 כ״ה בשל״ה „שיאחז בכנף בגדו עם הציצית שתלוים בכנף, כי כנף במנין כעס, והכועס נכנס אל זר בלבו וציצית גורם להשראת שכינה כדכתיב והי׳ לכם לציצית וראיתם אותו״ ועי׳ בשער היחודים מובא בס׳ ארך אפים (סימן י׳).

8 מכאן עד ה׳ ירחם, לא נמצא בהנוסח שברוב ספרי מהר״ם סופר, מפני שנגע בכבודה של קהילת פאקש הושמט ע״פ רבינו הג״ר שמעון סופר זצ״ל, ובטופסים אחדים שנמצאו כבר בכריכ׳ נשאר קטע הזה.

9 כ״כ הרע״ב בפ׳ אבות (פ״א מ״ה).

(עיתונים). כל הביכער (ספרי) דברי חשק צריך לעקור מן השורש שלא יביאו תועבה לבית, אש להבת יראת שמים צריך לחמם הבית, ולא יבוש בדרך חסידות, כי רק זה הדרך אשר ילך האדם וחי בהם, ולכה״פ פעם אחת בשנה צריך ליסע לצדיק הדור ללמוד יראת ה׳ טהורה, מתוך כך גם בני בית ילכו בדרך היראה כאשר הנסיון מעיד.

מאד תהי׳ נזהר לקיים כל חוקי המדינה, וח״ו לעשות אפילו כ״ש נגד הדת אפילו להציל נפשות, כי חייך קודמין[10], וזאת ר״ל מבלבל מוחו של אדם. כל כתב שתתן צריך לראות בשבעה עינים אם הכל אמת, ולא יהי׳ מתנגד ממה שכתוב במטריקל (בספרי רישום לידה) ואל תסמוך על שום אדם בכל הדברים האלו, הן אמת השי״ת צריך לשמור מצעדי גבר שלא יכשל, אבל ודרכו יחפץ. כל יום תלמוד איזה ספר מוסר, כי כל אדם צריך התעוררות שלא ישן שינת קבע.

אלו דברי אביך מברכך בכל עוז

אליעזר המכונה זוסמן סופר

בן אאמו״ר מו״ה מרדכי אפרים המכונה ר׳ פישל סופר זצוק״ל.

ב

יום ג׳ אחרי תרנ״ג לפ״ק מאקאווע יע״א

רב ברכות לראש צדיק כביר ה״ה כבוד ידיד עליון הרב הגאון הגדול צדיק יסוד עולם המפורסם לשבח כקש״ת מה״ו זוסמן סופר שליט״א אבד״ק פאקש והגליל יע״א.

אחדש״ה. הנני בא בקצירת אומר להודיע לכהד״ג נ״י איזה ענין אשר אקוה כי ישמח לבבו, הנה בליל ש״ק העבר חלמתי חלום נורא מאת כהדגנ״י, אף כי אינני רשאי לגלות כל מה שראיתי בחלומי, רק זאת אוכל להודיעו כי ישמח כהדגנ״י במתנת חלקו, ומחלקו יהי׳ חלקי ובגורלו יהי׳ גורלי. אף כי אחכז״ל דברי חלומות וכו׳ בכ״ז מחמת שראיתי ענינים אמיתיים אשר לא ידעתי עד הנה, וידוע משו״ת הרשב״א סי׳[1] כי על חלומות כאילו יש לסמוך — ואל יחשוב לי לגאוה וגודל לב אם ארהב בנפשי עוז לשאול מאת כהדגנ״י איזה מצוה גדולה אשר עשה בימים הללו מעין מצותיו של אאע״ה, ונא לגלות לי, ואם ירצה אקבל עלי שלא אגלה לשום אדם — ומצינו בש״ס ששאלו התלמידים לרבם באיזה זכות זכו לאריכות ימים וכדומה. כמעט עין בעין ראיתי כי זכה מעלת כ״ק הדגנ״י למעלה עליונה מאד ועליו נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. כתבתי זאת כי כמעט בזה הלשון שמעתי. ונא להשיבני על שאלתי... הכ״ד ידידו הדו״ש תורתו ומצפה לתשובה ונא להתפלל בעדי שיעזור לי הקב״ה במהרה בכל ענינים.

הק׳ שאול בן צבי׳[2].

10 עי׳ נדה (סא א) תוד״ה אטמרינכו.

1 לא מצאתי ברשב״א, אולי צ״ל תשב״ץ (והוא בח״ב סי׳ קכח).

2 הוא הגאון הצדיק המפורסם רבי שאול ראזענברג זצ״ל, הרב דק״ק ראצפערט שהי־

ג

כ״ו למב״י.

שו״כ טוב לאיש טוב המבשר טוב ינ״פ נ״י.

שמחתי במכתבו, אם רק קצת מחלום אמת ג״כ טוב וטבא להוי, וידעתי בעה״ר שאין בי לא תורה ולא יראה, חטאתי נגדי תמיד, רק מדה מאאע״ה למדתי מאבותי הקדושים ז״ל להטיב לעניים לאביונים לאלמנות, והכנסת אורחים אין לשער מה שעשו אבותי ז״ל בפרט אמי מורתי ע״ה, לא עבר יום שלא נתנה לאכול לעני וכלל הי׳ אצלה יום אחד לאכול בשר וליתן צושפייז (תבשיל ירקות) לעני, יום אחר לאכול צושפייז וליתן בשר לעני, ומצוה זו חביבה עלי מאוד, כמה בזיונות אני סובל בעבור אורחים אם אין להם בשבת לאכול אזעק בקול גדול בבהכנ״ס, ואני מקבץ תמיד מעות להחזיק ת״ח הדופקים חוץ לעירי אלי, ה׳ יעזור לעולם להטיב. ויען שכתב איזה דבר מענייני א״א, אספר עובדא בא לידי, זה ימים לא כבירים ישבתי לאכול בצהרים וראיתי שאין לי בחור כי נסע מפה, והלכתי לחוץ אולי אמצא בחור או עני ולא מצאתי, והי׳ לי צער גדול והתפללתי השי״ת יזמין לי עני לאכול, ולאחר ג׳ שעות לאחר צהרים בא עני אחד בקול דממה דקה שלא אכעיס אם יבקש לאכול כי רעב הוא שלא אכל היום, מרוב שמחה זלגו עיני דמעות, רצתי לערוך שלחן וכוס יין ומים, ואשתי ת׳ נתנה בשר, זה עני אכל מעט וברך ברהמ״ז, ואמרתי למה לא אוכל והשיב יש לי די במעט שאכלתי, בני ביתי אמרו אלי מי יודע כ״פ שאורח אכל היום, אבל אני לעצמי חשבתי ה׳ ראה צערי ושלח לי אורח זה, גם שלא הי׳ רעב בא לבקש קצת לאכול.

נא ונא תתפללו רחמים בעבור בני הנפלא, שמואל בנימין בן חי׳ שרה, ה׳ ישלח רפואה במהרה, ויאמר לצרותי די, כי לבי דוי, המצפה לישועת ה׳ ברחמים.

הק׳ זוסמאן באאמ״פ ז״ל [3].

גר במאקעווע. רבינו מזכירו בעט סופר (כלל קח פרק ג) „ידנ״פ הרבני החריף מו״ה שאול נ״י ממאקעווע״. שחל״ח י״ד כסלו ת״ש.

3 מוש״ק (אח״צ) לס׳ חיי לפ״ק ראצפערטא יע״א

תיתי שלמא רבא מן שמיא לכבוד אהובי ידיד נפשי ולבבי בר פחתי ובריבי ה״ה הרב הגאון המפורסם כערוגת הבושם, לו קראי ולו תנאי כקש״ת מו״ה יוסף ליב סופר שליט״א אבד״ק דערעטשקע ומצ״פ לק״ק פאקש יע״א.

לעשות רצון צדיק חפצתי והנני רץ לדבר מצוה לשלוח לו גוף הכת״י שקבלתי מאת אביו הקדוש זצ״ל, רק באופן שלאחר אשר יעתיק הכת״י יאבה בטובו לשלחו לי בחזרה, כי דבריו יקרים אצלי מפז ומפנינים. ועתה אימא לי׳ גופא דעובדא היכא הוי, זה בערך י״ב שנים כתב לי אביו הקדוש זצ״ל ובתוך הדברים כתב לי ברוב ענותנותו כדרכו בקודש שאתפלל בעדו, ואני בלילה של אח״ז בליל ש״ק חלמתי שראיתי אותו חולה מוטל על ערש דוי והוא בסכנה גדולה רח״ל ובא זקן אחד ואמרו לי שהוא אברהם אע״ה ויהיב לי׳ ידי׳ ואוקמי׳, ואף כי הי׳ החלום ברוב ענין נשכחו ממני יתר הדברים רק זאת זכרתי היטב כי ראיתי ושמעתי שאאע״ה החזירו לאיתנו, ותיכף אחר שבת כתבתי לאביו הקדוש זצ״ל כי חלם לי שאלקי אביו הי׳ בעזרו וכדומה לי שיש בו מצוה בשלימות מהמצוה שנשתבח בו אאע״ה, וע״ז כתב לי המכתב הזה, ולדעתי ראוי להפיצו בישראל ללמוד ממנו

ד

שיל"ת חוסט יום ב' ח"י אלול תרכ"ד לפ"ק.

כשמוע קול שופר יוחק לחיים בספר, ידידי הרב המופלא ומופלג בתורה וביראה, החרוץ ושנון המאוה"ג כש"ת מו"ה זוסמאן אליעזר נ"י אב"ד דק"ק האלאש יע"א עם כל אשר לו.

בעש"ק העבר הבריק לנגד עיני נועם ספרו [1] ומכתבו ושמחתי בו ובתורתו ושלוותו, יהי ה' עמו ויעל מעלה ויפוצו מעיינותיו חוצה כי פריו מתוק לחיך, ויאושר כוחו וחילו לתורה ועבודה ותשואות חן חן לו, ומחי' חיים יתן לו חיים טובים ארוכים ומתוקנים לו ולביתו ולכל זרעו, כאות נפשו ונפש ידידו הדש"ת ומבקש להזכירו

הק' משה שיק מברעזעווע בן רבקה.

ה

ב"ה ע"ש קודש לסדר והיית רק למעלה תרו"ם לפ"ק.

בהרים קול שופר, יכתב לחיים אשכול הכופר, ידיד ה' הרב הגאון הגדול ע"ה פ"ה בנן של קדושים מגזע תרשישים כקש"ת מו"ה חנני' יו"ט ליפא [1] נרו יאיר.

מרחוק אשתחוה מול הגנ"י, בשבוע זאת באתי לביתי ממרחק אפען ואני חלש מאוד, נא יזכרני בתפילה השי"ת ירפאני ויחזקני לתורתו ולעבודתו, ומצאתי בביתי מה שלא אהבה נפשי „מכתב גלוי" ועת לדבר ומה אומר ואדבר, עיני עיני יורדי מים על גודל חילול השם, שומו שמים על זאת, אם יראים עם חדשים נלחמו מלחמות ה' לעמוד על נפשם נאה להם ונאה לעולם, אולם אם נשמע קול תרועת מלחמה בעיר אלקים אשר ת"ח ויראים העומדים לשם ולתהלה, משפילים כבוד גאון עוזם מלעיגים אשר עשו אנשי כנסת הגדולה מאות גדולי דור אשר מסרו נפשם להציל תוה"ק מיד החטאים בנפשותם, עשו תקנות גדולות ויצא דבר מלכות מלכי רבנן, מי שיש יראת ה' בלב צריך להחזיק ולהסתפח בנחלת ה', להיות בקשר

מצות הכנסת אורחים בשלימות, וכמה גדול כח מצוה הלזו כי לדעתי הדבר ברור מחמת שידעתי גודל ענותנותו כי בלי ספק העובדא הלזו אשר כתב הי' דבר גדול אצלו, ולדעתי הי' ברור לו כי זה ענין אשר נשלח לו מן השמים בבחינת אאע"ה, וגם בלעדי חלומי הי' לו ג"כ ידיעה כי זכותו של אותו זקן עמדה לו בעת צרה, וכיון שראה ממכתבי שגם לי יש ידיעה בענין זה לכך לא הסתיר ממני המעלה הלזו, אף כי הי' הצנע לכת — ואם ידפיס האגרת הזאת יוכל להזכיר כי אלי הי' כתוב —. וזכות אביו הגה"ק זצ"ל יעמוד לכם ולי שנזכה לעבוד את השי"ת בלב שמח ובדעת רחבה ומיושבת, כנפש ידידו הדוש"ת באהבה רבה ואהבת עולם.

הק' שאול ראזענבערג רב דפה"ק הנ"ל.

1 ילקוט אליעזר חלק א'.

1 הוא הגה"ק בעל קדושת יו"ט, בנו של הגה"ק בעל ייטב לב זצ"ל, אבד"ק סיגעט. נפטר ער"ח אדר תרס"ד.

אמיץ עם קאנצלייא של יראים, ולא יתפרדו בשם חדש יהי' מי שיהי', חדש אסור מן התורה, רק בשם הנאה ארטאדאקסען, זה מגדול עוז חומה נשגבה לנו נגד המהרסים אשר לא יבצע את אשר ידמו לעשות אם לא שקאנצלייא עומד כנגדם, די בזיון וקצף על כל המדינה כי המון עם בכל עיר ועיר חרב בידם להשפיל כבוד התורה וירופפו כל עמודי תורה ויראה איש כל אשר בעיניו יעשה, מי יתן לנו אבר כיונה מעוף לעוף לבא לשם והלכתי מבית לבית להפיל תחינתי והרמותי בחוצות קולי עד שתהום כל העיר שלא יעשה כן בעיר אלקים להפריד בין הדבקים, הראיתי להם מש"כ מורי גאון קדוש מהר"ם שיק סי' ש"ב בעלי שטאטוסקווא עוברים בכמה לאוין וכל המסייע להם הרי הוא כמותם ואם בן תורה ואדם חשוב הוא עובר עוד על לאו דחילול השם, והשוחט והמורה אסורים מדינא יעו"ש. ואחי מורי גאון קדוש ה' ז"ל האריך באר היטיב במחנה חיים ח"ב על או"ח יעו"ש, מובטחני שת"ח ויראים אם היו יודעים עד היכן מגיע הנזק לכלל ישראל כי אין אדם רואה נגעי עצמו, בודאי ישלימו ויהי' מה שפי' רבן של ישראל ח"ס ז"ל כאשר בא לפ"ב הי' שם ת"ח גדול מתנגד, ואח"כ עשה שלום ובא לבקרו והי' אוהב נאמן כאשר נראה מתשובת ח"ס שמובא כ"פ בחיבה גדולה, ואמר לו שמבין הפסוק ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו, ולשון גם צ"ב, והכוונה ברצות ה' גם דרכיו של אויביו של איש הזה, גם המתנגד של זה הוא אדם חשוב, ה' עושה שמשלים אתו. נכון לבי בטוח ה' לא יעזוב חסידיו, ויהי' במהרה שלום ואחוה בין היראים בפרט בימים הבאים צריך להשתדל כל אחד שלא יהי' ח"ו קטרוג למעלה, והגנ"י בוודאי ידבר על לב אנשי אקרו"ט ואוהביו שידברו בנחת מענה רך ומשיב חמה, וידעתי מך ערכי הנני מוכן לשרתו ולעשות כל מה שבידי וימחול להודיעני אם אכתוב להם תחנונים ולבקש השלום אולי אמצא חן בזכות אבותי ורבותי הקדושים ז"ל, החותם באהבה רבה, ונא יזכרנו תפלת צדיק כמי"ב יעשה רושם לטובה ויקבל מנחת עני דמשק אליעזר על דברים ברצון ויברכנו.

זוסמאן אליעזר בן לאה אבד"ק פאקש[2].

ו

ב"ה אור ליום י' עש"ק קרח

שלום וכט"ס לכבוד ידיד ה' וי"נ ה"ה כבוד הרב הגאון הגדול בענקים חריף ובקי בכל חדרי תורה נזר תפארת ישראל והדרו, רבים ילכו לאורו, כקש"ת מו"ה זוסמן סופר אבדק"ק פאקש שליט"א.

צר לי מאוד בצערו ואני תפילה שבנו הרב ישראל מרדכי אפרים בן יכט ישלח לו ה' רפואה שלימה במהרה, וגם אשלח בל"נ איש על קבר אבא מארי הגאון הקדוש להשתטח להתפלל עבורו.

...וכחפץ ידידו הדש"ת חנני' יום טוב ליפא ט"ב.

2 מלחמת מצוה (סיגעט).

ז

בע״ה יום ב׳ למב״י כת״ר לפ״ק מ״ג יע״א

מי ששמו שלום יאמר לידידי שלום הי ניהו ידיד בן ידיד הרב הגדול בתורה ובמעשים צדיק כביר כש״ת מו״ה זוסמאן נ״י אב״ד לעדתו ק״ק האללאש יע״א.

מה שכתב פר״מ שלא אשכח לו אהבה ישנה עבור מר אביו זללה״ה... עוד כ׳ בספרו (ר״ל במכתבו) אחרתי עד היום מלעלות בסולם השלימות — עצתי היעוצה היא, לא ידמה בנפשו שאי אפשר לזכות לזה, אלא רק אם יתאוה לשולחנם של מלכים מלכי רבנן להיות מנגיד שמיה וחוברי חבר כנהוג ותופשי ישיבה — אלא יהי׳ ענוותן ושפל ברך, ויהי׳ שוטה כל ימיו להיות מאותן שהכתוב אומר סור מרע משתולל, ולא יהי׳ מן גראסהענדלער (סיטונאי) אלא יהי׳ מן מקום געהער (המחזירין בעיירות) שצועקים האנדלר וואס (אם רוצה לעשות איזה עסק), שיקבע לו עתים בכל יום שעות מיוחדות שלא ילמוד כלום אלא על עסקי רבים, דהיינו לדבר עם בנ״א עם כל או״א בינו לבין עצמו ולעוררו על דרכיו, כי חצי ופגעי הזמן אשר הקב״ה ברוב רחמיו הבטיח לנו והוכחתיו בשבט פשעם ובנגעים עונם, המה מתרגשים בכל מקום ובכל זמן ובכל יום זה בכה ובכה... וכשיש מעוררים אז כשלבו נשבר מצערו מפייסו ומנחמו נגף ורפוא, דברים קשים מובלעים בדברים רכים ותנחומים דבר דיבור על אופניו כידוע לחכם בתורה ויראת ה׳, אין חטא ומיתה בלא עון, ואין ערוד ממית — וכל צרות המתרגשות לא במקרה הוא — לכן תפשפש במעשיך ותטיב דרכיך בזה ובזה...

הק׳ הילל ל״ש מוועטש [1].

1 תשובות בית הלל (סי׳ ג). רבינו ז״ל הי׳ מנעוריו דבוק בהצדיק רבי הלל ליכטנשטיין זצוק״ל מקאלאמיי. קיבל הימנו הדרכה בעבודת ה׳ ואתו עמו התיעץ בעניניו הפרטיים וגם בצרכי צבור והנהגת הקהילה. רבי הלל העיר את לבבו לקבוע עתים לדברי אגדה, כדי שיהי׳ רגיל לדרוש בפני המון עם למשוך לבבם ליראת שמים. כאשר שבת הצדיק בעירו כיבדו בכל אותות הכבוד וישב לפניו כעבדא קמא מרי׳, וקראו רבו ואלופו. כמו כן כיבד את ספריו הקדושים של רבי הלל, והזהיר אחרים לעסוק בהם, לשמור ככל אשר מפורש יוצא מפי אותו צדיק.

כשנפטר רבי הלל מקאלאמיי זצוק״ל (י׳ אייר תרנא) רשם רבינו לעצמו השורות כדלהלן: „הלא ידעתם ושמעתם כי נפל שר וגדול קדוש ה׳ אשר הקדיש כל ימיו רק לזכות רבים, הלך ונוסע תמיד מעיר לעיר לדרוש ברבים. פ״א נסעתי עמו כאשר הי׳ רב בק״ק מארגארעטן והיו שמה כמה אנשים לבקש ברכותיו ותפלותיו ולקח פנאי לכל אחד ואחד לבדו להוכיחו, מתוך כך רבים היו מתוודים ובוכים לפניו, והוא סידר להם דרכי תשובה. אין לספר ולהגיד מה שהי׳ נראה כי תמיד זלגו עיניו דמעות מאין הפוגות, והי׳ חלש מאוד שהצריך לישב עצמו בי״ח בתפלת לחש, וכאשר הלך לפני ארון ה׳ בלבת אש הי׳ יכול לעמוד ג׳ שעות ולדבר כמלאך ה׳ ולא הי׳ ניכר שום חולשה. תמיד הי׳ דורש בעינים סגורות שלא הי׳ ברצונו לראות אם ימצא חן שיהי׳ לו נחת. פ״א אמר לי: יאמין לי אהובי שדעתי שאמות בהיותי עם הארץ, כי רק מעט פנאי ללמוד לעצמי, אבל לעתיד ביום הדין אמור רבש״ע! כמה בני אברהם יצחק ויעקב חזרתי למוטב. גם אמר לי: מכל אלפים פדיונות שקבלתי מעולם לא נהנתי אפילו „ח״י צאל״

ח

בע״ה יום ג׳ י״א ניסן תר״מ לפ״ק קאלאמיא יע״א
לידידי הרב הגדול בתורה וביראה חובר חברים מחוכם הגאון מו״ה זוסמאן נ״י אב״ד דק״ק האללאש יאמר שלם.

ספרו [2] הגיעני, ואני אתן לו תודה, כי הוא בחיבור זה מן השם דרך, כי מלבד חד״ת שלו תועלת לכל אחד לחזור על משנתו — ולאהבתי לו אני נותן לו עצה כדי לאחר אריכות שנותיו גבורות שמונים שנה יאמרו אשרי שבא לכאן ותלמודו בידו וימצאו ספריו חן בישיבה של מעלה, עבור שדורינו דור אחרון קטן ודל, ומי יאמר זכיתי לבי בענין זה מכל וכל, בהתבודדתו אל ה׳ כמה פעמים ובפרט בימים האלה שזמן גורם לטהר — יזכור ויעלה על מחשבתו לברר וללבן ולהוציא סוגי פיגול מחשבות וגבהות וכבוד ששכיח מאד אצל חוברי חבר, ולרחצם ולטהרם כיבוס אחר כיבוס, ואז יאמרו אך טוב ארוחת ירק ואהבה שם, עאכו״כ שור אבוס, ואת כל אלה נסיתי — ואבשר לו פסח כשר ושמחת החג ובזכות לימוד לשמה לעשות נחת רוח ליוצרו יזכה אני בינה לי גבורה שתורה מוספת כח (כזוהר חדש) וגם נחת ינחת בצאצאיו בזה ובבא, דברי אוהבו

הק׳ הלל ל״ש מועטש [3].

ט

ב״ה יום י״ג למב״י תר״מ
חיים וברכה מאלקי המערכה לאדמ״ו הרב הגאון הגדול בוצינא קדישא כקש״ת רבי הלל נרו יאיר ויהל.

מרחוק אשתחוה מול פני קודש להודיע שמכתב קדשו הי׳ לי לעונג יו״ט כי מברכתו יבורך עבדו הנאמן השומע תמיד לעצתו. יאמין לי אדמ״ו הגנ״י אשר בענין התבודדות, מיום שזכיתי לבקר היכלו בק״ק מארגרעטין ושמעתי זאת מפי קדשו לא עבר שבוע אחת לכה״פ אבל כמעט בכל יום אשר אני מתבודד בבית מדרשי ודמעה על לחיי, כי משמשתי כל גופי אין בי מתום בעו״ה חטאתי לנגדי תמיד, ואיך אפשר להתגאות, כבר כתב החה״ל שאמר לתלמידיו, יען שיש להם חטאים ניצולים מגאוה, וכבר פירשתי בזה התפילה ביוכ״פ קטן, רבש״ע לולא חטאינו לא היינו בושים, כוונה התנצלות כמאמר החסיד שטוב שיש להם מקצת עונות שלא יבא לעון גדול גאות ועזות, ולולא חטאינו היינו עזי פנים ולא היינו בושים [4] (אמרתי זאת לאדמ״ו הגאון זצ״ל [5] וקלסי׳).

וגם על מה אתגאה, לא עשיתי בספר רק קבצתי השיטות, ידעתי מך ערכי לא זכיתי לעלות על גרם המעלות כי בעוה״ר רוב ימי בחולאים וביסורין ר״ל ל״ע,

לעצמי״. כי דרכו הי׳ ליקח פדיונות לא יותר מח״י צאל (הוא כמו ח״י פרוטות) בין מעני בין מעשיר (תולדות בית הלל).

2 ספר המקנה חלק שני.

3 תשו׳ בית הלל (סי׳ סז).

4 אאמ״ו זצ״ל פי׳ בזה כוונת התפלה בליל ש״ק „מתוך מיעוט עונות״.

5 הגאון בעל כ״ס זצ״ל.

השי"ת ירחם עלי וישלח במהרה רפואה שלימה עלי ועל אשתי חיי שרה בת מירל נא יתפלל בעדינו, ומעט צרי אשר חנני השי"ת ידעתי שהכל בזכות אבותי הקדושים ז"ל.

והיום באתי לבקש מאדמ"ו הגאון נ"י כבר דברתי פא"פ בפעסט, אודות ספר זה שלקטתי מדרשים פלאים על התורה [6] ואשלח עלים הנדפסים, בעין קדשו יראה ויכבדני נגד עמי, לשלוח לי הסכמה, ואצפה שייטיב עמי.

העומד מרחוק לקבל ברכתו ברכת קדוש כמי"ב [7] יעשה רושם לטובה, שאזכה לגדל כל יוצאי חלצי לתורה וליראת שמים, כי גדול צער גידול בנים בארץ ציה פה, ה' ירחם, המנשק ידיו ורגליו

זוסמן אליעזר בן לאה [8].

י

בע"ה יום ב' כ"ג לספירה תר"מ קאלאמי.

לאהובי וידידי הרב הגאון חובר חברים מחוכם כקש"ת מו"ה זוסמאן נ"י אב"ד דק"ק האלאש יאמר שלום.

אשר שאל ממני ליתן לו הסכמה על ספרו „דמשק אליעזר" ולדעתי ללא צורך הוא, הלא חיבור זה סובב והולך כדרכו בקדש של חיבורו „ילקוט אליעזר", ורק השלמתו וגמרו הוא, וכבר הסכימו גדולי ישראל על מחברתו, ואני מקנא אותו במה שזיכהו ה' לעשות חיבור כזה, והוא לעזור ולהועיל לת"ח הלנים בעומקו של הלכה שלא יהיו צריכים לבלות זמן בחיפוש בהגיע תור שבת ויו"ט וימים נוראים אחר מאחז"ל שהם מעניינא דיומא דבר בעתו, והוא הוא השם דרך, ק"ו מקיש אבי שאול עבור שהדליק נרות במבואות האפלים, וראוי הוא לברכת אראנו בישע אלקים בכל משמעותיו, דברי אוהבו

הק' הלל ל"ש מוועטש [9].

יא

בע"ה יום א' ט"ז שבט תרמ"ה קאלאמי.

לידידי ואהובי הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה זוסמאן אליעזר נ"י אב"ד דק"ק האלאש והגליל יאמר שלום.

הגם מלאכת הכתיבה קשה עלי מכאב עיני ל"ע, עם כל זה לא אוכל להתאפק מליתן הודאה על ספרו דמ"א על ויקרא במדבר ששלח לי, ואני אומר לפעלא טבא יישר כוחו וחילו לאורייתא, וז"ל המדרש הלומד תורה ברבים לשם שמים הקב"ה מרחם עליו ונותן בו חכמה בינה דעה והשכל וחלקו עם שלשה אבות, דברי אוהבו ושוחר טובו

הק' הלל ל"ש מוועטש.

6 ספר דמשק אליעזר עה"ת.

7 כמותו ירבו בישראל.

8 העתק המכתב בא לידי אבא מארי זצ"ל מר' חיים יעקב ל"ש, נכדו של רבי הלל.

9 נדפס בראש ספר דמשק אליעזר בראשית.

יב

ב"ה עש"ק כ"ו תשרי תרמ"א קאלאמי

לידידי הרב הגאון כקש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י אב"ד דק"ק האלאש יאמר שלום.

על דבר שאלתו אם מותר לילך לבהכ"נ ששם הבימה בראש לצד מזרח, כדי לדרוש שם להשיב רבים מעון חילול שבת, נגד איסור של פסק ב"ד, והנה לכאורה

תצלום כתי"ק של רבי הלל ל"ש, מכתב י"ב

שאלתו מפורש להיתר ברמב״ם פרק ב׳ מממרים הלכה ד׳ [10] אבל כד דייקת תראה שיש לחלק, דהתם רק מותר לבטל מצות עשה או לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת כשודאי כך הוא, דוגמא שסקלו לרוכב בשבת שע״י הריגה זאת נתחזק שמירת שבת, משא״כ הכא שמא לא ישמעו לתוכחתו, וכן התם מותר כשאי אפשר לעשות כן בענין אחר רק ע״י שיהרגו אותו, משא״כ הכא הלא אפשר שידרוש לפניהם באחד מחדרי בתים, ועובדא ידענא זה חמש עשרה שנה שבקשו ממני ק״ק זענטא שאדרוש להם בבהכ״נ בשבת ואז היה להם בבהכ״נ כל הדברים המתועבים האלה, ואמרתי שאם יבערו כל אלה באותו שבת ארצה להם ועשו כך, אם כן יש באפשרות לקיים שניהם, אי נמי יש לחלק כמהרש״ל מביאו ט״ז (י״ד סימן פז אות ה) שיש יותר סברא לאסור בשר עוף בחלב שלא יאמרו הלכה כמ״ד שמותר, אם כן בנידון רמב״ם ליכא מכשול לדורות שיאמרו שמותר לבטל מצוה או לא תעשה (דלא) [דהא] מפורש בתורה לאיסורן, רק אנו דנין לעת עתה אם מותר לעשות כן קמ״ל עבור הצלת רבים מותר, וכן כוונת המשך להלכה ג׳ שלפניו, מאחר שפשט איסור גזירה זאת בכל ישראל תו ליכא מכשול לדורות שיאמר שדבר זה מותר, משא״כ נידון דידן שאסרו ליכנס לבהכ״נ כזאת שנשתנה הבימה שאיסור זה אינו מפורש, וכמה שאין לבם נכון עם ה׳ שמפקפקין עלה שפיר יש לחוש אם מכת היראים יכנס לשם יאמרו התירו פרושים את הדבר ויהי׳ מכשול לדורות, לכן מיראה הוראה אני להתיר זאת דברי אוהבו

הק׳ הלל ל״ש מייעטש.

יג

עש״ק כ׳ תמוז לפ״ק קאלאמייא יע״א [תרמו]

נזכה במהרה דידן להבטחות, ולא ישמע קול בכי עוד, ולא יהי׳ זקן אשר ימיו לא ימלא, וגם יתנחם בו [11] ידידי הגאון מו״ה זוסמאן אליעזר נ״י אב״ד דק״ק פאקש.

דיני ממונות בשלשה, דיני נפשות בכ״ג, מעתה דיני נשמות בכמה — ואם בד״נ דינא הוא שילין צדק בה וצריך מתינות — ואיך אני אשיב יחידי ובמהירות — אלא העיקר הוא שישפוך במסתרים נפשו לפני חוקר לב שיהי׳ בעזרו להרבות עבדי ה׳ ולקרב בנים לאביהם שבשמים. ונא יעיין איזה פעמים בהקדמת „אבקת רוכל״ ח״א, ואין מזרזין אלא לזריז, ואז טוב ה׳ לקווין לנפש תדרשנו. וגם מאנשי

10 ז״ל הרמב״ם שם: וכן אם ראו לפי שעה לבטל מ״ע או לעבור על מצוות ל״ת כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשיל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחי׳ כולו כך ב״ד מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם, כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

11 מכתב נחמה אשר שלח רבי הלל, כשנפטרה בתו של רבינו (כב אייר תרמו) הרבנית לאה ע״ה, אשת הגה״צ ר׳ יצחק יעקב בלום, טרם נסיעתו לרבנות דק״ק פאקש.

עירו היראים ידברו אל היראים מסביבות שיתפרדו, (ותמה אני על פר״מ שלא נזהר בספר אשר כתב לי מענין בתו ע״ה, שלא כתב „לא עליכם״ הרי דבר זה מפורש בירושלמי שבת [12]), נא נא יתקן בעירו כמו בהמ״ד של ר׳ מענדל לבוב זללה״ה בעיר פ״ב, שיבואו אנשים בערב ללמוד חיי אדם, משניות, חומש ורש״י וגם מוסר, וגם „לעבנס פערזיכרונג״ (ביטוח־חיים) לנשמה שילמדו שמה כל יארצייט, או י״ב חודש על כל צרה שלא תבוא, וגם בשבת לדרוש שמה אגדות ומוסר, ולתורניים „ש״ס חברה״. כללו של דבר בזמן שיש בעוה״ר הפרו תורתך צריך להתחכם עת לעשות לד׳... דברי אוהבו המצפה לשמוע ממנו כל טוב

הק׳ הלל ל״ש מוועטש [13].

יד

כימי צאת מצרים יראנו ה׳ נפלאות, כאשר עשה עם משה בהוצאות כן יעשה ה׳ עם ידנ״פ הרבני הצדיק משה עבדו [1] בהכנסות.

אחדשה״ט!

בצפייתי צפיתי שכל טוב אצלו, גם ברוך השם אצלי כל טוב, רק אין אני במזג הטוב, בוודאי לא מנע פרי שפתיו עבורי, ונא ימחול לכתוב להקצין ר׳ אלי׳ ה״מ [2] נ״י, כי בשנה העברה לא רצה בנפש חפצה לשלם מה שאחיו התחייב, בוודאי כעת לא יתן, על כן יקדים כ״מ בחכמה, וטוב לע״ז שגם אמו תבין, ואי״ה בחג הבע״ל אשתדל בכל יכולתי, ה׳ יתן השקט ובטח ודל״ב. עפר ארץ ישראל לא קבלתי — ד״ש לכל ביתו בפרט יהי׳ שליח מצוה לאשתו הצנועה תי׳ כי אני זוכר הפסח תמיד אשר הטיבה עמי כאשר אכלתי אצל כ״מ נ״י, וה׳ ירום קרנו עם כל ישראל, חותם באהבה רבה

הק׳ זוסמאן סופר באאמ״ו מא״פ ז״ל.

יאמין לי אהובי בחורף למדתי חידושי תורה אשר כתב לי עם בחורים, ואי״ה בעת הפנאי אכתוב לו, כעת אני עוסק בהלכות תפילין לינ״פ ר׳ דוד ליב [3] אם ירצה כ״מ לעיין בו. ד״ש לכל אוהבי ומכירי, בפרט לבניו היקרים פליאה בעיני שבנו הגדול לא כתב לי [4].

12 הוא מבואר בסנהדרין (קד ע״ב) לא עליכם כל עוברי דרך, אמר רבא מכאן לקובלנא מה״ת, ופרש״י בפי׳ הראשון, כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי וכו׳. ומה שמסמן על ירושלמי שבת, לא מצאתי.

13 תשו׳ בית הלל (סימן סח). בריש ס׳ משכיל אל דל (דפוס ברוקלין תשכג) נדפס מכתב מש״כ לרבינו בשנת הכת״ר.

1 הוא הרה״צ ר׳ משה המבורגר, הנקרא ר׳ משה נאוועמאסטא, הוזכר לעיל (פ״ה ע׳ 139).

2 הופמייסטער. עי׳ תשו׳ ריב״א (ח״א סי׳ קל).

3 הוא הגאון ר׳ דוד ליב זילברשטיין זצ״ל, בעל שבילי דוד (ראה לעיל אות א הערה 29) שהי׳ גר אז בעיה״ק ירושלם ת״ו.

4 מס׳ שלש עולמות (לר״ח המבורגר).

טו

צום שביעי יהי׳ לששון ולשמחה, גמר חתימה טובה לרודף צדקה וחסד, מוקיר רבנן, כ״ה מרדכי [1] נ״י עם כל ביתו ה׳ יברכם.

אחדשה״ט! מכתבו הנעלה עם החמישים כתרים לפדיון קבלתי קודם ר״ה, וחלקתיו לתלמידי חכמים ואלמנות וכו׳ פה וגם שלחתי לפ״ב. הלואי שיהי׳ לי חלק בהמצוה וגם בברכות באשר נתברך כבודו. ביחוד שמחתי מה שכתב לי כ׳ ששוב פעם עלתה בידו לעשות מסחר טוב. מקודם הי׳ לי צער רב ממה שהבנתי שהי׳ לכ׳ אבידות ונאלץ למכור את המשק שלו, ונודה להשי״ת שבכ״ז נראה שלא כל כך רע המצב, ושונאיו לא יראו בכ׳ נקמות לעולם, הבוטח בה׳ חסד יסובבנו.

עצתי בזה והשי״ת יתן מזל וברכה לקנות ולא למכור, קוקריץ (תירס) טוב למכור, חטים וקמח הי׳ נכון לקנות אבל במדה ולא כ״כ הרבה. אני מקוה שהשי״ת יתן לו ברכה ויהי׳ שוב ממזכי הרבים...

טז

ב״ה א׳ דחנוכה תרנ״ג

...ידידי ר׳ מרדכי נ״י, קוה קויתי שכ׳ יבוא תיכף אחר סוכות על כן לא רציתי לכתוב לו זאת עד הנה, כי סוד יותר נכון להגיד פה אל פה, אבל בהיות שכ׳ לא בא עלי להודיע לכ׳ בשורה טובה, ובתנאי שישמור בסוד ה׳ ליראיו.

ערב יוה״כ כשעשיתי פדיון נפש בעדו, נשתוממתי שנתגלו המאורות וכל שמות הקדושים הראו לטובה — ובוטחני שהשי״ת נתן לו גמר חתימה טובה ויזכה בשנה זו להצלחה גדולה, אך ישגיח על עצמו מאד שלא יבוא לידי חטא ח״ו, מה שיוכל לבטל החתימה הטובה, וכמו שמצינו אצל יעקב אבינו ויירא ויצר לו, שפחד שמא יגרום החטא, לכן ישמר ויזהר מעבירות, אז יוכל לעשות מסחרים גדולים ויצליח בכל אשר יפנה, ויראה להיות גבאי צדקה טוב, ואז יעזור לו השי״ת לעשות צדקות וטובות, והבא לטהר מסייעין לו.

1 ר׳ מרדכי בעק הי׳ יליד מיישא, בגליל ק״ק האללאש, אביו הי׳ מנכבדי הישוב שם. רבינו בילקוט אליעזר (ע׳ מצבה) מביא מילי דהספידא שנשא עליו בעת הקמת המצבה בשם „גל עד״ ומתארהו שם „הרבני הצדיק המופלג אשר הי׳ ראש המדבר כמו״ה מאיר בעק זצ״ל״. בנו ר׳ מרדכי הי׳ איש אמיד ונדבן גדול, מראש הי׳ קל בדעתו, ורבינו החזירו למוטב, הוא הי׳ אדוק ברבינו בלב ונפש וכל משאו ומתנו ומסחרו עשה כפי הוראותיו, וגם כשעבר רבינו לרבנות בפאקש הי׳ מקושר עמו במכתבים. רבינו הוכיחו על פניו ולא חת שיזיק הכנסותיו, ופעם כתב לו שאינו משוחד ממנו, ואינו מפחד אם יפסיק כספי הצדקה שלו. ר׳ מרדכי שלח כ״פ בשנה צדקת לבבו לרבינו לחלק לת״ח, וכשרבינו הודיעו שעומד להדפיס ספר מספריו הושיט ר׳ מרדכי יד פתוחה ועמד לו לעזור ולהועיל. „בהקדמת דמשק אליעזר״ ע״ס שמות הדפיס רבינו דרשה שאמר בחג מתן תורה שנת תרמ״א בשם „מאמר מרדכי״ על שם הנגיד הנדיב מוקיר רבנן ר׳ מרדכי בעק נ״י מק״ק מיישא, להיות לו לשם עולם. בהקדמה לס׳ ויקרא מזכיר רבינו לטובה את ר׳ מרדכי, וכותב „וכעת אשתו החשובה אשת חיל מ׳ פעסיל תחי׳ נתנה ברשות בעלה כסף להדפיס ספר זה, ותהי׳ חלקה ממצדיקי הרבים״. בהקדמה לס׳ דברים מזכיר רבינו גם את בנו „ולבנו תלמידי הקצין

יז

ב״ה יום א׳ שופטים ושוטרים תתן לך תרנ״ד לפ״ק.

לשנה טובה יכתב אהובי היקר הנגיד ונדיב כ״ה מרדכי נ״י עם כל ביתו לחיים טובים יכתבו.

הנביא אמר (עמוס ג) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו! אם שומעים את קול השופר איך לא יאחזון רעדה? השופר הוא הקול המזכיר את הבן תמותה את יום הגדול והנורא, שהמלך יושב על כסאו וספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, ואין האדם יודע באיזה ספר יכתב. חשבון זה שיבוא יום שיפרד מאשתו ובניו ויעזוב הונו מעורר את האדם לחפש כל האמצעים איך לבטל מעליו כל מיני גזירות, ואין עצה יותר טובה ממש״א, תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

החל מר״ח אלול יש למעט במשא ומתן, צריך לדאוג בעד הנשמה יותר מבעד צרכי הגוף, להקדיש כל הזמן לעבודת השי״ת לומר תהלים וללמוד ספרי מוסר, ולא לבלות הזמן בבורסה ובבתי קפה.

יעקב אבינו אמר, מתי אעשה גם אנכי לביתי, בכל יום יתבודד שעה אחת ויעשה חשבון הנפש, ויתבונן על העבר על עבירות שעבר עליהם בזדון, בפרט על עבירות שעשה בימי עלומיו הנקראים „חטאת נעורים״, בעוננו חוטאים גם שכבר הלבינו שערות האדם, ואלו נקראים „חטאת זקנים״ ועל זה השי״ת כועס ביותר [2], אוי לנו מיום הדין, עינינו ירדו מים ועפעפינו יזלו דמעות, ולא מספיק להתוודות בפה בלבד אלא לקבל עליו בלב שלם שלא יוסיף עון על עונותיו, לא תתורו אחרי לבבכם וגו׳ אשר אתם זונים אחריהם, ואז יענה השי״ת „סלחתי וחטאתך תכופר״, ונכון לקבל עליו איזה מנהג לאות תשובה, יקבל על עצמו שלא יאכל יום אחד בשר בימות החול, וכן מנהגם של יראי ה׳ כאן מקדמת דנא שאין אוכלים בשר ביום חמישי.

ומה שכתב ידידי ר׳ מרדכי שברצונו לעשות איזה מסחר כדי לעשות צדקה מהריוח, אז יקנה חיטים ואקוה שהשי״ת יצליח דרכו.

אני מזכירו בזה שיסדר כ׳ את הצוואה שלו, ועד לאחר מאה שנה יזכה לעשות מצות, חותם בברכת כתיבה וחתימה טובה.

הק׳ זוסמאן באאמ״ו פישל סופר זצ״ל.

יח

ב״ה יום א׳ דסליחות תרנ״ו לפ״ק.

כוח״ט לאהובי התורני הנגיד ונדיב היקר כה׳ מרדכי נ״י.

אחדש״ט, מכתבו הנעלה קבלתי, כ׳ שימח אותי היות שאני רואה שהוחזר לו מראות עיניו, כה לחי, יהי׳ בריא לאורך ימים. אל ידאוג אם הפרנסה אינו

התורני החשוב כ״ה מאיר בעק נ״י״. כשנתאלמן ר׳ מרדכי לעת זקנותו, נשא לו לאשה את כלת רבינו, אלמנת בנו הגה״צ ר׳ פישל משארוור, הרבנית צירל ע״ה.
המכתבים לר׳ מרדכי על פי רוב הם מתורגמים מעברי טייטש. 2 עי׳ פסחים (קי״ג ב).

הולך כ״כ טוב, דאמרו [3] צרת רבים אינו צרה, כל העולם צועק שאין פרנסה, מתוצאות מזג האויר הנסערה מה שאומלל הרבה אנשים, לדאבוננו גם אנשי פאקש נפגעו, כיון שכאן עיקר פרנסתם יבול היין, והשי״ת מראה בזה כי אין חכמה ואין עצה נגד ה׳, האנשים השכילו להזריק את הגפנים במי אבן־כחול (בלוי־שטיין) למנוע את המחלות, למעלה מחמישים אלף כתרים הוציאו על אבן־כחול, והשי״ת הרסם כשהנצו הגפנים באבם, כדי שהעולם יראה ויעשו תשובה, כי לדאבוננו לשתות יין נסך נעשה כהיתר, לחלל שבת לא נחשב להם לעבירה, יהודי התמים נהי׳ ללעג בעיניהם, מראה להם השי״ת שבידו לייסרם ובין לילה יכול העשיר להעני.

ידידי ר׳ מרדכי! כעת אנו באים בימים נוראים על כן יאמרו המושלים באו חשבון, ידאג כ׳ בעד הנשמה יותר מלאסוף הון, מה שנחוץ לאכול ולחיות נותן השי״ת.

כעת לא יקנה שום דבר, כשיוחזרו המחירים אז יקנה אבל באופן מוגבל, אי״ה אעשה פדיון בעדו, ואני תמיד מתפלל שה׳ יאריך ימיו ושנותיו לעבוד ה׳ בלבב שלם ולעשות תשובה נכונה על חטאת נעורים, כי אין אדם צדיק בארץ ולא יחטא, יתפלל כ׳ שבניו יזכו ללב טהור ויראת ה׳ כל הימים, וה׳ שנותיו יאריך, כעתירת אוהבו המעתיר בעדו.

יט

ב״ה יום ה׳ פ׳ הברכה תרל״ב לפ״ק ליסקא יע״א.

שוכ״ט סלה ושמחת החג לכבוד אהובי ידיד ד׳ וידיד נפשי ה״ה הרב המה״ג חריף ובקי הגאון צנא מלא ספרא צדיק נשגב המפורסם לשבח ולתהלה כקש״ת מו״ה אליעזר זיסמאן נ״י אב״ד ור״מ דק״ק האללאש והגליל.

הנה מכתבו היקר הגיעני עם ספרו [1] הנעים והיקר לי מפז ומפנינים, ואתן לכמת״ה תודה גדולה על ששלחו לי. והנה רציתי להשיב גמולו בראש בספרי קטן מעט הכמות אשר נתתי על מזבח הדפוס אשר על כן אחרתי כתיבתי זאת כי אמרתי אולי יגמר מהרה ויצא מבית הדפוס, אבל עדיין לא נגמר ואי״ה שיצא מהדפוס בוודאי לא יומנע הטוב מבעליו ואשלח אותו לו בעזהי״ת.

א״ד ידידו ואוהבו

הק׳ צבי הירש בהראז״ל אב״ד דק״ק ליסקא יע״א [2].

3 כ״ה במ״ר פ׳ ואתחנן א״ר יוחנן בשם ר״ע כל צרה שהיא של יחיד צרה וכל צרה שאינה של יחיד אינה צרה.

1 ילקוט אליעזר חלק שלישי.

2 הגה״ק רבי צבי הירש מליסקא זצ״ל בעמ״ס אך פרי תבואה עה״ת, הי׳ מפורסם לאיש מופת וצדיק הדור, רבים הסתופפו בצל קדשו ונהנו הימנו עצה ותושיה. נ׳ י״ד אב תרל״ד. מכתב הזה נדפס בריש ספר מלאה קטרת (תרלב).

כ

ב"ה יום ג' פנחס תרל"ג לפ"ק ליסקא יע"א

שלום וכ"ט לכבוד ידיד ד' וידי"נ הרב המה"ג הגאון המפורסם צדיק נשגב כקש"ת מו"ה זוסמאן אליעזר סופר נ"י אבדק"ק האלאש והגליל יע"א

הנה יקרת מכתבו הגיעני לנכון עם דמי הפדיון אתמול לעת ערב אחר יציאת הבי"ד מעירנו, והנני דורש לכמת"ה כל טוב ויתברך ממקור הברכות וינצל הוא עם כב"ב מכל פגעי הזמן עם בני עירו שיח', ואת האיש אשר נגעה בו יד ד' הנני אברכו מרחוק בברכת טוב ויזכהו השי"ת לגדל את בניו הפלטים מהחולאת, והנני שולח לו ד' שמירות לתלותם על ד' כותלי ביתו למעלה סמוך לתקרה, ויקח ג' אנשים כשרים ויטבלו במקוה ויאמרו בביתו צ"א פעמים קפיטל צ"א ויהי נועם עד גמירא, גם טוב לומר קטורת בארבע קצוות העיר במנין עשרה אנשים, כן איתא בזוהר הקדוש, ואח"כ ליקח פ"נ ח"י פשוטים

תצלום כתי"ק של הגה"ק מליסקא, מכתב י"ט

מכל נפשות העיר ולחלק המעות לעניים, והוא רחום יכפר, ובזה **אצא ואומר** שלום לו ולתורתו הק', **א"ד ידידו אוהבו נצח**

הק' צבי הירש בהראז"ל אב"ד דק"ק ליסקא יע"א.

הכתב הלוטה פה קבלה מהגאון בעמ"ח ס' ישמח משה לדבקו על הדלת מבפנים על פתחי הבתים[3].

כא

בעזהי"ת יום ו' עש"ק פ' נצבים תרנ"ג לפ"ק.

אדוני מורי ורבי נ"י לע"ע.

היום זכיתי לקבל את ברכת הצדיק ברכת השנה וברך לקחתי וברך אשיבנו, יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שישמע קול תפלתנו ויכתב ויחתם כש"ת בספרן של צדיקים לאלתר לחיים טובים וארוכים הוא ובניו היקרים הצדיקים שיחי' ויזכר זכות המזכה את הרבים בספריו הקדושים, ויהי' כבוד אדמ"ו בריא ושלם מבלי פגע ונגע, ויזכה עוד להפיץ מעיינותיו חוצה, ואבקש מכבוד אדמ"ו להזכירני בתוך תפלתו תפלת צדיק שיזכני להיות ממתמידי התורה כי בעוו"ה אנכי יש לי יסורים שאינם של אהבה יסורים שיש בהם ביטול תורה בעוו"ה, ומתוך רגשת לבבי לא אוכל לדבר, והקב"ה ישיבנו לתורתו ויקרבנו לעבודתו ויטהר לבנו ויחמול על אנשי הגולים במדינת רוסלאנד וגלות אחינו בארמעניען וגזרה הרעה בשווייטץ.

כ"ד הנאנח על שבר בת עמי

ה"ק ידידי' גאטליב בן גיטל ז"ל[1].

כב

שיל"ת פ"ב כאור בוקר ליום ב' פ' וישלח תרכ"ז לפ"ק

שלום וישע רב ליי"נ תלמידי הרב המופלג וותיק מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ המאה"ג כש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י אבדק"ק האלאש יע"א.

טרידנא טובא מכ"צ ואתנו ב"ה החיים והשלום ד' יחזקנו למען שמו. וע"ע באתי הלא כבר פא"פ הגדתי לך מגודל הלחץ והדחק אשר בין הבנים בני אל חי, ועכשיו נתוספו תוספות מרובה תלמידים ד' יברכם, וכמה וכמה אשר אפי' לחם צר ומקום לישן אין להם, גדול צערי ומה אעשה לאלו בנים בני יחי', ועכ"ז הנה הגיע עת הזמיר קרובה מאוד לבוא, וצריכים שנשא לבבינ"ו אל כפי"ם, ונדיבי עם מעט מזעיר, אמרתי אגלה אזניך אולי יש לאל ידך לעשות קיבוץ

3 נדפס בקונט' אבן סגולה לרבינו זצ"ל, בספר סגולת ישראל.

1 רבי גאטליעב הי' תלמיד מרן החת"ס, גאון וצדיק מפורסם, רב דשטולווייסנבורג. כל ימיו לחם מלחמת ה' נגד המתחדשים, וחיבר ס' דלתים ובריח נגד גט שיצא מתחת יד הרב ציפער. הי' ענוותן ושפל ברך. כשבא רבינו לבאקש ישב רבי גאטליעב בראש המסובין (הוזכר לעיל אות ג). נפטר כ"ד תשרי תרנ"ו אצל חתנו הגר"ש קוטנא באייזנשטט.

— ולא תגלה כי צריכים לאותו דבר שא״א לפרש בכתב אלא מובן מתוך דברינו, ורק כה תאמר, לחיזוק הבחורים, ואנחנו נעשה בו כדעתינו הצריך יותר, למצוה גדולה ורבה יחשב לך, וצריכים אנחנו לסך מסוים סומע שיש בה ממש כמובן, וידוע הכלל עשה כל האפשר בתבונה ובדעת לש״ש וד׳ עמך, ולרוב הטרדה אקצר וד׳ שנותיך יאריך חותם בברכה מרובה בברכת התורה ואה״ר
הק׳ אברהם שמואל בנימין בה״ג מהרמ״ס זצ״ל.

כג

שיל״ת פה פ״ב יום ה׳ בהר בחקותי תרנ״ו לפ״ק.
שלומים מרובים כטל וכרביבים לכבוד ידידי הרב הג׳ הג׳ צדיק תמים המפורסם לשם ולתפארת כש״ת מו״ה אליעזר זוסמאן סופר נ״י
אב״ד דק״ק פאקש יע״א

אחדש״ה, הייתי בעי״מ וויען אודות איזה ענינים הנוגעים לכלל ופרט ולא יכולתי לגלות דעתי עוד לפני הדר״ג נ״י במה שנוגע לקאנצליי, ומה אומר ומה אדבר מהשבר שנגע וקרה ליראים במדינתינו ע״י פטירת הצדיק ר״י רייך ז״ל, וע״י שלא הייתי בקו הבריאה ובמזג השוה הסתירו הדבר ממני ולא נודע רק ע״י סיבה, וה׳ ירחם על עמו וישלח לנו בקרוב משיח צדקינו. ושמעתי ג״כ מהדברים וענינים אשר מהם הי׳ המדובר באסיפה, ובעיקר מי ומי שישב עתה בקאנצליי להשגיח על הדברים והענינים ומהאנשים אשר הי׳ המדובר מהם, ולאחר חילופי דיעות שונות באו בהסכמה להושיב לזה את הרב דסאנטאף[1] נ״י, ובאמת אני לעצמי אפילו רגע אחת לא הייתי מסתפק בזה, כי כאשר ידע הדר״ג נ״י הייתי עוסק ובא בענינים אלו זה כ״ה שנים וידעתי כל הענינים הכל היטיב בחיצון ובפנימי וכמעט כל דבר הי׳ מתיעץ ר״י רייך ז״ל עמי להבדיל בחל״ח, וגם נודע לי היטב מה שפעל ועשה הרב דסאנטאו נ״י וכשאני לעצמי איני יודע איש מי שמוכשר ומסוגל למשרה זאת יותר ממנו כי הוא בקי ויודע בטיב כל ענינים ויש לו מכירים אצל הרעגירונג ויועציהם כי נתראה ודיבר לפניהם כמה וכמה פעמים בעת שהי׳ בקאנצליי בקביעות וגם לאחר זאת, וגם זאת ידעתי כי באמונה הי׳ עושה מלאכתו ורק הי׳ מתנגד להנהגת הקאנצליי אשר צווחו עליו ג״כ כמה וכמה רבנים ואנשי מעשה, אבל בעיקרן של דברים הי׳ לבו נאמן לה׳ ולתורתו ועמד ג״כ כמה פעמים על צד ר״י רייך ז״ל וגם אבא מאוה״ג ז״ל הי׳ משבח אותו, ע״כ גם דעתי מסכמת לדעת הדר״ג נ״י כאשר שמעתי כי עמד בעד הרב דסאנטאוו, ובודאי יתאמץ לעמוד על ימינו ולהשקיט הלבבות אשר עומדים נגדו מהם אשר לא בקיאים כ״כ ומהם אשר עושים בתחבולה ודורשים לכבוד עצמם, וידעתי כי דברי נשמעים ונאמנים אצל הדר״ג נ״י ומצאתי עצמי

1 הוא הג״ר ארי׳ לייבש ליפשיץ, שניהל את הלשכה של שומרי הדת בפעסט, נ׳ ט״ו חשון תרס״ה. ראה שדי חמד קונטרס המציצה.

מחויב לגלות דעתי למען האמת והשלום. וה׳ יחזקו ויאמצו ויחדש כנשר נעוריו ויהי׳ בריא אולם בזקנה ושיבה טובה כחפץ ידידו הנאמן הדוש״ת מוקירו
הק׳ שמחה בונם בה״ג מהראשב״ס זצ״ל[2].

כד

בעה״י עש״ק לס׳ ויחי תרנ״ח לפ״ק
לכבוד ידידי וידיד ה׳ הרב הגאון וכו׳ וכו׳ כקש״ת מו״ה זוסמאן סופר נ״י אבדק״ק פאקש יע״א.

אחדשה״ג נ״י ושתה״ק. בקושי גדול ורק אחרי שמתי הדברים היטב על כור הבחינה הסכמתי בדעתי לערוך דברי אלו אל כבוד מעלתו נ״י כי נפשי יודעת מאוד כמה קשה כעת להטיל עול על אחבנ״י לבקש מהם עזר ותמיכה ברצוי כסף, אמנם אני הגבר ראיתי גודל הנחיצות והכרתי את ההכרח אשר יאלצני לעורר את לבות האנשים החרדים והיראים את דבר ה׳ לבא לעזרת ה׳ בגבורים לצורך ענין גדול ורם הנוגע לכלל ישראל — והחיוב מוטל על כל מי שהסיפוק בידו לעשות להרים תרומת כסף נדבה לה׳ לתכלית הנ״ל, ע״כ כבוד אהובי נ״י ייטיב נא בחסדו ובצדקתו לקבץ על יד מנדיבי עם אלוקי אברהם יחידי סגולה בקהלתו והסביבה סך מסוים ולהביא הכסף הנקבץ לידי, וגדול המעשה יותר מן העושה להניח ברכה בתוך ביתו, והמתנדבים בעם יברכם ה׳ וימצאו חיים צדקה וכבוד והי׳ מעשה הצדקה שלום וברכה כחפץ ידידו הנאמן הדרש״ת באהבה רבה עם ברכת רפואה שלמה וגמורה ויהי׳ בריא אולם ויחדש ה׳ כנשר נעוריו להרביץ תורה וטהרה כאות נפשו הטהורה, מצפה לתשובתו הרמה מוקירו
הק׳ שמחה בונם בה״ג מהראשב״ס זצ״ל.

כה

ב״ה יום ד׳ לסדר וירא תר״ס לפ״ק ווייצן
רב שלומים מגבהי מרומים למע״כ ידיד ד׳ וידנ״פ הרב הגאון הגדול המפורסם החריף ובקי בחדרי תורה פה״ח צדיק נשגב כקש״ת מו״ה זוסמאן נ״י סופר אבד״ק פאקש

מכתב קדשו הגיעני, והנה לא שמעתי כי הדר״ג נ״י אינו בקו, ולא קבלתי מכתב כלל מהדר״ג נ״י זה זמן רב מאד, אבל אף בלי ידיעה אני מזכיר אותו בתפילותי בכל יום ויום שהשי״ת יחדש כנשר נעוריו ויחזקהו לתורתו ולעבודתו. והנה האמת מאז הי׳ לפלא בעיני כי הדר״ג נ״י אדם חלוש והניח לבנו גיסי החריף נ״י ליסע לדור בזענטא, הלא טוב הי׳ יותר אם הי׳ דר בשכונתו של הדר״ג נ״י להקל עליו משא הרבנות וגם לפני גיסי נ״י הי׳ תכלית יותר ממה שדר בזענטא...

[2] הגאון הגדול ציס״ע בעל שבט סופר הרב דק״ק פרעשבורג, מלא מקום אביו הכתב סופר בשנת תרל״ב, נ׳ ט״ו כסלו תרס״ז.

...והנה הה"ג מפעסט נ"י הניח התמנותו שהי' לו במושב ראבינער קאמיטע זנתן טעם שעושה כן בשביל שלום קהילתו, אבל האמת שאין רוצה שיהא עליו האחריות מקאנצלייא, וכן אני בדעתי להניח התמנותי כי אני עושה תמיד כל התפעלות למען הקים השלום ולתווך בין הצדדים שהם נגד הקאנצלייא, אבל אני רואה כי אצל מנהיגי הקאנצלייא אינן משגיחים על דבר זה כי הם חושבים שהגה"צ מסיגוט נ"י עומד לבדו ואין איש אתו וע"כ נקל ביניהם דבר זה — ולכך גם עלי כבד לישא האחריות, ע"כ בדעתי אי"ה להניח התמנותי ובוודאי גם שאר רבנים שבקאמיטע יעשו כן כי מה יש לנו מהתמנות אם הרב הנשיא נ"י אין שומע לעצתינו

דוש"ת ישעי' הק' זילברשטיין[1].

כו

שיל"ת ב' אויפאלו זאת חנוכה תרמ"ו לפ"ק.

שוכ"ט לאהו' מחו' הרב הגאון וכו' כמו"ה אליעזר זוסמאן סופר נ"י אבדק"ק האלאש.

הלא קישור חיתון אקרא לד' ויתן שיהי' למז"ט ולברכה ובש"ט, בן מר אחיו הגאון נ"י[1] עם בתי תי' אשר היו התנאים אור ליום ד' שבוע זו אמן כן יאמר ד' וכן יאמר מחותני נ"י בפה מלא ברכת ד' וסימן טוב ומז"ט לחתן ולכלה ולכל בני משפחתינו נ"י, ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיהי' הזיווג עולה יפה. בנו הרב הגדול נ"י מדערעטשקע[2] הי' פה וזה פשוט. ואודות שכר שדכנות אינו מגיע לו כי כל דבריו אמת כי הוא בחור נפלא ואהבת עולם אהבתיו, וד' ישביענו שובע שמחות ורוב ברכות והצלחות ונשבע נחת מכל בנינו ובנותינו וכל משפחתנו, כנפש מחותנו אוהבו בכל לב הדוש"ת

עמרם הק' בלוהם[3].

כז

בן פורת יוסף[4] עלי עין מקור חיים אשר הקדיש עיתותיו מנעוריו להגות בתוה"ק ומצא כדי מידתו הן בחריפות הן בבקיאות, שראוי לעטרו בעטרת חכמים להורות ולדון כאשר עטרו מכבר גדולי ישראל נ"י, ולא לידידי הוא צריך

1 הוא הגאון האדיר שר התורה, צדיק מפורסם בעל מעשי למלך על הרמב"ם הרב דק"ק ווייצען זצוק"ל, בנו של הגאון בעל שבילי דוד זצ"ל. הי' ממנהיגי המדינה וראש המדברים בלשכה של החרדים. נ' כ"ה תמוז תר"צ.

1 הוא הגה"צ רבי יוסף צבי סופר, רב דק"ק שאמשון (בעמ"ס תולדות סופרים) בן הגאון בעל מחנה חיים זצ"ל, נ' כ' חשון תר"צ. שנהי' אז חתן הגאון ר' עמרם בלום זצ"ל.

2 הוא רבינו הג"ר יוסף ליב סופר זצ"ל.

3 רבי עמרם נכד רבי עמרם חסידא הי' רב דמאדע, חוסט ואח"כ באויפאלו, גאון אדיר המפורסם בשו"ת בית שערים על או"ח ויו"ד, נ' כ"ו אלול תרס"ז.

4 הוא הג"ר יוסף צבי סופר הנ"ל.

ולא באתי אלא להעדפה לסמוך גם ידי יד כהה עליו. מובטחני שזכות אביו אחי מורי הגאון הקדוש ז״ל יעמוד לו. ה׳ ירים קרנו בקרן אורה ותורה וישמחו בו צאן קדשים אשר ינהלם על מבועי תורה ויראת ה׳ טהורה. יעלה מעלה בקודש כעתירת דודו.

בעה״ח פה פאקש יום כי טוב בהעלותך תרמ״ז לפ״ק

(מקום החותם) הק׳ זוסמאן באאמ״פ סופר.

כח

הרי זה בכי יותן כתב יושר דברי אמת, ראיתי קנקן חדש מלא ברכת ה׳, אשר מנעוריו הקדיש עיתותיו לתורה התמיד בלימודו אשר הי׳ עד להפליא, ויף בגדלו הן בחריפות הן בבקיאות כל רואיו מברך ברוך שככה לו שזוכה לאור תורה שיהיה לאילן רברבא להפיץ תורה בישראל, וכתרו יראת ה׳ טהורה אוצרו, מוכתר בכתר המידות על תור המעלות, עליו נאמר ויהי ה׳ עם יוסף צבי [1] הוא לישראל, וראוי להורות ולדין כאחד מגדולי ישראל, ואשרי לקהל עדתו מי שתזכה ליתן משרת רבנות על ראשו, הוא ינהלם למבועי תורה ויראה, גם הוא פה מפיק מרגליות דבש וחלב תחת לשונו כאשר באזני שמעתי, ואני תפילה השי״ת ירום קרנו בקרן אורה להפיץ מעינותיו חוצה לאורך ימים פאקש עש״ק פ׳ שלח לך תרנ״ג לפ״ק החותם באהבה רבה

(מקום החותם) זוסמאן באאמ״פ סופר אבדק״ק פאקש.

כט

...מכתבך וגם בת״ת ראיתי, ואין אני מסכים כלל להתחבר עם רשעים אשר רצו להביא הגאולה ולהכחיש משיח אשר במהרה יבא ברנה ברצות ה׳, ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים, בודאי מי שיש לו עשירות מצוה לקנות שדה וכרם לישב הארץ אבל בסודם של כופרים לא יהי׳ חלק עמהם [1].

1 הוא רבינו הגאון ציס״ע המפורסם, רבי יוסף צבי דושינסקיא זצוק״ל, בן עירו של רבינו, אשר שימש בכתר רבנות בעיר גאלאנטא, חוסט ובשנת תרצ״ג עלה לרבנות כאב״ד לעדה החרדית פעיה״ק ירושלם ת״ו, שחל״ח ערב סוכות תש״ט.

1 תל־תלפיות (שנת תרנח). תשובת רבינו אל תלמידו העורך הרב הגאון ר׳ דוד צבי קצבורג ז״ל. בתקופה דאז נתעורר השאלה באונגרין מעל דפי הירחון תל־תלפיות אם לעמוד לימין חובבי ציון ולחזק את קרן הציונים. בראשונה מביא העורך שם את דברי הגאון ר׳ דוד ניימן ראב״ד דק״ק פ״ב משמו של הגאון בעל שבט סופר זצ״ל: „מכ״ק קבלתי והצעתיו לפני מרן הגאון הגדול אב״ד נ״י גם נשאתי ונתתי פא״פ עמו, בכ״ז דעתו הרמה לרחק ולא לקרב, כי ציונים הללו אין דורשים לכבוד ציון ולא לכבוד דת תוה״ק רק לכבוד נאטיאנאליטעט, ומי יודע מה יהי׳ אם ישיגו חפצם״. אחריו מביא שורות הנ״ל מרבינו, ואת דברי בעל קדושת יו״ט והרה״ג אברהם מ״ש פרנקל זצ״ל. (עי׳ בס׳ דובב שפתי ישנים ח״א).

ל

ב״ה יום ד׳ יוד אדר הרמ״ת קרן לפ״ק

משנכנס אדר ירבה ששון ושמחה לגאון נ״י אבד״ק קרסניבראד [1]

גי״ה קבלתי ופלא בעיני מה מצא בי שבא ממרחקים אלי וכי לדידי צריך הלא כל יקר ראתה עיניו ואני זעירא מן חברייא אכניס ראשי בין אריות, וגם בעוה״ר כל חורף אני חולה וקשה לעי׳ בעיון, ורק לכבודו וכו׳ (כאן האריך הגאון הנ״ל בתשובה בענין פדה״ב בבאנקנאטין ואכ״מ, ובסיום דבריו הוא כותב אלי בזה״ל) בעניני דיומא עוד בימי בחרותי שאלתי לאדמ״ו גאון ישראל כ״ס ז״ל למה לא מברכין על משלח מנות, כי הרשב״א הקשה על צדקה כן ותי׳ דלמא לא ירצה לקבל העני אבל בשלח מנות מבואר הדין גם אי אינו מקבל יוצא וצע״ג [2].

למה לא מצינו ברכה על זכירת עמלק, ונראה תיכף שיזכיר כבר מקיים המצוה וא״א לברך קודם עשיה כי כאשר ירצה לברך כבר מקיים באופן זה לא מצינו ברכה, וכן על ביטול חמץ כמובן [3], השי״ת יעזרני לבטל השאור שבעיסה ויטהר לבי לעבודתו וליראתו וירפאני שאוכל ללמוד ע״ע, ונא יזכרני בתפלה כי אני צריך רחמים, החותם באהבה

הק׳ זוסמן אליעזר בן לאה.

לא

ב״ה יום ד׳ הדברים תרמ״ג דעעש

הימים האלה יהיו לששון ולשמחה ותנצלו מכל יגון ואנחה, כבוד י״נ הרב הגאון המפורסם החכם השלם אוצר בלום נ״י עה״י פ״ה כקש״ת מו״ה אליעזר זוסמן נ״י אבדק״ק האלאש והגליל, עם כבוד בנו הבחור החתן החריף המפורסם שיחי׳.

גי״ה לנכון הגיעני ...והנה באמת הי׳ בדעתי להוציא לאור תחלה הח״ת על התוה״ק ואח״כ השו״ת ... וכבר נגמר לטובה השו״ת על חלק יו״ד אשר הי׳ שני מאות תשובות חוץ מחלק הפלפול ... ויה״ר השי״ת ישלח לי רפואה שלימה בקרוב ויסיר היסורים מגופי ואזכה לבשר ולהתבשר בשורות טובות בכעו״ע הכ״ד י״נ

הק׳ מנחם מענדל פאנעט [1א].

1 בספר „פינות הבית״ מהגאון המפורסם רבי צבי יחזקאל מיכלסון זצ״ל, הרב דק״ק פלונסק ואח״כ מועד הרבנים בוורשה, נהרג במחנה ההשמדה בגיל שמונים בשנת תש״ב, הי״ד.

2 הגאון הנ״ל מסמן שם ע״ז לעיין בספרים: ילקוט הגרשוני או״ח תרצ״ב, יד אלעזר מ״ד, חסד לאברהם או״ח ס״ט, מור ואהלות שער ברכות סי׳ מ״א, זכר יהוסף סי׳ רנ״א, שו״ת בית יצחק דנציג סי׳ נ׳ [ועי׳ תשו׳ מהר״ם שיק או״ח סי׳ רמ ושאילת יעקב סי׳ כט].

3 אאמ״ו זצ״ל כתב בתשובה אחת וז״ל, ומדי דברי זכור אזכור שמועה מפי כ״ק אאמ״ו האמיתי זצוק״ל, אשר הי׳ דרכו להסביר ד׳ הטור הנ״ל (או״ח סי׳ תלו דאין לברך על ביטול חמץ כיון דסגי בלב), דטעמו דאין מברכין על מחשבת הלב משום דקיי״ל דכל ברכה צריך להיות עובר לעשייתן, אמנם בביטול תיכף כשמהרהר לברך על ביטול חמצו הרי כבר ביטל חמצו ע״י הרהורו שוב אין יכול לברך, ונראה כוונתו דאף דיש מצות שא״א לברך עליהן לפני קיומן דמברך למחר אח״כ כדאיתא בפסחים ז׳ ע״ב חוץ מן

לב

בע״ה יום ד׳ וישב [תרנג]

שכ״ט ושמחות חנוכה לאחי הג׳ הצדיק נ״י עם כל בני ביתך.

חדשות אין אתי, מפעסט כתב לי בן אחינו הרב מו״ה יעקב שלם נ״י כי שם מתרעמים עלינו על שלא מחינו [ב]ב״א הרב רז״ס נ״י מלילך, השבתי לו אנחנו עשינו, וגם הי׳ בא אלינו ע״י מכתבים, רק הוא אמר שהוא מוכרח וכי א״א לעמוד במקומו ... בעש״ק י״צ מאחינו משה בנימין, ביום ה׳ ימי חנוכה עש״ק י״צ מדודינו הג׳ נפתלי ז״ל...

כ״ד אחיך הק׳ נ״ס [י].

לג

בעזהית״ב ד׳ סיון תרח״ן לפ״ק

שמחת החג הק׳ הבעל״ט, לכבוד מר ידינ״פ הרב הגאון הגדול המפורסם עה״י פטה״ח נ״י כקש״ת מו״ה א׳ זוסמאן סופר נ״י האבדק״ק פאקש יע״א.

אחרי דשה״ט וש״ת דמעכהדר״ג, ואחרי קידה והשתחוי׳ מול הדר״ג נ״י הנני בזה לקדם פני קדשו עם ברכת שמחת יום טוב, י״ר שיעלה זכרוננו לטובה לפני הקב״ה לשמחהו בשמחת עולם על ראשו ועיני קדשו יראו שמחות וגיל בקרב יו״ח לתורה ועבודה בכ״י ודשן ורענן יהי׳ להקים עולה של תורה בצדעב״י אמן.

והיום הגיעני פתקא דהזמנה ליום חתונת מר בנו האברך החתן מה״ו שמואל בנימין נ״י, הנני מברך בברכת הדיוט מקרב איש ולב עמוק, י״ר שיהא זיווגו עולה יפה יפה בכל ענינים, והדרג״ק יזכה כל זרעו וז״ז דור שלישי וגם רבעים כולם יראי שמו ולומדי תורתו יתב׳ להרבות כבוד שמים כאונה״ק ונפש המשתחוה מול הדרג״ק עם ברכת מזל טוב.

או״נ השמח בשמחתו

הק׳ יודא גרינוולד [י].

הטבילה ועי׳ תוס׳ שם ובט״ז או״ח סי׳ ח׳ סק״ט ויד״א ומשב״ז שם, מ״מ שאני התם דיכול לברך אח״כ, משום דעשה מעשה ומתלי תלי בברכתו עד אחר המעשה, משא״כ בביטול חמץ דאין כאן שום מעשה על מה שיברך אח״כ ועל מחשבה שעברה אין לברך, ומטעם הנ״ל אין לברך על זכירת עמלק, כיון דעל לא תשכח שהיא בלב אין לברך שוב גם על הזכירה בפה אין לברך דלא מצינו לברך על מצוה שכבר קיים מקצתה וכו׳.

1א הי׳ גאון גדול וצדיק הדור מפורסם, בנו של הגה״צ בעל מראה יחזקאל זצ״ל, בעמח״ס שו״ת שערי צדק ב״ח ומעגלי צדק עה״ת ועוד. נ׳ י״ג תשרי תרמ״ה.

1 כתי״ק של אחי רבינו הגה״צ המפורסם רבי נפתלי סופר הרב דק״ק פעטשניידורף זצוק״ל, בעמח״ס מטה נפתלי ועוד. נ׳ י״ז אדר תרנ״ט.

1 הגאון ציס״ע רבי יהודא גרינוולד זצ״ל הי׳ מפורסם בתורתו צדקתו וקדושתו, הרביץ תורה ויראה להמון תלמידים, הי׳ רב דק״ק באניהאד, שוראן וסאטמר, בעמ״ס שו״ת זכרון יהודא ב״ח, שבט מיהודא עה״ת ועוללות יהודא על תהלים. נ׳ י״ט אדר תר״פ.

וברכת מזל טוב יעלה לראש אהו׳ ידי״נ הב׳ החתן החריף ובקי יר״א מרבים כש״ת מה״ו שמב״ס נ״י, י״ר שיעלה זיווגו יפה יפה בכ״ע לאויוש״ט, יזכה לבנות בית נאמן בישראל לתפארת ב״א שי׳ ולתפארת כב״י, יברכהו הית״ב ויחזקהו ויהי נועם ד״א עליכם כאונ״ה ונפש או״נ ידידו החותם בברכת מזל טוב ובברכת שמחת יו״ט.

הק׳ יודא.

לד

ב״ה ב׳ פ׳ תולדות תרל״ט לפ״ק.

שוכ״ט לכבוד הרה״ג כמו״ה זוסמאן סופר אב״ד דק״ק האלאש [1].

מכתבו קבלתי בעתו ובזמנו, ומרוב עבודה לא יכולתי להשיב עד עתה. ובאמת אומר כי לולי ידעתי כב״מ מזמן, כי רחימתין הוה עזיזא בהיותי במדינתו אונגרין, והכרתיו לאיש אמת וענות רוח ואיננו מאותן המתחכמים ומתרעמים ליכנס למחנה המתחסדים ושבע תועבות בלבם, לולי ידעתי שאדוני איננו מהם ומהמונם לא הייתי משיב כלל. אכן מאיש אמת אקבל האמת, אבל גם אבקש לנגד זה הרשות להשיב ע״פ האמת כפי מה שברורה לי כשמש, ואולי נראה לאחר כשקר כי בני אנשים אנחנו ולא בני אלקים. אבל גם אני לא אכריח לאחר לקבל מה שנראה לי אמת, ונגד זה לא אוותר הרשות והחירות שלי, שלא להיות מוכרח למה שנראה לי היפוך האמת.

והנה כב״מ המליץ בעד עצמו בקיום מצות תוכחה, וזה בודאי מצוה גדולה. אכן אני אומר אם ר׳ אליעזר בן עזרי׳ תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח, למשל בדבר אשר לפנינו. לפי דעתי המאומתת לי זה יותר משלשים שנה, בצדי הי׳ להוכיח כל רבותי וחברי באונגרין, שלא הקדימו רפואה להמכה בפעסט ע״י סעמינאר־כשר. והנה ידידי נ״י קובל עלי על אשר קבצתי חתומים באונגרין להסעמינאר שלנו, באשר ידוע מכמה מאות ת״ח ובתוכם „גאוני וקדושי ישראל נ״י שאסרו זאת, וכי על זה לא נאמר אחרי רבים להטות?״. על זה אשיב בפתחי במה

הי׳ לו שעשועי דאורייתא עם רבינו, ראה זכרון יהודא ח״א (סי׳ קסד), ח״ב (סי׳ צה) בריות גופא וחיי אריכא לכ״ק מאור עינינו וכו׳ הגאון הגדול המפורסם צדיק ונשגב כקש״ת מו״ה אליעזר זוסמאן ...דברי המשתחוה מול הדר״ג נ״י בהכנעה יתירה מעתיר כעני בפתח שערי רחמים אל איוש״ט דמר נ״י... (שם צט) ואני מתיירא לומר בו דבר להלכה ולמעשה בלתי הסכמת כבוד הדר״ג נ״י בזה.

1 מכתב זה מהג״ר עזריאל הילדסהיימר, ראש בית המדרש לרבנים בברלין, מקודם רב באייזנשטט (הוזכר לעיל אות ב הערה 2). רבינו הוכיחו על סדר הלימוד בבית מדרשו והתנהגות התלמידים, ומבקש ממנו שיפסיק לאסוף כספים באונגרין לטובת בית המדרש לרבנים, מקום שיש איסור על הסמינר. בין השאר כותב: חכמות בני קדם היא אש זרה וכמעט כל באיה לא ישובון, דרך זה מסוכן לצעירי ימים, שמענו מה עשו הבחורים הולכים לטייל עם בתולות וטמאו עצמם בדברי חשק, וכי אפשר לעמוד בקדושה? (אגרות ר״ע הילדסהיימר, ירושלים תשכו. מכתב כז ובהערה שם).

דסיים, לא נאמר ע״ז אחרי רבים להטות כלל וכלל, כי אין זה פסק דין אשר באמת אין צריך לזה לא לכמה מאות ת״ח ולא לגאוני קדושי ישראל, כי הדין הוקבע בש״ע לכל ישראל וכל אחד מחויב לכוף ראשו תחתיו. אבל מה שאיננו דין, אף אלף רבנים לא יוכלו לעשות גזירות ותקנות לכל המדינה, ורק לב״ד הגדול יש כח לעשות גזירות ותקנות לכל ישראל כמבואר ברמב״ם ה׳ ממרים, והרב עם ראשי הקהל יכולים לעשות תקנה בעירם, ובאמת לא הלכתי לשום קהלה אשר הרב הי׳ מתנגד למגמת פני ולקהלות אחרות יש ויש לי רשות.

ומה שכתב שרוב תלמידי בא״ש יצאו לעבודת המלך, כמנחם שמובא בירושלמי בחגיגה, הנה אני אומר בפה מלא הן לכב״מ הן להרב מהו׳ זלמן שפיטצער מוויען, שהדפיס כזה בשנת תרל״ד במכ״ע „שבת אחים״ [2] והן לכל שיפרסם דבר הבדוי הזה, שהוא שוא ושקר ומלשינות שאין למעלה מזה, ושילוח הדיבור שהוא קל מאוד לכאלה כמדקרת חרב, אבל עוון פלילה וכל מי שמוציא לעז זה עתיד ליתן את הדין, ואין אני מוחל למי שהוציא לעז על תלמידי, ועלי תוכלו לדבר כל מה שתרצו שאני מין ואפיקורס ופושע או מה שתרצו, אבל על עלבון תלמידי אינני מוחל, ואני מחייב את עצמי נגד כל תלמיד מתלמידי שנחמץ לכל הפחות אחד מתלמידי רשכבה״ג הרב במדינת מעהרען זצ״ל ובעל חתם סופר, וב״ה שאין לי תלמיד כמו לעוו בסעגעדין או פאסעל בקאנישא [3] . . .

לה

ב״ה מש״ק בונה ירושלים [תרנט] לפ״ק

מזל טוב לקהל עדת ישורון ק״ק יעמרינג וגליל בכלל ובפרט לאקרו״ט קטן כגדול ה׳ יברכם [1].

אחדשה״ט! משל הקדמוני, דיא יידישע שמחה קאן ניכט פאל זיין, וויא גערנע — קאננען זיא בעגרייפען — דאס איך ביים איינצוג מיינעס גליעבטען זאהנעס גוועזען ווארע, אבער דער מאנש דענקט השי״ת לענקט, דאס איך ליידער קראנק און זעהר שוואך בין, צדיק ה׳ בכל דרכיו, האפע השי״ת ווירד במהרה רפואה שיקען, זא ווערדע איך אי״ה קאמען אונד מיינע גפיהלע פיר זיא געליבטע פריינדע מינדליך אויסדריקען. אני תפילה דאס השי״ת איהנען בענשע בכל ברכות, שלום אהבה והצלחה, דאס מיין געליעבטע זאהן הרב הגדול נ״י זאל בנחת לערענן קאננען, האפע דאס זיא ווערדען איהם העלפען דיא בחורים אונטערשטיצען זא וויא מיין ברודער גאון הקדוש ז״ל [2] אונטערשטיצט האבען, אונד האפע זא וויא מיין ברודער ז״ל פאן יעמרינג גראס געווארדען, אויך מיין

2 ראה שם (מכתב כט).
3 הם היו ראשי תנועת הרפורם באונגריין.
1 מכתב התנצלות על שלא הי׳ יכול להשתתף בחגיגת ההכתרה של בנו הג״ר יהודא סופר, בשבתו על כסא הרבנות דק״ק יעמרינג.
2 אחיו הגאון רבי חיים סופר הי׳ משמש שם ברבנות, קודם בואו לס׳פטר.

זאהן השי״ת מגדל זיין. עס איזט איינע זכיה פיר דיא קהלה דאס איהרע רבנים אין דער וועלט גראס ווערדען. איך ביטטע פאן איהנען אבוואהל איך וויס דאס הרב נ״י איין גראסער מגיד איזט, דעננאך פערלאנגען זיא ניכט פיעלע דרשות, דען איינע גוטע דרשה ברויך צייט, אונד דער רב זאל ש״ס ופוסקים פלייסיג לערנען. ה׳ יברך אתכם כעתירת אהובכם המצפה לרחמי שמים

הק׳ זוסמאן באאמ״פ ז״ל.

לו

ב״ה יום ג׳ פרשת משפטים תרי״ט לפ״ק.

ה׳ יהי׳ עם גבור החיל ה״ה אדוני גאון ופאר ישראל העומד לנס עמו צדיק מושל בים התלמוד כמוהר״ר שמעון סופר נ״י [1] אבדק״ק מאטערסדארף.

אדוני, עיני ישראל מיחלות לה׳ ולמגדל עוז הג׳ נ״י יען שקרוב הוא לעיר מלוכה, שישתדל לבקש מאת המניסטעריום ומלכם בראשם אשר הטיבו עמנו עד היום, ה׳ ימים על ימי מלך ושריו יוסיף, שגם ייטיבו עמנו כעת ליתן פשתגן הדת שגם נערי בני ישראל העוסקים בתורת ה׳ בל יפקדו בתוך העוברים על הפקודים כמו העוסקים בשאר חכמות אשר הטיב עמם המלך, על כן אתן רשות לכבוד הגנ״י שיחתום שמי בכתב הבקשה שישלח למניסטעריום בעבור דבר זה, וה׳ יתן הטוב ויטה לב מלך ושרים להטיב עמנו גם בזה, באתי על החתום

זוסמאן סופר [2].

לז

ב״ה שמיו״ט לינ״פ הגה״ג כקש״ת מו״ה עקיבא יוסף נ״י [1].

פלא כל חורף לא הודעתני איה מקומך [2]. והנה התחלתי ללמוד בחבלים שנפלו לי בנעימים מס׳ יומא, ויש לי הערה נפלאה על השואל ומשיב וח״ס יו״ד קפ״ד, עי׳ יומא י״ח כי מקלע לרדשיש פרש״י שם הי׳ רגיל לילך, מה רצה בזה, בודאי כוונתו לישב כי מאי מהני דמשני הגמ׳ רבנן אודועי הוו מודעו להו מקדם, אם לא היתה מכירו ודו״ק [3] כי פלא בעיני על תרי מלאכי דרקיע שלא הרגישו בזה...

1 רבינו הי׳ בידידות עם הגה״ק ר״ש סופר זצ״ל, וכ״פ מביא בספריו ד״ת ששמע מפה קדשו, בעט סופר (סוף ח״ד) הדפיס קונטרס „קידוש החמה״ ממרן הח״ס, מה שמסר לו בנו ר״ש סופר.

2 אגרות סופרים (סימן טו). בהערה שם מביא שע״י השתדלותו עם המפורסם ר׳ יצחק דייטש מווין, עלה בידם לסדר שכל תלמיד שלמד שש שנים בפ״ב או ד׳ שנים בפ״ב וב׳ שנים בישיבה אחרת פטור מפקודי הצבא.

1 הוא הגה״צ לוחם מלחמת ה׳ המפורסם רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ״ל מעיה״ק ירושלם, בעמ״ס לב העברי וש״ס, חתן הגה״ק רבי הלל קלאמאי. הי׳ יליד פרסבורג בן עירו וחבירו של רבינו, נ׳ א׳ אייר תרפ״ג.

2 רבינו כתב את הגלוי׳ לפ״ב בשנת תרמ״ה, בזמן שרע״י הי׳ בחו״ל.

3 כוונתו להקשות, שהשואל בח״ס (הגאון ר׳ מאיר אש) הצריך ז׳ נקיים מחדש לאשה

ותודיע לי במהרה מתי תחזור וגם אם אביך אלוף נעורי מאוה״ג נ״י [4] נוסע, ושאר דברים באר היטיב. תזכרני בתפילה כי אני צריך רחמים בכמה ענינים, השי״ת ירפאני במהרה לשנה הבא בירושלים עם כל ישראל כעתירת אונ״פ

זוסמן הקטן

ד״ש עם ברכת החג למר אלוף נעורי המאוה״ג נ״י עם כל אוהבים, קבלתי מכתבו בעתו, ואין משיחין בשדה — [5].

לח

ב״ה ד׳ תזריע קיבוץ גליות [תרנז] לפ״ק

שמיו״ט וכ״ט ליג״פ הגאון כקש״ת מו״ה עקיבא יוסף נ״י.

אני בעוה״ר חולה כל חורף וסובל הרבה יסורין לכפרת עונותי. קבלתי מכתבך, וכבר שואל ומשיב מהדורא א׳ חלק ג׳ סי׳ ע״א כתב אין לחוש בזה כי אין זה ע״ז [6] ע״ש. נא תתפללו על מעמד מוסרי של כל המדינה, תורה תורה מה יהי׳ הסוף גזירות מתחדשות ר״ל, בודאי כל רב צריך לעשות קלאססען [7] ודורש בלשון עם ועם, בחורים אין להם מרעה ויתלכדו ברשת הפושעים, ה׳ ירחם. לשנה הבאה נאכל מפסחים בירושלים. ע״י מו״ה מענדל נ״י שלחתי עמו כמה ספרים ויתן לך מהם קצת, תתפללו בעדי אני צריך רחמים, אני דואג על מו״ה נח כץ [8] שלא שלח קוויטונג מה זאת, אונ״פ

זוסמן הקטן.

לט

ב״ה [תרס]

כוח״ט כו׳ נא תתפללו בעדי כי אני צריך רחמים. יש לי צער כי קבלתי כמה מכתבים גם לוחות גם אשפיזין וכדומה כולם מבקשים מעות ומאין לי מן הגורן כו׳, וממעות כולל אין לי רשות ליתן ליחידים, אבקש שתמחלו לפרסם זאת והם ימחלו לי שא״א לשלם להם, ה׳ יחדש שנת גאולה״ק

זוסמאן באאמ״פ.

שספרה ז״נ לינשא לאיש אשר לא ראתה אותו מעולם, יען שבשעת ראיה איכא חימוד חדש, והח״ס מסיק להקל דא״צ לספור מחדש, והשו״מ מהד״ג ח״א סי׳ מ״ב הסכים לד׳ הח״ס, ומביא ראי׳ מיומא דסגי כשהודיעו לה אף שלא ראתה אותו מעולם, וע״ז התפלא רבינו מד׳ רש״י שם, שהי׳ רגיל לילך שם, ולכאורה ד׳ רש״י מיותר אלא רצונו לתרץ דכיון שהי׳ רגיל שם ממילא היתה מכירו, ויש ראי׳ לד׳ אמרי אש הנ״ל.

4 הוא אביו רבי יחיאל שלזינגר מפ״ב זצ״ל, נ׳ אדר״ח אלול תרנ״א.

5 המליצה בזה שעל גלוי׳ אין כותבין דבר שבסתר.

6 כותב שם בין השאר, ע״ד שקבל יהודי „מאדעל״ (אות כבוד) מהמלך, ויש בו שתי וערב, מכיון שהמלך שולח רק לכבוד ולמזכרת אהבה אין לחוש בזה ע״ש.

7 דהיינו לגמור כתות בית ספר.

8 רבינו הי׳ רגיל לשלוח מהח״ק דפאקש מעות ליחידים בעיה״ק ירושלם ע״י ר׳ עקיבא יוסף:

ב"ה שוכ"ט, אשלח מאה כתרים, אי"ה אצפה במהרה לשלוח עוד, תמחלו ליתן ארבעה כתרים למו"ה דוד יונתן בנו של רבינו הקדוש ר' הלל ז"ל, נא תתפללו כל אוהבים בעדי לרפואה וכל טוב, אני צריך רחמים לכמה ענינים, לשנה הבאה בירושלים

הק' זוסמן אליעזר בן לאה [1].

מ

בעזה"י יום א' פ' כולם קדושים תרמ"ג לפ"ק ב"ה יע"א

במפתח בבא, מזלא טבא, על חיתון שנעשו יפות, מן הרמתים צופות, ה"ה הרב הגאון המפורסם בעולם, נופך ספיר ויהלום, גזע ישישים, חכם חרשים, כקש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י, ולבנו חתן תמים במעלות, מורג חרוץ ושנון, זית רענן כש"ת מו"ה יוסף ליב נ"י [1] וביתו וכל אשר לו שלום.

מה נכבד היום בהגלות נגלות הוד מכתב קדשו מבשר ואומר ואם כי בעו"ה אני עצור בחדר המטות זה איזה שבועות, ה' ירחם עלי מהרה, ויוציאני מאפלה לאורה, בכל זאת אמרתי יום בשורה היום ואני מחשים, והנני להודות לו ולברכו אשר נפשי בעיניו יקרה, לבשר הבשורה, חיש מהרה, ובכן ישמרהו השי"ת לראות בשמחת בנים ובני בנים, עוסקים בתורה ומצות כל הימים, לאורך ימים ושנים בטוב ובנעימים, כנה"ר ונפש המלמ"ח ד"ש ושלום בנו החתן ושלום כל הנלוים

משה בהגמ"ז סגל פאללאק [2].

ובפקודת אדוני אבי הגנ"י שמרה רוחי לעמוד במקומו, ולברך בשמו בברכת מזל טוב.

מא

מז"ט וכ"ט לינ"פ הרב הגאון הגדול וכו' כמה"ו אליעזר נר"ו [1] יאיר ויהל, עם כל ביתו חיים ע"ע!

מי יתן לי אבר כיונה מועף לעוף לבא לקבל פני הג' נ"י, כאשר בא יבא ברנה למקום אשר ה' בחר לו להרים קרן התורה ויראה, אבל בעוה"ר עוד אני חולה ל"ע וא"א ליסע, ויהי' לו צער אם בעיניו יראה תואר פני, אי"ה עוד חזון

לר' משה סעמניטץ, ר' עמרם בלוי, ר' נח כ"ץ, ר' מאניש שיינברגר (ממכתבו של הג"ר יוסף ליב סופר לרבי עקיבא יוסף).

1 שני מכתבים הללו הם מש"כ רבינו לירושלם ת"ו להנהלת כולל שומרי החומות. שורות הללו נכתבו בקיצור נמרץ על גליון הפתק (אנווייזונג) למשלוח כספים.

1 רבינו יוסף ליב בא אז בברית תנאים עם בת הרה"ח ר' דוד יהודא פוללאק אחיו של הג"ר משה פוללאק זצ"ל, מובא לקמן (פ"ז) בארוכה.

2 הוא הי' בנו של הג"ר זעקיל פאללאק מסרדהעל. נזכר לעיל (פ"ה ע' 134) שחל"ח בדמי ימיו ד' חשון תרמ"ט.

1 ברכת מז"ט להגאון רבי אליעזר דייטש זצ"ל כשבא מהאנשוויץ לרבנות דק"ק באניהאד. הי' גדול מפורסם ומשיב תשובות הלכה למעשה בשו"ת פרי השדה ד"ח ושו"ת חלקת השדה. שחל"ח כ"ט אלול תרע"ז.

למועד לבא בשמחה ובטוב לב. מה מאוד תגל נפשי שיהי׳ לי שכן קרוב להשתעשע בשעשועי אורייתא, אני עוסק בספריו ותשואות חן לו על חלק שלישי [2] שקבלתי כעת. ואני תפלה השי״ת יהי׳ עמו לעשות חיל להפיץ מעיינותיו חוצה, עד זקנה ושיבה, כעתירת אונ״פ הצריך רחמים משי״ת

הק׳ זוסמאן אליעזר בן לאה סופר [3].

מב

ב״ה יום כי טוב ב׳ שבט תר״ס לפ״ק.

שוכ״ט ליג״פ הרב הגאון החריף מפורסם בחיבוריו היקרים כמו״ה אליעזר נ״י.

אחדשה״ט, מי יתן לי אבר כיונה מועף לעוף לבקר היכלו, אולם בעוה״ר ידוע לו זה כמה שאני חולה ר״ל ל״ע, וסובל יסורין שא״א אפי׳ לילך לבהכנ״ס, השי״ת ירפאני במהרה.

ברפיון ידים אחזתי בעט סופר להודיע שמדפיס בכאן הביא לי איזה דפין מחיבור אשר מדפיס כעת פה ה״ג, והי׳ לי לעונג נפש, גם שאני חלש אכתוב בקיצור אשר הקשה בדף ע״ב אות ט׳ לרמב״ם שסובר ע״א אם מעיד על חתיכה שהיא חלב נאמן ואח״כ אם אחר יאכל חייב מלקות וכו׳ יען שכבר נתחזק עדותו א״כ גם באב שאמר זה בכורי כיון שנאמן על נכסים שיש לו יהי׳ נאמן על נכסים לאח״כ ויכיר למה לי, וה״ג מחלק בטוב טעם וכו׳, לדעתי הקלושה יש לישב קושיתו כי בעד שאמר חלב הוא אז אין לנו לדון על עתיד אם יאכל אחר כי עדותו הוא שלא יאכל כי חלב הוא, אבל כאן תיכף כאשר יהי׳ נאמן שבכור הוא אז ידעי׳ גם לעתיד יהי׳ יורש פי שנים על כן אינו נאמן לעתיד רק כעת מצד מיגו, וקצרתי מרוב חולשה, חותם באהבה רבה

זוסמאן באאמ״ו מ״פ סופר זצ״ל [4].

מג

בעה״י מז״ט וכ״ט סלה לכבוד אדמ״ו גאון ישראל וקדושו בעל מחבר ספר ילקוט אליעזר ומקנה וכו׳ ולבנו ידידי וחביבי חתן תמים החריף ובקי כמ״ו שמואל בנימין יצ״ו ולכל משפחתו הרמה יצ״ו

איינלאדונג הנדפסת וגם מכתב מיוחד קריאה של חיבה יתירה נודעתי בהם ואתן תודה, ותפילת הדיוט ותלמיד קטן יעלה לשמים שזיווג ידידי נ״י עם כלתו הצנועה הבתו׳ מ׳ בריינדל תחי׳ יעלה יפה ויזכו לבנין עדי עד ולברכה והצלחה ולשתי שולחנות אמן. ובל״נ אכבד למחר לשלוח טעלעגראם ליום החתונה ושמחת לבכם, וכן ישיש ה׳ לברך הזיווג ועוז לעמו יתן וכו׳

תלמיד קטן פינחס הכהן שטיינר [1].

פה ק״ק איללאק יע״א יום ג׳ נשא תרנ״ח לפ״ק.

2 תבואות השדה, על סוגיות וכללים.

3 וילקט יוסף.

4 תבואות השדה ח״ד (פאקש תרס).

1 הגה״צ רבי פנחס שטיינר זצ״ל הי׳ מתלמידיו הראשונים של רבינו, בעודו ישב אחרי

מד

ב"ה יום כי טוב [תרמ"ה] לאהובי בני החריף נ"י[1].

כעת קבלתי מכתבך, ומה אוכל לעשות ליסע לשם תאמין לי שאני חולה זמן כביר, אפי' במיישא לא הייתי לא קודם פסח ולא כעת ה' ירפאני במהרה, וגם אין זה דרך לבוא יום אחד קודם הועד כי בזיון התורה הוא, וממנ"פ זה האיש כתב לך למה לא כתב מקודם וגם למה לא נסעת תיכף, אבל אין לדחוק השעה לכל עת ולכל זמן, אם מה' בא יבא לך ברנה, אין מלכות נוגעת, מה שנעשה ביד חזקה לא טוב, אני מתחרט מה שעשיתי... בטח בה' ואל תבלבל דעתך ברבנות עדיין יש לך לחם, ח"ס לא קיבל רבנות עד שאשתו מכרה גאלדהייבעל על קידש בעש"ק, וביום א' בא רבנות דרעזניץ ואז קיבל, גם אני לא עלה על דעתי לקבל רבנות רק לישב בפאקש, בלחם צר שבתי שם והכל מה' וה' ירום קרנך בקרן אורה חותם באהבה"ק...

מה

ב"ה ער"ח [תרמ"ה]

שוכ"ט כו' אני טרדן וגם סובל יסורין ר"ל רק להודיעך שקיבלתי מכתבך וראה להשתדל שביאתך לשם לטובה יהי' בבקר ביום ה' ותהא בדעברצין בלילה, כי ראיתי בספר שטוב לבא בעת קודם הצהרים, וכן תעשה, וכן הרב הגאון גרו"ו נ"י[2] הי' בלילה בפושפוק לאדאן. ה' יתן כ"ט סלה שנוכל לבשר בשורות טובות כעת יש לי כמה שברי לב, צום החמישי יהי' לששון ולשמחה בב"א...

מו

ב"ה כוח"ט לאהובי בני המאוה"ג נ"י עם ביתך ונלוים אליך חיים ע"ע.

זריזים מקדימים לברך, ה' ימלא משאלותינו ויתן לך בנים ובנות עם אריכות ימים ושנות חיים אמן.

אני בעוה"ר תמיד חולה וצר לי על ביטול תורה א"א ללמוד בעיון כי חושים חלושים, ה' יחדש עלינו שנת טובה אמן.

לראשית השנה אכתוב לך דבר נפלא שחנני השי"ת, בדמש"א תצא אות לז, מ"ר כי יקרא הלכה תינוק וכו'[3] מביא ראיה מתורה יליד ביתך ופלא, ידי משה פי' מיליד משמע כל שנולד אפי' מהול. חנני ה' בזכות אבות דבר נכון, כבר הבאתי

חתונתו בבית חמיו. הי' צדיק מפורסם, חתנו של הגה"ק רבי הלל ל"ש ז"ל. נתקבל לדיין בק"ק פאקש ומשם לרב בק"ק איללוק, (נ' יט כסלו תרעג).
הוא בנו רבינו הג"ר יוסף ליב סופר זצ"ל. המכתבים מד־נט מיועדים אליו, בזמן שהי' דר בלאפוש בבית חמיו וכשהי' משמש ברבנות בדערעטשקע. רוב המכתבים הם כתובים על גלויות בקיצור וברמיזה.

2 הוא הגאון המפורסם רבי משה הרש פוקס זצ"ל, נ' ר"ח תמוז תרע"א.

3 הלכה תינוק שנולד מהול מהו שיהא צריך למול אותו, כך שנו חכמים תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם, ומנין אתה למד מן התורה שנא' המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך ע"כ.

מש״פ באשכול ענר וממרא, כי יש טעם על מילה להחליש להכרית הערלה יתירה כדעת אשכול, ויש טעם מרמב״ם אות אהבה משי״ת כדעת ענר, אבל באמת אין לנו שום טעם רק זאת בריתי ביני ובינך כממרא, והנה תינוק שנולד מהול לא צריך למול אם הטעם מצד להחליש, גם אם מצד אות אהבה לא צריך שכבר יש לו אות הזה, ע״כ שאל מהו שיהא צריך למול, והשיב צריך להטיף דם ברית של א״א מצד חק, וראיה ה׳ ציוה בן שפחה נכרית יליד ביתו צריך למול, בודאי אין טעם מצד תאוה כי מה לנו בבן שפחה, וכן לא מצד אות אהבה בעבד, רק חק שכל בבית ישראל צריך למול, על כן גם נולד מהול צריך להטיף דם ברית ודו״ק.

ה׳ יאיר עינינו בתוה״ק אביך המצפה לרחמי ה׳...

מז

ב״ה מחרת יוכ״פ

שמיו״ט וכ״ט לאהובי בני הרב הגדול נ״י עם ביתך הצדקת ת׳.

חסדי ה׳ רבו שעברו ימים קדושים בטוב, הנותן ליעף כח לדרוש ב״ה. שמחתי במכתבך כה לחי תן תודה לה׳. הגאון דפ״ב נ״י כתב לי ששלח לך צייגניס. תשמח בחג בחדוה ובתודה. תודיע לי איזה מסכת ברצונך ללמוד אז אכתוב לוויען שישלח לך איזה גמרות ואני אשלם לו. בהה״ס ראוי שתיסע למחותני הגנ״י [4] לקבל פני גאון ביו״ט. אמך ת׳ ד״ש ברצונה לבא אליך ועיקר חסר, ה׳ ירחם, אל תדאג אם אין אני כותב לך תמיד כי יש לי טרדות רבו מלמנות, ה׳ ישמרנו מעינא בישא וירום קרנינו...

ראכל ת׳ ווירסט זיכר אויף שמחת תורה האניג קוכן באקען, געבע השי״ת זיסעס יאהר עם כל טוב.

מח

ב״ה ער״ח פה שארוואר.

ה׳ עמך אהובי בני הרב הגדול נ״י.

עברו עלי ימי צער כי אחיך נ״י הי׳ בסכנה גדולה ברוך ה׳ שקצת עלתה ארוכה ואי״ה ביום א׳ הבע״ל אסע לביתי. יה״ר לכפרת כל עונותי מה שאני סובל, ואני חולה ר״ל ליסע דרך רב בקור והכל לטובה.

הנה כל שאלות שלך מבואר היטיב בבית יצחק, רק מה נוהגין חקרתי פה בשוחט מומחה ובדיין הזקן שקבלה בידם להקל אפילו תחוב רק שלא כנגד הסרכא ולו יהי׳ שקבלו בהאלאש אני נוהג להטריף הכל [5]. ואודות שעפליך קשה הדבר, בפ״ב מטריפים כי רובם מנוקבים [6], טוב לפרסם שימכרו בחיים לעכו״ם.

4 הוא הגאון רבי עמרם בלום אבדק״ק אויפאלו זצ״ל.

5 כ״כ החת״ס יו״ד (סי׳ מה), ועי׳ פת״ש (סי׳ מא) ודרכי תשובה סקע״א.

6 החת״ס (סי׳ נה) כתב, שבעופות המים מטריפים השעפלי״ך וכן נוהגין כאן ובק״ק נ״ש ובפ״פ דמיין ובכל קהילות ישראל.

מש"כ בשמא יעברנו כיוונת לאחרונים עי' כ"ס, אבל מש"כ בענין עבירה לשמה פלא עליך מאוד, גם צלפחד כיון לשם שמים בכ"ז חייב מיתה, רק לענין עונש בשמים ה' יודע ללבב, לפי סברתך לא צריך עדל"ת יען עבירה לשמה, הס מלהזכיר, למוד בעיון וה' יהי' עמך ועמנו וישמרנו מכל צער שנוכל ללמוד תורה לשמה חותם בברכה"ק...

מט

ב"ה עש"ק לסדר לישועתך קויתי ה'.

חיים ארוכים, שנות ברוכים, ברכה והצלחה, ונס פחד ואנחה, לקהל עדת ישורון בכלל ובפרט בני אהובי הרב המאוה"ג נ"י.

אני בעוה"ר מוטל בערש דוי כשתי שבועות, אין לי כח ליכתב, רק חשתי להשיב על מכתבך לעשות תיקונים מה שכתבו הספרים בענין זה, כעת ימי שובבי"ם, טוב אם איזה פעמים יתענו, מה טוב אם בכל שבוע בימי שובבי"ם יתענו עשרה, פעם אלו ופעם אלו, והמעמיד הספר בארון יתענה פעם אחת גם שני וחמישי ושני [7], גם לקבץ מעות צדקה מבני הקהלה אפילו עני יתן ח"י פשוטים ולשלוח לא"י לעשות פדיון כאשר כתב ריב"א [8], גם צריך לחקור אם אין החטא שיחות חולין בשעת קריאת התורה, והרבה אנשים יוצאין לחוץ בשעת קרה"ת, ולעשות תיכף קוועה אייזין (קנה ברזל בתווך) בארון כמו כאן כי אם יהי' קוועה אייזין לא אפשר שיפול, גם טוב להגיה הספר הדק היטב [9], תוכל אתה ליקח מועד חצי שעה כל יום עם אחד שיהי' בידו חומש מדויק ולקרות, למשל בראשית יש ששה אותיות היינו ב' ר' א' ש' י' ת', רק באופן זה יהי' מוגה בטוב וקיימת בזה כמו כתיבת ס"ת, מה טוב אם בכל שנה באותו יום יחלקו צדקה. השי"ת יברך אתכם וישמרכם מכל צער ונגע לא יקרב בביתכם, רק טוב וחסד ירדפוך לאורך ימים כעתירת הדוש"ת

הק' זוסמאן באאמ"ו רמ"פ סופר.

נ

עש"ק. שנה טובה ומתוקה לאהובי בני הרב נ"י עם אשתך ראכל תחי' ה' יברך אתכם בבנים ובנות עד זקנה חיים עד עולם.

פרמ"ג מובא בהערות לריב"א סי' ו'. בעוה"ר יש לי ביטול תורה כי אחיך שמואל נ"י חולה בחזה וחלוש מאוד, אולי טוב תכתוב לקדוש בעלז, אני כתבתי

7 עי' תשו' אמרי אש (או"ח סי' ו) ושיורי ברכה (יו"ד רפב) שכל הקהל יתענו בה"ב, אבל האחרונים הכריעו שמי שנפל הס"ת מידו יתענה בה"ב ושאר הקהל לא יתענו רק פעם אחת (תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' נב).

8 תשו' ריב"א ח"א (סי' כז).

9 כ"כ במנח"א הנ"ל משם אחרונים. ומכריח מזה שגם בנפל ס"ת פסול צריך להתענות, דאל"כ הול"ל להאחרונים לפסוק שיגיהו מקודם ואח"כ כשנמצא כשר יתענו.

לקדוש קאמארנא נ״י כי הי׳ חשוב מאוד מאוד בעיני כל רואיו במרחק, הגאונים היו מתפלאים על חריפות ובקיאות שלו, ה׳ יסיר ממנו כל צער ויאומר לצרותי די.

לישב רמב״ם אמרתי כי ח״ש בתערובות לא אמרינן אם הטעם בעבור חזי לאצטרופי לא שייך בתערובות אבל מצד לא יאכל גם שייך בתעדובות[10].

ה׳ יתן מנוחה ונס יגון ואנחה ויאיר עינינו בתוה״ק, הכותב בלב נשבר...

נא

ב״ה כי טוב, פעסט [תרמה]

שוכ״ט לאהובי בני הרב הגדול נ״י

קבלתי מכתבך ואני בחוץ בענינך, רק הכלל כעת הזה שרב יתרחק מכל ענינים כאלו, שלא יהי׳ לו התנגדות משום צד, רק ללמוד ולעשות כי תוה״ק עץ חיים לנו וה׳ לא יעזבונו לעולם, ואי״ה בשבוע הבע״ל אסע לביתי, אל תדאג על מכתבי כי יהי׳ לי טרדות ללמוד סוגיא מצוה הב״ע...

ראכל ת׳ איך פערביעטע דען רב נ״י ער זאל הייער ניכט מעהר שובבי״ם פאסטען, ווען ער פאסט געבע איהן ניכט צו עססען.

נב

ב״ה יום א׳ פ׳ שירה [תרמו]

ה׳ עמך אהובי בני הרב הגדול נ״י. שמחתי שזכית לכבד את אבי זקנך הגז״ל, כאשר הייתי שם קודם מותו הראיתי לו תוספתא שכתבת לי בכתם, כנגדו[11] ושמח בו. חדשות אין לי כי חדשים רשעים גברו שם בעוה״ר[12] ה׳ ירחם ויהי׳ לכפרת עונות, צדיקים דשם מוסרים נפש. כאשר יהי׳ לי לבשר אבשר לך ואל תדאג כלל כי הכל מן השמים לטובה...

נג

ב״ה אור ליום ב׳ שוכ״ט.

אודה לה׳ אשר עשה חסד עם נכדי נ״י, היו לי ימי צער עד שקבלתי מכתבו, אמרנו תהלים ופדיון שלחתי על קבר חותני הגז״ל, השי״ת יציל מכל צער ועינא בישא כי לא טוב לספר ולפרסם כי הוא ילד נפלא ב״ה, ונא לא ילמד איזה חדשים כלל בעיון, ראיתי בתולדות של ביאור מרדכי* שהיה ג״כ חולה כעין זה ושתי שנים לא למד כלל רק עומד בחנות של דודו ורק תנ״ך למד במשך ב׳ שנים, גם ילך לטייל כל יום ולא ידרש בשלש סעודות, והשי״ת יחזקהו וילמד אח״כ.

10 עיין עט סופר (כלל סב פ״ד) שרבינו מאריך בחידוש זה.

11 רבינו הביא זה מבנו הנ״ל בהערותיו לתשו׳ ריב״א ח״א (סי׳ עו).

12 כוונתו על מצב הקהילה בפאקש, אחרי פטירת חמיו זצ״ל, כמובא לעיל אות ב.

* הוא הגאון הק׳ רבי מרדכי בנעט, נזכר הרבה לעיל פ״ב.

היום באתי לשאול עצה כדת מה לעשות, שלעזינגר כתב לי הוא רצה להדפיס מחדש כל ג׳ חלקים ב׳ אלפים, ומה שיש רצה ליקח כולם ולשלם הוצאות מה שהי׳ לי לפי חשבון, ומה שיתן בעבור שיהי׳ לו רשות להדפיס, ביקש שלא אבקש הרבה.

ואני לא ידעתי האיך לעשות כי אם ידפס חמישים אלפים מי ילך למשפט, וגם לא ידעתי כמה אבקש בעבור שיהי׳ לו רשות להדפיס, אין אני בקי בעניינים וגם ראשי חלוש מאוד בעוה״ר, כתוב לי דעתך באר הטיב, באמת יש לי עונג אם ידפיס ויחלק לקצה עולם ממה שמונחים פה לעכברים, כי מי יקנה ח״ר וח״ג בלא ח״ב אשר אין לי אחד, ויהיה לי זכות רבים כי זאת עיקר הדבר ולא המעות...

נד

ב״ה ט״ל למב״י [תרמז].

מז״ט כי כעת קבלתי ט״ג מבני ר׳ שמעון נ״י שב״ה שיצא בטוב, כה לחי השי״ת יהי׳ עמנו ע״ע. אל תדאג אם אין אני כותב כי טרדות אין לשער וגם אני חולה ובעל יסורין ר״ל ל״ע. ב״ה יש לי ישיבה והם לומדים בהתמדה אבל אני רק מעט, יהי׳ לרצון לפני השי״ת, חותם בברכת החג ותשמח עם ביתך וכל הנלוים כעתירת אביך המעתיר תמיד בעדך...

נה

ב״ה [תרמט] משנכנס אדר וכו׳.

בל״ס קבלת קרטל שלי וקבלתי מכתבך, למה לא תתן חתימה שלך, גם אני כבר שלחתי, ה׳ יעזור אולי ירחם. גם בקיץ באסיפה אמרתי שילכו בעצת אחי הקדוש ז״ל במסירת נפש, אבל כיון שרבים ילכו דרך זה טוב יהי׳, ולנו להשען על אבינו שבשמים. אנו עוסקים על שבה״ג א״מ על מצות עי׳ תוס׳ מנחות דף ס״ד ע״ב אולי תוכל להבין פשט מה חילק בין לשפוך לקצירת עומר וכדומה[13], ה׳ יאיר עינינו בתוה״ק, עדיין שמעון בשארוואר, ה׳ ישלח במהרה רפואה, גדול צערי ה׳ ירחם...

נו

אורה ושמחה לאהובי בני הרב המאוה״ג נ״י עם ביתך ה׳ יברכם.

שמחתי בקונטרסים ששלחת למדפיס, ואני תפילה השי״ת יתן לך חן לזכות רבים להוציא מעינותיך חוצה ותברך על המוגמר, ואני התחלתי ג״כ לידפס השי״ת יחזקני ויאמצני לזכות רבים.

13 כבר עמד בזה הש״מ שם, ועי׳ ברכ״י או״ח (סי׳ כה) ותשו׳ נחלת בנימין (סי׳ טו) הביאו רבינו בעט סופר (כלל כט פ״ה).

ואודות השאלה כי יקר ראתה עיניך, נזכרתי בימי בחרותי הנגיד ר' אייזק קלינגער רצה לשדך עם הנגיד ר' אייזק אבלעס, שאל לגאון מו"ה זלמן באנהרד זצק"ל והסכים שלא יקפיד יען שלא נמצא ירא ה' תוך הנערים כאבעלס. בודאי גם אצל הבחור לא יזיק וזכות רבן ישראל ר"י חסיד יעמוד שלא לבייש יתומה ויהי' זיווג יפה, אבל רק אם הגאון הקדוש רב דק"ק רצ"פ נ"י[14] מסכים עמך, טבא הוא טבא להוי. בדעתי אי"ה ביום ז' אדר לעשות הספד על גדולים שנסתלקו בעוה"ר זכותם יעמוד לי שיהי' לי כח כי אני חלוש מאוד, מה טוב אם תוכל להטיב עם אחיך הרב נ"י, השי"ת יעזור לטובה בזכות אבותי הקדושים ז"ל, חותם באהבה עם דרישת שמחת פורים...

נז

ב"ה עש"ק י"ג למב"י ששן לפ"ק

שוכ"ט לאהובי בני הרב המאוה"ג נ"י עם כל ביתך ה' יברכם.

אחדשה"ט! בל"ס קבלת מכתבי, כעת קבלתי מכתבך ונבהלתי מראות שיש דיעות לעשות מקוה ע"י פלומפע, הס מלהזכיר, מעולם לא שמעתי שנעשה מקוה כזו, רק פ"א רצה רב גאון בעיר פאפע לעשות כן ולא הסכים גאון אמרי אש ז"ל כאשר נדפס התשובה ע"ש[15] ושמעתי שלא נעשה ע"י סיבה שנפל המקוה ונראה מן שמים כן. ובקהלות שנעשה מקוה ע"י גשמים הצינורות מחוברים בגגות אבל לא ע"י שאובים ח"ו. וכמה שברי לב יש במקוה כזו, פעם נעשה זוחלין וצריך להמתין כמה חדשים עד שיבא גשם, ע"כ טוב רק מעין, ויכול לעשות נאה ומהודר, ואעורר לעשות ב' באדען אחד למטה כאשר יהי' מעט מים במעין, ואחד קצת למעלה מזה אם יהי' הרבה מים.

והשי"ת יסייע ויטהר כל בית ישראל בב"א, חותם באהבה וברכה וד"ש לכל הקהל...

נח

ב"ה עש"ק שלח לך [תרנב]

שוכ"ט וכו' כ"פ כתבתי שלא תדאג כי אין פנאי לכתוב תמיד, ואני כעת בדעתי ליסע לקארלסבאד ולא יהי' לך דאגה רק חזק ואמץ בתורת ה', ותלך לטייל כל יום לשאוף אויר וגם הליכה טוב לאדם, בעוה"ר יראתי ליפול בחולה אבן ר"ל... ה' ירחם, כי שבתי תמיד בבית ולא הלכתי לטייל כך אמרו הרופאים, ובודאי החטא גורם בכ"ז צריך לשמוע עצת רופאים, ה' יתן כ"ט

הק' זוסמן באאמ"פ.

14 הוא הגה"ק רבי הירצקא מרצפערט זצ"ל, נ' ערב יוה"ק תרנ"ח.

15 חלק יו"ד (סי' פו). ועיין עוד בתשו' דברי חיים סי' מ"ג, מהר"ם שיק יו"ד סי' קצ"ד.

נט

ב״ה [תרנב קארלסבאד]

ער״ח מנחם אב. שוכ״ט למחותני נ״י [16].

אתן תודה על מעדנים, הקדוש קמארני [17] כבר נסע מפה, ב״ה כבדני ביתר שאת עד להפליא, מכוסו נתן לי תחילה לשתות ואח״כ חלק מזה שיריים לשארי רבנים וכדומה הכל בזכות אבות כה לחי.

לאהובי בני הרב נ״י, שמחתי בקידש השם שנעשה בעירך אבל אל תתחר במרעים. חדשות אין לי לבשר כי עדיין בעוה״ר לא עלתה ארוכה, רופא אמר שאצרך להיות פה כמה שבועות אבל בדעתי להיות שבת נחמו בפ״ב או בפעסט, ה׳ ירפאני במהרה. פה כמה גדולים מרוסלאנד, הקדוש רעדאמסק נ״י [18] כבדני בא לבקרני. כמה מאות ספרים אוכל למכור כי מצאו חן בעיני כל ת״ח ונגידים רק אם יהי׳ רשיון מצענזור, ה׳ יתן כ״ט סלה״ק

זוסמן באאמ״פ.

ס

ב״ה עש״ק משפטים [תרנ״ט] [1]

שוכ״ט וכו׳ קבלתי מכתבך אודות בעל תוקע [אבל ר״ל], אם יש לך אחר לענ״ד תקיעת מיושב לא יתקע, כי אז מברך שהחיינו ומחה״ש תקפ״א [סק״ד] מביא א״ר ליל חנוכה ראשונה לא ידלק אבל בעבור ברכת שהחיינו ע״ש [2], אבל במוסף יוכל לתקוע.

בענין חינוך בית לא ראיתי מעולם שזה מצוה לעשות סעודת ששון ושמחה [3], ע״כ לענ״ד חינוך יהי׳ בתורה, אתה ובחורים ולומדים ילמדו שם ג׳ ימים פרק חזקת הבתים ויחלק צדקה, ולאחר י״ב חודש יעשה סעודת מרעים.

בענין אבילים בחתונה מבואר הכל בש״ע שצ״א, ויש מנהגים שמשמשים הקרובים בחתונה אבל אין לנו אלא ש״ע.

אני חולה וחלוש סובל יסורים ר״ל אי אפשר ליסע לגליל ולסאבאדסלאש...

16 הוא הרה״ח ר׳ דוד יודא פאללאק מלאפוש, חמיו של הג״ר יוסף ליב, ראה לקמן (פ״ז).

17 הוא האדמו״ר רבי אליעזר צבי ספרין זצ״ל בן הרה״ק מקאמרנא, בעל דמשק אליעזר על זוה״ק. נ׳ כ״ד אייר תרנ״ח.

18 הוא האדמו״ר רבי אברהם יששכר רבינוביץ בעל חסד לאברהם זצ״ל. נ׳ י״ג אלול תרנ״ב.

1 לבנו הג״ר יהודא סופר זצ״ל שהי׳ אז רב דק״ק יעמערינג.

2 המ״ב (תרעא סקמ״ד) כתב ג״כ, אם אבל מתפלל ערב חנוכה מדליק אדם אחר משום שהחיינו, דמינכר דעת שמחה הוא לצבור, אבל בביתו יכול לברך שהחיינו, וכ״כ רסי׳ תרצ״ב, א״כ הוא הדין דאין לו לברך שהחיינו על תקיעת שופר.

3 באר שבע (סי׳ עד) כתב דדוקא בא״י נקרא סעודת מצוה ולא בחו״ל, ומתשו׳ חו״י (סי׳ ע) מוכח דאפי׳ בא״י לא ברור דהוה סעודת מצוה אם לא שדורשין בו וע״י כן נעשה סעודת מצוה (הו״ד בפ״ת יו״ד ריז סקט״ו), ועי׳ הגהת יד אברהם (שם סי׳ רמו).

סא

ב״ה [תרנט] [1]

שוכ״ט וכו׳ חדשות אין לי כי בעוה״ר אני חולה וחלוש, לא דרשתי ביו״ט. אולי בעת שיסעו מעירך לפיטשאן גם אתה תיסע עם אמך לשם עד שיהי׳ לה אכסניא עם הנשים...

ביו״ט הי׳ פה צבוע שאמר שהי׳ גלח נכד מגאון הרי״ם והוא בעל תשובה אבל שקר כי הוא מיסיאנר ר״ל הזהרו בו שלא לעשות קרבות וכדומה לפרסם בחשאי.

שלחתי ב׳ מכתבים מר׳ שעפטל נ״י [2] ומר׳ מרדכי אליעזר נ״י [3] נפלאים בפלפול, ותבקש מאחיך רב דערעטשקע נ״י שישלח לך ותשמח בהם ותפלפל עמהם כי אין לי כח להשיב להם, ה׳ יתן כ״ט סלה״ק

זוסמאן באאמ״פ.

סב

ב״ה לחביבי ב״א החריף חתן תמים נ״י.

קח נא ברכתי השי״ת יברך הזיווג, עלה מעלה מעלה בכל ענינים. והנה אגלה איזה סגולות בענין הזיווג, ראשון לציון אשר ח״ס ציוה לכל בחורים ללמוד איגרת רמב״ן על הזיווג, ונדפס בראשית חכמה בשער הקדושה ע״ש כי נפלא הוא. סגולה נפלאה שאשה תהי׳ נכנע לבעלה, בשעת חופה לידרך ברגל ימין על רגלה [1], גם לאחר חופה בשעת היחוד, לשום יד ימין עליה בעת שמותר לנגוע, ואם לאו, לצוות לה איזה דבר שתתן לך כדי לעשות חזקה בה. סגולה נפלאה לכווין שם ב״ה כך, הטבעת תכוון י, ה׳ אצבעות שלך ה, אצבע שלה ו, האצבעות שלה ה, [2] ואל תשכח כי טוב מאוד.

וכלל תלמוד בהתמדה, וכל יום ספר מוסר שיהי׳ לך הכנעה, ולא תתלוצץ על שום אדם, כי זאת גורם שונאים וגם אין זה דרך השלימות, כי רמב״ן כתב באיגרת הנדפס בסידור, בכל אדם שמצא הי׳ רואה שיש לו מעלה יותר ממנו, אנו על אחת כו״כ, צלח ורכב על דבר אמת וענוי צדק, ויהי׳ ה׳ עמך כעתירת דודך החותם באהבה רבה״ק

זוסמאן באאמ״פ.

1 לבנו הגאון רבי שמואל בנימין סופר זצ״ל שהי׳ גר אז אחרי חתונתו בזענטא.
2 הגאון החריף המפורסם ציס״ע קדוש ה׳ רבי שבתי שעפטל ווייס זצ״ל רב דשימאני. נ׳ ג׳ מרחשון תש״ד.
3 הגאון החריף המפורסם רבי מרדכי אליעזר עהרנגרובר זצ״ל, יליד פאקש, חתן הגה״צ ר׳ פנחס שטיינר מאילאק. הי׳ דיין בשטיינמנגר ובפאפא, ואח״כ נבחר לרב בווראנוב. בעמ״ס נחלת יוסף על סוגיות הש״ס. נ׳ י״ג כסלו תש״ב.

1 כן מובא בס׳ אמרות שלמה משם ספה״ק חסד לאברהם.
2 של״ה הק׳ (שער האותיות), הנהגות אדם פי״ד.

סג

ב"ה, יום ה' בראשית תרנ"ח לפ"ק.

נחמה בכפלים עם ציון וירושלים קהל ישורון ק"ק פישטיאן יע"א.

עיני עיני ירדה מים על שבר הגדול אשר השברתי כי לקח מר המות אחד המיוחד מתלמידי רבכם הגאון הקדוש יוסף אונגר, מי יחוש חוץ ממני אשר נתגדל על ברכי והי' לי כבן איזה שנים שהי' בביתי וראיתי הליכותיו בקודש, כאשר הי' עוד צעיר לימים אמרתי שיהי' לאילן רברבא ותקותי לא נכזבה, כי גדל והלך עד מאוד כשמן תורק שמו בכל המדינה, אשריכם אהובי שזכיתם שהי' לכם מנהיג כזה כל השנים וזכרו לא יסוף מפיכם וזרעיכם, כי דברים היוצאים ממקור מקומו טהור עשו פרי קודש בלבבכם, זכותו יעמוד לכם ולנו וה' ינחם כל בית ישראל הכותב בדמע

הק' זוסמן בלאאמ"פ סופר [1].

סד

ב"ה א' בשלח תרנ"ז לפ"ק.

להגאון הגדול המפורסם מוה"ר שלמה זלמן ברייער שיחי' אב"ד בפפד"מ [1].

בענין אם מותר להספיד בער"ח [2], ביו"ד סי' ת"א כתב רמ"א מנהג פשוט שלא לומר צדוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון לכן אין אומרים אחר חצות בע"ש, וכ' הש"ך אע"פ שבער"ח ובערב חנוכה אומרים אפי' אחר חצות לא עדיפי כע"ש וכו', א"כ משמע שמותר להספיד בער"ח כיון שאומרים צדוק הדין. חק יעקב סי' תכ"ט מביא ע"ש דאחר זמן מנחה גדולה אף בער"ח אין אומרים, אבל בפראג אומרים לפי שאומרים ג"כ סליחות שקורין יוכ"פ קטן ע"ש.

1 הקדמת ס' נאות דשא עה"ת, להגאון ציס"ע רבי שמואל דוד הלוי אונגר הרב דנייטרא זצוק"ל, בן הג"ר יוסף הרב דפישטיאן זצ"ל, תלמיד נאמן לרבינו.

1 הג"ר שלמה ברייר הי' מקודם רב בפאפא (אונגרין) ואח"כ רב דעדת יראים בפרנקפורט ע"מ. הוא הי' רוח החיה בקרב החרדים באשכנז חתנו של הגה"צ רבי ש"ר הירש זצ"ל. נ' ו' מנ"א תרפ"ו.

2 מדברי השואל: ראיתי במג"א ה' ר"ח סי' תי"ז שטוב המנהג לומר סליחות בער"ח קודם תפלת מנחה כי מן המנחה ולמעלה חל ר"ח ע"ש ובבאר היטב ומחה"ש (ועי' מג"א תקעט סק"ו), ותמהתי באמת על מה אדני המנהג שלנו נוסדת כי כמעט בכל המקומות אשר הייתי גם בפ"ב אומרים סליחות של יוכ"ק אחר תפלת מנחה וכן הוא הסדר בכל התפלות אשר ראיתי וזה נגד דעת המג"א הנ"ל, ולא ראיתי מי שהעיר בזה, ולבי מהסס כעת, אם אמנם שאין מזה ראי' על הספד לגדולי הדור אשר בפניהם מותר להספיד אפי' בר"ח עצמו ואם בער"ח קודם לילה בודאי מותר אפי' שלא בפניהם לעורר הלבבות לתשובה בזמן כפרה, ותדע שנוהגין בקהלות גם להספיד בליל יוהכ"פ, ומאוד ישמח לבי אם הדר"ג נ"י יגיד לי בזה דבר נכון העולה על רוחו הטהור, או אם שמע בזה דבר מה להתיר ספיקתי.

מג"א בסי' תקמ"ז סק"ח כתב, עי' ביו"ד ת"ג דמשמע כשאין אומרים צדוק הדין אין אומרים שבחו של מת דהא נמי מרגיל הספד כשמזכיר שבחו, וא"כ אסור לדרוש אלא לחכם בפניו ע"ש. ומצאתי בא"ר סי' ת"כ, בפ"פ נוהגין שא"א אפי' בער"ח אחר חצות, א"כ שניהם צדקו יחדיו, בעיר פאפא בל"ס המנהג לאמר צ"ה בער"ח א"כ מותר ג"כ להספיד, אבל בעירו שמנהג שלא לאמר [3] שפיר הקשה השואל להגנ"י.

ימחל לעיין בפמ"ג בסי' ת"כ במשב"ז, וכתוב שם בערב ל"ג בעומר, ובעת שהספיד הגה"צ דק"ק מט"ד ז"ל את הגה"ק דיארמאט ז"ל [4] ביום ל"ב בעומר, כמדומה סמך על ד' פרמ"ג הנ"ל.

סה

ב"ה

יהושע עומד לשם ולתהלה, אבן יקר מתנוסס בקהלה, קהל ה' עיר מליאה חכמים ונבונים, מלאים מצות כרמון גם ריקנים, מנעוריו נתגדל על ברכי תורה ויראה, מקור מקומו טהור וקדוש אבי זקינו זצ"ל [1], וייף בגדלו על הר המעלות לקבוע עתים לתורה עם חרב פיפיות בידו ללחם מלחמות ה' לעמוד בפרץ, ביתו פתוח לרווחה, לכל דופקי על שערי לבו, מוקיר רבנן זוכה צאצאיו כשתילי זיתים זרע ברוכי ה' המה, לאיש אשר אלה לו ראוי לעטרו בעטרת תפארת שמו הנאה לו להקרא לכל דבר שבקדושה בשם מורינו הרב ר' יהושע נ"י [2].

ואני תפילה, ה' יאריך ימיו ושנותיו לעשות חיל בישראל ולראות בהצלחת כל יוצאי חלציו, בכל אשר יפנה יצליח, ולראות בביאת משיח, בב"א.

פה פאקש יע"א ערב חג סוכות תרמ"ז לפ"ק

(מקום החותם) הק' זוסמאן באא"מ מ"פ סופר.

סו

בעזהי"ת יום ד' לס' ראה תרנ"ה לפ"ק.

שלום וישע רב לאהובי ידיד נפשי, ה"ה הרב הגאון הגדול, מעוז ומגדול, החריף ובקי, מופת הדור, צדיק יסוד עולם, כקש"ת מו"ה זוסמן סופר נ"י כאור הבהיר, רב דקהל היראים בפאקש יע"א.

אחר דשה"ט... התב"ש בסי' כ"ד מבאר שהרשב"א שאמר אבל במלוא ב' צווארין אם שחט הראשונה פסולה והשני' כשרה, דמיירי ששם המלוא ב'

3 הנה בא"ר כתוב „פ"פ" אבל הפרמ"ג סי' ת"כ בא"א מעתיק את לשונו „בפפד"א א"א ער"ח אחר חצות". (ועוד שם, שבפראג אין אומרים, וזה היפוך ד' חק יעקב הנ"ל), ועי' ביאור הלכה (סי' תקמז ס"ג).

4 הגה"צ דמטרסדורף הוא רבי שמואל עהרנפלד בעל חתן סופר זצ"ל, שהספיד את רבי אהרן דוד דייטש בעל גורן דוד זצ"ל ששחל"ח אסרו חג פסח תרל"ח.

1 הגה"צ רבי מענדל בינעט זצ"ל דיין בק"ק פאקש, ראה לעיל סוף פ"ה.

2 הר"ר יהושע הערצל ז"ל הי' מחשובי בעלי בתים בפאקש, אביו של הר"ר מרדכי יהודא הרצל מעיה"ק ירושלים ת"ו.

[illegible]

[illegible] מורינו הרב ר' יהודא [illegible]

[illegible]

הג' זוסמאן [illegible]

מרדכי פישל סופרי

אבדק"ק פאקש

תעודת „מורינו" לר"י הרצל, מכתב ס"ה

צווארים על הב׳ הנשחטים, ושיעור הכשר שחיטה להרשב״א בהולכה או בהובאה לחוד הוי כפי הבחינה הב׳ שכ׳ הפרמ״ג בסי׳ כ״ד בט״ז סק״א. וקשה לי כיון דכן הוא ע״כ הרשב״א חולק על הרא״ש כפי ביאורו של הב״י בדברי הרא״ש ז״ל, דצריך המלוא ב׳ צווארים להעביר מצד צואר זה ולהוציאם חוץ לצואר לגמרי, וכמו שכתב גם התב״ש שם דהכי כ׳ הב״י, וכיון שיש נפקא מיני׳ לדינא הי׳ לו להטור ולהב״י להביא גם פי׳ הרשב״א, לי יש פי׳ אחר בדברי הרשב״א שאינו חולק כלל על הרא״ש, ואין להאריך.

והי׳ בזה שלום ולכל בני ביתו היקרים יחיו, יאמצהו ויחזקהו ה׳ לתורתו ולעבודתו כל הימים, ויהי׳ בריא אולם תמיד כעתירת אוהבו כנפשו, החותם בכל חותמי ברכות

הק׳ יונה אבעלעס [1].

1 ת״ח ונגיד מפורסם בעיר פעסט. רבינו מזכירו בעט סופר (כלל כח פ״ד) „ורעי אהובי הרבני הנגיד החריף מו״ה יונה אבעלעס נ״י הקשה...״, שם (כלל לב פ״ג).

Vallástani bizonyítvány.

Grósz Ábrahám helybeli gymnasiumi tan…

a legutóbbi izr. hittani vizsga alkalmával következő érdemsorozatot nyert.

Hittan: kitűnő

Erkölcs: példás

Halas, 1880 június 6.

Sofer Susman
Fő Rabbi

Nyomatott Burger Zsigmondnál Szegeden, 1871.

חתימת ידו של רבינו על תעודה הונגרית ללימודי דת, לתלמיד בית ספר בהאלאש

I

בניו

א) הבכור רבי ישראל מרדכי אפרים המכונה פישל סופר זצ״ל. נולד בפאקש, בהיותו יושב רבינו שם בבית חמיו. הילד נתגדל הרבה בבית זקנו רבינו יואל אונגר זצ״ל, וחוץ ממה שלמד בישיבת אביו בהאלאש, למד בפ״ב אצל הכתב סופר ובנו השבט סופר זצ״ל. כבן עשרים נשא בת ת״ח גדול וצדיק כביר הרבנית צירל בת הרב ר׳ איצק הרש ראטטער הרב דגראס־סנמיקלוש זצ״ל, וישב שם איזה שנים ועלה במעלות התורה, וכאשר נסתלק חותנו ויבקשו הקהל לעטרו בכתר הרבנות, וימאן כי לא רצו לקבל עליהם שם ארטאדאקסן, ויפרדו שם איזה יחידי סגולה והי׳ להם לרב.

בשנת תרמ״ה נבחר לרבנות דק״ק שארוור, לכבודו באו זקנו הגאון ריב״א ואביו זצ״ל ורבני הסביבה, ודרש באותו מעמד בנפלאות, כי הי׳ מחונן בשפתי רננות פה מפיק מרגליות. ישב שם בכבוד גדול, קיבץ וריבץ ועשה פעלים לתורה ויראה, וגם מגלילות באו לשמוע מדברותיו כי נעמו. אמנם לא ארכו ימי שלותו שנחלה במחלה קשה (ל״ע) וסבל יסורים נוראים כמה שנים, עד ג׳ כסלו תרנ״ג יצאה נשמתו בטהרה, ונספד בהספד גדול מאביו זצ״ל [1] ומכמה גדולים.

אביו רבינו זצ״ל הדפיס לזכרו ספר „זכרון אפרים״ ע״ס בראשית, ליקוט נאה מחידושים אשר השאיר אחריו ברכה בנו האברך, וממפרשי התורה

1 נדפס בריש ספר „זכרון אפרים״.

„ספרה לי אמי הצדקת ת׳ כי אאמ״ו הגה״צ ז״ל איזה ימים קודם הסתלקותו אמר כ״פ שרואה את אמו ע״ה עומדת בין החלון. מצאתי שכן מבואר בזוה״ק פ׳ ויחי, בעובדא דר׳ יצחק, בשעתה דבר נש אסתלק מעלמא אבוי וקרובוי משתכחין תמן עמי׳ ואזלין עם נשמתי׳ עד אתר דתשרי באתרי׳״ (מכתי״ק של בנה רבי מנחם סופר זצ״ל).

קטעים מדבריו האחרונים בצוואתו:

. . . יום הזה שאני כותב זאת לכם לזכרון עולם, אני בן שלשים ואחד, ה׳ ירבה שנותי, ומיום שבאתי לכלל בן כ״ח נגעה בי יד ה׳, כי בשנה העברה שנת הרמ״ת במוצאי יו״כ כאשר יצאתי מביהכ״נ הרגשתי הייזעריקייט ומאז לאט לאט גברה בי חולי עד שהיום שאני כותב זאת לכם אני חולה בצוואר, בחזה ולבי דוי וכל אברי חלושים ל״ע. והנה לא ידעתי אם לא בא העת המיוחד, ואני מוסר נפשי וגופי לכבוד שמו הגדול עילת העילות מאציל העליון, וכל מה שגוזר עלי אני אקבל אותה באהבה רבה, ואני מדבק נשמתי נפש ישראלית בשם הוי״ה ב״ה הנכתב ואינו נקרא ובסוד קוצו של יו״ד הנעלם ולא נגלה בסוד כי לא יראני וכו׳. ורק כל מגמתי שיהי׳ לי זרע קודש מטע צדק ברוכי ה׳ יראים ושלמים באמת ובתמים עוסקי תורה בכל עת ועונה אחד המרבה ואחד הממעיט רק שיכוין לבו לאביו שבשמים, ועיקר יראת ה׳ כמו שכותב החכם מכל אדם, ראשית חכמה יראת ה׳, וביותר בזמן הזה שצריך כל אחד ואחד מבני ישראל לעמוד במסירת הנפש כי לא יודע מה יולד יום בעיקבת דמשיחא אשר לבא לפומי׳ לא גליא, וצריך כל או״א לעמוד כעמוד ברזל נגד מהרסי הדת פן יבוא הצר הצורר מסטרא דמסאבא מאחינו בנ״י הרוצים להפוך התורה לפי מאמרם והופכים מתוק למר, ועל זה אני מעורר אתכם בני, שאתם זרע קדושים לא תעזבו התורה המסורה לנו בסיני בכלליה ובפרטיה והמנהגים הקדושים שהנהיגו לנו

המפורסמים[2]. בהקדמת הספר כותב רבינו: „ובא השמש בצהרים בימי אבו כעלות גדיש בעתו נפל הלל בן שחר בני בכורי ישראל מרדכי אפרים בן יכט ע״ה הרב המחבר זצ״ל, רוחי חובלה זמותי נתקו ואין כחי אתי לאחוז בשבח קרני הוד בני זצ״ל כאשר הי׳ ראוי לו, והלא כל יודעיו ידעו כי ערך גדול עליו גדול בתורה ובצדקות במעלות נשגבות ובמדות תרומות, וצדיקי הדור אמרו עליו שהוא מאנשי צורה...״

הניח אחריו ברכה ארבעה בנים ובת אחת: הגה״צ המפו׳ ר׳ אברהם יעקב סופר רב דק״ק טעטה זצ״ל, הגה״צ המפורסם ר׳ מנחם סופר רב דק״ק מארוש־וואשרהל זצ״ל, מרת מאטל אשת הר״ר נחמן קליין מזענטא זצ״ל, נספו בחודש סיון תש״ד, הי״ד. הרבני ר׳ יואל חיים סופר מפטראָוויסעלא זצ״ל (נ׳ יח סיון תרעו). הגה״צ המפורסם ר׳ יצחק צבי סופר זצ״ל, הרב דק״ק טעמשוור פאבריק, בעמ״ח שו״ת מספר הסופר, שחל״ח כ״ו אדר תשכ״ו פעיה״ק ירושלם ת״ו *.

הקדמונים זי״ע, ואני אוסר לכם באיסור גמור לילך ח״ו בקאהרשולען, ולא לזאת בלבד אלא אפילו לביהכ״נ אשר הבימה עומד למעלה או להתחבר ח״ו לקהילות המיוסדים על אדני האפיקורסת קאנגרעסס — ואם אי אפשר לעמוד בנסיון זאת יותר טוב לעזוב המקום, והמפרנס הרמש תחת האדמה הוא יפרנס ג״כ אתכם, אם אתם בוטחים בו באמת ובלבב שלם.

וזאת לרבות גם בנותי ח״ו לילך בפרוע ראש, לא יהי׳ זאת בביתי אלא אפילו בשייטל לא ניחא לי, אלא בצניעות כאשר התנהג אמנו ואמהות מקדם. ואם ה׳ יברך אתכם בבנים לגדלם על ברכי התורה והיראה כי היראה אשר התינוק לומד מהאם היא מתקיימת ביותר.

בני ובנותי הנחמדים שיחי׳, הרבה מסירת הנפש הי׳ לאביכם בעוד שהי׳ צעיר לימים, כשישבתי בבית זקניכם ז״ל הרבה מחלוקת הי׳ לי עם פושעים ומורדים ות״ל לא יכלו לי, אלא אדרבא כאשר הלך זקניכם אבי אמכם זצ״ל לעולמו נתנו עיניהם בי, ולא קבלתי ולא רציתי אפילו לדבר עמהם מזה, כאשר יספר לכם הדור שמה, כי לא רציתי בקהל קאנגרעס ולשנות שום מנהג מקדם, ועי״ז באתי לנסיונות גדולות ורבות אשר לספרם א״א כי קצר הנייר מהכיל, אבל אמכם תוכל לספר לכם, ב״ה וב״ש הגדול והנורא הוא הי׳ בעזרי וזכיתי לזיכוי רבים גדולים עד מאוד, כי שפכתי רוח היראה ואהבת תורה בלב ריק מכל, מפושעים עשיתי צדיקים לא שלותי ולא שקטתי יום ולילה, למדתי ברבים הן בשבת ויו״ט הן בחול בין מנחה למעריב, ות״ל עשה פירות, הרבה סבלתי גם עניות ושפיכת דמים מהמתנגדים, מה אומר ומה אדבר, לך אדון הרחמים נגלו, לעושה נפלאות לבדו...

אבי אבי גאון ישראל, ידוע לי מאד שאתה מקדושי ארץ ודמעות עיניך ותפלתך הזכה הם עומדים לי עד היום הזה, הרבה צער סבלתי בחיי, ורק דמעותיך ותפילתך ויסורין שסבלת ומסירת נפשך ועמלך בתוה״ק הם עומדים לי עד היום הזה לבנך בכורך ראשית אונך, ומה יש לי עוד צדקה לזעוק אל ממה״מ הקב״ה, אל תצטער עלי הרבה, ראה לדשן עצמותיך ולחזק גופך, אל תעזוב אלמנתי ונכדיך היתומים אולי תוכל אתה להדריכם שיהיו בביתך מה טוב כי אפשר שאזכה למאורים גדולים, תשגיח עליהם שביארצייט עת יבואו למדרגה ילמדו ח״י פרקים משניות כאשר עשיתי ע״ע לאמי ע״ה, ובכל זאת אני אצפה ואקוה לרחמי השי״ת, רפאינו ה וארפא בזכות אבותי ואמותי אשר בארץ חיים המה, זכותם יעמוד לי, זכות אמי הצדיקת אשר בימי נעוריה עזבה עוה״ז ואני נשארתי לה לקדיש יחיד יעמוד לי...

2 נזכר בספר המקנה: כלל ט״ז פרט כ״ג. כלל ל״ב פ״א. כלל ל״ח פ״ח. ובספרי אגדה לאביו רבינו זצ״ל. בשו״ת ריב״א ח״א (סי׳ לה). מחנה חיים ח״ג (יו״ד לו), נחלת בנימין (פה). בית שערים (או״ח סי׳ רצה, שנא) ועוד. * ראה עוד לקמן פ״ז הערה 29—28.

ב) הרבנית מרת מירל ע״ה אשת הגה״צ ר׳ עמרם פישר הרב דק״ק יינק זצ״ל, בן הרה״ג ר׳ עקיבא פישר הרב דק״ק טעטה, שהי׳ חתן הרב צבי רוזנבוים מביטשקע, אחיו של הגה״ק רבי עמרם חסידא זצ״ל. בנעוריו למד ר׳ עמרם באויבן־ישן ואצל הרב עזריאל הילדסהיימר הרב דק״ק אייזנשטט ובאדנבורג אצל הרב אליעזר אלט, ואח״כ בפ״ב אצל בעל הכתב סופר ובנו בעל השבט סופר, ואצל הגאון רבי חיים צבי מנהיימר באונגוור זצ״ל. בשנת תרל״ו נשא בתו של רבינו ונבחר לדיין בהאלאש, בשנת תרל״ח עבר לרבנות דק״ק יינק, ושימש שם עד יום מותו ח״י ניסן תרפ״ה. הרבנית מירל נפטרה כ״ז אייר תרצ״ה.

בניו: הרב אפרים פישל פישר רב דק״ק ש. פאטאק, הרב משה פישר שימש ברבנות אצל אנשי אונגרין בשיקאגא ואח״כ בדעטרויט. הרב יוסף בצלאל פישר רב בוויטענץ, נפטר בדמי ימיו. הרב עקיבא פישר רב דקונסעמיקלאש, נפטר באבו. הרב יואל חיים פישר רב דק״ק דעווא. מר יעקב שלו׳ פישר בעיר דעטרויט. זכר כולם לברכה.

בנותיו: הרבנית מרת בילא, אשת הרב אלעזר זינגר הרב דרימאסומבאט, הי״ד. מרת יוכבד (אלמנת הנדיב מר צבי נויברגר משיקאגא ז״ל). מרת לאה אשת הר״ר מרדכי דר. מאיר שיח׳, פעיה״ק ירושלם ת״ו.

היות שק״ק יינק עזוב ונתרוקן מיהודים והבית החיים מופקר בין הגוים, פינו את עצמות הרב והרבנית מיינק, עם בנם הרב ר׳ עקיבא ע״ה, והעלום על הר המנוחות בעיה״ק ירושלם ת״ו ביום כ״ז אייר תשכ״ו, תנצב״ה.

כתב הורמנא שבו הוכתר רבי עמרם פישר, מאת רבינו יואל אונגר זצ״ל:

בעזה״י

היות מוכ״ז חתן חתני הרב המפורסם מו״ה ר׳ אליעזר זוסמן סופר נ״י הוא ניהו הרבני המופלג בחריצות ובקיאות מוה״ר עמרם פישער נ״י דיין מצויין בק״ק האלאש יע״א בן להרב המה״ג מוה״ר עקיבא פישער נ״י האבדק״ק טעטה יע״א, נתגדל מנעוריו על ברכי התורה והיראה ושימש בישיבות רמות, שאב בששון מעיני הישועה דהרב הגאון בעל כתב סופר זלל״ה ולמד גם אצל בן הגאון המנוח ה״ה הגאון מוה״ר בונם נ״י האבדק״ק פ״ב השי״י, שנה ולמד הרבה, אשרי לו שבא לכאן ותלמודו בידו, בקי ברוב סוגיות הש״ס וגם להורות נתן בלבו לעיין בספרי הפוסקים אשר נקבעו להלכה ולמעשה, ודברי רבותינו הפוסקים שבכל יום ויום אנו שותין מימיהן שגורים בפיו, רגילים על שפתיו, ויען שהוא י״ש מאד והולך בדרך תמים, לא נמוטו פעמיו ממעגלי הדרך שהדריכוהו הוריו ומוריו הצדיקים, על כן הרשות נתונה לו מאתי לדון ולהורות, להבחין בין האסור והמותר, ולהבדיל בין הטמאה והטהורה, ויכול כל אדם לסמוך עליו ועל הוראותיו ככל אחד מן הרבנים הסמוכים והמובהקים ובטוח אני שלא יצא ח״ו מכשול מת״י.

הכ״ד ה׳ ניסן תרל״ז לפ״ק

מקום החותם   יואל אונגר מרעכניטץ חופק״ק פאקש והגליל [3].

ג) רבי יוסף ליב סופר זצ״ל, לקמן פרק שביעי.

ד) הרבנית מרת לאה ע״ה, היתה אחות תאומה של רבינו ר׳ יוסף ליב זצ״ל. אשת נעוריו של הגה״צ רבי יצחק יעקב בלום זצ״ל שהי׳ דיין בק״ק ב. אויפאלו, הי׳ מפורסם לגדול בתורה, בנו של הגאון האדיר המפורסם רבי עמרם בלום זצ״ל בע״מ שו״ת בית שערים[4]. נפטרה בלא בנים בבית הוריה בהאלאש, בטרם עבר רבינו לרבנות דק״ק פאקש, ביום כ״ה אייר תרמ״ו.

ה) הצדקנית מרת ריזל ע״ה, אשת הרה״ח גדול בתורה ובמעשים הר״ר מיכאל חיים פאשקעס זצ״ל במאקעווע[5]. בעלה שחל״ח בדמי ימיו (ד מנ״א), והיא גדלה וחנכה את בניה בדרך התורה והיראה. נודעת היתה הצדקנית לשם ולתהלה בצדקתה ובטובת לבה, נפטרה במחנה אוסטרייך, כ״ט טבת תש״ה.

בניה: הרה״ח המפורסם בתורה וצדקות הר״ר אליעזר יואל פאשקעס זצ״ל, חתן הגה״ק רבי שמעון סופר מערלוי. בשנת תרפ״ד הוציא לאור את ספר שו״ת ריב״א, חלק שני, מזקנו רבינו יואל אונגר זצ״ל. הרבני המופלג בתורה וביראה הר״ר יהודא לייבש פאשקעס זצ״ל, חתן דודו הרה״צ ר׳ משה אברהם סופר זצ״ל מטשארנא. הנכבד ועושה חסד הנודע לתהלה שמואל דוד במאקעווע ז״ל. בנותיה: הצ׳ מרת לאה ע״ה אשת הרה״ח הר״ר יחזקאל פאנעט מטעגלאש זצ״ל. הרבנית מרת מירל ע״ה אשת הרב ר׳ שלמה זלמן פרידמן רב דראקושהעדי. הי״ד. מרת גיטל שתחי׳.

3 אוצר החיים (שנת תרצז).
רבי עמרם נזכר בשו״ת עין הבדולח, לרבו הג״ר חיים צבי מנהיימר (סימן יט, כא), שו״ת ריב״א, ח״א (סי׳ סז, עג, קיב) ח״ב (סימן מ). שו״ת אהל אברהם להג״ר אברהם קרפלס (סי׳ לג־לה). (פרי השדה ח״ד סי׳ קלג). רבינו מזכירו בספריו כ״פ, בס׳ המקנה (כלל כג פרט טז): „וחתני החריף מו״ה עמרם נ״י האריך בו בפדיון בנו נכדי פישל נ״י בענין נתינה בע״כ״, עט סופר (כלל לב פ״ד): „חתני הרב המאוה״ג מו״ה עמרם אבדק״ק יינק נ״י הקשה״. וילקט יוסף (שנת תרסד—סו), תל תלפיות (שנת תרנח, תרסד—סו) ועוד.

4 הגאון רבי עמרם בלום זצ״ל התיעץ עם הגה״ק בעל יטב לב מסיגעט, איך שמציעין לבנו שני שידוכים, בתו של גביר מפורסם ובתו של הרב מהאלאש, ואמר שהוא נותן דין קדימה לבת הרב דהאלאש כמובן אבל זוגתו הרבנית מרוצה יותר להשתדך עם עשיר נכסין. השיבו הרב מסיגעט זצ״ל, אמת שבעתים מצוקים הללו צריך להקדים שידוך של הגביר, אמנם טעות הוא בידכם שבעל נכסין הידוע הוא הגביר לא כן אלא ר׳ זוסמן סופר הוא הגביר, והא ראי׳ שכתב אלי שאתפלל בעדו, היות שספרו ילקוט אליעזר נתפשט כמעט בכל העולם ומתירא שלא יבוא עי״ז לידי התנשאות וכו׳, ממילא יש בידו לסלק כל מה שיבטיח. וכן הי׳ שבזמן קרוב נתגלה שהגביר נעשה יורד ל״ע (תולדות סופרים).
רבינו מזכירו בספר המקנה (כלל מא פרט א): „בענין זה כתב לי חתני הרבני החריף מו״ה יצחק יעקב נ״י בנו של הרב הגאון החריף כקש״ת מו״ה עמרם אב״ד דק״ק חוסט נ״י״. עט סופר (כלל ח פרט ז): „וחתני המאוה״ג מו״ה יצחק יעקב רב בקהל יראים בעיר ס׳ מיקלאש נ״י״ ועוד.

5 בסוף ספר תשו׳ ריב״א ח״ב, הובא ממנו דברי אגדה בשם „זכרון חיים״, וראה בוילקט יוסף (שנה א סימן מב).

ו) רבי משה אברהם סופר מטשארנא זצ״ל. למד אצל אביו בהאלאש ובישיבת בעל שבט סופר בפ״ב. נשא את מרת שיינדל בת הר״ר שמואל באדאנצקי ז״ל. קבע דירתו בפאפא ואח״כ בטשארנא. הי׳ מעמודי התווך של הקהילה, ודבריו היו נשמעין בכל מילי דשמיא. פרנסתו היתה דלה וזעומה, חוץ לעיר הי׳ לו חנות בו כל מיני כלי עץ ורהטי מטבח. אמנם הי׳ לו שם חדר מיוחד, בו התבודד רוב ימיו ועסק בתורה ותפילה. שם הי׳ לו מן המוכן קסת סופר ופנקס בו רשם חידושיו הן בגפ״ת [6] והן בדברי אגדה המושכת את הלב. הי׳ בעל רעיון נפלא, ברא כרעה דאבוה, והעלה את חידושיו על ספרו שיחד לו שם „סמא דחיי״, מה שנאבד בימי השואה. יצאה נשמתו בטהרה כבן ע״ב שנה, אור ליום ד׳ דחנוכה, כ״ח כסלו תרח״ץ [7].

שורות הללו קטע מצוואתו, בו יראה הקורא צדקת האיש ההוא ואשר עשה ופעל בקהילתו בימי חלדו:

הנה האדם לא ידע עת דודים, ועלה היום בדעתי מה טוב לחשוב מחשבות ליום הזה, והרני מקבל עלי בשמחה ובטוב לב גזירת עירין פתגמין והוא השם ית׳ הנותן תורה לעמו ישראל והמרחם על בריותיו ומקבל תשובה באהבה לכל הבאים לחסות תחת כנפי השכינה, ועתה ה׳ הנותן יד לפושעים בימינך תסעדני, תקבל הרהורי תשובתי וראה בעניי ותרחם על איש דל כמוני, ומה אני ומה כחי ואין בי אלא נצוצי קדושה מצור מחצבתי מכבוד אבותי הקדושים והטהורים ז״ל, ואין בלבי אלא אתה ה׳ האחד המיוחד בעולם שברא שמים וארץ וכל אשר בו המשגיח על הכל בהשגחה פרטיית גם על ברי׳ קטנה וקלה כמוני הקטן שבקטנים, ואם בכ״ז חטאתי אתה ה׳ המרחם תאמר סלחתי, כי לא במרד ובמעל עשיתי ולא

6 אביו מביא הימנו ד״ת: ספר המקנה (כלל נה פ״ב), סוף ח״ג השמטות על סוגיא דשמא יחפה. עט סופר (כלל ג פ״ח, כלל ח פ״א) ועוד. אחיו מזכירו בלקוטי סופר ח״א דף מ״א.
בעט סופר בסוגיא דשמא יעברנה (כלל ח פרט א) מביא רבינו פלפול משם בניו הבחורים המופלגים: הפנ״י הקשה, דלאו ברשיעי עסקינן דהכל יודעין שאסור להוציא מרה״י לרה״ר, אלא איירי בעם הארץ גמור או שישכח שהוא שבת א״כ מה הועילו חכמים בתקנתן דסוף סוף ליכא תקנתא בהכי לע״ה גמור שאינו יודע תקנת חכמים וכן למי שישכח שהוא שבת, ובני הב׳ המופלג כ״ה שמעון נ״י אמר לישב ע״פ הר״ן, שאחרים שאינם טרודים במצוה ויודעים האיסור הם יזכירהו את הע״ה או מי שישכח שהוא שבת היום, ואם לא הי׳ התקנה אז כל העולם הי׳ טרוד בהמצוה ולא יזכרהו. לפ״ז אמר בני הב׳ המופלג כ״ה משה אברהם נ״י די״ל קו׳ המזרחי דניחוש שמא יתקן כלי שיר, כי לשמא יעברנה מועיל התקנה שמי שרואה שהולך בשבת עם הלולב יזכרהו, אבל תיקון כלי שיר הוא בפנים בבית, א״כ שוב יקשה קושית הפנ״י מה הועילו חכמים בתקנתן לע״ה או מי שישכח שהיום שבת אכתי יתקן כלי שיר בביתו.

7 הר״ר יהודא ליב וויס שיח׳ מטשארנא סיפר, שהוא הי׳ יוצא ונכנס אצל הר״ר משה אברהם ז״ל. במוצאי שמחת תורה שלפני פטירתו, נכנס אליו ומצא אותו במצב רוח קשה, עיניו זלגו דמעות בבכי רב ולא ידע פשר דבר. רמ״א כיבדו ביין שרף וביקשו שיברכו בברכת „לחיים״.

נתכוונתי למרוד ח״ו בשמך הגדול אלא הנחש השיאני, ותמיד חטאתי נגד עיני להתחרט על מעשי ולתקן המעוות.

ואין לי לצוות הרבה כי אינני רוצה להטריח, אלא בודאי יתנו עלי ט׳ קבים כדצריך ויעשו הכל בטהרה, ויתנו גופי אצל כותל בזוית שיהי׳ מב׳ צדדים כותל, ואם באפשרי יהי׳ על צד כמו ד ואז יהי׳ עם גופי ה, ואם א״א עכ״פ יתנו גופי על צד אחד. ויש לי כמדומה עפר מא״י ויתנו עלי, וגם תוכלו לקבל מח״ק שיהי׳ הרבה עפר מא״י, וטוב לשלם לחברה איזה סכום בעבור זה.

על המצבה אבקש שיכתבו: „משה אברהם בן הג׳ א״ז סופר אב״ד דק״ק פאקש, אשר פעל ועשה פה ק״ק טשארנא חברה ת״ת ושיעור חברה וחברת תפארת בחורים וחברת ביקור חולים״, כי כמעט ממני יצאו חברות הנ״ל עכ״פ אני עשיתי רוב הפעולה שיהי׳ דבר המתקיים, והייתי הרבה שנים המנהל מחברות הנ״ל, וגם הייתי גבאי שני דחברה קדישא, וכוונתי הי׳ לש״ש להרבות כבוד שמים, והייתי אחיעזר ואחי סמך לפי מעט כחי ומעט דעתי ושכלי בכל ענייני דת יהודית על דרך האמת וצדק, ובזה מצאתי מרגוע לנפשי אם הי׳ באפשר לי לעזור לאיזה תכלית לכלל ישראל. לא טרחתי את עצמי ולא יגעתי הרבה להרבות הון ועושר, והייתי מסתפק במיעוט אשר נתן ה׳ לי ועליו נתתי מבטחי בבטחון האמת והיושר, ומכש״כ שלא יגעתי להרבות כבוד לעצמי, וקבלתי עלי בעבור תורה ויר״ש בעבור קדושת ישראל ותפארתו הרבה נסיונות, לא בקשתי לבנותי שתחיו בני עשירים ונגידים אלא הכל על דרך האמת לבחור בטוב ואין טוב אלא תורה ויר״ש, ואף שידעתי כמה גדול צער ונסיון העוני וכמה גדול הכח לסבול ולצמצם, אבל על ה׳ הי׳ מבטחי. ואלף אלפים תודות לזוגתי הח׳ המהוללה תי׳ היא סובלת הרבה מאוד ביגיעה רבה עשתה ההתחייבות שלה...

זכרים לא היו לו כי אם ארבע בנות: מרת לאה, אשת הרבני המופלג הר״ר מנחם פישר מזענטא. מרת יענטא, אשת ת״ח גדול מרביץ תורה וצ״ת הר״ר יחזקאל שפיצר מזענטא. הרבנית מירל, אשת בן אחיו הגה״צ ר׳ אברהם יעקב סופר הרב דק״ק טעטה. מרת רעלא, אשת בן אחותו הרבני המו״מ בתורה ויר״ש מרבים הר״ר יהודא ליב פאשקס, שהי׳ דר עם חמיו בטשארנא. זכר צדיקים לברכה, כולם ניספו בשואה בשנת תש״ד, הי״ד.

ז) רבי שמעון סופר זצ״ל לקמן פרק שמיני.

ח) רבי יהודא סופר זצ״ל. נולד בשנת תרכ״ח בהאלאש [8], למד בישיבת אביו שם ואצל זקנו רבינו יואל אונגר בפאקש. נשא אשה מרת טשארנא בת האשה החשובה מרת דבורה, אלמנת ר׳ יחיאל קליין מוויען חתן הר״ר יצחק שיף מצעלים. קבע דירתו בעיר וויען, עסק במשא ומתן וגם הרביץ תורה בבית המדרש „לוית חן״. אח״כ נתקבל לשמש בכתר הרבנות בק״ק קאדלבורג, יעמרינג, סנמיקלוש,

8 נולד אחרי פטירתו של הגה״ק רבי יהודא אסאד ז״ל, על כן קרא רבינו שמו יהודא, הגם ששם אחיו הגדול הי׳ רבי יוסף ליב.

ובשנת תרס"ה נבחר לרבנות דק' אראד. הוא יסד שם את הקהילה החרדית מחדש, ברב עמל ויגיעה, עד שנעשתה קהילה מפוארה, וכבר הזכרנו מזה לעיל (פרק שני עמוד 87).

בשנת תרע"ב הוציא אורה ספר „מדרש מספר" ח"א, מיסודו של אביו רבינו זוסמאן זצ"ל. ליקוטי מדרשות שונות ונפלאות ע"ס א"ב, שלא הופיעו בספרו „ילקוט אליעזר" ג"ח. והוא ז"ל הוסיף עליו ביאורים וליקוטים מפי סופרים וספרים בסידור נאה בשם „מטה יהודה".

שחל"ח ללא עת, ערב שביעי של פסח תרע"ג. בא למנוחת עולמים באסרו חג בהספד גדול ע"י שלשה אחיו הרבנים, הג"ר משה פארהאנד רב דק"ק מאקעווע זצ"ל, וע"י בני אחיו ובני אחותיו הרב דטעט, הרב דבאיום והרב דטעמשוור, הרב דש. פאטאק והר"ר אליעזר פאשקס ממאקעווע [9], תנצב"ה.

בנותיו: הרבנית מרת רויזא תחי', אלמנת הגה"צ ר' חיים סופר, הממלא מקום חמיו באראד, בן הגאון ר' יעקב שלו' סופר ראב"ד דק"ק פעסט, שהי' בנו של בעל מחנה חיים זצ"ל. מרת לאה אשת הר"ר צבי טרוצר מטאפולטשן. מרת מירל אשת הר"ר יעקב דונייטץ זצ"ל משטיינעמאנגר, הי"ד. חי' שרה ע"ה. להבדיל בחל"ח מרת יאכד אשת הרבני הנעלה הר"ר אברהם שפורן שליט"א בבני ברק.

ט) רבי שמואל בנימין סופר אאמ"ו זצ"ל. הצעיר בין ששה בניו של רבינו, בן זקונים הי' לו. הי' בעל מח נפלא, חריף עצום עמקן ומחודד, סיני ועוקר הרים ודרשן מפואר, בעל רעיון נשגב וספרא רבה. שימש את אביו בישיבה כמה שנים ואח"כ למד בישיבת הבעל שבט סופר זצ"ל בפ"ב. רבינו מביא בספריו הרבה חידושי תורה ממנו, ועוד בבחרותו חידש דברים נפלאים וישרים [10]. בשנת תרנ"ח [11] נשא אשה בת הנגידה וצדקנית מרת דבורה קליין מזענטא ע"ה, אלמנת

9 וילקט יוסף (תרעג סימן קסו).

רבי יהודא נזכר בשו"ת כנף רננה יו"ד ח"ב (סי' סח), פרי השדה ח"ג (לב, עו), לבושי מרדכי א"ה (סי' מח). בוילקט יוסף: שנת תר"ס (סי' כא), תרס"ד (קמט), תרס"ה (יג, קנב), תרס"ו (סט), תרס"ט (קל), תרע"א (קלח), תרע"ג (קלז). ראה בירחון המאסף ועוד.

10 נזכר הרבה בספרי אביו רבינו זצ"ל: עט סופר כלל ל' פרט ה', ומסיים „חכם בני ישמח לבי גם אני ואודה לה' כי בן זקונים הוא לי ה' יאריך ימיו". שם כלל ל"ט פ"ב אות ט"ו, פ"ג. כלל מ"ט פ"ד. כלל נ' פ"א ופ"ז. כלל נ"ד פ"א. סוף ח"ב השמטה לסוגיא דקטן א"נ ועדל"ת. כלל ס"ב פ"ט (סוגיא דחצי שיעור). כלל ס"ד פ"ב ופ"ג. כלל ס"ז פ"ח (סוגיא דאין בגידין בנ"ט). כלל ע"ב פ"ד. כלל ע"ט פ"ד. כלל פ' פ"ג. סוף ח"ג השמטה לסוגיא טריפה חיה. סוף ח"ד השמטה לסוגיא מצות צ"כ.

דברי אגדה: ילקוט אליעזר על תהלים, מזמור נ"ז, קמ"ח. נזכר בשו"ת פני מבין (סי' ד, עח, קפט). פרי השדה (ח"ב פח). זכרון יהודא (ח"א קמט). וילקט יוסף: תרע"ב (מא), תרע"ג (סב, עט, צז, רט, ריג, רכט, רלב) ועוד.

11 מכתב ברכה ליום חתונתו, מהגאון רבי נתנאל פריד, בעל שו"ת פני מבין ב"ח. הי' חתן הגביר ר' יצחק פריד מקליין ווארדיין, ותפס שם ישיבה גדולה, בשנת תרנ"ב נתקבל לרבנות דאוויזאראש.

פאקש. בעזה"י בחדש סיון תרנ"ח לפ"ק זענטא.

קול ששון וקול שמחה | למזל טוב | קול חתן וקול כלה

נקרא לאוהבינו המה יכבדונו לקחת חבל בראש שמחתנו ביום חתונת צאצאינו ה"ה

הבחור החתן

מוה' **שמואל בנימין** נ"י

עב"ג הבתולה הכלה

מ' **ברוינדל** תחי'

אשר תהי' א"ה למז"ט ובשעת"מ ביום ד' לס' נשא י"א סיון בעיר זענטא יע"א.

זוסמאן סופר
אבדק"ק פאקש
וזוגתי.

ישעי' זילבערשטיין
אבדק"ק ווייצען
בשם המחו תחי'.

Telegramm Adresse: Witwe Klein Zenta.

דפוס פאז מ. ראזענבוים, פאקש.

הזמנת רבינו לחתונת בנו הבן זקונים

הר"ר שרגא פייבל קליין ז"ל[12], חמותו של הגאון האדיר ציס"ע רבי ישעי' זילברשטיין בעל מעשי למלך על הרמב"ם זצ"ל הרב דק"ק ווייצען. חמשה שנים ישב על שולחן חמותו בזענטא, ולמד שם בשקידה נפלאה תורה בטהרה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק יום וליל ממש מדברי תורה. נסמך להוראה מגדולי ישראל, ביניהם הגה"צ המפורסם רבי יהודא גרינוולד הרב דק"ק סאטמר זצוק"ל, וגיסו הגאון מווייצען זצוק"ל.

בשנת תרס"ג כשנפטר רבינו זוסמאן זצ"ל ונבחר הג"ר יוסף ליב סופר הרב דק"ק דערעטשקע למלא מקומו בפאקש, אז נבחר ר' שמואל בנימין על מקום אחיו כרב אב"ד דק"ק דערעטשקע.

הנה העתק מכתב ברכה ששלח אז הגה"צ רבי יהודא גרינוולד זצ"ל להנהלת הק"ק דערעטשקע.

ב"ה כאור הבוקר ליום ב' י' חשון תרס"ג לפ"ק.

אורך ימים ושנות חיים טובים, לידידים ואהובים, יקרים ונדיבים, נכבדים וחביבים, המה בני העדה השלימה בתוככי דערעטשקע יע"א, וע"ג העומדים בראש העוסקים בצרכי צבור, כבוד האקרו"ט הישרים ובלבותם טובים יצ"ו.

הנה השמועה הטובה תדשן עצם, שמעכ"ה נתן ה' ית' חכמה ותבונה בהמה, שהטבתם לראות לבחר לכם לראש ולהושיבו לכסא הרבנות דשם את כבוד ידינ"פ הרב המובהק המאור הגדול חריף ובקי ענף עץ אבות כש"ת מו"ה

ב"ה ב' לסדר כה תברכו בששו"ן לפ"ק ב' אויוואראש.

יברכהו ה' וישמרהו ויאר פניו אליו ויחון בנשיאות פנים ושלום, לכבוד י"נ החתן תמים למעלות חריף ובקי נחמד לה' ולבריות, קנקן חדש מלא ישן כש"ת מו"ה ר' שמואל בנימין סופר בן לאותו צדיק גאון וקדוש אבד"ק פאקש שליט"א.

יערב נא לפני מע"כ ברכתי ברכת כהן הדיוט היוצאים מעמקי לבבי וברכהו בשמחה עלי הגיע תור בנין ביתו, אי לזאת אמרתי לחוק בעט סופר ולא בקול דילוג־רב, כי מגמתי לעשות כפקודת נותן התורה ית"ש עלי ניני אהרן לברך בברכה אשר אמור להם. ובחידושי הארכתי בזה, אפשר דאף ליחיד מה"ת יוכל הכהן לברך כי לא מצינו מה"ת שיהי' דוקא עשרה רק בקדושת השם, ומכמה ראשונים במס' מגילה נראה דזה דדבר שבקדושה אומרים בעשרה היא אסמכתא, אבל הם אמרו והם אמרו, אבל ברכת כהנים דהוא מה"ת אפשר דאפי' בפחות מי' וחכמים תקנו שיהי' בי', והרבה הארכתי בזה דיש צדדים לכאן ולכאן, עכ"פ בל יקל בעיני מע"כ נ"י אשר אמרתי לברכהו בברכת כהנים אשר יברכהו ה' משמי מעונים. ואביו הגאון וקדוש נ"י ישיש וישמח בו עוד מרבית שנים עדי יעמוד כהן לאורים ותומים בבית נכון ונשא, וזיווגו יהי' עולה יפה כא"נ ונפש תולעת מכבדו

הק' נתנאל במו"ה יחיאל הכהן פריד.

ראה לעיל מכתבים (מכתב מג) ברכת כהן מהגה"צ רבי פנחס שטיינר ז"ל.

12 הר' שרגא פייוויל קליין וזוגתו מרת דבורה ע"ה, שניהם היו מנכדי הרב הקדוש איש אלקים רבי אורי פייוויל מדובענקא זצ"ל בעל המחבר ס' הקדוש אור החכמה עה"ת, (הקדמת ספר מעשי למלך על הרמב"ם חלק ראשון).

ר' פייביל קליין (נ' א טבת תרנג) הי' בנו של ר' דוד קליין ז"ל. ר' דוד הי' חתנו של ר' נחמן מאנטאג, בן הרה"צ ר' משה זצ"ל (נ' כז תמוז תקעז). בשנת תר"ה הי' שטפון

שמואל בנימין סופר נ״י, אשריכם ואשרי חלקכם, ואמינא מקירות לבי למעכ״ה ולכל אשר לכם ואשר אתכם, מזלא טבא וקרנא רמא ימין ה׳ רוממה, יי״ר שיברך הית״ב אתכם לרגלו, יגדל כבודכם וירבה חילכם זכות רבכם ותורתו וזכות אבותיו הק׳ וזכות רבים יגן עליכם ובעדיכם ועל ידו ועל ידכם יתרומם קרן התורה באמת ויהיו דבריו נשמעים לעבודתו ית׳ וישמח הוא בכם ואתם תשמחו בו לאיושט״א.

והאמת שמכיר אנוכי במקצת את כבוד רבכם הרב המה״ג הנ״ל נ״י, וכי הוא לפלא בדור הזה בגדולת מדריגתו בתורה ועבודה, לפי ערך שניו לאיו״ש והמתנשא לכל לראש יתב׳ יברך אותו ואתכם לעד בכי״א.

כ״ד ידידכם מכבדכם השמח בשמחתכם

הק׳ יודא גרינוולד האב״ד דק״ק סאטמאר יע״א.

נוסח היתר הוראה של הגאון מווייצען:

ב״ה

שמואל בקראי שמו מפוארים ה״נ מעלת כבוד גיסי הרב החריף ובקי בחדרי תורה, וביראת שמים כל הימים, נאה דורש נאה מקיים, בנן של קדושים כקש״ת מו״ה שמואל בנימין נ״י סופר, דין רפוש מדבית אביו הרב הגאון הגדול כקש״ת מו״ה זוסמאן סופר אבדק״ק פאקש, צעיר לימים ובו טעם זקנים, עיניו כיונים על אפיקי התלמוד והראשונים, עולה הרים יורד בקיאות בספרי דבי רב גדולי האחרונים, משים לילות כימים לעשות לתורה כוונים, בחידודו ולבונו בזך רעיונים ומיטב הגיונים, לירד לעומקה של הלכה בפסקי דינים, הלכה למעשה מעשה רב, ע״כ נוצר תאנה יאכל פריו, ידי תיכון עמו להורות הלכה בישראל, יורה יורה דן ידין לעמו ישראל, וכל מן דין סמוכו לנא, וזכות אבותיו מסייעתו לכוון האמת לאמתו של תורה ואל תצא ח״ו תקלה מידו, ויזכה להרים דגל התורה והיראה ולהרביץ תורה בישראל, ויהא לגאון ולתפארת לעדת ישורן אשר תבחר בו להיות להם לעינים, על פיו יצאו ועל פיו יבואו וכסאו ירום מעלה מעלה.

פה ווייצען ה׳ לסדר וירא תרס״א לפ״ק.

מקום החותם ישעי׳ זילבערשטיין בן אמ״ו הגרד״ל זצ״ל.

בשנת תרע״ח נחלה וסבל יסורים ומכאובים (ל״ע), ושב לו לבית חמותו לזענטא, ואת סוף ימיו בילה בתורה הק׳ במקום אבותיו בפאקש, והלך לעולמו כ״א שבט תש״ג, כמה חדשים לפני פרוץ ימי הגיטו והסבל באונגרין, ושם מנו״כ. ע״ז הרבנית הצדקת א״מ מרת בריינדל ע״ה נפטרה כ״ג תמוז תרצ״ז, תנצב״ה.

גדול בעיר זענטא, ופינו את העצמות מבית החיים, והעידו בני הח״ק שמצאו את עצמות הר״ר משה שלם בגופו. הר״ר משה הי׳ בנו של הרה״ק בעל אור החכמה, ונתגלגל למחוז באטשקא לעיר סענטא (מרשומיו של ש״ב הרה״ח ר׳ משה וולטר זצ״ל מזענטא). הצדקנית מרת דבורה אשת לפידות נפטרה י״ט תשרי תרע״ט.

בניו: הר"ר נפתלי שרגא פייבל סופר זצ"ל, אבן יקר בעיר מארושוואשרהלי (נ' באבו ה אייר תרצ). הר"ר אליעזר זוסמאן, מווייצען, הר"ר יואל חיים, מפאקש, ניספו עם נשיהם ויו"ח בשנות השואה, הי"ד. להבל"ח בתו מרת לאה ת' אשת הרה"ג ר' משה יהודא כהן ליברמן שיח'. בנו הרבני הר"ר מרדכי אפרים פישל סופר שיח'. בנו הצעיר, כותב הטורים לזכרם קדוש וברוך.

השאיר אחריו ברכה המון כתי"ק. תשובות, חידושי סוגיות, דרשות ואגדה על סדר הפרשיות, ליקוטים וכללים. בשנות תשטז—כא, יצא על ידנו בע"ה ספרו הראשון על כללי התלמוד בשם „דברי סופרים" בשלשה כרכים, בסדר א־ב. מסודר ומעובד עם הוספות רבות מהמו"ל. בהסכמת גדולי ישראל רבותינו שבארץ ישראל: רבי יוסף צבי דושינסקיא הרב דעיה"ק ירושלם, רבי עקיבא סופר הרב דפרעסבורג, רבי דוב בעריש ווידענפעלד הרב דטשיבין, רבי יצחק צבי סופר הרב דטעמעשוור, זכר צדיקים וקדושים לברכה זיע"א.

נוסחת המצבה בפאקש

פ"נ

הרב הגאון הגדול הנזר והעטרה
מו"ה **שמואל בנימין סופר** זצ"ל האבד"ק דערעטשקע והגליל
בן זקונים לרבינו הגאון הקדוש רבי אליעזר זוסמן זצ"ל
י"נ ביום כ"א שבט תש"ג לפ"ק
שר חמשים גבור ומזויין בחכמה ותושיה
מורג חרוץ בפלפול וסברה ישרה ועמוקה
את כבוד עשרו בתורה בה היתה נפשו דבוקה
לספר לא יכול אבן וחרט ותהלה דמיה
בגבול בנימין צל צח ולו קרן אורה
נחשכו כוכבי ימיו ונשא רב מכאובים
ימצא זכותו לזרעו ומטיב ה' לטובים
ינוח בשלום ונפשו בצרור החיים תהי צרורה

שם אמו חיי שרה

פרק שביעי

רבינו יוסף ליב סופר זצ"ל

רבי יוסף ליב סופר ראה אור השמש בעיר האלאש, להוריו הקדושים רבינו אליעזר זוסמאן סופר זצ"ל **ומחברתו השני' הצדקנית מרת** חי' שרה **בתו של רבינו** יואל אונגר **זצ"ל, ביום כ' אייר שנת תבר"ך, עם אחותו התאומה** לאה **אשת נעוריו של הגה"צ רבי** יצחק יעקב בלום **זצ"ל.**

ביום כ״ז אייר (ל״ה למב״י) נכנס רבינו בבריתו של אאע״ה ברב עם הדרת מלך, הסנדק הי׳ הרב הגה״צ רבי חיים פייגלבערג רב דק״ק קיש־קערעש [1], הסמוך להאלאש. אביו זצ״ל נשא דרוש נאה בדברי אגדה מתוקים כדרכו בקודש, לכבוד המאורע, ובסיום הד״ת רשם בפנקס כתי״ק תפילה קצרה: „יהי נא לרצון לפניך ה׳ בוחן הלבבות אשר הקרבתי היום בני אשר יקרא שמו בישראל, יוסף יהודא המכונה יוסף ליב, שפכתי דמו לתקן הגוף, ואתה ה׳ תאיר עינו בתורתך וטהר לבו לעבודתך, חנני לגדלו לתורה וליראה בקדושה ובטהרה, ויקוים בי מקרא שכתוב לא ימושו מפיך וגו׳ ע״ע אמן״.

תפילת צדיק עשה רושם, ויגדל הנער ויהי לאיש גבור חיל בתורה ובצדקות, נעשה כמעין המתגבר בתורה, הן באגדה והן בשמעתתא, ועוד צעיר לימים כבר הזכירו אביו בספריו לשבח והביא ממנו דברי תורה, יוסף הוא הצדיק ויראת שדי חופף עליו בכל אשר הוא עושה, עודנו נער והוא אסף חמרים דברי קדושה וכותבם על לוח פנקסו, נראו בו סימני גדלות ושלימות המדות ומעלות טובות שמנו חכמים.

הגם שאביו ניהל שם ישיבה גדולה, בכל זאת הי׳ רצונו עז שבנו הבר חכים ישמש עוד גדולים, שלחו ללמוד לבאניהאד אצל רבי משה הלוי פולאק זצ״ל, בעמח״ס וידבר משה ותקון משה, שהי׳ מפורסם לחריף עצום ולצדיק יסוד עולם, ואביו הגה״צ ר׳ זעקיל תלמיד מרן החת״ס הי׳ לעזור לו בהנהלת הישיבה [2]. הב׳ יוסף ליב שקד על התורה יומם וליל, ובין הזמנים ניתן לו האפשרות להיות בפאקש לעמוד ולשמש את זקנו הקדוש רבי יואל אונגר, שהי׳ כבר לעת זקנותו. הוא לא החמיץ את ההזדמנות, הן בפאקש הן בבאניהאד מילא את ידו לגשש אחרי דרכי רבותיו, ספג לתוכו דעת זקנים ושתה בצמא את דברי קדשם, עד שבזמן קצר יצא שמו הטוב כבחור מושלם ומצויין, בקי בחדרי תורה. כל רואיו הכירוהו כי זרע ברך ה׳ הוא, ונעשה אהוב לבית רבו ולכל הבאים אתו עמו במגע.

1 באותו מעמד דרש הרב דקיש־קערעש עה״פ, וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר ציוה אותו אלקים. כי כאשר דיבר ה׳ עם אברהם וציוהו על המילה אז לא הי׳ לו עוד בן, ומובן שקיבל בשמחת לבבו לקיים המצוה, שזה הי׳ כל משאת נפשו לזכות לבן, וכעת כאשר נולד לו כבר מחמד לבבו, מעיד הכתוב שגם אז פעולתו בשלימות ובשמחת לב, כמו בעת אשר אמר לו ה׳, ולא נתמעט השמחה לעשות בפועל ממה שהי׳ ברצונו בתחילה (ילק״א ע׳ מילה אות ט״ז, ילק״ס פ׳ וירא אות עו).

הר״ר יוסף עהרינגרובר מפאקש ז״ל, הי׳ מספר הרבה מקדושת הרב ר׳ חיים. פעם בהיותו גר ר׳ יוסף בקיש־קערעש בתור מלמד, והי׳ גם הבעל תוקע שם, הנה פעם ביום ר״ה כשעלה השחר דפק מישהוא על דלתו, לתמהונו הי׳ הרב ר׳ חיים, התחנן לו הרב בכל לשון של בקשה, אני מבקש כבוד ר׳ יוסף לעשות לי טובה גדולה, יתקע נא על אתר את התשע קולות, כי אינני יכול לחכות יותר! הצדיק הזה עמד וחיכה כל הלילה מתי יבוא לידו לקיים מצות הבורא ית״ש, בער בעצמותיו כאש להבה, ולא יכול יותר להתאפק ולהמתין עד שעת התקיעות. שחל״ח בשנת תרכ״ו, במלאה קטרת (דרוש ד) נספד ע״י רבינו. מילא מקומו חתנו הרה״ג ר׳ משולם רובינשטיין בעמח״ס מבי״ט עה״ת.

2 חבירו של רבינו בבאניהאד הי׳ ה״ב משה דוד וינטרליך ז״ל, שנהי׳ לגדול וחריף מפורסם, ראב״ד בק״ק סאטמר. (נספה בשואה תש״ד בגיל שמונים, הי״ד).

מבאניהאד עלה לפרסבורג לישיבת הגאון בעל שבט סופר זצ״ל. רבו קירבו ביתר שאת, הן בגין אביו תלמיד נאמן לאביו בעל הכתב סופר זצ״ל, והן בגין עצמו שהי׳ בעל חן ובכל דרכיו משכיל, והתידד שם עם חברים נאמנים לומדים מופלגים, שנהיו לגדולי המדינה ומנהיגיה.

להגאון מבניהאד הי׳ אח בזיבנבירגן, ושמו הרה״ח ר׳ דוד יהודא פאללאק. ר׳ דוד ליב הי׳ יליד בן גליל העליון מסערדאהעלי, שם ספג תורה וקדושה אצל רבו הגה״ק רבי יהודא אסאד זצ״ל, ומשם נסע לסיגעט ללמוד אצל הגה״ק בעל יטב לב זצ״ל. ר׳ דוד ליב נתדבק בלב ונפש ברבו הגדול ובדרכי החסידים והצדיקים שבאותה סביבה, ונשא בת תלמיד חכם גדול הר״ר אשר ארי׳ שטעסיל מדעעש [3] לאשה, וקבע דירתו במ. לאפוש [4] לא רחוק מדעעש. שם התחיל לעסוק במסחר

3 אנו מביאים כאן קטעים ממכתבו של הר״ר דוד ליב זצ״ל, בו מודיע את סדר פטירתו של מר חמיו הצדיק ר׳ אשר ארי׳ שנפטר א׳ כסלו תרנ״א בלאפוש.

בליל ש״ק כשבאה הידיעה שהורע מצבו מאוד, רדפנו בחפזון לשם ונתן לי מכתב לראשי הח״ק אשר בו כתוב את כל ונוכחת איך לנהוג עמו משעת גסיסה עד זיבולא בתרייתא, ושורש הדברים הם: תיכף יוסגרו עיניו ע״י אחד מבניו ותיכף כשיטלו גופו מהמטה לשכוב על הקרקע יזרקו אותו על הארץ ויחנקו אותו בסודר ארוך באופן ששני אנשים יחזקו בשני פיאות הסודר בחוזק גדול, ויפשיטו אותו ערום ממש באופן שלא יפסיק אפילו קש וכ״ש הכתונת בין הגוף לאדמה, ויקחו נר של שעוה ממש ויטיפו על הלב ממנו ט״ל טיפין, ובזה האופן יקיימו עמו ד׳ מיתות ב״ד, וימתינו עם הקבורה עד שיבואו בניו מו״ה ישראל ומו״ה צבי ומ׳ מאיר...

עשינו תיכף אחר מעריב ר״ח סיום על משניות, ולמדנו כולנו משניות שם כפי צוואתו ללמוד בכורים משעת גסיסה עד אחר הקבורה, ותיכף כשסיימנו הדרן עלך הרגשתי שינוי גדול וכמה פעמים אמרנו עליו וקרענו עליו כדינו, ותיכף שלחנו טל״ג להודיע לגיסי מו״ה צבי, שרק עד חצות היום אני ממתין עליו ולא יותר, כי חותני ז״ל המתין ד׳ ימים עד ר״ח דייקא ומן היושר שיהי׳ הקבורה בר״ח. בחצות ממש התחלנו לעסוק עמו ובתוך הרחיצה בא גיסי היקר הנ״ל ותיכף כשצעקנו שר׳ צבי בא פתח הזקן עין אחת, וצויתי שהוא יסגיר אותו כי מקום הניח לו אביו ז״ל להתכבד בו, והי׳ הלוי׳ ביום השוק יום ה׳, ואף שהי׳ ר״ח הספדנו אותו בקיצור נמרץ, גם הרב ואני וגיסי מ׳ אברהם, ולא הי׳ אפשר להאריך, אני אמרתי רק מה שחנן לי ה׳ באותו רגע, ב׳ אופנים בדברי חז״ל סימן יפה למת שלא נספד כהלכה אשר ראוי׳ לאומרם, דהיינו סימן יפה שלא נספד והטעם משום כהלכה, דהיינו בר״ח לא התירו חז״ל להספיד, ועוד מכיון שזכה לאריכות ימים ולעסוק ולהגות בתורה והשאיר אחריו בנים ובנות יראי ה׳ יוצאי יריכו בערך מאה נפש, כולם הולכים בדרך התורה, א״כ לא נוכל לומר עליו הלכה כב״ה טוב שלא נברא משנברא, כי איגלאי מילתא למפרע שצדיק זה בא לעולם להשלים את נפשו ואת נפש ביתו אחריו, וזכה להשלמתו...

זוגתו של ר׳ אשר שטעסיל היתה אחותו של הרב הגדול בתורה ומופלג ביראה ר׳ אהרן אונגר ממיקלאש, שהי׳ ראש לשומרי הדת שם.

4 בלאפוש נתיידד עם חסיד מפורסם בנש״ק הרב יצחק שמחה ברגר זצ״ל, איש מסויים בכל המדינה, עובד ה׳ ומקורב אצל צדיקי דורו, אביו של הגה״ח הר״ר ישראל ברגר מבוקארעשט בעמ״ח עשר קדושות וכו׳. ר׳ דוד ליב נתלוה אליו כשנסע לזידיטשוב לקבל ברכת צדיק הרה״ק ר׳ יצחק אייזיק זצ״ל. ר׳ דוד ליב מצא חן בעיני הרה״ק ונתן לו מטבע

ונעשה איש מצליח. הי׳ לו בית מסחר גדול משכר. נתפרסם שמו כחכם גדול ובעל יועץ בכל הסביבה, עד שנעשה „שתדלן" אצל שרי המדינה, ונהרו אליו מכל צד לדבר בעדם טובות במקומות הגבוהים. ביתו הי׳ פתוח לרווחה לכל עני וכושל, נשוא פנים ונכבד בעמיו הי׳, עד שאמרו עליו שזכה לתורה ולגדולה.

כשלמד ר׳ יוסף ליב בבאניהאד, נזדמן לשם ר׳ דוד ליב לביקור הוריו, הוא נתן עיניו בבנו של הרב מהאלאש, ומצא חן בעיניו יתר בכל בחורי הישיבה, ומאז לא הסיח דעתו ממנו.

כשהגיע ר׳ יוסף ליב לשנתו העשרים, לפרק האיש מקדש, הציע הסבא קדישא ר׳ זעקל להרב דהאלאש, שבנו ר׳ דוד ליב איש אמיד ונשוא פנים בלאפוש, ולו בת אחת מאלף, יפת תואר צנועה ומושלמת מרת ראכל העומדת בשנתה השש עשרה, מוכן להשתדך עמו. רבינו זוסמאן ענהו מפני הכבוד, אבל לא הי׳ בדעתו ליתן את בנו למרחקים למדינת זיבנבירגן[5]. וגם אחרי כל הפצרות שהפציר ר׳ דוד ליב במכתבים נאים בהרב דהאלאש עד ששלח את בנו לראות וליראות, וגם מצא חן בכל המובנים ומכל הצדדים, לא יצא הספק מלבו, ולא הי׳ בידו להחליט הן או לאו.

ר׳ דוד ליב המפורסם לאיש פיקח, כשראה שלא הועיל עוד במכתביו להביא את הקשר לידי גמר, ערך את המכתב של ה„מכה בפטיש" דלהלן:

שלום ובריאות הגוהנ״פ יגיע לשר האלף ה״ה הרב הגאון המפורסם ציס״ע כקש״ת מו״ה זוסמן סופר נ״י אב״ד ור״מ דק״ק האלאש והגליל.

הנני בזה להשיב מפני הכבוד על מכתבו היקר בעיני מאוד שכבדני ביום עש״ק מ׳ למב״י, והגם שלפי דברי מכתבו אין לי עליו להשיב רק להמתין עד שיתעורר לבבכם לקרב הדבר בעזה״י, אמנם לאחר שהייתי על החג אצל אדמ״ו הגאון הקדוש שליט״א מסיגעט, והי׳ שם כמה מאות אנשים מכמה מדינות ובתוכם כמה רבנים גדולי ישראל כדרכם בקודש לקבל פני צדיק הדור ברגל, ונדברתי שם כמה נכבדות לבתי היקרה תחי׳, ויאמין לי שלא הי׳ לי פה להשיב כ״כ כי לא נשאלתי כמה אני נותן רק להוציא הדיבור מפי לקבוע זמן התקשרות, אמנם לא

של זהב (דוקט) להצלחה. צהלו פניו של ר׳ דוד ליב, זכי׳ יוצא מן הכלל, שלא כל אדם זוכה לזה, ונהי׳ לשיחת היום בין המון החסידים שנאספו שמה. ויהי בנסעם בחזרה עם ר׳ יצחק שמחה ובנו הבן זקונים ר׳ ישראל שהי׳ עודנו נער, עלה בלב הנער שרוצה לראות את המטבע שקיבל ר׳ דוד ליב מהרבי, הנה לא הועיל שום דיחויים ותירוצים, לא שקט ולא נרגע הילד עד שנאלץ להראות לו המטבע של זהב, ולדאבונם באותו רגע שלקח הילד המטבע נפלה מידו לארץ, ונעלם. המתיחות היתה גדולה עד אין לשער, העגלה נעצרה וכל הנוסעים ירדו לחפש חיפוש אחר חיפוש, ואין קול ועונה. אחרי עבודה של שעתיים החליטו לחזור אצל הרבי ולספר לו את המאורע. ויבא ר׳ דוד ליב בפחי נפש ופרץ בבכי, הרה״ק הרגיעו באמרו, מטבע שניה אינני יכול לתת לך, אבל הברכה להצלחה שברכתיך שריר וקיים (מפי בתו הרבנית הצדקנית ראכל ע״ה).

5 וגם ששמו של החתן השוה במקצת לשם החותן, עי׳ תשו׳ אמרי אש (יו״ד סימן ס) ומש״כ רבינו במכתבים (מכתב נו).

עלה ע"ד לדבר דבר עד שלא אדע איך יפול הדבר בינינו, וכ"כ הפצירו אותי עד שנקראתי לפני אדמו"ר ואמר לי בזה"ל, אני אמרתי שכבר נעשה חתן אצלך בן הרב הגאון דהאלאש, וכן ישר בעיני, וספרתי לו כל הענין איך הוא עומד ועוד הראתי לו מכתבו דמר, ואמר לי אם הייתי בקו הבריאה אולי הייתי כותב בעצמי לשם אף שלא נשאלתי דבר, אמנם לאחר שאני מוטל על ערש דוי זה כמה שבועות, אני מצוה לך שלא תעשה שום דבר עד שתכתוב עוד הפעם להרב הגאון הנ"ל ותכתוב לי משמי שאני הסכמתי להדבר מאוד, וכזה הלשון, לאחר שמאז הי' בנו בצל קורתך ומצא חן בעיניכם כבר עבר שבעה שבועות תספור לך, הי' באפשר למתוק סוד בדבר לגמור ולעשות למז"ט ולא שתהי' תלויים ועומדים, ואין אני מסכים לדחות הדבר עד שתקבל משם תשובה מבוררת כדת מה לעשות, כי לא יעשה כן במקומינו לעכב דבר כזה חצי שנה, כי מן הסתם בנו של הרב הגאון הנ"ל יותר בא בשנים מבתך תחי' ועליו מוטל שלא יעכב כ"כ בדברים של מה בכך עכ"ל, לכן לעשות רצון צדיק אמרתי ובאתי בשורותיים הללו להוסיף על המכתבים שערכתי עד עתה... ובזה אצא ואסיים ואומר שלום תלי"ת אתנו, כה יוסיף ה' לשמוע ולהשמיע בשורות טובות במהרה כאוות נפש ידידו המצפה לתשובתו הרמה ולהרמת קרנו בתוך קרן כל ישראל ואז יורם קרן
דוד ליב בלאאמ"ו הרב הגדול מהור"ז סגל פאללאק.

לא ארכו הימים, ונגמר ההתקשרות קשר של קיימא ע"י מברק „מזל־טוב", לשמחת ההורים והבנים[6]. החתונה הגדולה נקבעה ליום י' אלול תרמ"ג בעיר לאפוש. ר' דוד ליב עשה את כל ההכנות לשמחת לבם, בה יסבו גדולי הדור, רבני גליל העליון עם הרבנים גדולי מדינת זיבנבירגן. ר' דוד ליב, אף שלא עלה בידו לשכנע את החתן שילבש בגדי משי עם שטריימעל אחרי חתונתו, בכ"ז הי' רצונו עז שלכל הפחות תחת החופה בפני קהל ועדת חסידים, ילך בלבוש חסידי, כמנהג המקום, וכתב להמיועד להיות חתנו: „רק בענין הבגדים צר לי על פזרון ממונכם לריק אשר ידעתי שמלבושי דייטש אם רצונכם לעשות מקצת לפי כבודכם יגיע לכמה סך, והוא על חנם ומגן, כי יאמינו לי חוץ לזה אשר אצלי נפ"מ גדולה שילך החתן תחת החופה בשטריימעל, וכ"ש מראית עין דעמי הארץ, עוד יותר בתי הצנועה והיקרה הכלה תחי' משתוקקת מאוד ע"ז ומאז עד עתה לא תשבות, ובוודאי אין כוונתה מחמת איזה כבוד כי יותר כבודה במלבושי דייטש רק העיקר אצלה כבוד שמים, ועוד לא ידעתי מי המעכב בדבר, גם אני יודע מדברי החכם אל תצדק הרבה, אמנם א"א להוודע דעת החכם או הכסיל רק ברבות הימים לאחר שישב זמן מה ללמוד תורה בטהרה אז תבין יראת ה' כי עמוק הוא מי ימצאנה, ויתודע החילוק באיזה מלבושים שהלך תחת החופה שהוא יום כפורים ויום חתימה על כל אשר חי האדם לטובה, וכאשר שמעתי מצדיק אחד בעל רוה"ק שאמר בפי' אלמלא הי' זוכה שהלך אביו ביום חופתו למקוה לא

6 ראה מכתבים (מכתב מ) ברכת הגאון מבאניהאד לרבינו רבי זיסמאן ולבנו החתן זצ"ל.

הי׳ צורך עבודה קשה כ״כ לגלול האבן הידוע מעל פי הבאר, ודי לחכימא, ואין רצוני להאריך יותר בזה שלא יגרום ח״ו איזה מחלוקת בבית או פירוד ע״י מחשבה כי סהדי במרומים שכוונתי לשמים, כאשר שמעתי מכמה צדיקי אונגרין ובתוכם מר אחי הצדיק נ״י שבזמן הזה אשר הדור נפרץ כ״כ הצורך ליראי השם לעשות להיפך וללבוש מלבושי פוילין וכובע עם ג׳ צדדים, ודי לחכימא...״

עוד ערר בעד לבוש חסידי בפרט בתואר הכובע כותב:

„אני אומר לך שתקנה לפחות סאמעט או ביבער הוט, או תצוה עלי להכין לך ביבער הוט יפה, כמו שאני לובש בחול וגם מר אחי ומר אבי לובשים בחול, ולא שתלביש מאותן מאדע היטלעך שהם קשה כברזל, רק לעולם תהי׳ רך כקנה וד״ל״.

כל בני המשפחה משני צדדים היו משתוקקים שהסבא קדישא רבי זעקל, יסב בראש הקרואים, ויפאר בהופעתו את המסיבה של מצוה, אבל לא כן הי׳ רצונו, הוא הקדים נסיעת בנו הגאון ר׳ משה לנסיעתו, והא לך כתב התנצלות שערך בצדקת לבו להרב דהאלאש ולבנו החתן דנן.

החיים והשלום רב ברכות והצלחות ושובע שמחות ורפואת נפש וגוף לאהובי ידי״ע וידיד נפש כ״ח, הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול המפורסם צדיק יסו״ע כקש״ת מה״ו זוסמאן סופר אב״ד בק״ק האלאש יע״א נרו יאיר כאור הבהיר, עם בנו הנחמד בן פורת יוסף אשכול הכופר חכם וסופר הבחור המופלג בתורה ויראה טהורה חרוץ ושנון קנקן חדש מלא ישן חתן תמים כקש״ת מה״ו יוסף ליב סופר נ״י.

אחדש״ה! אודיע שקבלתי אגרתכם מסדר ואתחנן לנכון, ומאז עד הנה נבוכו עשתנותי מה להשיב דבר ברור, ועלו בדעתי אמתלאות והצדקאות שאעשה רצון בוראי עם שמחת נפשי להיות סניף להסב במסיבת ת״ח ולהנות מזיו השכינה ולראות בשמחת בני הצדיק נ״י ושמחת נכדתי בתו הכלה הצנועה היקרה והמהוללה כלה נאה וחסודה ביום אפריונה, עם נפש צדיק בן גילה זרע ברך ה׳ שלשלת היוחסין מעותד להיות גברא רבה, בהעלותי כל זאת על מחשבתי שמח לבי, ומה גם שבני ובנותי וחבירי אתיקורי אתיקר בי ומצוה גדולה לשמח ולשמוח בשמחת חתן וכלה, אמנם יראתי להחליט הדבר כי אדם קרוב אצל עצמו ומהפך בזכותו, כי יש לחוש הרבה בעיר אשר שם בעו״ה שני מחנות להניח היראים שבוע אחת או יותר מבלי מורה הוראה כלל, מסופק אני הרבה אם אני עושה בזה רצון הבורא, כי שמחת חתן וכלה אפשר לקיים ע״י אחרים ושמחת נפשי וגופי פשיטא שאני צריך לבטל כדתנן בטל רצונך מפני רצונו, ושני הצדדים הללו נלחמים בראשי עד הנה, ויען הזמן קצר נתיישבתי לעשות כפן האחרון, חדא שב ואל תעשה עדיף בכל ספק, והשנית הלא כולם קרובי וגואלי ואוהבי זרעי וזרע זרעי בוודאי ימחלו לי, הגם אם אני עושה שלא כדין בגזילת שמחתכם הלא בידכם למחול כבודכם והנאתכם לאמר הרני כאילו התקבלתי, אבל אם אני עושה להיפך שלא כדין ח״ו כבוד שמים מי ימחול, וגם יש לחוש הרבה לחילול השם ח״ו, ואמת שאין רצוני לפרסם כ״כ געגועים שלי לדבר זה כי אם

יוודע לבני הרב הגאון נ"י ירא אני שיניח שם הכל ויבא לביתו למען לא יהא לי שוב עיכוב בדבר, ולכן אין לדבר מזה בפניו רק שקשה הטירחא לאיש זקן כי ידעתי שכל המסובים וכל הקרואים נחת ינחתו בו יותר מאתי, וגם לי יש נחת רוח גדול מזה שבנותי הדרים שם בזיבנבירגען אשר לא ראו את אחיהם הקדוש יותר מט"ו שנים שישמחו זע"ז, ועתה אני אחלה את פני הדר"ג נ"י עם בנו החתן נ"י שאם אני עושה שלא כהוגן שתמחלו לי במחילה גמורה כי דעתי נוטה מאוד שאני עושה כדין וכדת ובמקום שיש ח"ו ח"ה אין חולקין כבוד... ידידכם דש"ת וחותם באהבה רבה

הק' זעקל סגל פאללאק.

האורחים הנכבדים נהרו מכל עבר ליום מועד לחוג את החתונה המפוארה במ. לאפוש, אבל אירע מקרה לא טהור שדיכה את מצב רוחם של משתתפי השמחה, הרה"ק מסיגוט בעל יטב לב הלך לעולמו ביום ו' אלול, ארבעה ימים לפני החתונה.

ר' יוסף ליב נשאר בבית חמיו, וישב לו בתוך ד' אמות של הלכה, ושקד על תורה בטהרה בהתמדה נפלאה. חמיו הדריכו לחסידות ונתלוה לחותנו בעת נסיעתו לסיגעט ליהנות מזיו קדושת בעל קדושת יו"ט זצ"ל [7] ושאר צדיקי הדור [8].

האברך ר' יוסף ליב נתאהב חיש מהר במשכן כבודו החדש, ונתכבד מפעם לפעם לדרוש לפני הקהל דברי מוסר ואגדה, וההמון עם באו לשתות בצמא את דבריו המתובלים בפנינים יקרים ונאמרים באמרי נועם ובמתק שפתים. בעת הזאת נתקבל הרה"ג ר' משה וויס רבה של לאפוש לרבנות של זבארוב, קמה סערה בעיר, רבים אמרו למה לנו לחפש רב בנכר, הלא יש אתנו אברך הגון לאותו איצטלא חתנו של ר' דוד ליב. גם חותנו לא התנגד לזה היות שמסחרו התחיל להתמוטט וקשה הי' בעדו לשאת את העול להחזיק את חתנו בכבוד. מאידך גיסא טענו אחרים שהוא עוד צעיר לימים, חסידי סיגעט עמדו לצד הגה"צ ר' משה דוד ט"ב נכד הבעל יטב לב, ור' דוד ליב מצא את עצמו

7 רבינו בספרו ילקוט סופר (פ' וירא, ברי"מ אות פה) כתב: „מאמו"ר הרב הגאון הצדיק מו"ה חנניא יו"ט ליפא אבדק"ק סיגוט שליט"א שמעתי".

8 הי' רגיל לספר שפעם כשנסעו לשבות לסיגוט בצל הגה"ק בעל קדושת יו"ט, הקיפו את הדרך להיות אצל הרה"ק ר' מרדכי'לע מנדבורנא זצ"ל, והגיעו שמה ביום חמישי כשנטו צללי ערב. בעת שנכנסו לבית מדרשו של הרה"ק מצאו אותו באמצע תפילת שחרית, כדרכו, ובשעת קריאת התורה הדליקו אבוקות גדולות כדי לראות את הקריאה. אחר התפילה כשנתנו שלום, אמר הרבי, אני רואה שהאברך מתפלא מאוד על דרכינו, הנה רצונך לדעת מי זה מרדכי'לע אז אגיד לך, כשמרדכי'לע נעשה בר־מצוה הי' אצל ר' מאיר מפרעמישלאן זצ"ל, וכשהגיע לעלות לס"ת עמד ר' מאיר'ל כשעה חדא, ולא ידע ליתן עצות בנפשו באיזה תואר לקרוא את מרדכי'לע, לומר ה"ב סתם כמו לשאר בחורים לא עלה על דעתו, יאמר מורה מורינו ג"כ לא מתאים לילד, עד שנפל בדעתו וקרא בקול גדול „איש יהודי הי' בשושן הבירה ומרדכי שמו", מזה תוכלו לשער מי הוא מרדכי'לע — (מפי ש"ב הגה"צ מטמשוואר זצ"ל).

במבוכה גדולה, הוא מעונין בגדולת חתנו ומצד שני הוא נמנה על גדולי חסידי סיגעט. אמנם כששמע ר׳ דוד ליב גילוי דעתו של הבעל קדושת יו״ט מיד נסוג אחור ולא הירהר אחרי רבו. והא לך מכתבו של הגה״ק מסיגעט, שהחזיק טובה לרבינו בעד צעדו זה.

ב״ה ג׳ דסליחות תרמ״ד לפ״ק סיגיט יע״א.

יוחק בספרן של צדיקים, לחיים טובים ומתוקים, ידיד נפשינו הרב החריף ובקי, חכם וסופר, איש חמודות פאר המעלות כש״ת מו״ה יוסף ליב סופר נ״י.

מכתבו מגילה עפה כתובה מזה ומזה הגיעני ובו הודעני תוכן לבבו הטוב אשר פעל לטובתינו למלא מבוקשתינו. יקח נא תודתי מקרב לב עמוק על הטובה אשר גמלנו עד כה, וכאשר החל כן יגמור הוא וחותנו ידידנו הרב החסיד נ״י להשקיט הריב ולהעמיד דגל השלום על מכונו. ולא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום.

ואקוה אשר בזכות זה יעזרהו הי״ת להמציא לו מקום מנוחה לשם ולתפארת לעלות מעלה מעלה בתורה ובגדולה, בהשקט ומנוחה, וידעתי בטח כי אין לו להתחרט מאומה על מניעת קבלתו, כי כאשר אנכי היודע אין זה לפניו מצד שכנגדו וד״ל, וכבר אמרו ז״ל הוי קבל וקיים, ועת לכל חפץ. והי״ת ימלא כל משאלות לבבו לטובה להרים דגלו כאשר קותה נפשו. וע״ד השערוריה הנעשה במחנה תקותי תאמצנו בזכות אבותינו הקדושים כי תשקוט הסערה לדממה ויחשו גליהם, וכאשר יבא לשם ב״א הרב הגדול נ״י אקוה כי כקטן כגדול אליו ישמעון וימצאו בו מטרת חפצם בכל הענינים, ודעתינו לבלי להמשיך הדבר, אך אי״ה אחר ימ״נ הבע״ל נקוה שיקבע בשם דירתו בשעה טובה ומוצלחת לנהל את עדתו צאן קדשים כרועה נאמן על מבועי התורה והחכמה, והוא איש אשר רוח בו שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד, וזכות אבותיו יסייעהו וכאשר למד אצל כ״ק אאמ״ו הגאה״ק זצלה״ה זי״ע, אשר לא מש מאהלו זה כמה שנים כי בן זקני״ם הוא לו, וידרוש בגיני את העיר ואת שלום חותנו ידי״נ הרב החסיד יקר רוח ואיש תבונות נ״י, ואפריון נמטי׳, ועתירתי בעדם יכתבו ויחתמו לשנה טובה ומתוקה...

והנני בזה ידידו אוה״נ דו״ש בלונ״ח

הק׳ חננ׳ יום טוב ליפא בהגאה״ק זצלה״ה.

רבינו ר׳ יוסף ליב הרגיש אמנם שחמיו עומד במצב פרנסה קשה, ולמרות שהבטיח לו מזונות בלי קצבה חשש ליהנות מסעודה שאינה מספקת לבעליה, ומה גם שהי׳ לו בנים ובנות שהגיעו סמוך לפירקן, אז החליט שלא להכביד יותר, והודיע לאביו הגאון שישתדל לחפש לו מקום מנוחה לתורה ועבודה[9]. בעת הזאת נתרוקן כסא הרבנות בק״ק דערעטשקע (ע״י דעברצין) היות שהרב הגאון ר׳ שלמה סופר רבה של דערעטשקע נתקבל לאב״ד דק״ק בערעגסאז,

9 ראה מכתבים (מכתב מד) שאביו השיבו שכ״ז שיש לו לחם לאכול אל ידחוק את השעה.

ועלה ביד רבינו ר׳ יוסף ליב להתקבל פה אחד בקהל דערעטשקע לרבות הסביבה והגליל. וזאת התעודה סמיכת הורמנא שקיבל מזקנו הגאון האדיר רבינו יואל אונגר, מרבו הגאון מבאניהאד ומהגאון ציס״ע הר״ר ידידי׳ גאטליב פישער רב דשטול-ווייסנבורג זצ״ל.

בעזר נותן התורה, תבענה שפתי תהלה ותפארה, להאי אבן יקרה, נכדי הרך בשנים ואב בחכמת התורה, חרוץ ושנון מאוד בעמקי סברה הישרה, לא יחטא בקולע אל השערה, למשקל ולמטרי לאסוקי שמעתא להוראה, ובקי כמעט בכל חדרי התורה, הבחור החתן כמו״ה יוסף יהודא נרו יאיר כמנורה הטהורה, חוטר מגזע ישרה, בן חתני הגאון מו״ה זוסמאן אליעזר רב בק״ק האלאש, אשר מעודו נתגדל על ברכי היראה הטהורה, ולא מש מתוך האלה של התורה, נתן מבהרי ימי עלומיו כפרה, והקדיש כל זמניו ועתותיו קדש לעבדה ולשמרה, גם להורות נתן בלבו ושימש את אביו בהוראה, ראה מעשה ונזכר הלכה ברורה, ע״כ לא נמנעתי מליתן הנזר והעטרה, רשות הרמנא והתרה, ידין ידין ויורה יורה, להבחין בין המותר ובין האסור, ולהבדיל בין הטמאה ובין הטהורה, ויהי׳ ה׳ בעזרו ונחה עליו רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראה, לעשות חיל בשפה ברורה, להשיב רבים מחלאת הזמן הרעה, ולהרחיב גבולו בתלמידים הגונים תוכם כברה, וחפץ ה׳ בידו יצליח ובכל אשר יפנה ישכיל בהשכלה גמורה, ואני תפלה בעתירה, להשיב שבותינו במהרה, למען שמו יואל, להביא לציון הגואל,
פאקש כ׳ מנחם אב תרמ״ג לפ״ק.

מקום החותם יואל אונגר מרעכניטץ חו״פ והגליל

טופס שני אשר קיבל מזקנו הנ״ל בתאריך כ׳ טבת תרמ״ד, בא בדפוס בפרק חמישי (עמ׳ 145).
שיל״ת

ויצא חוטר מגזע ישרים, משפחת סופרים, האהובים וברורים, ה״נ מע״כ הרב הותיק, מלא עתיק, מופלג בחריצות ובקיאות, ויראת ה׳ עולה על גביהן, מו״ה יוסף ליב סופר נר״ו בן לאותו צדיק יסוד עולם, נופך ספיר ויהלום, הגאון המפורסם לשם ולתהלה מו״ה זוסמאן אבדק״ק האלאש יע״א, בן פורת יוסף בן פורת פרי תפארת, מוכתר במעלות ומדות טובות ענף עץ אבות, תורה ויראה משולבות, קרא ושנה ולמד ושימש חכמים, ומלא כרסו בשיטת הש״ס וראשונים, ופסקי דינים, ונתחכם בחיכומים, עיניו כיונים, וחציו שנונים, ידיו רב לו בפלפול וסברא, ודרכו דרך ישרה, והיא שעמדה לו לתת עליו נזר והעטרה, מארי שבחבורה, ה״ה הגאון הגדול מופת הדור מו״ה יואל אבדק״ק פאקש נר״ו, והיות בקש גם ממני להיות סניף, לשום הצניף הטהור על ראשו, ולהיות נמנה בתוך הנותנים רשות והורמנא, וידעתי גם אנכי כי דבר זה לגדולים וטובים ממני מסורה, לתת העוז והמשרה, אבל רצון יראי ה׳ אעשה, ע״כ אחור לא נסוגותי, וכל מן דין סמוכו לנא, להורות את בני ישראל, יורה יורה ידין ידין,

בין דם לדם, בין דין לדין, ומובטחני ביראתו הקודמת לחכמתו, שלא תצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו, ובכן לא יסור שבט מיהודה, לתורה ולתעודה, יתגדל ויתעלה, מעלה מעלה, לשם ולתהלה ולתפארת, עד עמוד כהן לשרת בב״א.

הכ״ד אור ליום ו׳ עש״ק ז״ך סיון מרבבת לפ״ק

מקום החותם: משה בה״ג מ״ז סגל פאללאק.

בעזה״י

עתה הנה באתי רק למען להיות נטפל לאחוז בגדיהם של גדולי ישראל יצ״ו אשר כבר סמכו את ידם על ראש ידידי הרב האברך חריף ובקי באורייתא צדיק תמים בכל דרכיו כש״ת מו״ה יוסף ליב סופר נ״י נצר קודש הוא בנו של הרב הגאון הגדול ע״ה מו״ה זוסמאן סופר נ״י אב״ד דק״ק האללאש יע״א, אשר נודע בשערים בכל קצוי ארץ מעשה תקפו וגבורותיו ע״י ספרים שחיבר, ומי אשר לא ידע ממשפחה הקדושה הזאת המיוחסת בישראל, וברא כרעי׳ דאבוה רך בשנים וזקן בחכמה, ע״כ גם אנכי ידי תכון עם הגדולים יצ״ו, שיורה יורה וידין ידין בכל דיני דאורייתא, וראוי להיות רב בכל תפוצות ישראל הנאמנים בברית ה׳, על פיו יצאו ועל פיו יבואו, ואשרי כל קהל עדת ישראל שיושיבו אותו על כסא הרבנות וישימו עטרה על ראשו, הגם שדברי אך למותר יען שכבר העידו עליו גאוני זמננו והסמיכו אותו, ואיך יעיד איש על מאור השמש כי יאיר? בכל זה אמרתי להיות סניף לעושי מצוה וכל המסייע לדבר מצוה ה״ה כעושי מצוה, ואשרי לדור שמושיבים על כסא ההוראה רבנים צדיקים ת״ח מופלגים כמותו, ברוכים יהי׳ מנותן התורה, כ״ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה

מקום החותם: הק׳ ידיד׳ גאטליב פישער

רב דקהל ארטהאדקסען בק״ק שטוהלווייסענבורג יע״א

שני מכתבי ברכה שהגיעו ללאפוש, לקראת היום שנתעטר רבינו בכתר הרבנות של ק״ק דערעטשקע.

בעה״י יום ו׳ עש״ק כ׳ למב״י הרמת קרן לפ״ק ב״ה יע״א.

וצדיקים ישמחו לפני אלקים וישישו בשמחה, ונסו יגון ואנחה, אשרי שלו ככה, ומה׳ ישא ברכה, ה״ה מע״כ אחי הרבני המופלג ותיק וחסיד כש״ת מו״ה דוד ליב נר״ו עכב״ג, וחתנו הרב המופלג חו״ב אשר הונף ואשר הורם לטובה ולברכה בק״ק דערעטשקע כבוד מו״ה יוסף ליב נ״י.

במפתח בבא, מזלא טבא, בזה ובבא, לנו ולכל הנלוים אלינו, ותשואת חן ורב תודות לכם על הט״ג וידיעת שלומכם אשר מהרתם להודיענו ישועת ה׳ ורב טובו, כן אל יעזבנו ואל יטשנו, ובמעגלי צדק ינחנו עד ישמע קול מבשר בארצינו, במהרה בימינו אמן.

ותל״י גם אתנו כולנו יחד החיים והשלום, כן יוסף ה׳ לחזקנו ולאמצנו, וישמח לבנו לתורתו ועבודתו, כעתירת הכותב בידים רפות ועיניו לישועת ה׳ צופות, אחיכם הד״ש

משה בהגמ״ז סגל פאללאק.

ב״ה יום ב׳ פרשת במדבר תרמ״ה לפ״ק סיגיט.
לכבוד ידידי ה״ה הרבני המופלג הנגיד וקצין המפורסם לשבח ולתהלה, כש״ת מו״ה דוד יהודה פאללאק נ״י, ולכבוד חתנו ידידי הרב החריף ובקי וכו׳ כש״ת מו״ה יוסף ליב סופר נ״י.

מכתבו הגיעני עם בשורה טובה אשר ת״ל כבוד חתנו נ״י נתקבל לרב ואב״ד בקהל עדת ישורון בק״ק דערעטשקע, ותשואות חן חן לו על הבשורה טובה אשר כתב לי, כי מה מאוד הי׳ לי למשיב נפשי, והנני אומר לכם מז״ט ויהא רעוא שיעלה מעלה מעלה על במתי הצלחות, ויזכה לישב באהל של תורה ולהורות לעם דרכי ה׳ את הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשון. ואקוה כאשר החל ה׳ לעשות עמו אות לטובה כן יגמור לו ולב״ב שיחי׳ ישועה במהרה... והשי״ת יגמור הכל לטובה, כאות נפשו ונפש הדו״ש באהבה
הק׳ חנני׳ יום טוב ליפא ט״ב.

עוד בקיץ תרמ״ה אחרי ת״ב מלא רבינו את כסא הרבנות בדערעטשקע, כמעט שנמלאו לו כ״ג שנה כבר ניהל האברך את הקהילה כמנהיג זקן ורגיל. מר חמיו ביקש את אחיו הגאון מבניהאד, שיהי׳ לחתנו לעינים ויורה לו דרך בהנהגת הרבנות, ע״ז השיב לו: „וע״ד בקשתך ללמד את חתנך הלכות רבנות, תמה אני עליך, הלא יש לו אב זקן יותר ממני לאורך יו״ש, והוא יגיד לו אשר יעשה, כי ידעתי את האיש הזה ואת שיחו שבקי בהלכות רבנות אלף פעמים ממני״. לא החטיא את מטרת האמת, כי אביו הדריכו בכל שאלות וספיקות שעמדו לו על הפרק, הן בהוראה והן בהתנהגותו עם הבריות וראשי הקהילה[10].

בראש פעולותיו בדערעטשקע הי׳ לבנות מחדש מקוה טהרה על יסוד חזק עם כל החומרות, ואח״כ חידש את בית המדרש בעירו, ויסד בית תלמוד מקום מוכשר להעמיד ישיבה, ללמוד וללמד בחורי חמד. לא ארכו הימים שנאספו אצל האברך כמה מנינים בחורים מכל הסביבה ושמעו הלך וגדל, ולזאת תיקן חברה מזונות עבור בחורים בני עניים, ושקד עם תלמידים הגונים על התורה ועבודה. שם הישיבה גדלה עד שבאו תלמידים גם מחוץ למדינה. פעם איקלע להתם בחור עני ויתום מגליציה, בשמו אביגדור לנגברג. רבינו חמל עליו וקירבו ודאג בעד כל הצטרכותו, עד שנתגדל שם בתורה ויראת שמים, ונעשה חתנו של הרה״ח ר׳ אליעזר מושקוביץ משם. הבחור הזה הי׳ לו דוד בטרנופול, איש נגיד מחסידי טשורטקוב, ר׳ מרדכי מרגליות שמו, והוא הודיע לדודו את כל הטוב אשר היטב עמו הרב מדערעשטקע, וגם מטיב הישיבה ואיך שנתעלה שם בתורה ובמעלות טובות, לא איחר הדוד לשלוח שמה את בנו גדלי׳, אשר למד שם זמנים טובא, וראה ג״כ ברכה בלימודו. אביו רצה להכיר טובה לרבינו, וכתב לו שרצונו העז שיבוא לטשורטקוב להכיר את הרה״ק ר׳ משה דוד זצ״ל שהי׳ אז כבר לעת זקנותו, וכמובן שהכל על הוצאותיו. רבינו לא החמיץ את ההזדמנות

10 ראה מכתבים (מד־נס).

ונסע לשם בלויית אחיו הרב ר׳ שמעון, והי׳ רגיל לספר הרבה מאותו שבת קודש ששבת במחיצת הרה״ק הנ״ל ובנו הרה״ק ר׳ ישראל זצ״ל שנהג כבר את השולחנות לרוב חולשתו של אביו, וגם מבית המלכות שם בטשורטקוב, זי״ע.

רבינו תיקן כמה תקנות בדערעטשקע, אסף את כל לומדי תורה לפונדק אחד ועוררם על לימוד תורה ברבים, עד שהסכימו כולם כאחד ליסד חבורה קדושה בשם „חברת לומדי תורה״ והחתימם עם קנסות שלא יתרשלו משיעורי תורה מידי יום ביומו[11].

ישב לו רבינו שם על מי מנוחות, באהבה וחיבה יתירה מכל בני הקהילה ולרבות את אנשי בני הגליל מכל הסביבה. הי׳ לו פה מפיק מרגליות ועוררם והוכיחם על פניהם על כל מקרה לא נכונה. אבל שמחתו לא היתה שלימה, לבו הי׳ מלא צער ותוגה, כי עברו שנים על שנים ולא זכה להפקד בזש״ק, ביקש ועורר את צדיקי דורו שיתפללו בעדו, וגם דרש ברופאים להמציא תרופה לזוגתו הצדקנית, ולדאבון נפשם לא עלתה ארוכה. כל ימיו הצטער אותו צדיק על שלא זכה להבנות, עד שנגע ללבו, וגם היא נאנחה, ודמעתה תמיד על לחיה שישמע ה׳ קול תחנונה.

בשנת תרנ״ג נפטר אחיו הגדול של רבינו, הוא הגה״צ רבי פישל סופר הרב דשארוור זצ״ל, והניח אחריו חמשה יתומים קטנים (ל״ע). הרב והרבנית החליטו שניהם ליקח שני יתומים ולגדלם כבנים[12]. הילדים מנחם ויצחק צבי מצאו בבית דודם הורים חדשים שנהיו להם כאב ואם, ונתגדלו שם על ברכי יוסף ומחברתו הדגולה. ביתם הי׳ פתוח לכל קרובים ונצרכים בהמשפחה, בין מצד הרב ובין מצד הרבנית. כולם מצאו שם מקום מרווח ובית מנוחה, הרגישו את עצמם כאילו ילידי בית ממש. הדודה הצדקנית עשתה יתר מכח אנושי לטובת הקרובים, כל מחסורם הי׳ עליה, ובהתאמצות יתירה דאגה איך למלאות רצון כל אחד ואחד מבאי צל קורתה. גם בעד תלמידי הישיבה עמלה ללא ליאות, בכל ליל ששי קמה בחצות לילה להכין את צרכי שבת, וגם את בחורי הישיבה החי׳ אז בעוגות רצפים, ועודדם שילמדו בהתמדה.

רבינו הקדיש את לילותיו לתיקון נפשו ונשמתו, וחוץ מה שעליו הי׳ להכין את שיעוריו, ולהנהיג הקהילה ועול ההוראה, עוד ידו הי׳ נטוי׳ לעשות ספרים הרבה, והחליט לסדר את ספרו היקר „ילקוט סופר״ על התורה, עבודה קשה שבמקדש, בחלקו את כל פרשה ופרשה לשלשה סוגים, מאמרי חז״ל עם ביאורים הנצרך לברית מילה, נישואין והספד. חיבורו זה נתהלל בשער בת רבים, שעשה טובה גדולה לרבנים ודרשנים למצוא את מאמרי חז״ל דבר דבור על אופניו בכל פרשיות שבתורה.

11 מבין החותמים: ר׳ יוחנן ברגר, ר׳ ישעי׳ מאנהיים, ר׳ משה יהודא איזראעל, ר׳ ישראל הרצברג, ר׳ אלי׳ ש״פ, ר׳ מאיר שניצלר, ר׳ אליעזר סגל, ר׳ יצחק פרידמן שו״ב, ר׳ אליעזר קליין ועוד.

12 „וחנותי את אשר אחון, הראה לו הקב״ה את כל אוצרות של מתן שכרן שמתוקנים

בשנת תרנ״ד יצא לאור ספרו הראשון „בראשית״ בהסכמת אביו הגאון, ורבו הגאון מפ״ב בעל שבט סופר, ודודו הגה״צ רבי נפתלי סופר זצ״ל. מדברי דודו שם: „ואמת ידעתי מגודל התמדתך בלימוד עם תלמידים הגונים, וע״כ פלא בעיני גודל המלאכה בעבודת הקודש לסדר ולקט, ורק זכות אבות מסייעך, וכוונתך לשם ה׳ להרים קרן התורה ות״ח, ואקוה שה׳ יתן לך חן ורבים יפארו ויקנו ספרך וח״ו שיהי׳ מהרהרים אחריך לדבר מרמה״.

ספרו השני על שמות הופיע בשנת תרנ״ה, ושם נדפס הסכמת הגה״ק רבי יחזקאל הלברשטאם משינאווא זצ״ל[13]. בשנת תרנ״ח נגמר ס׳ ויקרא, ובשנת תר״ס ספר במדבר, ובשנת תרס״ג זכה לברך על המוגמר בס׳ דברים.

הגאון האדיר רבי יצחק שמעלקיש מלעמברג כתב לרבינו:

שלום אשיב למע״כ הרב המאה״ג החריף ובקי, ירו״ש המפורסם, כש״ת מ׳ יוסף יהודה סופר נ״י האבד״ק דערעטשקע יע״א אשר במדינת הגר.

מכתבו היקר וגם ב׳ חלקי ספרו „ילקוט סופר״ באו לידי במועדו הנכון, והנה לעשות רצונו חפצתי ועיינתי בספריו הנחמדים והי׳ למשיבת נפש, כי רבים המה מאמרי חז״ל יפים אף נעימים אשר קיבץ כת״ה כעמיר גורנה, ויציגם בסדר נכון וישר על חלקי הפרשה, וגם שת עליהם נוספות הערות טובות וישרות בביאור דברי חז״ל אשר לכאורה סתומים המה, וכת״ה הסיר המסוה הפרושה עליהם ופיו מפיק מרגליות הצפונות בהם, שפתותיו נוטפות מור ומדברו נאוה, וטוב עשה כת״ה כי חקק את דבריו בעט ברזל ועופרת למען יעמדו ימים רבים אחרי כי ראוים המה להתבדר בעלמא, ואקוה כי כמוני כל דורשי חכמה ותושיה ישמחו על המנה הנכבדה אשר הביא לנו כת״ה וידעו תודה לו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו   יצחק שמעלקיש האבדק״ק הנ״ל

במטותא דמר כי ישלח את חבוריו גם לחתני הרב הגאון וכו׳ מ׳ נתן לעווין נ״י האבד״ק ראהטין.

מכתבו של הגאון המפורסם בעל שדי חמד זצ״ל:

יום שנתלו בו המאורות (לפ״ק) ברביעי בחדש אשר נתן ה׳ תורה, ינצרהו רחמנא מכל צוקה וצרה, ויוסיפו לו שנות חיים ורוב שלום (לפ״ק).

לכבוד והדר, בקדש נאדר, בנן של קדושים אכסניא דתורה, הרב הגאון המפורסם מרביץ תורה בישראל הדרה ארעא והדרא, הוא המצביר ויצבור יוסף

לצדיקים, ואומר אוצר של זה מי הוא ואומר של מגדלי יתומים״ (שמות רבה פמ״ח).

13 הי׳ רגיל לספר: כששלחו אביו בעודו בבחרותו לשינעווע, לקבל פני הרה״ק רבי יחזקאל זצ״ל, הי׳ זה בחדשי החורף, אחרי ש״ק שמע שהרבי נוסע לעיר אחרת עם סיעת אנ״ש, עלה לו לקבל מקום ע״י הבעל עגלה שנהג את קרונו של הרבי. השלג והקור הי׳ איום ונורא, וכדי שלא יוקפו ח״ו עשו מעמדות, היינו בכל שעה עמדו הקרונות וירדו על הקרקע ואחרי ששתו יין שרף עשו רקידה כדי להתחמם קצת. אמנם זה פלא, הרבי לא הרגיש בכל הדרך מכל הנתרחש, הוא ישב על מקומו כשפניו בוערות, כל עשתונותיו היו טרודים ודבוקים באור פני מלך חיים, לא נראה בו סימני קרירות, אלא אש תוקד בעצמותיו הק׳ זיע״א.

עשה אזנים לתורה, בילקוט שבידו המאיר לארץ נהרא נהרא, כקש"ת מוהר"ר יוסף ליב סופר מחבר ספרים הקדושים, המשמחים אלקים ואנשים, ילקוט סופר שלשה חלקים, כולו מחמדים וחכו ממתקים, נרו יאיר ויזרח כחמה ברה.

אות זה מדבר וזה בא להרגיע רוחו הטהורה, להשמיע בקול תודה מקבלה ואילך תשורתו היקרה, די שדר לן מר מנחה טהורה, ספריו הקדושים ילקוט סופר הנז"ל ברכה משולשת בתורה, ובא נר דת (לפ"ג) נתמלאה כל הבית אורה, קראתי בכל לב באיזהו מקומן של שבחים כל מילי דמר טובים ונכוחים אחת מהנה לא נעדרה, ואתחנן אל ה' הגבור והנורא, אנא ה' הי' לו למחסה ולסתרה וזכות לבנים תזכור אתיא זכירה זכירה, וזכות תורתו הקדושה בוצינא דנהורא, תגן בעדו ויזכה לסיים בכי טוב להדפיס תמימים ויהי בשלם תורה שלמה עד גמירא, והארך נא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ויזכה לראות קיבוץ נדחי ישראל שה פזורה, בביאת משיחנו ובנין בית הבחירה, כחפץ נפשו היקרה, וכנפש המעתיר בעדו באהבה וחבה יתירה, פה העיר קאראסובאזארה, יע"א

הצעיר חיים יחזקיאו מדיני המכונה הח"מ.

הגאון רבי אברהם בנימין קלוגר זצ"ל כותב בין השאר: „גם בנו הרב הגאון נ"י הולך בעקבות אביו הגאון שליט"א כאשר זיכה את הרבים בספרו ילקוט אליעזר, כן גם הוא הוסיף שניות מדברי סופרים וחיבר חיבור נחמד ילקוט סופר על חמשה חומשי תורה ושלח לי שני חלקים, ותאורנה עיני בהביטי במו כי אסף בחפניו דברים יקרים ונעימים מלאים זיו ומפיקים נוגה והלביש דברי חכז"ל מחצלות בחכמתו בתבונה ובדעת ומוסר השכל ויראת ה'..."

בין המון מכתבי תודה ותהלה אשר המה בכתובים, נבלטו ברכתם של גאונים וקדושים: ה"ה הגה"ק רבי שלמה הלברשטאם האדמו"ר מבאבוב, הגה"ק בעל קדושת יו"ט האבדק"ק סיגוט, הגה"ק רבי ישראל מטשורטקוב זצ"ל.

בריש שנת תרס"ג ערב יום הקדוש כאשר שבק חל"ח אביו רבינו הקדוש רבי אליעזר זוסמאן זצ"ל, נבחר בנו הגדול רבינו ר' יוסף ליב, פה אחד למלא מקומו בפאקש. בני הקהילה דערעטשקע נאלצו להפרד מרבם החביב אשר הלך לפניהם באהבה וחיבה יתירה זה ח"י שנה.

ממכתבי ברכה ותהלה שנתקבלו לקראת כסא הרבנות דפאקש, מציגים אנו שלשה טופסים:

בעזה"י פה פ"ב עש"ק לך תרס"ג

שלום וברכה לכבוד תלמידי ידידי הרב המאוה"ג מורג חרוץ ובקי קולע אל השערה מוכתר במעלות כש"ת מו"ה יוסף ליב סופר נ"י מצודתו פרוסה לק"ק פאקש יע"א.

מכתבו קבלתי ע"נ בעתו ובזמן שטרידנא טובא כרגיל בתחלת הזמן כאשר ידע נפש תלמידי נ"י. ולאחר שמלאתי יגון וצער על הילקח ארון ה' הי ניהו אביו הקדוש הגאון זצ"ל כאשר הודעתי צערי ג"כ ע"י דילג רב לאקרו"ט דק"ק

פאקש, וחבל על דאבדין אוהב נאמן ודבק מאח לזרעי׳ דאבא רבו מאוה״ג בעל כ״ס זצ״ל, ואש אהבה הי׳ תוקד בקרבו תמיד בכל שעה ובכל רגע. זאת נחמתי גם כן כי נתקבל מע״כ תלמידי נ״י מאנשי ק״ק פאקש, למלאות מקום אביו הצדיק זצ״ל על כסא כבודו, בטוב עין ובנפש חפיצה ובלב מלא רצון אני מברכך שתזכה למלא מקום קדושת אביך ז״ל בתורה ויראה להרביץ תורה וטהרה בישראל, ויפוצו מעינותיך חוצה, וזכות אבותיך הקדושים יעמוד לימינך תמיד לעמוד על המשמר משמרת הקודש, ופי שנים ברוחך בהלכה ואגדה להורות לעם ה׳ את הדרך אשר ילכו, רק חזק ואמץ כי תשכיל ותצליח בכל דרכיך, וה׳ ירים רישך וקרנך בכבוד ושובה ונחת כחפץ רבך אוה״נ חפץ בהצלחתך חותם בברכת מז״ט לך ולכל העדה הקדושה

הק׳ שמחה בונם בה״ג מהראש״ס זצ״ל.

בעזהית״ב כאור בוקר ליום ג׳ י׳ חשון תרס״ג לפ״ק.
שלו׳ וכט״ס לאורך ימים ושנים טובים, לינ״פ אשר כסאו הוכן לו מהית״ב בחסדיו הרבים, במקום גבוה למלא מקום אביו המנוח שהי׳ ידנ״פ כל חי הגאון המובהק זצלה״ה, ה״ה כבוד ידידי ורב חביבי הרב הגאון החרוץ נעלה ונשגב מאוד בצדקות ותמימות ומדות טובות כקש״ת מה״ו יוסף ליב נ״י האבדק״י פאקש יע״א.

מי הוא אשר לא התאנח בשברון מתנים על העדר כבוד מר אביו הגאון המובהק זצלה״ה אשר כל המדינה האירה מכבודו — בפרט אשר היו קרובים אליו המה ראו כן תמהו על גודל צדקו תורתו ומדותיו אדם אחד מאלף א״א — ולא הי׳ לי באפשרי לבוא לספוד אותו לפני מטתו, כמובן שהזמן הי׳ גורם העיכוב — אוי לספינה שאבדה קברניטה — ואין פה מקום לדבר על זה. אמנם נס יגון ואנחה בשמעי את אשר עשו גדולות ונצורות כבוד הקהילה קדושה דשם שבחרו מיד במע״כ יד״נ הגנ״י להושיבו על כסא אבותיו ז״ל אשריהם ואשרי חלקם. כדאי זכות אבותיו הק׳ וזכות תורתם להגן עליהם ובעדם, ויברך הית״ב אותם לרגלו של כבוד הדר״ג נ״י לאורך ימים ושנים טובים ובכל אשר יפנו יצליחו לטובה, ועל ידם ועל יד כבוד ידידי הגנ״י יתרומם קרן התורה והיראה הטהורה לעדי עד ובנו ממנו חרבות עולם מוסדי דור ודור יקומם בכ״י אמן.

דברי ידידו או״נ הדבש״ת בא״ר וחותם עם ברכת מזלא טבא וקרנא רמא מימין ה׳ רוממה לכבודו הרמה ולכ׳ קהילתו ברה ותמה

הק׳ יודא גרינוואלד האב״ד דק״ק סאטמאר והגליל יצ״ו.

ב״ה כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם בנש״ק רישא ומדברנא דאומתי׳ כש״ת מו״ה יוסף יהודה סופר נ״י ראש אלפי ישראל אבדק״ק פאקש יע״א.

בלב מחריד האזנתי שמועה נוראה אשר תצילנה שתי אזני בגללה כי שלח השי״ת את ידו ויעל את נשמת אביו רבן של ישראל הגאון קדוש ישראל זי״ע אל תחת כנפיו, וצדיק אבד לדורו, אבדה שאינה חוזרת ומי יביא לנו תמורתו.

וכד דמך רבי אליעזר ז״ל נחתי כיפי דנורא משמיא ליסד מחדש את בית הסופר בהסכמת הקהלה המפוארה להושיב את הדר״ג שליט״א על כס אביו זי״ע אשר ריקן, וזרח השמש ובא השמש.

הנה באתי לברכהו שיצליח בשבתו על כסא הרבנות הנשגב הזה לעונג לכל בית ישראל, ויהנו מאורו קצוי ארץ כאשר ע״ע מאביו ז״ל, וגדול יהי׳ כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ובזכותו — כא״נ הטהורה ונפש המכבדו ומוקירו כערכו הנשא יחזקאל בנעט[14].

עוד בחדשי החורף מילא רבינו את מקום אביו הגה״ק זצ״ל בפאקש. ברא כרעא דאבוה לא מש אף זיז כל שהוא מכל אשר לפניו, דרך בדרכי אביו בכל התנהגות הקהילה ובית הכנסת. מידתו הי׳ להיות אהוב ואוהב את הבריות ומקרבן לתורה ע״י דרשותיו לפני קהל ה׳ ושיעוריו בשבתות ומועדים, וע״י דיבורו עם הבריות בנחת, הוכיחם בינו לבינם להנחותם בדרך הישרה בעיני אלקים ואדם. אמנם אם השעה היתה צריכה אז לא חת בפני כל, יצא חוץ מגדרו להכות באגרוף רשע ועמד כאיש מלחמה לגדור גדרן של עריות ופריצות, עמד על משמרתו בגבורה ועוז ולא נתן למשחית להתקרב לתוך מחנהו קדוש.

כשעבר רבינו לפאקש גם את ישיבתו העביר אתו עמו, ושם ביסס אותה מחדש. הגם שטרדותיו עם הנהלת הקהילה היו מרובה משל קהילת דערעטשקע, בכ״ז לא רפה ידו לנהל את הישיבה ביד רמה, לתת להתלמידים את מנת חלקם ממעיני התורה, לערוך לפניהם השיעורים כסדרן. רבינו מצא בפאקש עזר לו, הוא הגאון הצדיק המפורסם רבי יצחק קערפל זצ״ל, דיין דק״ק פאקש, אשר קיבל עליו להגיד שיעור דבר יום ביומו, ועמד לצדו בכל עניני הוראה וצרכי צבור, בפרט בעונת הקיץ כשרבינו נסע למעייני הרחצה להנפש לטובת בריאותו הלקוי, מסר את ההגה ליד ידידו הנאמן הגה״צ הנ״ל. הגר״י קרפל כותב לרבינו למקום המרחץ:

בעה״י אור לעש״ק לס׳ ויברך אתכם תרס״ז לפ״ק פאקש יע״א

בין המצרים נזכה לשמוע קול מבשר בהרים ובתוכם כבוד רבינו הגאון אב״ד דקהילתינו שי׳.

קבלתי שורותיו הנעימים, ואעשה אי״ה כרצון רבינו הגנ״י ולקיים מנהגו של רבינו הגה״ק זצ״ל[15] ודברי חז״ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, כן יגאל אותנו בקרוב ויקבץ נדחינו בב״א.

צל״ע במשנה פ״ה מ״ו דפיאה, מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שמניח את האחד וא׳ לא וכו׳ הר״ז גוזל את העניים וע״ז נאמר אל תסג גבול עולים, ובגמ׳ חולין קל״א הלקט השכחה והפיאה כולן אין בהן טובת הנאה לבעלים, וכתבו שם התוס׳ ד״ה יש בו, דבדבר שאין לבעלים בו טובת הנאה אם לקחו

14 הוא הרב דק״ק ס. וואראל, חתן הגאון בעל באר יצחק מטאלשווא זצ״ל, נ׳ א׳ סיון תרע״ג.
15 שהי׳ רגיל לאסוף צדקה בעד עניי ארה״ק בכל ת״ב לעת מנחת ערב, כמבואר לעיל במנהגים (פ״ו אות ה).

העני אין מוציאין אותו מידו, מיהו אם לא לקחו ובא עני ושאלו ממנו אם ירצה לא יתן לו, הרי שאינו מוכרח ליתן לקט שכחה ופיאה לעני השואל ממנו, והאיך קאמר כאן במשנתינו דאם מניח את האחד וא׳ לא הר״ז גוזל את העניים וצ״ע [16]. בשבוע הבע״ל אי״ה אסיים עם הבחורים פ׳ חומר בקודש ונחזור אי״ה פ׳ איזהו נשך.

ואסיים בברכת שלום וברכה, יחזק ה׳ בריאותו לתורה ולעבודה, ונזכה כולנו לראות בבנין ציון וירושלם אוהבו ומוקירו בלו״נ

יצחק קערפעל [17].

רבינו הי׳ מסור לתלמידיו בלב ונפש, ותמיד דאג להמציא להם די מחסורם [18]. בימים ההם אכלו בחורי הישיבה אצל בעלי בתים, מה שלא הספיק סדר היום־יום לכל תלמידי הישיבה, בפרט שהיו בהם בני טובים שבושו לאכול על שולחן אחרים, לזאת יצא רבינו בקריאה חמה בשנת תרע״ד, בו פנה אל נדיבי עם ליסד בית תבשיל כדי להמציא לבחורי חמד תבשיל חם מידי יום ביומו. וזה נוסח הקול־קורא:

שיל״ת

קול קורא

ברוך אלוקינו אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו, מסר לנו תורתו הקדושה ללמוד וללמד לנטור כרם בית ישראל ולהורישה לנו ולבנינו עד עולם.

מעת אשר נשדד בית מקדשינו בעוו״ה אין לנו שיור רק התורה הזאת, היא עמוד התוך אשר כל בית ישראל נשען עליה, אין לו להקב״ה אלא ד׳ אמות של הלכה, התורה היא הבאר מים חיים אשר ממנו ישאבו רוח דת ודעת, רוח מוסר ויראת ה׳, התורה הי׳ לנו בגלות המר הזה למשיבת נפש, ממנו דלו תנחומות, בטחון, ארך רוח, עצמה, שכם נטוי לסבול חיי צער חיי סחי ומאוס, לסבול יד כל עמל, ואנשים אנשי שם אשר מעולם הגאונים הצדיקים זי״ע הקימו ויסדו ישיבות, בית וועד לדבר השם ודתו, שמה ישבו בני הנעורים בחורי חמד אשר משתוקקים לשמוע בלימודים, ואשר בתי נפשם פתוחה לאסוף הביתה תורת השם, אש דת ממרום.

16 נ׳ דכוונת התוס׳ שאינו מוכרח ליתן את הפאה לעני זה אלא ביחד עם שאר עניים, אבל אין לו רשות למנוע ממנו לגמרי משום אל תסג גבול עולים.

17 ראה לקמן סוף פרק שמיני מתולדותיו.

18 תלמיד נכבד אחד בשם ר׳ שמעון שוורץ שיח׳ כתב אלי: אני זוכר כשלמדתי בפאקש אצל רבי ר׳ יוסף ליב סופר זצ״ל, הי׳ פעם בקיץ שנת בצורת ובא גוי אחד בעל רב קרקעות לפני הרבי, וביקש הימנו שיתפלל בעד גשם, ואמר לו אם לא יהי׳ גשם בימים הקרובים אז אני אבוד. הרבי זצ״ל הבטיח לו שבזמן קצר יהי׳ גשם וכן הי׳, בימים מספר השמים התקדרו בעבים והי׳ גשם בשפע רב. אח״כ שלח הגוי להרבי עגלה טעונה עם כמה שקים קמח ועצים לחורף, הרבי לא רצה לקבלו וציוה להעביר העגלה להאופה קולמן לאפות לחם להבחורים. בכל ליל שבת קודש הלכנו הבחורים לשלחנו של הרבי, שמעתי שאמר אז בזה״ל „אני מצטער על כה שהבטחתי להגוי שיהי׳ גשם, מה חושב הגוי עלי מה אני ?״.

ואף גם זאת בימים הללו, בזמן הזה שבולת הזמן סוער כרעש, יהמו יחמרו גליו וישטפו ספיחיה, רבים מבני עמינו מים הזידונים ישאו דכים והרסו בית ישראל ומעט מזעיר אחד בעיר אשר יגש את בנו לתורה ולתעודה החוב מוטל עלינו להשתדל בכל מאמצי כוחינו, להרים קרן התורה והיראה להפיץ ענן אורו על פני תבל, לעמוד על המשמר בכל תוקף ועוז להשיב לב ישראל לאביהם שבשמים.

ואברך את השם כי זה יותר משבעים שנה אשר ישיבתינו הרמה עומד לשם ולתפארת, ולא פסקו הלימודים בקהילתינו הקדושה מעת אשר הזריח שמש אבי זקיני מורי הגאון האדיר המאיר לארץ ולדרים ר׳ יואל אונגאר בעל תשובת ריב״א ז״ל, ואחריו אאמו״ר הגאון הקדוש מו״ה אליעזר זוסמאנן סופר זצוק״ל ותלמידים למאות נהרו אליהם לרוות צמאונם ממעיני חכמתם ויראתם, וכמה גדולי תורה מורי הוראה יצאו מבית מדרשם, וברוך ה׳ שלא עזב חסדו ממני נותן ליעף כח ללמוד עם תלמידים הגונים, ולהרביץ תורה ברבים, וישיבתינו הרמה עודנו עומד בתוקפה, לא פנה זיוה והדרה, מתנהגת ביראת ה׳ טהורה, הבחורים עוסקים בתוה״ק בהתמדה רבה, וזה שנים רבות אשר רבנים הגאונים צדיקי הדור שליט״א יגעים למצוא פתח ישועה להטיב מעמד הישיבות, כי רבים המה בני עניים אשר נפשם יבשה ויושבים על פת חריבה להגות בתוה״ק, ובעזרת ה׳ יסדתי חברת בית מזון לבחורים דישיבתינו הרמה, אשר תעודתה יהי׳ להעריך לפניהם תבשיל חם בכל יום לרוות נפשם השוקקה, ודברתי על לב המתנדבים וכמה מהם הבטיחו סך גדול ומסויים לקרן קיימת אשר יהי׳ נשאר ונרשם לזכרון שם הנדיב ולדורות לקרן־יסוד (פאנד). ע״כ אליכם אחינו בני ישראל נדיבי עם אלקי אברהם שומרי משמרת הקודש הדת והאמונה, אוהבי תורה ותומכיה, אשא קולי ואקרא! בואו חושו לעזרה! תביאו כל אחד ואחד נדבת ידכם לה׳ ובזה תתרומם קרן התורה והיראה כי תלמוד תורה כנגד כולם, ובזכות זה יגאלינו ה׳ במהרה, ונזכה לשוב לציון ברנה, להחזיר עטרה ליושנה, וחבצלת ישראל תפרח כימי עולם וכבראשונה אכי״ר.

בעה״ח פה פאקש א׳ לס׳ ונתן לי לחם לאכול שנת מאה ברכות לפ״ק.

הק׳ יוסף ליב בהגה״ק רא״ז סופר ז״ל.

חביבות ארה״ק הי׳ לרבינו במדה רבה. תמיד הי׳ מתגעגע יחד עם זוגתו הרבנית הצדקנית לבלות ימי זקנותם על אדמת הקודש, הסיבה שלא זכו להבנות בזש״ק גרם הרבה לתשוקה זו, למצוא מקום מנוחה ברגבי ירושלם עיה״ק וכפר אדמתו עמו. חוץ מה שהי׳ גבאי קודש ונאמן למען כוללנו „כולל שומרי החומות״ בירושלם תובב״א, פעל הרבה אצל נדיבי עם שחנו בצילו, שישתתפו בבניני הכולל להעמיד בתי מחסה לתלמידי חכמים ועניי בני הכולל. ועוד זאת עשה שקנה שני בתים ויחדם בעד „הכנסת אורחים״ שכל עולה חדש אשר מגיע מחו״ל לירושלם, יהי׳ לו מקום מנוח בחדשים הראשונים עד שיסתדר.

הא לכם נוסח אבן זכרון אשר חרות על לוח בית הכנסת אורחים, בעיה״ק ירושלם ת״ו, בתי אונגרין מס׳ קכ.

ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות ושם עולם אתן לו, לזכרון עולם יהי׳ לפני ה׳ בהר הקודש בירושלם תובב״א. בחוץ לא ילין גר דלתי לאורח אפתח אשרי יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה, תכתב זאת לדור אחרון צדקת זכרון יוסף הי״ו, כי הבתים האלו נומער קיט קכ קנה גזבר כוללנו ה״ה הרב הגאון הצדיק המפורסם נדיב לב כמהר״ר יוסף יהודא בן חי׳ שרה שליט״א בעמ״ח ספרי ילקוט סופר עה״ת אבדק״ק פאקש יע״א וזוגתו הצדיקת הרבנית מרת ראכל בת שרל תחי׳ והקדיש לקרן קיימת עולם לשם הכנסת אורחים ולשמם הטוב ולעילוי נשמת אביו הרב הגאון הקדוש רבי אליעזר זוסמאן בן לאה סופר זצ״ל אב״ד פאקש בעהמ״ח ספרי ילקוט אליעזר ושאר ספרים שנפטר בש״ט יום ערב יום הכפורים שנת תרס״ג ולע״נ אמו הרבנית הצדיקת המפורסמת מרת חיה שרה בת מירל ע״ה שנפטרה בש״ט יום ו׳ כסלו שנת תרס״ד תנצבה״ת.

כשהגאון מבאניהאד רבי אליעזר דייטש זצ״ל הדפיס קונטרס מיוחד „פרי עץ הדר״ לעורר את אחינו בנ״י להדר לקנות אתרוגי א״י להחזיק הישוב בארה״ק, עמד רבינו לצדו בשורות הללו:

שובע שמחות לכבוד ידנ״פ איש בריתי הרב הגאון הגדול החריף המובהק המפורסם צדיק ונשגב ע״ה פ״ה נ״י כקש״ת מו״ה אליעזר דייטש נ״י מכתבו הטהור עם הקול קורא הגיעני ומה מאוד גדלה שמחתי בראותי כי על אותו דבר שנצטערתי זה רבות בשנים מצא קן לה אצל הדר״ג ובידו הגדולה כרוז קרא בחיל שהחיוב עלינו להשתדל בכל עוז להיות בעזרת ישראל אחינו האומללים הי״ו היושבים בארצינו הקדושה מתוך הלחץ זו הדחק, ולא לסייע רשעי בית אב העומדים בראש להכרית ולשדד מערכות בנ״י, וקול דמי אחינו צועקים על עולה הנעשית בקרב ישראל בזה, כי מה לנו עם אתרוגי קארפו מראיתו נאוה אם על מצחם תיו של דם נחתם? ובר מן דין יש בהם חשש מורכב ומבואר בריב״ש (סי׳ קצב) דבמקום שצריך לבדוק בסימנים חוששין מה״ת למיעוט, וידוע שרוב אתרוגים הנמכרים מארץ יון אין להם סימנים המבוארים במג״א ויש בהם חשש פסול דאורייתא, ואנכי לעצמי זה כמה שנים לא ברכתי רק על אתרוגי א״י אשר קניתי מאיש מהימן בירושלם, ועד ידי יד כהה מגעת בכל גבולי התאמצתי לעוררם על דבר זה. ועתה בראותי שכהדר״ג יצא בהדרו לטובת הענין הנני גם אני כיהודה ועוד לקרא, ואברך הדר״ג שיצליח במפעלו, ובכל מקום אשר דבריו הטהורים יגיעו יטו אוזן קשבת ויכנסו בלב כל אנשי יראי ה׳, והשי״ת יזכנו להרמת קרן התורה והיראה ובשובת ציון ברחמים אכי״ר. דברי ידידו המוקירו.

הק׳ יוסף ליב סופר אבדק״ק פאקש והגליל[19].

מכתב שיצא מתחת יד רבינו לחזק ידי שובתי שביעית בארה"ק (מובא בס' פאת השולחן, ירושלם תרעב):

ב"ה פה פאקש יום ב' לסדר ואגדלה שמך והי' ברכה עת"ר לפ"ק.
ה' עמו גבור החיל עטרת תפארת ישראל, ה"ה כבוד יד"נ הרב הגאון עומד לנס עמו כקש"ת מו"ה נחום ווידענפעלד [20] נ"י אבד"ק דאמבראווא.

קונטרסו אשר כוננו ידי הדר"ג בצירוף הקונטרס מהגאון רידב"ז שליט"א הגיעני וראיתי אשר טרח ברוחו הטהור לעלות על במתי הפלפול בבירור שיטות הפוסקים ולהוציא לאור חומר האיסור המחללים שביתת הארץ. ותרב שמחתי לקנא קנאת ה' להחזיר עטרה ליושנה כי בעוה"ר מעת שהופרו חוקי השמטה רבים שתו כוס התרעלה ותקפו עלינו גבורות כי בעון שמטה גלות בא לעולם. ע"כ מה נשגב הרעיון אשר הדר"ג מעורר להיות בעזרת אנשי האדמה העובדים בארה"ק אשר נוטל מהם מקור מחייתם בשנה זו כי עוזבים בשמחה לה' תבואת ארצם ומוכנים לקיים מצות התורה כחק בלי הערמה. וע"כ מצוה רבה אשר אין לה שיעור להיות בעזרתם ברוח נדיבה ובימין ישע להספיקם ולכלכלם בלחם ומים. וגם אני אי"ה אשתדל בעירי לתומכם בסיוע שיש בו ממש כי גדול מאוד המצוה לאמץ ברכים כושלות, ואקוה שכל חובבי ציון ירונו וישמחו ליקח חלק בכל כחם, כי אנחנו בני הגולה אין בידינו לקיים המצוה כתקנה כי היא תלוי' בארץ, ורק ע"י תמיכת הרוצים בקיומה נחשב כאילו עשינו כל מה שמוטל עלינו כמחז"ל גדול המעשה וכו', ובזכות זה ירחם ה' עמו ויוציאנו מצרה לרוחה ואדמת יהודא תפרח כשושנה, ורגבי נחל יוציאו פרים לרוי' וציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, כעתירת ידידו המוקירו

הק' יוסף ליב סופר.

בשנת תרס"ד עלתה בידם של המזרחים להחדיר את תנועת הציוניות באיזה עיירות באונגרין. מיד קם רוח סערה בין החרדים ויצא הגאון מחוסט בקול־קורא שלא לתת חני' למפלגות הציונים בתוך המדינה, אשר כל יסודם ומגמתם היא רעיון של מינות וכפירה בה' ובתורתו. גם הגאון רבי שמואל רוזנברג מהונסדורף זצ"ל הי' בראש החותמים, והגאון מווייצען רבי ישעי' זילברשטיין הוסיף כמה מילים ביחוד לרבינו שיתן גם הוא את חתימתו: „למע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם החריף ובקי בנש"ק כקש"ת אבד"ק פאקש. נא לחתום שמו הטהור ולהחזירה לי בבי דואר החוזרת כי הענין נחוץ, דורש"ת ידידו ישעי' הק' זילברשטיין".

19 וילקט יוסף (שנת תרסז).
20 הגאון ר"נ ווידנפלד חיבר שו"ת חזון נחום. הי' אחיו הגדול של הגאון שר התורה מטשיבין, בני בעל כוכב מיעקב זצ"ל. נהרג בשואה בשנת תש"ב הי"ד.

אל שלומי אמוני ישראל אשר מדברתי. ואריס קול להזכיר בזה. הן עד כה היתה מדינתנו נקיה מכת ומשפחת התנועה הציונית. אולם כעת למשיגי אזן דאבה נפשות כל יראי השם וחושבי שמו. כי המשפחה הזאת הפריח מטעיה כגפיה גם עד כאן. וכבר קראו עצרה אל אחת מקהלות שבמדינתנו. ומאז הומה לבי יתפעמה עלי נפשי פן האש והרעל הזה יפלא גם כתוב באין מבין עד היכן הדברים מגיעים. ע"כ למען ציון לא אחשה ולמען ירו"ק לא אשקוט בזעקה. לקרוא בקול קריאה ונשרוקה לאשר השמרו לכם מלהלכד ברשת זו הטמונה לרגלי האמונה הנאמנה המסורה לנו מסיני. כי כבר נודע למשגב בשערי ציון הציוניים בהלכה כי עיקר אמונתה ומהותה של התנועה הציונית אינה כ"א תנועה קלטורית אשר על אדני הדתית יסודות יקודתה ומגמתה להעתיק את עדרי צאן קדשים מים המארים ועבודת כבדים אשר הלכו לתם בשעת ההשכלה הנבובה. ע"כ אחב"י השלומים עם אמונה האמיתית ליה לנו משה מורשה קהלת יעקב. אל תלכו בדרך אתם ומנעו רגליכם מנתיבתם. כי במעמקי שאול קרואיהם וכל באיהם לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים. ושומע לי ישכון בטח ושאנן. ובצל כנפי חסד עליון יתלונן. עד יבוא גואל צדק לפני שוכן במרו ציון ושערי ציון יבנה ויכונן. כעתירת לצ"פ המחכה לבנין הר הטוב והלבנון.

ה"ק משה בן אאמו"ר עמרם נ"ע זצ"ל חופק"ק הוסט

שמואל ר"ב אבדק"ק הונדסא"ר

תצלום הקול־קורא עם כתי"ק של הגאון מווייצן

כשראה הגאון מווייצן שרבינו טרם חתם את הקול קורא, ערך אליו שורות הללו:

ב"ה יום ג' ואתחנן

רב שלום וכט"ס למעכ"ת ידידי הרב הגאון המפורסם החריף ובקי בחדרי תורה פה"ח עה"י כקש"ת מו"ה יוסף ליב סופר אבדק"ק פאקש.

מכתבו הגיעני, והנה אני רואה כי אין מעכת"ה נ"י בקי בענינים כי חושב שבאמת גדולים וצדיקים הולכים עמהם וזה שקר כי רק אחד מפורסם הוא הרב מלידא עמהם יען כי הוא הי' מתחילה ציאניסט ואח"כ פירש מהם. והנה אני אדרבא קבלתי מכמה גדולים מרוסיא שכתבו שגדול החורבה שגרם התנועה זו הציונית עם המזרחית ושהם קשורים זה בזה והולכים יד ביד. והנה יש לי כבר הסכמה יותר משלושים רבנים מפורסמים ומכמה זקני הדור ע"כ לדעתי שישמע לעצתי לחתום ג"כ על הטופס שכתבתי, ואם יש לו איזה קושיא מאי איכפת לי' בזה הכי משום זה נטמון ידינו בצלחת עד אשר ההמון יהא נמשכים ולא יהי' אח"כ בידינו לעמוד כנגדם — הנה מעכת"ה נ"י יראה כי לא הלכתי אני בתחלה ברעש כאשר ראה בת"ת[21], אבל אחרי שבאים למדינתינו שוב אין עת לחשות רק צריך לצאת בכח נגדם כל זמן שלא נמשכו העם אחריהם — ומה פראגראם

רוצה הדרגנ"י לשמוע אחרי כי הם מתחברים להציאניסטען כדאי הדבר שנצא כנגדן, וכלל הדבר אחרי כי רוב בנין מגאוני דורינו כבר הסכימו אין מן הראוי כי מעכת"ה נ"י יעמוד ולא יקיים חבר אני לכל אשר יראוך, זה עצתי והנני דוש"ת ישעי' הק' זילברשטיין.

מכתב שני מהג"ר ישעי' זילברשטיין, המאשר את חתימת ידו של רבינו:

ב"ה יום ג' עקב תרס"ד לפ"ק וואיצן

יראה בנחמה בעיר ד' שמה ה"ה מע"כ מחו' הרב הגאון המפורסם החריף כקש"ת מו"ה יוסף ליב נ"י סופר אבדק"ק פאקש.

מכתבו הגיעני והנה שמעתי מהצער שבא לכם[22] ד' ינחם אתכם ויושיע אתכם בתוך תשועת כל ישראל. והנה הסכמתו בא לידי וצרפתי אותו אל שאר המסכימים לערך חמישים רבנים מפורסמים. והנה שלחתי מכתב מה"ג דראטטערדאם בהאללאנד[23] למחו' הה"ג מחוסטה נ"י, ימחול לבקש שיראה אותו לו[24], בו יראה הדר"ג נ"י כי לא כמחשבותיכם שגדולי רוסיא הצדיקים עם המזרחים, אדרבא הם מתנגדים להם בכל כחם, רק שהם שופכים בוז על כל מי שיתנגד להם ומשפילים כבודם, ומזהיר אותנו לבלתי נשמע לקולם ולקבל המונם. והרב הג' מראטטערדאם הוא בקי בהענין כי לא רחוק כ"כ ממדינת רוסיא, וימחול לפרסם הדברים אצל הרבנים הגנ"י שישנם שם כי דברי הרב מראטטערדאם נ"י נאמנו מאוד — ולבקש הגנ"י שישנם שם שיצטרפו עצמן ג"כ על קול קורא שהדפסנו... ונא להשתדל לבוא לעזרת ד' בגבורים

ידידו דוש"ת ישעי' זילבערשטיין

גם מכבוד הה"ג מפ"ב נ"י הגיע לי מכתב אשר אני מפרסמו בת"ת, כי הכל נעשה שלא בידיעתו ושלא בהסכמתו ושאין לו עסק עמהם כלל וכלל לא.

בשנת תרס"ט נתיסד באונגרין חברה מחזיקי הדת, המטרה להרים קרן התורה והדת על גפי מרומי קרת ולחדש זוהר יפיה כבראשונה, והמדינה נתחלקה לכמה חלקים, וכל חלקה בחרה בועד בפני עצמה, כמו כן התאחדו חמש מחוזות מעבר לנהר דונא, מחוז טאלנא, בארניא, שאמאדי, ווייסנבורג, באטשבודרוג, ונאספו בשנת תרע"א בפאקש לאסיפה גדולה מכל המחוזות, רבנים ועסקנים מנכבדי בע"ב מכל הסביבות בריש חודש אייר, ד' לס' קדושים. אחר שהתפללו מנחה בבית הכנסת נאספו אל אולם של החברה קדישא, רבינו המרא דאתרא פתח בזה"ל:

21 תל תלפיות. ראה מזה לעיל פ"ו אות ו' (מכתב כט).
22 אולי כיון על פטירת אמו הרבנית הצ' ע"ה.
23 הוא הרה"ג המפורסם לוחם מלחמת ה' רבי דוב ארי' ריטטער זצ"ל.
24 מכתב זה נשלח לרבינו למרחץ בארטפלד, ובאותו פרק הי' שם גם רבי משה גרינוולד מחוסט זצ"ל, ועוד רבנים, בנו של הרב מווייצען הג"ר אהרן זילברשטיין הרב מבעלעד הי' חתנו של הרב מחוסט, לפיכך כותב עליו מחותני.

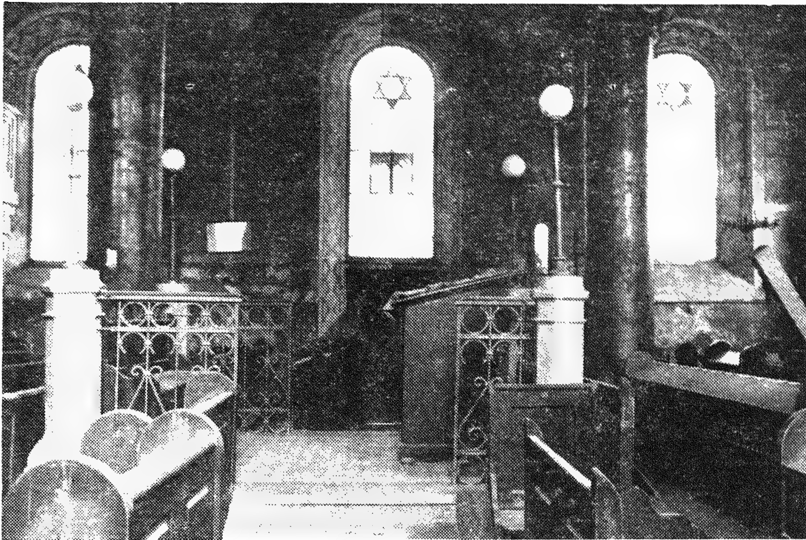
אודה ה׳ בפי ובתוך רבים אהללנו! הנה אין השעה מוכשרת וגם אין חפצי לומר כעת ד״ת ודרשה, כי אמנם הזמן קצר ומלאכתנו מלאכת הקודש רבה היא, ואולם בתור הרב מרא דאתרא הדין, לא יוכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עלי בזה, ואברך, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה! הנה חברתנו צועד ברב כח והולכת הלאה, הולכת וקרבה אל מטרתה הקדושה והנעלה, ואודה ה׳ בכל לבב כי זכיני לשבת בתוך ישרים ועדה ולהיות נטפל לעושי מצוה, אפס כי ידעתי וגם ידעתי מך ערכי ולא אשלה נפשי אף רגע כי רק בשל זכות הרבנים הגאונים הצדיקים הגדולים יהי זכרונם ברוך, אשר כהנו פה קהלתינו פאר, לפני קחת אותי ה׳ מאחר עלות ויביאני עד הלום לשבת על כסאם, הלא המה ארזי לבנון אדירי התורה הגאון מו׳ יצחק גריסהבר, מו׳ יחזקאל בנעט, מו׳ פייבל הורוביץ, ובפרט אאז״ק מו׳ יואל אונגר, והאחרון הכי נכבד ויקר לי אאמו״ר הרב הגאון מו׳ זוסמאן סופר זצ״ל כי רק בשל זכותם כל הכבוד הזה לי. ולבי סמוך ובטוח כי זכות הטובים והישרים ההם יעמוד לנו גם לימים יבואו לעשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם ולהיות מגודרי גדר ועומדים בפרץ, ואבותינו ספרו לנו כי בשכבר הימים עוד לפני חמישים שנה [25] היתה פה קהלתינו אסיפת רבנים ורבים לקחו חלק בעבודתה, אשר ע״כ לא יסיתנו הספק כי יהי׳ ד׳ בעוזרינו גם אנחנו שנוכל לבצע את אשר החילונו לעשות, לבנות ולנטוע לשום משמרת למשמרת, כי בסביבותינו אשר אחינו חונים בהנה לא ימצאון רק א׳ בעיר ושנים ממשפחה אשר יחזיקנו במעוז התורה, כאשר הנחילו אותה אבותנו לנו, וביתר שאת ועוז נחוץ לעמוד על המצפה לבלתי בוא פריצים בנחלת ה׳ להשחית כל חלקה טובה, ואני תפלה שנזכה לזכות את הרבים וזכות הרבים יהי׳ תלוי בנו, אמן.

אחריו דרש הגאון הגדול המפורסם ר׳ אליעזר דייטש אבד״ק באניהאד, בעל פרי השדה, ודברי נעילה נשא הרב הגאון ר׳ יוסף גאיטיין אבד״ק העדיעס.

נבחרו פקידי החברה מבע״ב מפאקש: „מו׳ אברהם דייטש, מו׳ שלמה אונגר, כה׳ שמואל וואלף ווייס, מו׳ דוד אויש, מו׳ אליעזר פריינד, מו׳ מיכאל ראזנבוים, מו׳ אברהם מיללר, מו׳ משה ראזנר, ומו׳ יואל צבי שטיינר״.

הרבני החו״ב ר׳ שלמה אונגר הציע שתביע האסיפה את דעתה ועמדתה בנוגע לרעיון התאחדות היראים עם כת המתחדשים, הצעתו נתקבלה ונכתב בהפרטיכל: „אספת חברת מחזיקי הדת״ הכללית תשמיע במרום קול מחאה נגד הרעיון לקשר היראים אל המתחדשים ויהי׳ להם משטר הנהגה אחד וסדרים אחדים נגד רצונם, האסיפה תרשיע למשפט כל התאמצות בענין הזה ותגלה דעתה ברור כי מצבה בדבר ההתאחדות כמצב לשכת היראים המרכזית הנכון בעיניה, האסיפה תבטיח את הלשכה כי בטחונה בה חזק בל ימוט, ותביע ללשכה וביחוד להנשיא העומד בראשה ה״ה הרב הטפסר מו״ה אברהם מ״ש פראנקל שליט״א את הכרת תודתה עקב הלחמו מלחמת תנופה בכל חם נפשו ומאודו בעד טובת אחינו היראים.

25 ג׳ אלול תר״ד, ראה לעיל פרק ה׳ (ע׳ 110).

הבימה שבבית הכנסת

באותו מעמד הביעה האסיפה גלוי דעתה, שרע עליה מעשה ציוני אחד, אשר הסיר כמה וכמה קופות מעות רמבה"נ זי"ע ונתן קופות קרן קימת לישראל תחתיהן, אף החליטו כאחד להביא תפילין מזוזות וציצית יתר הרבה מא"י מאשר הביאו משם עד כה, ועוד גם זאת למכור את שטרי הגורלות בערך חמישים כתרים אשר הוציאו, לטובת בנין בתים לעניי ארץ ישראל" [26].

היות שבית הכנסת הישן הי' צר מהכיל את באי בית ה', החליטו ראשי הקהילה להרחיב ולהגדיל את הבית מקדש מעט. הוסיפו בחלק המערבי של ביהכ"נ בית שער גדול ובית המדריגות משני הצדדים לעלות בהם לעזרת נשים, ופארו את בית ה' בכל מיני הידור ויופי, ונשלם לשם ולתפארת למועד ימים הנוראים, וחונך הבית הכנסת ביום ש"ק ס' נצבים וילך כ"ה אלול תרס"ט.

אחרי פרקי תהלים [27] דרש רבינו התעוררות ודברי מוסר בענין קדושת בית הכנסת, שלא לדבר בו דברים בטלים שלא יתחלל ח"ו מקדושתו, ולשפוך שיח לפני ה' בכוונה עצומה, ולענות איש"ר בקול.

כן עלתה ביד הקהילה לחפור באר בחצר בית הכנסת, ומצאו באר מים חיים, מים טובים וקלים זרמו משם יומם וליל בקילוח חזק, וכל העיר לקחו משם מים

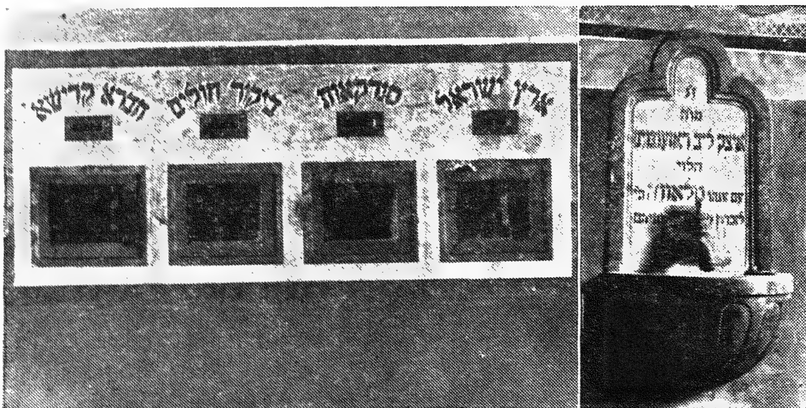
26 וילקט יוסף (תרעא, קונט' טז).

27 מזמור א' כ' כ"ז ל' ל"ג מ"ב נ"א פ"ד צ"ג ק', מזמור צ צ"א, ז"פ ומזמורים ק"כ—ק"נ.

לשתות, ונהי׳ לקידוש השם לעיני הגוים, באמרם כי הם חיפשו מקור מים בכל העיר זה שנים הרבה וכל עמלם עלו בתהו. מבאר הזו העבירו מים למקוה טהרה, שעמדה על ידה, והקהילה גדלה והצליחה הן באיכות והן בכמות, כרכא דכולא בי׳, בה תלמידי חכמים מופלגים בתורה וצדקות, בה ישיבה מפוארה עם תלמידים הגונים העוסקים בחוקי חורב בשקידה, בפרט חצר הבית כנסת היתה למרכז לתשמישי קדושה וצרכי הדת. שם עמד בית מדרש גדול, שם הרצו הרבנים את השיעורים עם תלמידיהם, בבוקר ובערב התפללו שם הלומדים, חסידים ואנשי מעשה, בין מנחה למעריב הי׳ שם שיעור קבוע לחברי ש״ס חברה, גמרא פי׳ תוס׳ בעיון ופלפול גדול. שם כל החדרים של תינוקות של בית רבן, לרבות בית ספר עממי של יהודים משש מחלקות. שם מקוה טהרה עם באר מים חיים המספק מים לכל הסביבה. שם בית השחיטה לעופות עם איטלזים למכירת בשר בהמה כשרה. שם בית הרב אב״ד, הרב הדיין, מקום מעונם של השוחטים. רוח החיה של הקהילה היתה מרחפת כל שעות היום לרבות הלילה במקום, ממנו יתד ופינה לכל באי שער העיר.

כדאי לפרט כאן את שמות של העשרים ושתים חברות שנתקיימו בק״ק פאקש, הגם שכמה מהן כבר נשכח למה היו משמשות. על פי רוב הי׳ להחברות ספרי תורה וגבאים מיוחדים, ובליל שמחת תורה נתכבד כל גבאי בהקפה הראשונה בספר תורה של החברה. אנו מעתיקים בזה כפי שהם רשומים בפנקסו של רבינו יוסף ליב זצ״ל:

חברת קופת הצדקה. חברא קדישא. תלמוד תורה. חברא סנדקאות. משכיל אל דל. נר תמיד. עניי עירנו. מושב זקנים. ארץ ישראל. עץ חיים. חברת ש״ס. ביקור חולים. חברא בחורים. חברא מזונות. עונג שבת. בית מזון. שומרי תורה. תפארת בחורים. שערי שמחה. דמשק אליעזר. קנין ספרים. שומרים לבוקר.

קופות הצדקה בקיר העזרה שבבית הכנסת

מימין: „כיור״ לנטילת ידים, נדבת הר״ר יצחק ליב ראזנבוים ז״ל

כאמור, צביון הקהילה עלתה על רמה נישאה, מה שיש הרבה לזקוף על חשבון רבינו. דברו הי' נשמע, הוא הי' המכריע והמכה בפטיש בכל ענפי ופרטי חיי הקהילה. העריצוהו בני עירו ובני עדתו בפרט. פעם בנה יהודי (בשם שטיינר) בית ע"י גוים בקבלנות, כמובן עבדו גם בשבת קודש, והבית עמד סמוך ונראה לבית הכנסת, מה שחרה מאוד לרבינו. היהודי הזה נמנה להקהילה של המתחדשים, ולא הי' לרבינו שום שייכות עמו. רבינו החליט לקרוא את היהודי, והתנצל לפניו, אמת שאין כ' שייך לקהילה שלנו, אבל כל זה אינו מקטין את החילול השם הנורא — למה יאמרו הגוים, שביום ראשון שבת עבודת הבנין לא כן ביום שבת קודש נמשך העבודה ודוקא מול בית הכנסת של היהודים! נכנע היהודי, ואף שעלה לו בכסף הרבה לפצות את הפועלים לא בנה עוד בשבת קודש.

בשנת תרס"ה ל"ג בעומר השיא את בן אחיו, החתן מנחם [28] עב"ג מרת הינדל בתו של הגה"צ רבי שמחה בונם עריגפלד בנו של בעל החתן סופר,

28 רב' מנחם סופר נולד בסנמיקלוש בשנת תרמ"א. כשהי' בן י"ב נתיתם מאביו הגדול, ועבר לבית דודו בדערעטשקע. במלאת לו שלש עשרה שנה דרש לכבוד המאורע בבית הכנסת שם דרשה נפלאה, בסיום הדרשה אמר מעצמו: „ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי. ויאמר ישראל, אבי המנוח, ששמו ישראל, אומר לי דברי נחמה, בני אל יאוש, הרי עוד יוסף אחי רבי יוסף ליב חי, והוא יגדלך בני, כאב נאמן עד היותך לאיש".

הב' מנחם למד בישיבת דודו בדערעטשקע עד בן שמונה עשרה שנה, ועלה מעלה מעלה לאחד מטובי תלמידיה. משם נסע לישיבת זקנו לפאקש, וקנה שם שלימות בתורה ויראת שמים, ואח"כ הלך ללמוד לפ"ב בישיבת הבעל שבט סופר. שם יצא לו שם בגיבורים כחריף וחרוץ ובקי נפלא, ונסמך להוראה ע"י חברי הבית דין דפרעסבורג: הגאון ר' דוד לאקנבאך והגאון ר' ליב פרידמן ז"ל.

בחודש אייר תרס"ה בא בברית נישואין עם בתו של הגה"צ רבי שמחה בונם עהרנפלד זצ"ל אבד"ק מאטרסדורף, ונשאר בבית חמיו והי' לו לעזור ולהועיל בהנהגת הקהילה. הוא הרביץ תורה ברבים לימד את העם מידי שבת בשבתו. כאשר נתקבל ר' מנחם לשרת בקודש בקהל באיום, אמר אחד מחשובי הקהילה, שלדעתו מצוה למכור כלי הקודש כסף וזהב לפרנס את האברך שם במאטרסדורף כדי לזכות את הרבים (פתיחת שם משמואל, חתן סופר על או"ח).

בשנת תר"ע עבר לרבנות דק' באיום, שם סידר את שו"ת „חתן סופר" לאבי חותנו הגה"ק רבי שמואל עהרנפלד זצ"ל, ועיטרו בפתיחה נפלאה ודברי אגדה המושכת את הלב בשם „מענה שמחה". בשנת תרע"ח נתקבל לרבנות דק"ק מארוש־וואשרהעלי במדינת זיבנבירגן, שם הקים עולה של תורה, העמיד ישיבה גדולה, בנה מקוה טהרה, ונהג נשיאותו ברמה. רבי מנחם הי' גדול בתורה ובהלכה, שקדן ובעל מרץ, הי' פעיל הרבה לטובת הכלל ונבחר ליושב ראש חברת „מחזיקי הדת" יחד עם הג"ר בן ציון חיזל רבה של טורדא ז"ל.

רבי מנחם נבחר לעמוד לשרת בקודש בקהל יראים דפעסט. אמנם נתעכב הדבר עד שהגיע תקופת השואה ר"ל, וביום י' אייר תש"ד נאסף לגיטו עם משפחתו וקהל עדתו, וביום ט' סיון הגיעו הקרונות למחנה ההשמדה לאושוויץ, ה' ינקום דמם.

בתקופה האחרונה רשם לו על קונטרסו עה"ת: „אמרו לי בחלומי—ואלה המשפטים—משפטי ה' אמת, וצריך לקבלם באהבה, אשר תשים לפניהם, שיהיו ערבים כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני אדם".

בעזה״ית

בחודש אייר תרס״ה לפ״ק.

פאקש. מאטטערסדארף.

ווּיר לאדען זיא הערליכסט צור חתונה אונזערער קינדער

ה״ה הבחור החתן

מו״ה **מנחם** נ״י

בן אחי הרה״ג מו״ה פ״של סופר האבדק״ק שארוואר ז״ל

עם ב״ג הבתולה הכלה

מרת **הינדל** תחי׳

וועלכע אי״ה למזל טוב ובשעה מוצלחת ביום ל״ג בעומר ג׳ פ׳ בחקותי הבע״ל (23. Mai) אום 4 אוהר נאכמיטטאגס אין מאטטערסדארף שטאטטפינדען ווירד.

יוסף ליב סופר
בהגמהרא״ז ז״ל
וזוגתו.

שמחה בונם עהרענפעלד
בהגמהר״ש ז״ל
וזוגתו.

Telegramm Adresse: Főrabbi Nagymarton.

דרוק פאן מ׳ ראזענבוים פאקש.

הזמנה לחתונת רבי מנחם סופר

אב״ד דק״ק מאטערסדורף זצ״ל. בשנת תרע״ב השיא את בן אחיו החתן יצחק צבי [29] עב״ג מרת ברכה שתחי׳ בתו של הגה״צ רבי חיים יהודא לוי, אב״ד דק״ק טעמשוור פאבריק זצ״ל. הגם שהשיא את אלו לא נשאר ביתם ריקם, נמצאו אצלם יתומים ויתומות [30] ובני עניים שמילאו את החלל והנעימו את בדידותם של הרב והרבנית.

בשנת תרע״ג זכה רבינו להדפיס את חלק ראשון מספרו הגדול „לקוטי סופר״ על תרי״ג מצות [31]. הוא קובץ גדול המאסף כל דיני ועניני סוגי מיני האישים

בספר חסידים (הוצאת ר״ר מרגליות) מובא הגהות מרבי מנחם סופר בשם „עולם חסד״. נזכר הרבה בספרי דודו רבינו יוסף ליב סופר, ילקוט סופר עה״ת וליקוטי סופר על תרי״ג מצות. ראה שו״ת פרי השדה (ח״ג סי׳ ק״מ), לבושי מרדכי, מהר״ש ענגל (ח״ז סי׳ קח), ילקוט הגרשוני (סי׳ י), אפרקסתא דעניא (סימן כ) וילקט יוסף שנת תרע״ג (סימן ו יד כב) ועוד.

29 רבי יצחק סופר נולד ביום כ׳ סיון תרמ״ח. אחרי שנתיתם מאביו הגה״צ מצא בית מחסה בבית דודו ודודתו זצ״ל. הילד הרך נתקבל בזרועות פתוחות ונתחנך כבנם ממש, וכמו שמתבטא בעצמו במילים ספורים: „המה גידלוני מבן שבע שנים עד היותי לאיש, הוא הי׳ לי לאב והיא לאם נאמנה. בביתם לא הרגשתי מרירות חיי היתום אף לרגעים, טובת לבם ורוממות נפשם מי ימדד״ (הקדמת מספר הסופר ח״א).

בשנת תרס״ג כשעבר רבינו יוסף ליב לרבנות בפאקש, העביר את ישיבתו לשם, וה״ב יצחק צבי נמנה כבר מבין בחורי חמד של ישיבת פאקש, שהתנהל ע״י דודו ובעזרת הגה״צ רבי יצחק קרפל, הדיין דק״ק פאקש. משם הלך ללמוד לפ״ב לישיבת הגה״צ רבי עקיבא סופר בעל דעת סופר זצ״ל, ונסמך הימנו בהורמנא וכמו״כ מהגאון רבי ישעי׳ זילברשטיין זצ״ל.

בשנת תרע״ב בא באירוסין עם בתו של הגה״צ רבי חיים יודא לוי, הרב דק״ק טעמשוור־פאבריק. אמנם חמיו שחל״ח טרם חתונת בתו, כך נאלץ האברך בן כ״ד שנה לקבל עליו את עול הרבנות תיכף אחרי חתונתו. כארבעים שנה שימש ברבנות בטעמשוור. הי׳ אהוב מאוד על הבריות, ובימיו נתעלה הקהילה לעיר מליאה ת״ח חסידים ואנשי מעשה.

בשנת תשי״א זאת חנוכה זכה רבי יצחק לעלות לארה״ק, עם בן יחידו הרה״ג רבי פישל סופר הי״ו, והשתקע בעיה״ק ירושלים ת״ו, והקדיש שארית ימיו בד״א של תורה ועבודה, כמעט שלא מש מאהלה של תורה. בשנת תשכ״א הוציא לאור חלק ראשון מתשובותיו „מספר הסופר״ בהסכמת הגה״צ רבי עקיבא סופר מפ״ב זצ״ל, מעוטר עם דברי אגדה בשם „מעט צרי״. ביום כ״ו אדר עש״ק ויקהל פקודי תשכ״ו, יצאה נשמתו בטהרה, ובא למנוחת עולמים בחלקת הרבנים אחרי חצות היום. הניח אחריו ברכה שו״ת מספר הסופר חלק שני, חידושי סוגיות וביאורים על התורה. תנצב״ה.

30 נפרט כאן שמות אחדים, אלו שמצאו נופש ונהנו מצדקת ביתם של הדוד והדודה בפאקש: הגה״צ תופס ישיבה מפורסם רבי יוסף אשר הלוי פאללק, הרב דוועריפלעט. הגה״צ רבי משה הלוי פאללק, הרב דלעוועלק, בני הרבני ר׳ אברהם פאללק מאיהעל (מ״כ פעיה״ק בהר הזיתים). אחיה של הרבנית. הגה״צ רבי פישל סופר, הרב דמיישא (זכר צדיקים לברכה, הי״ד). להבדיל בחל״ח, הרב הגאון ר׳ אשר הלוי פאללק, הרב דבעלעניש הי״ו, כעת רב בכפר־אתא.

31 לבית הכנסת אורחים אשר יסד בירושלים ת״ו, שלח כל צרכי בית וגם ארגזי ספרים, שימצאו שם האורחים שביעת רצון הן בחומר והן ברוח. על ספרו לקוטי סופר כתוב בתי״ק: „שייך לבית הכנסת אורחים אשר זכיתי לייסד בעיה״ק ירושלים תובב״א, וכתבתי שמי לזכרון עולם לדור ודור, ויזכני ה׳ להוציא במהרה גם שאר חלקים להגדיל תורה ולהאדירה. ולנשק עפר קודש בציון עיר קדשינו בב״א

בעה״ח פה פאקש יום ג׳ ח׳ ניסן תרע״ג לפ״ק הק׳ יוסף ליב סופר המחבר״

בעזה"ית

פאקש

בחדש ניסן בעת"ר לפ"ק.

אקרא למאהבי המה יכבודני לקחת חבל בשמחתינו. הוא יום כלילת בני

ה"ה ה"ב החתן

הרב מו"ה **יצחק צבי** נ"י

בן אחי הרה"ג מו"ה פישל סופר האבד"ק שארוואר ז"ל

עב"ג הבתולה הכלה

מרת **ברכה** תחי'

בת הרה"ג מו"ה חיים יהודה לעווי האבדקה"י טעמעשוואר פאבריק ז"ל

אשר תהי' אי"ה למזל טוב ובשעה מוצלחת ביום ה' ב' דר"ח אייר הבעל"ט בשעה 3 אחר צהרים, בעיר טעמעשוואר יע"א.

ה"ק **יוסף ליב סופר** בהגמהרא"ז ז"ל.

חלף הדל"ונ"רב מוקדש לתועלת חברת תלמוד תורה דקה"י טעמעשוואר פאבריק יע"א.

Fáber Izsák Temesvár-gyárváros. אדרעססע

דרוקק מ. ראָזענבוים פאקש.

הזמנה לחתונת רבי יצחק צבי סופר

הנמצאים בכל מצוה ומצוה, הן דאורייתא והן דרבנן, תקנותיהם גזירותיהם ומנהגיהם, מלוקט מש״ס בבלי ירושלמי, תוספתא ספרא ספרי ומכילתא, מספרי המדרשים וספרי הפוסקים וחידושי ראשונים ואחרונים. החיבור איסוף גדול מאוד, דבר דיבור על אופניו, עבודה של מכון עם חבר עורכים, כל זה עבד רבינו בתוך ד׳ אמותיו בינו לבין עצמו. אז כבר חלה רבינו במחלת הסוכר (ל״ע) וסבל יסורים מפצעיו, בכ״ז לא נח מעבודתו ושם לילות כימים בעבודת משאיו, כדי להוציא דבר שלם, מסודר על כל סוג וקוץ לעשות למלאכת ה׳ כונים.

בשנת תרע״ה הגיע רבינו לשנת החמישים, ורשם לו שורות אלו בפנקס חידושי אגדה עה״ת: „היום יום ג׳ שנכפל בו כי טוב לס׳ בהר בחקותי, כ׳ לחודש אייר שנת תרע״ב לפ״ק. הגעתי ב״ה לבן חמישים לעצה, וחמישים שנה היא חמשה עשיריות לימי חיי האדם והשכל צריך להתגבר על החומר, וע״כ הלוים לא היו כשרים רק מבן שלשים ועד בן חמישים שנה שנבחרו לעבוד את עבודת אה״מ, ואחר חמישים אין הגוף חזק כ״כ וממילא השכל גובר, ואצל כהנים לא היו שנים פוסלות כמבואר בחולין דף כ״ד ע״א, ויזכני ה׳ להגיע לימי זקנה ושיבה טובה דשנה ורעננה ולעבדהו בלבב שלם ואתקן כל מה שפגמתי ולהוציא לאור ספרים רבים להיות חלקי ממצדיקי רבים לע״ו אכי״ר

הק׳ יוסף ליב סופר״.

רבינו הי׳ איש כליל המעלות, מנהיג לעדתו, מורה לתלמידיו, אב ליתומים ואיש החסד בנפשו ובמאודו. אמנם מצב בריאותו הלך והחמיר לאט לאט, מחלת הסוכר גרר אחריה מחלת לב נוסף, הרופאים אמרו שהוא בכל שעה מסוכן ממש (ל״ע). בכל זאת המשיך רבינו את עבודת הקודש, מתוך חולשה ויסורים סידר את ספרו הגדול „לקוטי סופר״ חלק שני. סיפרה הרבנית הצדקנית ע״ה, איך שכמה פעמים כבר הי׳ הרבה אחרי חצות לילה ובעלה לא נח מעבודת הקודש, נכנסה אצלו והוא עסוק בין המון ספרים, חבוש בסמרטוט רטוב על ראשו להקל כאביו, אז התחננה אליו שיחוס על גופו החלוש וינוח מעבודתו, הי׳ תשובתו: היום קצר והמלאכה מרובה!

זכה לגמור את סידורו של חלק שני, ומסרו לדפוס רוזנבוים בפאקש, אבל לדאבונו הושבת עבודת הדפוס באמצע הספר, מסיבת מלחמת העולם, לא הי׳ בנמצא לא נייר יפה ולא פועלים מומחים בבית הדפוס. החלק ההוא נגמר בשנת תרפ״א שלש שנים אחרי פטירתו, בהשתדלות אחיו רבינו שמעון סופר זצ״ל.

גם חלק השלישי הי׳ בתוך עבודת הסידור וקרוב לגמרו, וע״פ פקודת רבינו נמסרו הכתי״ק לבן אחיו הוא הגה״צ רבי אברהם יעקב סופר הרב דק״ק טעטה זצ״ל כדי לסדרו לדפוס, יען שהוא הי׳ בתוך הענינים, וכ״פ הגיש עזרה רוחנית לעצם תוכן הספר (ראה ח״א מצוה י סוג ישן, ח״ב מצוה כד סוג בן נח). אמנם לדאבוננו נטרפה השעה ולא עלתה בידו להוציא אורה, עד שנאבדה זכרו בימי השואה הנוראה, וחבל על דאבדין.

בשנת תרע״ח אחרי שבועות נסע רבינו להשתתף בשמחת בן אחיו אשר נתגדל אצלו כבן, הוא הרב הגאון רבי מנחם סופר, שנתקבל לרבנות דק״ק מארושוושארהלי. ובני הקהילה שם הפצירו בו שישאר עוד על שבת פ׳ בהעלותך, ודרש שם דרשה נפלאה ושמח בכבוד התורה ובראיית תלמידיו שבאו שמה לכבודו, וביום א׳ כ״ב סיון, היום המר והנמהר, שקע שמשו של אותו צדיק שלא בעונתו כבן נ״ו שנה. משם העלו את עצמות יוסף לקברות אבותיו בפאקש. וכל מקום שהגיע השמועה אבל גדול ליהודים, ונהרו מכל הקהילות הקרובים והרחוקים לבכות את השריפה אשר שרף ה׳. הח״ק עשו כרצון רבינו, והעמיקו לו מקום קבר בין אביו רבינו זוסמאן ובין זקנו רבינו יואל אונגר זצ״ל, הגם שהמקום הי׳ צר מאוד, ראו עין בעין שאבותיו הקדושים הניחו לו מקום ביניהם, תנצב״ה.

תלמיד נאמן לרבינו, ר׳ אהרן רוזנבוים ז״ל בנו של ר׳ מאיר רוזנבוים המדפיס בפאקש, הוציא לאור קונטרס „אשכבתיה דרבי״ (פאקש עטר״ת) המכיל הספדים ודברי קינה שנאמרו לפני מטתו של רבינו זצ״ל, ומתאר שם את המאורע המכאיבה במלים נרגשים: ביום ח׳ סיון אסרו חג דשבועות שנת תרע״ח לפ״ק, הבוקר אור והאניה קרבה לגבולינו ק״ק פאקש יע״א, ורבינו הגאון ז״ל בלב שמח שם לדרך פעמיו ליסע לעיר מרושוושארהעלי לראות בכבוד התורה ולהיות מוכן ליום הזה, יום אשר נפשו הטהורה קיותה לגיל ולשמוח בישועת ה׳ אשר זכהו להגיע ליום העלות בן אחיו אשר נתגדל על ברכי יוסף, ואהוב לו כבנו ממש הרב מו״ה מנחם סופר נ״י רב דק״ק נאדי באיום, על כסא הרבנות דקהל יראים דשם, וביום ג׳ שנכפל בו כי טוב י׳ סיון בא רבינו ז״ל העיר מ׳ ווישארהעלי, וכל העם מקטן ועד גדול רבנים גדולים ת״ל ויראי ה׳ אשר באו מרחוק ומקרוב ליתן כבוד לתורה ששו לקראתו והושיבוהו בראש המסובים ובצמא שתו אמרותיו הטהורים כי נעמו, והוא ז״ל כאשר ראה חיבת הקודש ואהבה לתורה המורשה טמונה בקרב כל איש ואיש עוז התאזר לקרב הלבבות לאביהן שבשמים ביתר שאת, ונענה לבקשת האקרוי״ט דשם ועלה הבמתה בש״ק ודרש דרש בהתלהבות נפלאה דברי מוסר משוחים בשמן אהבה ודבריו כאש בוערת לה׳ ולתורתו הדליק אור היראה טהורה בלבות השומעים כדרכו בקודש מאז, ועוד הטה אוזן קשבת לדבריהם למלא עוד שבוע א׳ בקרב עם קודש העומדים בכל תוקף כחם להרים דגל התורה ויראה אשר סבבוהו בכל אותות אהבה וחיבה וכבוד.

ויהי ביום א׳ כ״ב סיון אין ויהי אלא לשון צרה, יום בוקה ומבולקה, לא יחד בימי שנה, אף כי חולשה גברה על רבינו ז״ל אזר כגבור חלציו, ועמד הכן לנסוע דרך רחוקה לשוב לביתו למלאכתו מלאכת הקודש אשר עלה למעלה ראש וכו׳, ועתה אהה אוי ואבוי! פתאום בא שודד ונגדע קרן תפארתינו, הודנו ופארינו עטרת ראשינו, רבינו ז״ל עודנו עמד בבוקר השכם מעוטף בטלית ותפילין לשפוך שיח לפני אדון כל, ועוד ישב לכסא שופט צדק לגלות דעתו

הטהורה כפי דת התורה בהלכה ברורה, ובפעם חולשה גדולה נופלת עליו וכמעט שכב עלי ערשו להשיב נפשו אליו, וכל העם העומדים סביבו האמינו כי עוד יוסף חי אתנו, אבל אהה אויה לנו! כי גברו עליונים על התחתונים ונשבה ארון אלקים, רבינו מאורינו משוש לבינו איננו! נשמתו הטהורה עפתה תחת כנפי השכינה, לחסות בצל שדי, לעמוד ולשמש למעלה בשמי מרומים.

בשורה לא טובה, שמועה המחרדת לב ונפש, נתפרסמה פה עירנו מיד באותו יום לעת נטו צללי ערב, ותחת כי קוינו לאור פני מלך מאן מלכי רבנן רבינו ז״ל, כי עוד ישוב בקרבינו, ובקול שמחה וצהלה נקדמה פניו הטהורים, הנה אימה חשיכה גדולה הרחיבה כנפיה על פני ככר קהלתינו הקדושה, קול נהי וילל נשמע בחוצות, אנשים נשים וטף בוכים במר נפש על העדר רבם האהוב וחביב, ידיד נפש כל חי, הטוב ומטיב לכל, אב היתומים ותומך אלמנות, ראשי האקרוי״ט נתנו קולם בבכי, ובלב קרוע ומורתח קראו נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו! הענו ואבלו שערים המצויינים בהלכה, גדולי לומדי תורה מתמרמרים כי נעתק מאתם גבעת התורה והיראה, הר גדול אשר אליו עיני התלמידים נשואות, ותחת תפארה ופאר עפר על ראשינו, שבת מאתנו משוש ונהפך לאבל מחולינו.

השמועה עשתה כנפים במדינתינו ומקרוב ומרחוק מהרו לבוא הנה עירנו, להיות עתידים ליום הזה, יום מר כלענה כ״ה סיון אשר בו הובל לקברות רבינו הגז״ל, אנשים למאות יצאו לקראת ארון הקודש אשר בא באותו יום ממ׳ וושארהעלי, ותהי צעקה גדולה ובכי רב בעת נראו הקרשים בתוכם איש טהור טמון, והמטהרים במקוה נשאו את הארון על שכמם עד בואם אל בית מדרשו של רבינו ז״ל, ויען כי המקום הי׳ קטן מהכיל, ולמען כבוד הכהנים אשר ישנם פה ואלו אשר מרחוק באו, העמידו המטה בחצר ביהכ״נ, והתחילו המקוננים לשאת קולם בבכי ונהי.

בשם הקהל וח״ק דפה הספידוהו לראשון הגאון מוה״ר יצחק קרפל נ״י דומ״ץ דפה:

„...רבינו ז״ל שהי׳ שר התורה וגדול במעשים, ספרים שחיבר יתנו עדיהם ויצדקו ספרים טובים ומועילים לרבים הן באגדה והן ספרו הגדול „לקוטי סופר״ על תרי״ג מצות, גם גדולי ישראל מחבבין ספריו, והוא הי׳ טוב ומטיב ליחידים וצרכי רבים, לארץ ישראל ולחברה מזונות דבחורים אסף עשרות אלפים כתרים, ולכל דבר מצוה הי׳ הוא בראש לעשות ולעורר את הרבים בדרשותיו שיקחו חלק בהמצוה״.

אחרי כן עלה הבמתה רבינו הגאון מו״ה שמעון סופר אב״ד דפה שליט״א אשר נבחר באותו מעמד עוד קודם הלויה באהבה ובחיבה יתירה בלב אחד למלאות מקום אחיו רבינו ז״ל ובלב קרוע ומורתח פתח פיהו:

„...הוא הגבר הוקם על לעמוד בראש קהלה גדולה, ותחת שבט מושלו התאחדו כל הדיעות, ואין פירוד וריחוק לבבות בעדתו, וע״י התאחדות הכוחות

למטרה אחת להרים קרן התורה והיראה, זכה לעשות גדולות ונצורות אשר לעולמי עד יספרו תהלתו, בימיו נתחדש הדר זיו בית הכנסת הישנה והקימו הריסותיה לשם ולתפארת, ותחת משמרתו נבנה מקוה טהרה בכל פרטות ודיקדוק כל החומרות על תילה, ועמד במלחמה עזה שלא לשנות בכל עניני הבנין ועניני הקהילה אף מנהג קלה כמות שהיא, וכל הנוגע בהם ביד רמה לבטלם טמא הוא, ומה מאד חס על כבוד שמים, וכארי מתנשא לקנא קנאת ה״צ אם ראה בא׳ שעבר עבירה נפשו עליו תאבל, וכאש בוערת בקרבו והבערה ללהב יצאה בדברו להוכיח איש על פשעו, ומטהו יפרח ועושה פירות קול דבריו יוצאים מלב טהור נכנסים ללבבות...״.

ואח״כ עמד להספיד הרב הגאון מו״ה עמרם פישער נ״י גיסו של רבינו, ואחריו קרובו הרב הגאון ר׳ יעקב שלום סופר נ״י רב״ד דקה״י בודאפעסט:

„...זה האיש אשר מונח בארון לפנינו, זה יותר משלושים שנה אשר הוא תופס ישיבה ועמל וטרח ויגע בכל לבבו ונפשו ומאודו ללמוד עם בחורים קטנים בהתמדה רבה והעמיד תלמידים הגונים למאות ומהם כמה רבנים מופלגים, וכל התלמידים היו אצלו כבני ביתו, וחוץ מהלימוד טרח הוא בעצמו עם אשתו הרבנית תחי׳ בגמילות חסד טובא כידוע לכל, ועוד מעלה אחת אשר היא עולה על גבי כל המעלות אשר עד עתה לא שמענו משום רב הגם שמהם עשירים שיקנו להם בתים בארץ הקדושה, והוא זכה שזה כמה שנים בעודנו רב בדערעטשקע לקנות שתי בתים בירושלים עיה״ק תובב״א, אשתו הרבנית תחי׳ טרחה וקבצה כרים וכסתות וקנו כלי בית שמי שבא לירושלים יהי׳ לו מיד מקום ללון בית א׳ לאנשים ובית אחד לנשים כדי לקיים מצות הכנסת אורחים בעיה״ק אשר אין ערך למצוה גדולה כזו שהיא כקבלת פני שכינה...

וראו כמה גדול כחו של לומדי תורה לשמה, שהקהלה קדושה דכאן נתעלה בזכות רבותם, הן במילי דשמיא שכולם אהובים עושים רצון בוראם ומגדלים בניהם לתורה ות״ח רבים כאן וכמעט אינו בנמצא במדינה כמו ק״ק פאקש שהבית הכנסת והבית המדרש מלא וגדוש בבוקר וערב, והן במילי דעלמא יש להם שפע רב ופרנסה בכבוד...״.

אח״כ השמיע קולו במספד תמרורים הרב הגאון דק״ק ש׳ פאטאק, מו״ה מרדכי אפרים פישל פישער נ״י בן אחותו של רבינו ז״ל.

ואחריו הרב הגאון דק״ק טעט ר׳ אברהם יעקב סופר, והרב הגאון ר׳ מנחם סופר אבד״ק מ׳ וואשרהעלי, ואחריו הרב הגאון ר׳ יצחק צבי סופר מטעמעשוואר ואחריו הרב הגאון דק״ק טשוז ר׳ אפרים פישל זוסמאן דומ״ץ דק״ק בודאפעסט, ובין הדברים אמר:

„...הלא היית איש ידוע חולי ומכאוב ולבך תמיד עליך דוי, אליך רגעים יגנבו בכל יום ויום היית מחשב למנוחת עולמים אתה הולך, אך כל זמן ששכנת בביתך בתי אבות ביהמ״ק ובימ״ד אוהל שכן אביך וזקנך הקדושים זי״ע שם שרתה השכינה שם הגינו עליך, שם חפפו עליך כל היום ורעה אליך לא תבוא,

אך כאשר יצאת מעל מפתן ביתך מקום מקדש נחלת אבותיך והרחקת מפלטין שלך והיית מנשק בכתלים ומגפף בעמודים עקבותיך לא נודעו ולבך החלוש אמר לך הוי שלום ביתי ומקדשי הוי שלם בית יקירי.

ואלה אזכרה מחברת הקודש הרבנית הצדיקת המלומדת החסודה למינה תחי׳ מי יוכל לספר שבחה איך עמדה לימין צדיק וטובה הי׳ לו משבעה בנים, יש לה חלק גדול בתורתו ועליה הכתוב אומר ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו ומלא אחרי, אמנם שרוח משמש פעם בל׳ זכר ופעם בלשון נקיבה כאן בא הכתוב לרמז זכות אשת כלב אשר זכות צדקתה ואף חכמתה עמדה לו לבעלה ועל ידה הי׳ זאת לו, וזש״א עקב הי׳ „רוח אחרת עמו״ רוח מחברתו ורעיתו וימלא אחרי״.

צוואת רבינו זצ״ל

ב״ה יום ה׳ לסדר במדבר ער״ח סיון תרס״ט לפ״ק

ברכת ה׳ עליכם אהובי ק״ק פאקש יע״א

זכור אזכור לכם חסד נעוריכם וטובת לבכם שהושבתם אותי הקטן מיד אחר פטירת אאמו״ר הקדוש זי״ע באהבה וחיבה יתירה על כסא של אבותי ז״ל וה׳ הצליח בידי שלא צריך אני להתבייש מאבותי, כי נשארה הקהלה עיר ואם בישראל בתורה וביראה טהורה, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שלא יבוש המעין ולא יקצוץ האילן ע״ע אמן.

ואני תפלה ה׳ ישלם לכם כל טוב אשר עשיתם עמדי ועם בחורים צאן קדשים, וזה הדבר אשר אבקש מאהובי נ״י יותר משנה אחת לא יעמדו בלא רב, ורב אשר יקבלו יהי׳ ת״ח אשר עוסק בש״ס ופוסקים ודורש כאשר דרשתי, ואם א׳ מבני משפחתי יהי׳ רצוי לרוב אחיו באהבה וחיבה מה טוב ומה נעים, ואקוה שיקויים בנו מה שנאמר לאב הראשון אאע״ה ואתה תבוא אל אבותך בשלום כו׳ ודור רביעי ישובו הנה.

לחברה קדישא אתן ג״כ תודה על כל הטוב שעשו עמי ועם בחורים ועם עניים, ובעבור הקבר אצוה לאשתי תחי׳ שתתן ח״י זהובים. מה טוב אם יטבלו אותי במקוה של אנשים. בשעת ירידה לקבר יעמדו סביב לכה״פ עשרה אנשים שטבלו ויאמרו יושב בסתר עד לאחר הקבורה. אל ישכחו לשפוך הרבה עפר הארץ הקדושה על ברית קודש ועל כל הגוף, יש לי בעלי׳ כמה קילו וישפכו כל עפר א״י שיש לי שם שיקויים וכפר אדמתו עמו.

ואבקש להניח אותי בין א״ז ובין א״א הקדושים ז״ל, ואקוה שימצא קבר פנוי שם בעדי, ואבקש להניח אותי בעומק סמוך לשני ארונות הקדושים.

וכן אבקש מקהל ה׳ לכבד ולהחזיק אשתי הצדיקת ת׳ בכבוד.

ה׳ יברך אתכם אין פרץ ואין צווחה בכל הקהלה, וכן יבורכו בני הגלילות יצ״ו וה׳ יטהר במים טהורים כל ישראל להיות באחדות לעבודת ה׳

אוהבכם המצפה לישועת ה׳

הק׳ יוסף ליבהגאון הקדוש רא״ז סופר ז״ל.

פה פאקש יום ד' לס' את מספר ימיך אמלא תרע"ג לפ"ק.

לא ידע האדם את עתו ה' ירפאני ויחייני ויאריך ימי ושנותי בטוב ובנעימים, ארשים פה כל העניינים אשר צריכין לידע כדי שחלילה לא יחסר על ידי לשום אדם שום דבר, וה' ימלא חסרונינו וכל משאלותינו עד ביאת גואלינו ב"ב אכי"ר.

[חסר הסיום]

ס"ת שלי שהוא יקר במציאות [32] נתונה לקהילה דפה פאקש יע"א, ובקשתי שיקראו בו בכל שבת שמברכין החודש וביום א' דר"ה וביוהכ"פ ובשבת פ' זכור ופ' פרה ובשבת שלפני היצ"ט שלי, ושני ס"ת שיש לי בירושה מאבותי הקדושים זי"ע ישארו בביהמ"ד לקרות בהם תמיד.

נפשי בשאלתי לפרסם בעלים, בקשתי מתלמידי ומאוהבי וממכירי שילמדו משניות או שיזכירו שמי ושם אמי ע"ה אחר הלימוד בכל יום בוקר וערב לעילוי נשמתי במשך שנה ראשונה, ובכל יום היצ"ט, ויזכירו לפעמים הן באגדה והן בהלכה אשר שמעו ממני או מה שנדפס בספרים ממני, וכן יביאו ספרי אשר זכיתי להדפיסם, וגם אני אטיב עמהם בלנ"ד להמליץ טוב בעדם לפני אל חי הגומל לחייבים חסדים טובים, ואם יבואו על קברי ויתפללו ויאמרו איזה מזמורי תהלים ג"כ, אשתחוה גם אני לפני שומע קול בכיות עמו ישראל ברחמים ואצטרף תפלתי עמהם לטוב להם כל הימים אמן סלה.

הגורלות של ירושה וכו' ואם יעזור ה' שיעלה הגורל יותר מאלף כתרים יהי' מונח לק"ק ומהצינזען של כל שנה אם יהי' מנכדי אאמ"ו הגה"ק ז"ל באותו שנה שצריך להשיאו הן זכר והן נקיבה שייך להם, ובזכר עד אלף כתרים ובנקיבה עד שנים אלפים כתרים, ואם לא אז יחזיקו נכדי אאמו"ר הגה"ק ז"ל בישיבות ובת"ת, והכל עפ"י הרב אב"ד פה ועוד שנים מנכדי אאמו"ר היותר זקנים, וכמובן עד מאה ועשרים שנה לאחי היקרים שליט"א הקדימה לחלק כפי הסכמתם לטובה.

לזכר עולם אכתוב כאן שעלה בידי ב"ה לקבוץ לחברת מענז"א ולחברת מזונות קרוב לעשרת אלפים כתרים וקניתי בעדם קראנע רענטען וכן קריגס אנלייהע על עשרת אלפים ושייכים לחברות הנ"ל וישאר לק"ק על שמי ושם אשתי הצדיקת ת', ויזהרו בם כעל מעות הקדש שלא יתנו מפירותיהן רק לבחורים הלומדים בהתמדה ומתנהגים בדרך יראה טהורה, והקרן ישאר לעולמים וחיוב על האב"ד ועל הקהל להשגיח על זה

וכתבתי וחתמתי שמי פה פאקש יום ה' לס' וירא תרע"ח לפ"ק

הק' יוסף ליב סופר.

32 בעצת הרה"ק משינעווע זצ"ל הכתיב לו רבינו ס"ת זה, שעלה לו בדמים יקרים. הסופר הי' מומחה מפורסם במלאכת הקודש ות"ח גדול הרב צדוק וקסמן. הנה באמצע הכתיבה נבחר הסופר לדיין ומו"צ (נזכר בשו"ת אמרי יושר חלק א סימן ק"ה „מוצ דק'

ב״ה פה פאקש יום ה׳ לס׳ במדבר ער״ח סיון תרס״ט לפ״ק.

ברכת ה׳ עליכם ועל בניכם אהובי ק״ק דערעטשקע ובני הגלילות דשם יע״א.

הנה לא ידעתי מדת ימי ובפרט חולה כמוני רח״ל ע״כ אתן לכם תודה על כל הטוב אשר עשיתם עמדי ח״י שנה שישבתי אצלכם בהשקט ובטח בבית ה׳ וזכיתי לישב באהל תורה עם בחורים ולהשלים עצמי כפי כחי וחנני ה׳ להוציא לאור ספרי ילקוט סופר חמשה חלקים, ישלם ה׳ פעלכם ומשכורתכם שלימה מאת ה׳ אלקי ישראל ית״ש.

ואבקש מכם יען שעבדתי אתכם באמת ובאמונה וכן אהבתכם אלי היתה אהבה אמיתית שתכבדו את אחי הרב הגאון הצדיק שליט״א וחזקו ואמצו שבל יבא המהרס של המחלוקה ח״ו בעירכם, ותזכרו אותי לטובה לעולם, כי בעזרת ה׳ על ידי עלו כל בני הקהילה בגשמיי וברוחניי וכן יהי׳ לעולם.

וכן אבקש שיכתב בפנקס הקהל שכל רב צריך לדרוש בשבת קודם היצ״ט לעורר לתשובה ולהזכירני לטובה, וגם יכתב בפנקס הח״ק שמי בהזכרה ולהדליק נר ביצ״ט וללמוד עם קדיש ואני תפלה השי״ת יברך אתכם לעולם

אוהבכם הק׳ יוסף ליבהגאון הקדוש רא״ז סופר ז״ל
כעת אב״ד דק״ק פאקש יע״א.

כבר הזכרנו לעיל, שהשאיר רבינו אחריו ברכה ספרים יקרים: ילקוט סופר על התורה, חמשה כרכים. לקוטי סופר על תרי״ג מצות, שני כרכים. קונטרס „יענה בקול״ אוסף מאחז״ל ומספרי ראשונים ואחרונים, בענין איסור דיבור חול בבית הכנסת ובשעת תפלה, נדפס בספר „שלשה ספרים נפתחים״ (פאקש תרסג) ע״י הר״י הכהן שוורץ. אביו הגז״ל מזכירו הן בהלכה והן באגדה הרבה פעמים.

עוד נשאר ממנו המון כתי״ק, תשובות חידושי סוגיות, דרשות, עה״ת ומועדים, קונטרס אוסף דרושים על כל „אתין״ שבתורה ועל כל „לאמור״ שבתורה. קונטרס חלומות, בו רשום את כל חזיונות אשר ראה עם גדולים וצדיקי דורו, דברים נפלאים. חבל על האי שופרא דבלע ארעא בדמי ימיו, יגע רבינו בן נ״ו שנה מה שלא יגעו אחרים בשמונים שנה.

אולאניב״) ורצה להפסיק את הכתיבה, והי׳ לו ד״ת עמו אצל הרה״ק משינעווע, ופסק שעליו לגומרו. הגאון רבי עמרם בלום זצ״ל בא מאויפאלו לדרעטשקע, לראות את הס״ת והכתב הנאה והמשובח (מפי ש״ב הגה״צ מטעמשוור זצ״ל). (הס״ת הזה נתחלל ע״י הגוים בימי השואה, הודות לאחד מחברינו הר״ר שלמה הרצל שיחי׳ הוחזר הספר תורה מארוות הנכרים, וע״י חברינו הר״ר יוסף סג״ל פרגר שיחי׳ הגיע לארה״ק, ואחרי שהותקן חזר לכשרותו ונמצא בשימוש בבית מדרשינו „זכרון ישראל״ פעיה״ק ירושלם ת״ו).

נוסחת המצבה שהקימו בני קהילתו על קברו:

פ״נ

אדונינו מורינו ורבינו גאון עוזנו עטרת תפארתינו
הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק יסוד עולם כקש״ת
מוה״ר יוסף ליב סופר זצ״ל

י״ד שנה הי׳ אב״ד בק״ק דערעטשקע ובשנת תרס״ג מילא כאן מקום אביו רבינו אליעזר זוסמאן הגה״ק ז״ל עד יום כ״ב סיון תרע״ח שנפטר בקדושה וטהרה בן נ״ז שנה בק״ק מאראשוואשרהעלי ונקבר בהספד גדול ובכבוד רב ביום כ״ה סיון, לא הי׳ לו בנים אבל הניח אחריו ברכה חיבורים יקרים „ילקוט סופר״ ו„לקוטי סופר״ וכמה חיבורים יקרים אשר עודנה המה בכתובים.

יוסף בן פורת ידיד ה׳ זרח והאיר בתורתו כשמש בצהרים
ותיק צדיק וישר חסיד ועניו מרפא ללב ומאור להעינים
סמך כושל והשיב רבים מעון בשבט פיו וברוח השפתים
פרה ורבה והוליד ילדי עיון התורה לאלפים ולרבבותים
ירד לעומק ההלכה וצרף אמרות חכמינו וזקקם שבעתים
היה אב ליתומים רבים גדלם בביתו ופרש עליהם הכנפים
והיו לו כפרי בטן זנם למדם והשיאם וזבדם ברוחב ידים
דרך קסתו חבר ספרים יקרים והפיצם בארבע רוחות השמים
העמיד תלמידים הרבה השפיעם תורה והורם יושר דרכים
סעד לתלמידי חכמים חברם ודבקה נפשו בהם כאזור להמתנים
וי אהבה חברו לעניים שחדם מכספו וקבץ להם מלא חפנים
פרצות גדר והרסות סתם בנועם מדברות הנכנסים לאזנים
רועה נאמן יסד חברות והרים קרן התורה וצדקה בכפלים
זר לשלחנו הכנסות אורחים השקם והאכילם מנה אחת אפים
למרחקים פרש חסדו ובנה בית הכנסת אורחים בירושלים
המקום יקיצהו משינתו בעת יעורר הנרדמים לחיים
שם אמו חי׳ שרה

זאת המצבה צור תעודה לראש יוסף הקימה החברא קדישא

בפטירת רבינו זצ״ל נשארה הרבנית הצדקנית מרת ראכל, גלמודה ועזובה מבעל נעוריה, אמנם נשארו עוד שלש יתומות שנתגדלו בביתם, אלו זעקו מרה שנתיתמו בכפלים ונוטל כבוד מבית חייהם. הצדקנית התאוששה והתגברה על כל הקושיים, ועודדה את בני ביתה באמרן, לא אשלח אתכן חפשי מאתי, אלקים הרועה אותי מעודי הוא יתן לי כח לפרנס אתכן ולהכניסכן לחופה, בזכותו של אותו צדיק יסוד עולם, אשר חי כל ימיו להטיב עם הזולת, לעשות חסד של אמת בלי לצפות לתשלום גמול. ה׳ הי׳ בעזרתה וזכתה להשיא את בת אחותה הבתולה

הענדל, בת הרה״ג ר׳ שלו׳ וויינברגר זצ״ל מפעסט, עם הרה״ג ר׳ ארי׳ ליב רייכרד שהי׳ דיין בק״ק הומונא ואח״כ אב״ד דק״ק קאלטה. בשנת תרפ״ד השיאה את בת אחותה הבתולה לאה, בת הרב הגאון ר׳ משה דוד שיינברגר זצ״ל דיין דק״ק מ. וואשרהעל, עב״ג ר׳ יונה ראזנווסר מקלויזנבורג. בשנת תרצ״א השיאה את הבתולה מירל, בת גיסה הגה״צ ר׳ יהודה סופר הרב דק״ק אראד, עב״ג הירא וחרד ר׳ יעקב דונייטץ משטיינא־מאנגר (זכר כולם לברכה, הי״ד).

אז נשארתי אני [32] — כותב טורים הללו — אתה במחיצתה עד יום מותה. אחרי שזכתה להשיא את היתומות וקיימה את נדרה אשר קיבלה על נפשה, החליטה להשתקע בעיה״ק ירושלם ת״ו ולבלות שם את שארית ימיה, בפרט כיון שלא ניתן לה מקום קבר על יד בעלה המנוח זצ״ל. בהיות שצעד זה הי׳ תלוי בעיקר בי, הוכרחתי למלאות משאלות נפשה להסכים להפליג אתה לארה״ק. אמנם מן השמים נתעכב הדבר, כי שבועות ספורים טרם זמן הנסיעה נחלתה הרבנית במחלה אנושה (ל״ע) שנמשכה כמעט שנה, עד שיצאה נשמתה העדינה בליל שמיני עצרת שנת תרצ״ג, ונקברה למחרתו ביום שמחת תורה, תנצב״ה.

33 טרם שנתמלא לי שנתיים נחלתה אמי הצדקת ע״ה, כך נתגלגלתי לפאקש לבית דודי ודודתי זצ״ל. הם בטובת וצדקת לבם קחוני על זרועותם ונהייתי ילד שעשועם. כבן שש הייתי כשנעדר דודי הצדיק ז״ל ונשארתי על ברכי הצדקנית ע״ה. היא טפלה בי האכלתני והשקתני, כשנחלתי שמרה על רוחי כאם רחמני׳, כשהחלמתי יסרתני וזרזתני ללימוד תורה הק׳, מידי שבת בשבתו בחנה אותי מפרשת השבוע, באהבה מסותרת הוכחתני, כשנסעתי לישיבה לוותני ומסרה אותי בידי התופס ישיבה להשגיח עלי בעינא פקיחא, בכל שבועיים עודדתני בחבילת מזון ומילי דמיטב, ערכה לי מכתבי־חיזוק ואימוץ לשקוד על דלתותי בית המדרש, בדמעות שליש התחננה בעדי לראותני מגודל בתורה וביראת שמים. עוד גם זאת, שמתוך תשוקתה לארה״ק נתעורר בי אחרי פטירתה הרצון לעלות ארצה, ונספחתי לשיירת כ״ק רבינו הגדול הגרי״צ דושינסקיא זצוק״ל בתחילת חודש אלול תרצ״ג לבוא ירושלימה תובב״א, זכותה עמדה לי להנצל מפח יוקשים תקופת השואה הנוראה. אשה אחת מאלף ורבבה, מלומדת ומחוכמת, עדינת לב ומושכלת, אשר לא ידעה מנוח, ימי חייה היו מוקדשים לגמול חסדים טובים עם עניים ויתומים, תהי זכרה ברוך לדור דורים.

העתק מאחד המכתבים אלי כשלמדתי בישיבה:

ב״ה ב׳ נשא פה פאקש

טהייערס קינד לעבען עמ״ש.

זעהר ערפרייט וואר איך מיט דיינער ל׳ קארטע, געלאבט איסט הקב״ה דאס דוא געזונט ביסט ב״ה, וואס מיין טאגליכעס געבעט איסט דוא זאלסט קאנען פלייסיג לערנען אונד איין גדול בתורה ווערדען אי״ה. געבע דיר נור אכט מיין הערץ זאלסט טאגליך דען האלבען ליטער מילך אויסער פרישטהיק אונד נאכטמאל נאהמען... שרייבע מיר נור ווען דוא עטוואס ברויכסט, זארגע ניכט איך שפארע מיר ניכט אפ — הקב״ה העלפט שוין — דוא וויסט דאך וויר האבען ב״ה איממער דיא הילפע פאן דען אללמאכטיגען צור צייט צור רעכטען צייט געהאבט, אונד איך האפפע ער ווירד אונז אויך אין דער צוקונפט ניכט פערלאססען איבערהויפט ווען עס זיך אום דאס לערנען דער תורה הקדושה האנדעלט. דאהער שפארע דיר ניכט אפ עסע גוט איך שיקקע דיר האניג זאלסט צום בראד עסען...
טרייע מומע.

אנו מביאים בזה תירגום צוואת אשה הכשרה והחסודה הרבנית ע"ה:

ב"ה ג' כי טוב לסדר ועשיתם את חקתי, תרס"ו לפ"ק.

כי לא ידע האדם את עתו, בפרט אשה חלושה כמוני לדאבוני, צריכה בכל עת להיות מוכן — לו יגזור הקב"ה במשפט צדקו לקחת אותי מקודם, אז עלי לכונן את מילי הראשונים והנאמנים אליך בעלי הטוב והיקר נ"י, ורבי הנכבד שליט"א. בעוד שנים אחדים מגיעים אנו לעשרים וחמש שנות נחת ואושר לנשואינו לטובה. רבע מאה שנה ב"ה חיינו חיי שלום ושלוה ואחדות גמור שורר תמיד באהלינו. אמנם כדי שלא יהא האושר החומרי בשלימות של מאה אחוז, נסתבך גם באושר שלנו נקודה של יגון ואנחה מה שמעיק על לבי כל ימי חיי — לו לא הי' בי הבטחון חזק ואמיץ — מה שאתה בצדקתך עוררת וחזקת בי לעתים קרובות באצילות רוחך וטובת נפשך בלבי הנכאב — לא הי' בכח האפשרותי להבליג על הכאב הנורא.

היודע נסתרות והבוחן לבבות יודע את צערי ומה שסבלתי וסובל — ואליו אשים בטחוני, שבידו עוד לעזור ולרפא את חלינו. בקשתי אל יחר אפך בי, תדין אותי לכף זכות, כמדתך לדון את כל אדם.

תכלית דברי בזה כמו שאמרתי כבר, שאני אוסר להגיד עלי איזה דברי שבח שהוא, את המעט מה שחסכתי בקושי, בקשתי לחלק לשלשה חלקים, בראשונה לשלוח לארה"ק כדי שילמדו בביתנו שם משניות בכל השנה וישמרו היארצייט ויחלקו מזה לתלמידי חכמים עניים... אם העזבון שלי לא יספיק את כל הנ"ל אז נא למכור את התכשיטים שלי, אם הרבי נ"י יסכים לזה ויש לי רשות על זה —.

עוד איזה דברים אליך בעלי היקר הצדיק שליט"א.

באם פגעתי בכבודך, מה שיכול אולי להקרות בשעת צער ואנחה, אז אבקש את סליחתך הגמורה, מצדי השתדלתי תמיד למלאות את רצונך וחפצך על צד היותר טוב, וקבלתי את כל זאת עלי כמעט לחוב קדוש. היודע מחשבות הוא העד שלי, איך שכמה פעמים לחמתי עם עצמי — כן! כל שרעפי ומחשבותי נתעוררו בלבי הנשבר, אם לא הייתי מחויב להקריב את עתידי בשבילך, שמתוך כך אולי היית יכול לכונן את שלימות נפשך — בכל זאת הרגשתי את עצמי חלושה למידי לעמוד בנסיון זה, לא יכולתי לגרום להורי היקרים צער גדול כזה — קול פנימי מקשקשת בי ומנחמת אותי, שלב טוב ועדין כשלך הי' דוחה בשתי ידים הצעה כזו — רעיונות כאילו העיקו לרוב את לבבי הנשבר ונקרו את מוחי, אבל לבטא כזאת לא הי' באפשרותי, המחשבה לבד הי' כבר די נורא — לכן תוכל לשער רבי הנכבד נ"י מה שסבלתי בכל שנותי — בפרט שהיו רגעים בהם מצאתי עצמי כאילו אשמה בדבר — אבל די והותר מזה המדובר, כוחותי סרים ממני כי גדול הכאב מאוד —.

תקבל בזה תודה רבה ועמוקה בעד מסירותך ואדיבות לבך כנגדי, הי' לך רב עמל ויגיעה עמדי, לא חסת עמל והון במקום שהי' המדובר לשפר את מצב

בריאותי, בעד כל זה אני נותנת תמורה תודה דלה ופשוטה, ואת העודף ישלם לך הקב״ה, שתזכה לשנים נעימים ואריכות ימים ושנים, ואולי גם אני על צדך, הוא ברוב רחמיו ישלים לנו את אשר חסר לנו עד עתה —.

כעת כמה מילים לבני היקרים שגידלתי אותם מו״ה מנחם והרשל נ״י. חושבת אני שכל החיובים מה שבן מחויב נגד הורים מגיע גם לנו. אתם ידעתם איך שעמלתי לגדל אתכם, הקב״ה נתן לי זכי׳ שנתגדלתם ב״ה לפי רוחנו ומאוינו, והקב״ה יעזור לכם שיהי׳ כן גם אצל צאצאיכם. מחוסר אהבת וחיבת אם לא סבלתם בביתי, עיני הרטובות ליוה אתכם ושמר עליכם בכל דרכיכם. משלימות שלותכם לא יחסר כלום בתוך תקופה שהייתם בביתנו. יהי׳ לי הזכי׳ — למה שאני מתחננת — אז נשתדל בכל מחיר להשיג דבר טוב ולא נלך שולל אחרי בצע כסף — ואם ח״ו לא — אז אני מבקש אותך הרשל יקירי שיח׳ עמ״ש ליקח רק בת טובים ממשפחה הגונה יראת ה׳ ושלימה ולא לבקש הון, הכסף רק טפל ולזה יעזור ה׳. אין רצוני להעמיס עליכם התחייבויות יתירה, אבל תדעו שכל החיות שלי הי׳ בשבילכם, לכן אקוה שתלמדו בעד נשמתי העני׳ ותשמרו היארצייט כמו מנהג הבנים, ותרגלו לזה גם את בניכם אחריכם.

אצל הטהרה לא יתעסקו עמי רק נשים ששמרו בדייקנות את מצותיהן.

בקשתי מראשי הקהילה, באם לא אזכה לבוא לארץ הקדושה בחיי, שלא ירחקו את מקום מנוחתי מיקירי זי״ע, ואקוה שימלאו את בקשתי זאת.

בהיות ששורות הללו כתבתי בדעה צלולה, מבקשת בזה סליחה מכל בני הקהילה, וגם מבקשת בזה מאת תלמידי בעלי הגה״צ שליט״א, שילמדו משניות לעילוי נשמתי

ראכל בת שרה.

ב״ה ג׳ פנחס הנני נותן לו את בריתי שלום, תרע״ח.

נפוגתי ונדכיתי עד מאוד, תמיד חשבתי שרבי היקר שלי יאריך ימים עלי, אבל הקב״ה במשפטו וצדקתו קבע אחרת — הוא לקח את צדיק וקדוש וגדול בישראל הזה בדמי ימיו בתוך פעולותיו ומעשיו הכבירים — יהי שמו יתברך מבורך!

חיבוריו היקרים וכתבי ידיו הקדושים שהשאיר אחריו ברכה, הם עדות על גדלותו בתורה, מה שעמל ועשה כל כך הרבה בימיו המעטים. מעלותיו ומדות טובות שלו ואת כל הליכותיו בקודש כל ימי חלדו, אין בכוחותי לפרטם. מתוך צערי ושברי אשר לא תנתן להרפא, רצוני להודות להקב״ה שנתן לי זכי׳ לשמש את הצדיק ז״ל חמשה ושלשים שנה, בתוך זה י״א שנה לטפל עמו ולשומרו בימי חליו. יהי׳ למליץ יושר שאזכה למצוא מנוחה — והקב״ה יתן לי כח לסבול את האבידה שאינה חוזרת ברצון טוב. יש לו הזכי׳ למצוא מקום מנוחה בין אביו לאבי זקנו בין צדיקים וקדושים אלו — לעומת זה כאב תמידי בלבי, שאפס מקום בשבילי לשכון על יד מרגלותיו —.

לבנותי אשר גידלנו אותן וגם כל אלו ששהו הרבה בביתנו אמרתי, נא אל תשכחו מקור חצבתכן ובאיזה בית נתגדלתן. תזכרו יגיעתי ועמל נפשי, כמה לחמתי כדי להמציא לכם את פרנסתכם כיאות לכן, כל אלו דרשות שנאמרו במסירות נפש מפי דודכם הקדוש ז"ל לא ימושו מזכרונכן, וע"י זה תזכו לחיות חיי יושר ואושר בצניעות עם שמלות כשרות כראוי, ביתכם יהי' פתוח בפני כל יהודי כשר — כמו שראיתם.

החפצים שלי... את המכסה (שאל־טוך) בו הייתי רגיל להדליק נרות של שבת, ובימים נוראים התפללתי בזה בבית הכנסת, רצוני שכל כלה במשפחה תתכסה בזה תחת החופה...

כאשר הלך וגדל ה"ב מנחם בתורה, שלחו דודו ללמוד לפאקש בצל זקנו הקדוש, ומשם נסע לפרסבורג ללמוד בישיבה הרמה שם. אנו מביאים כאן תירגום מכתב הראשון שערכה הצדקנית לבנה, מלא תוכחת מוסר באהבה מסותרה, ממנו יראה הקורא את צדקת וטוהר לבה של אשה הדגולה מרבבה ע"ה:

ב"ה יום א' לך לך מארצך וממולדתך.

בני היקר והאהוב מאוד שיח' עמ"ש! את שורותיך הנעימים קראנו בשמחה, אך כואב לנו שהסיכויים שלך שם עדיין חלשים. תראה שתאכל מידי יום ביומו תבשיל חם כיאות, אל תחסוך הקב"ה יעזור, צריכים לאסוף כוחות ללמוד תורה, עוד מעט יוטב מעמדך אי"ה, הטוב בא תמיד לבסוף. רק תתמיד לכתוב לנו מכל אשר אתך. אני תמיד מודאגת עבורך. כל זמן שהיית בבית זקניך עד מאה שנה ידעתי שהנך במקום שמור הן ברוחניות והן בחומריות ולא היה לי שום פחד, אבל כעת מחשבותי מטרידים אותי, הגם שאני מתנחמת בידעי שאתה בן משכיל, טוב וישר, בכל זאת מפחדת אני מפני החברותא — מכיון שאינך עוד די מנוסה, לבי. ישנם אנשים שהם מראים עצמם לצדיקים ושבע תועבות בלבם —. הנך נמצא כעת בסביבה חדשה, בעיר גדולה בה אנשים הרבה, בפרט בישיבה שם באים בחורים מכל המדינות ומדותיהן משונות. אמת שהעיר היא עיר הצדק, מקום קדוש שלומדים בה הרבה תורה קדושה, בכ"ז יש שם מקום לסטי' ח"ו — באיזה כיוון לא נחוץ לי לפרט זאת, די לחכימא ברמיזא! אני יודעת שאתה לב טוב, הקב"ה יודע האמת שכמה דמעות שפכתי בעבורך, שתהי' בן תורה וירא שמים גדול, ויש לנו ב"ה סיכויים גדולים שהקב"ה ישמע שועתינו, לראות אצלכם אך טוב ויפה, זהו כל איחולי לבבנו ובקשתינו היום־יומית. על כן אל ירע בעיניך בני יקירי חמדת לבבי, אם מילים כאלו מעטי הפגום — שלא בכוונה תחילה, בעת שאני נמצאת בבית יחידי, בשעה מאוחרת בלילה — נפלטות. אין רצוני ח"ו להטיף לך מוסר, בפרט שאין אני רואה נחיצות לזה ב"ה, רק עשתנותי מזכירין אותי, כיון שנמצאת שם בנכר, מסובב מאנשים זרים, על כן נא תשגיח עליך בני יקירי בכל צעד ושעל, ח"ו אל יפול כשער ארצה מכל מה שנהגת מנהג טוב עד עתה, אדרבה תשתדל תמיד לעלות מעלה מעלה

בתורה עם יראת שמים, כי תורה בלי יראה מה היא — מה שעליך לדעת זאת יותר טוב ממני. הקב״ה ינהג אותך בטח בדרך הטוב והנכון, והוא ישלח מלאכו לשמרך מלפניך ומלאחריך, להנחותך תמיד בדרך האמת, וזאת היא תפילתי מאת ה׳ ובטחוני בו, כמו שזכרתי אין רצוני לכתוב לך תוכחה ואין אני חושדך בשום דבר, בפרט שאני מכיר את עדינת לבך, רק רצון האם האמיצה לשפוך את לבה המלאה, לפני בנה ובבת עינה, אשר כל שאיפתה ומגמתה לראות בהצלחתכם ושמחתכם, וסוף כל סוף כל החיות שלה רק בעדכם —. דרישת שלו׳ לבבית מדודתך הנאמנה

ראכל סופר.

האבן אשר שמו מראשותיה בני הק״ק פאקש:

פ״ט

האשה הרבנית הצדקת מ׳ ראכל אשת רבינו הגאון הצדיק מו״ה יוסף יהודה ז״ל האב״ד דקהילתנו, בת הרב הגדול בתורה ומעשים מו״ה דוד יהודה פאללאק הלוי ונכדה להגאון והצדיק המפורסם ר׳ זעקיל באנהאד ז״ל היא היתה מפורסמת בצדקותיה ובחכמת לבה, כל ימיה עסקה בגמילות חסדים להלוות לעניים מכספה, וללוות מאחרים כדי להלוות לעניים, האכילה והשקתה אורחים על שולחנה וגדלה יתומים ויתומות בתוך ביתה באהבה ובחיבה והשיאתן לנשואים.

נפטרה ליל שמיני עצרת ונקברה ביום ש״ת תרצ״ג

רבתי בנשים במדות רמות ונשגבות
אצלה חכמה ויראה היו משולבות
כתרוה זכיותיה הרבים לאלפים לרבבות
למודה מושכלת צמודה לרוכב הערבות
סעדה בעלה לעבודה ולתורה
ותהי לו לעזר בחשכה כאורה
פריות צדקותיה נתנו ריח כקטורה
רחם ירחמיה ויקיצה לחיים — הנורא
ושם אמה שרה
תנצב״ה

פרק שמיני

רבינו שמעון סופר זצ״ל

רבינו שמעון סופר ראה אור השמש בהאלאש, שבט שנת תרכ״ז. בשבת שירה תר״מ דרש הילד שמעון דרשת הבר־מצוה בבית הכנסת בסוגיא דגר קטן, ואביו רבינו זוסמן דרש לכבוד המאורע דרשה נפלאה על הנושא של חינוך בנים [1].

1 מתוך דברי רבינו זוסמן זצ״ל: על כן שמע בני מוסר אביך, בדרך חכמת תוה״ק הורתיך, אודה לה׳ שחיינו וכו׳ שזכיתי לשמוע דרשה מפיך, תן תודה לה׳ כי כ״פ בימי ילדותך היית בסכנה וזכות אבותי הקדושים ז״ל המליץ בעדך להציל ממות נפשך, ולא ידע אדם

הב׳ שמעון שימש את אביו בישיבה דהאלאש, ולמד גם אצל הגאון הגדול רבי עמרם בלום בעל תשו׳ בית שערים זצ״ל בעודו רב בחוסט, אח״כ הלך ללמוד לפ״ב אצל הבעל שבט סופר זצ״ל. גם בבחרותו ניכר בו צדקות יתירה הכרת פניו ענתה בו שיראת ה׳ אוצרו, הי׳ חכם נפלא, עמקן וחרוץ בלימודו, והי׳ לו שם בין הבחורים המופלגים בתורה וביראה. כאשר הגיע לפרק האיש מקדש, נשא את מרת חי׳ אסתר, בתו של ש״ב הגאון הצדיק רבי משה סופר [2] רב דק״ק סענדרא זצ״ל, שהי׳ בנו של רב האי גאון וצדיק מפורסם רבי יעקב

את עתו מי יודע מה יולד יום, ע״כ לדברי הקשיבה, אם העת יבא שתיסע מחדר הורתך, אולי ח״ו יפתוך הוטאים בנפשם לאמור לכה אתנו ללמוד חכמות שטודירן או לסמינר כל הון יקר תמצא, לאכול משמנים ולישב על גפי מרומי קרת, בני אל תלך בדרך אתם באורח רשעים אל תבוא, בטח בה׳, החזק במוסר אל תרף, כי לא יבושו כל החוסים בו, עוד אבי אמ״ו איש חי ר״פ המפורסם בשמו הקדוש רבי פישל זצ״ל חי, זכותו עומד לנו אשר הקדיש עיתותיו לזכות רבים ועשה חסד עם אלפים בחורים עד אין מספר, וכן אמי מורתי הצנועה ע״ה אשר אחת הי׳ שאלתה ובקשתה שבניה ובני בניה יצליחו בתורה ויראה, צדקתה עומדת לעד, ועטרת זקנים בני בנים, והתקשרות הנפשות בקשר אמיץ רק אם הבנים הולכים בדרך שהלכו האבות, והמה צלם דמות תבנית, כל רואם יכירו מהם ערך צדקת אבותם, ואז לא נפסק מקור השפעה מאבות לבנים, כאמור המלאך הגואל אותי מכל רע וגו׳ כוונה רק אם ילכו בדרך הצדק שיוכל להקרא מהם שמי ושם אבותי, כל רואיהם יאמרו כי המה ברוכי ה׳ זרע קודש מחצבתם (דמשק אליעזר סו״ס בראשית, ערך בר מצוה).

2 רבי הלל מקאלאמיי זצ״ל כתב בתאריך י״ג תמוז תר״ן לרבי משה סופר: „וגם על נידון החיתון של בתו עם בן הגאון הרב מפאקש, אני אומר לו מזלא טבא טבא הוא וטבא להוי ויהי׳ זיווגם עולה יפה״ (בית הלל סי׳ עה).

רבי משה סופר נתיתם מאביו הגדול בעודו צעיר לימים, ונתגדל על ברכי דודיו הגאונים, הם חיבבוהו מאד ומביאים בספריהם הרבה ד״ת ממנו. רבי עקיבא סופר הרב דק״ק פ״ב זצ״ל בהסכמתו על ספרו „מהר״ם סופר״ כתב: „וכבר יצא מהה״ג הנ״ל מוניטין בעולם, כי הרבה פעמים הזכירו לשבח דודו הגאון האדיר כקש״ת מו״ה זוסמאן סופר זצוק״ל בספרו הנחמד והמפורסם ילקוט אליעזר, והביא בשמו כמה מילי מעליותא מתוקים מדבש״. רבי משה סופר התישב אחרי חתונתו בברעזוויץ, ועשה שותפות עם אחיו ר׳ פישל, אחיו ניהל את העסקים והוא ניהל שם ישיבה מארבעים תלמידים. אחרי שלשה שנה נבחר לנהל צאן קדשים בק״ק סענדרא ועשה שם י״ד שנה, משם הלך לרבנות דק״ק טיסא־פורעד, וישב על כסא הרבנות עד ז׳ אלול תרע״ז, בן שבעים ושבעה הי׳ במותו, ונפטר בשם טוב ושם מ״כ. הניח אחריו שלשה בנים: ר׳ יעקב שלו׳ שהי׳ דר ביאסו, ר׳ אברהם בסערדהעלי, והרה״ג ר׳ חיים סופר בפראנקפורט ע״מ. חתניו היו רבינו שמעון סופר, הרה״ג אברהם שמואל בנימין הכהן שטרסר, הממלא מקומו בטיסע־פורעד, הרה״ג ר׳ שמואל רייניטץ הרב דק״ק פטרוואשאר, בעמ״ח ספר עוללות אפרים, ארזי הלבנון (תולדות משפחת הסופרים) ועוד, הרה״ג ר׳ יהודא גודלשטיין, הרב דק״ק סעבען זצ״ל.

בשנת תרפ״ח הופיע ספרו „מהר״ם סופר״ ח״א על התורה וח״ב חידושי סוגיות, ע״י תלמידו הרב יעקב פאבער ז״ל, בו נמצא כמה גרגרים דברים נכונים מרבינו שמעון סופר זצ״ל.

שלו׳ סופר מטאפלטשאן, אחיו הגדול של רבינו זצ״ל. אחרי החתונה ערך לו אביו מכתב הדרכה, מלא מוסר ויראת ה׳ [3], כאמור תן לחכם ויחכם עוד.

בשנת תרנ״ה כשעבר מר חמיו לשרת בקודש בק״ק טיסא־פורעד, נבחר רבי שמעון למלא מקומו כרב אב״ד דק״ק סענדרא. אף שהי׳ צעיר לימים אז מילא את תפקידו כזקן ורגיל. רבינו ישב בעיירה שלו בכבוד, למד עם תלמידים הגונים וניהל צאן קדשים על טהרת הקודש. סענדרא הי׳ גליל מורחב, לכן נסע כ״פ בשנה לבקר את בני הגלילות, ודרש לפניהם את דבר ה׳ המעשה אשר יעשון, והלך האברך וגדל בשם טוב בכל הסביבה.

בראשית כהונתו בסענדרא הי׳ לו שונא מובהק, והוא איש אמיד מנכבדי הגליל. רבינו במדת ענותנותו וברוב חכמתו הפך את לבבו לטובה אליו, עד כדי כך שנעשה אוהב דבוק, ונדב סך מסוים בשביל הקמת בית המדרש והחזקת הישיבה של רבינו. אנשי עדתו ראו את גודל מדריגת רבם, שזכה לבחינת „גם אויביו ישלים אתו״. אין לשער את גודל מדת ענות צדקו [4], הי׳ שפל ברך באמת, הקדים שלו׳ לכל אדם וקיבלם בסבר פנים יפות.

אמנם הי׳ רבינו מסובל בצער גידול בנים (ל״ע), בבחינת את אשר את יאהב יוכיח. כמה הרפתקאות עברו על ראשו, בכל זאת הי׳ תמיד מראה פנים שוחקות. את כאביו ועגמת נפשו הסתיר בין בתרי לבבו כאילו הוא אחד מן המאושרים, והגדולים המליצו עליו ביטויו של בעל חובת הלבבות: „אבלו בלבו וצהלו בפניו״.

הנה מכתבו מה שכתב לאחיו הגדול רבינו יוסף ליב סופר זצ״ל:

ב״ה יום ב׳ והי׳ ברכה תרע״ב לפ״ק.

אהובי אחי ידי״נ הגאון הצדיק נ״י. יקרתך קבלתי עם דברי תנחומין, ומה אומר ואדבר יגעתי באנחתי ה׳ יאמר לצרותי די וינחמינו ויחזקינו בישועה ורחמים סלה אכי״ר. נא תזכור בלימודיך לעילוי נשמתה הטהורה מירל בת חי׳ אסתר. אחר צום הקדוש נחלתה במחלת „בלינדארים ענטצינדונג״ ובבוקר יום ה׳ ראינו שהיא בסכנה, ולא הי׳ רק תקוה אחת לאפראטיאן במישקאלץ אשר הולכנו אותה שם, אבל בעו״ה בלי הועיל, והבוקר אור והיא איננה, והבאתיה לכאן ע״י השתדלות ונקברה בערב סוכות תנצב״ה, ה׳ ראה לעולה תמימה בת י״ב שנה בלי חטא, ולא זכיתי לגדלה בעו״ה, נא לעורר רחמים עלינו להתבשר בשו״ט אכי״ר...

והרופא לשבורי לב ירפא את שברינו ויחזקינו לעבודתו ית״ש מתוך נחת לאו״י הכותב בלב נשבר ונדכא

הק׳ שמעון סופר.

3 הובא לעיל פ״ו אות ו׳ (מכתב א).

4 כדאי להעתיק כאן את דברי רבינו מה שמבאר במידת ענותנותו את דברי המדרש בפ׳ וירא „וירא בשכינה וירא במלאכים״, דהנה בשעה שהקב״ה בא לידרוש בשלומו של אברהם אבינו ע״ה, עמד והשתומם מה זה ועל מה זה שהשכינה באה אליו, וכי הוא

אחרי שנים אירע לו מקרה יותר קשה, שנעדרה בתו יפת תואר ומושכלת שפרה ע"ה כבת שבע עשרה שנה (ל"ע). אין לשער כמה הצטער אותו צדיק על אבידה שאינה חוזרת, ותמיד חתר וחקר לדעת על מה הגיע לו כאלה. פעם בהזכירה והמו מעיו עליה, אמר: משפטי ה' אמת, כי מי יודע אם בת יפיפי' כזו אחת מאלף, לא עוררה הרהורים רעים לבחורי ישראל — ועוד הלא שמענו כמה מקרים לא טהורים, שבנות כאלו בת גדולים קלקלו דרך ישראל סבא, ומעדו ממסילה הישרה ר"ל.

בימים אלה עינה רבינו בצום נפשו, ושפך תחינות ובקשות על מר גורלו, הנה ביום בהיר נפל רבינו פתאום למיטה ואבדו עשתונותיו ושכב בלי הכרה יותר מעת לעת (ל"ע). מיד הבהילו את הרופאים וכאשר באו כן הלכו בלי לדעת פשר דבר. פתאום שב רוחו בקרבו והתאושש, נהפך לאיש אחר, שום עצב לא הי' אתו, שש ושמח בחלקו. רבינו גילה אחרי הרבה שנים מה שעבר עליו בעת ההוא. כשנפל למשכב בלי הכרה הרגיש שהוא עולה מעלה מעלה עד אין תכלית, ונח בתוך אולם גדול ונורא, שם העמידוהו לפני כסא המשפט. הוא נאשם עבור שהטריח הרבה כלפי המקום ב"ה, וכן לא יעשה, לכן נגזר עליו לצאת מעולמו בדמי ימיו! הוא התחיל לבכות ולהצטדק עצמו, על מקרה לא טהור שאירע לו, וגלל את צדקותיו וזכותיו אשר עשה עד הנה, והכל הי' ללא יועיל. פתאום הופיע זקנה לפני בית דין של מעלה, ופיה פתחה בתחנונים, לרחם על נצר הקודש הזה בגין חסד של אמת שעשתה עם בחורים עניים בימי חלדה. היא היתה האשה הגדולה הצדקנית „באבע לאה" מפ"ב. עמדה בתוקף על שלה לשחרר את האברך הזה, שעליו עוד הרבה לעשות בעולם העשיה. הב"ד של מעלה נענו לה, מנעי קולך מבכי, בזכותיך מאריכים לו ימים ושנים, בתנאי שלא יהרהר עוד אחר מדותיו ית"ש. סיפר רבינו, שלא ישכח לעולם אלו הרגעים, איך נשמתו הוחזר בו, ממש כאילו מושכים בגלגל את הדלי, כך הרגיש שהוא מתקרב מטה מטה, עד שהאירו עיניו, והנה חזיון [5].

בתחילת שנת תרס"ג, ביום שלש עשרה מדות בא רבי שמעון לפאקש לבקר את אביו רבינו הגאון ולשאול בשלומו. הנה הוריו וכל הקהל הקודש לא ידעו פשר דבר, איך שבא רבי שמעון הנה בזמן שכל רב הוא צמוד לעדתו —. למחרתו אחרי שנסע רבי שמעון הביתה בא לו הבשורה לא טובה, שאביו רבינו

ראוי והגון לכבוד גדול כזה, אמנם תיכף וירא גם שלשה אנשים נצבים עליו, אנשים בעלי צורה דמיין כבר אלהין, אז נח דעתו שהשכינה באה לכבודם, ונשא ק"ו בעצמו, אם השכינה באה למענם א"כ מי יודע איזה אנשים חשובים הם, לכן רץ לקראתם, וזש"א וירא והתבונן להופעת השכינה, וירא במלאכים, וחשב בשבילם באה השכינה, לכן וירץ לקראתם, אבל באמת באה השכינה בזכותו ולכבודו (מהר"ם סופר פ' וירא).

5 רבינו רשם לו את העובדא בעופרת עלי פיסת נייר (חבל על דאבדין), וכ"כ שמעתי לספר זאת מהגה"צ הרב דק"ק סעט, כשהי' בפקאש, מוצאי יוה"כ אחרי הלוית רבינו זצ"ל (ראה בהקדמת ספר „תכלת מרדכי" מהגאון דברזאן זצ"ל, מעשה נורא).

הגדול נפטר. בימי האבל נשאל רבי שמעון ע״ז, והשיב, דעו שבאתי אז לפאקש מבוהל ומשתומם, היות שאבי זקני רבינו יואל אונגר זצ״ל בא אלי בחלום הלילה ואמר, הלא אביך נפטר ועתה נמצא כאן? כשראיתי שאבי מרגיש את עצמו לא קשה כל כך, אמרתי דברים בטלים וחזרתי לביתי, וכעת אני רואה לדאבוני את הפתרון [6].

הא לך מכתב מה שכתב רבי שמעון בקשר להספדו על אביו רבינו זצ״ל:

ב״ה יום ג׳ והי׳ ברכה תרס״ג לפ״ק.

שוכ״ט ומז״ט לאהובי אחי הגאון וצ״ת כקש״ת מו״ה יוסף ליב נ״י.

בשמחה רבה ועצומה קבלתי הטל״ג אתמול קרוב למנחה, וד׳ ירים קרן משפחתינו וירפא שברינו. אתמול עשיתי מספד תמרורים, בחצות היום עד שעה ג׳ לפני עם רב, כשלוש מאות אנשים שנקבצו מכל הסביבה, גם הרבה מאוד מחוץ לגלילי, וגם ידידנו הגאון אבדק״ק סט. פעטער [6א] נ״י בא עם עוד איזה בע״ב מסט״פ על ההספד. והי׳ בכי׳ גדולה עד לב השמים, כמוהו לא נשמע פה. וזכות אבינו הגה״ק הי׳ בעזרי שהעם עמדו צפופים ג׳ שעות וכמעט לא פסקו להוריד דמעות כל העת ולא הי׳ בעיניהם רק כחצי שעה. וד׳ יספור ויגנוז בבית גנזיו הדמעות שנשפכו כמים ויגדר פרצות בית ישראל, וכידוע מח״ס ז״ל, ופי׳ בזה שימה דמעתי בנודך, אבל מבקש הלא בספרתיך, שיסופר ויומנה שלא יחול הברכה בדמעות וצער ויאמר די... תלמיד אחד שדר במישקאלץ והוא כבן ששים ג״כ בא על ההספד, ושמו ר׳ יעקב הירש קליין, הוא יליד סט. פעטער שלמד בהאלאש והי׳ בבית אבינו הגה״ק הכ״מ עם ש״ב ודודי הצ׳ ר׳ חיים סופר נ״י מסאלקא, והוא דורש בשלומכם ובפרט בשלו׳ א״מ הצדקנית תחי׳ לאוי״ט,

והנני דרש״ת אחיך הנאמן

הק׳ שמעון סופר.

בשנת תרע״ח, כשנפטר רבינו יוסף ליב סופר זצ״ל, נבחר רבינו שמעון למלא מקום אחיו הגדול בפאקש. רבינו נענה לבקשת הקהילה לישב על כסא אביו וזקינו הקדושים זיע״א, בפרט שחתנו הגאון הגדול רבי שמשון אלטמן זצ״ל *

6 מפי נכדו הר״ר שרגא אלטמן שיח׳. רבינו מביא דבר נפלא, מה שאמר אביו רבינו זוסמן אז, לבאר ד׳ הילקוט, וירא והנה איל, ר״א אומר מן ההרים בא שהיה רועה שם, ר׳ יהושע אומר מלאך הביאו מג״ע וכו׳, ופלא להבין פלוגתתם, וי״ל דאמרו חז״ל (ילקוט מלכים א) גבי אלי׳ הנביא בהר הכרמל, שפרו של הבעל לא רצה לילך ולא יכלו להזיזו עד שא״ל אלי׳ כשם שיתקדש וכו׳, כמו כן האיל שהי׳ רועה שם בהרים הרגיש שיכול להתעלות למדריגה קדושה להיות קרבן תמורת יצחק לכן בא במרוצה לידו של אברהם, זה דעת ר״א, אבל ר״י אית לי׳ הגם שאפשר שגם נפש בהמה תרגיש בהתרוממות הנפש כדי שיצא קדוש השם על ידה, כמו שאירע גבי אלי׳ הנביא, אבל איך נאמר שבהמה תתעלה כ״כ להיות ראוי והגון תמורת יצחק אבינו, זה דבר שאי אפשר, כי לא הי׳ בכל העולם נפש חי׳ להיות ראוי להקריב קרבן אשה לה׳ תחת יצחק, רק הביאו נפש בהמה כזו מגן עדן, מעולמות העליונות (מהר״ם סופר וירא).

6א הוא הגה״צ ר׳ חיים פריד ז״ל.

* יובא בעה״ה לקמן פרק תשיעי באריכות.

הי׳ יושב על שולחנו, ובכן הי׳ מרוצה לפנות את כסא הרבנות בסענדרא לטובת חתנו. רבינו הציע את סדר נסיעתו לפאקש במכתבו לבן אחיו הגה״צ הרב מטעטה:

הנה בעזהי״ת נבוא לק״ק פאקש אור ליום עש״ק פ׳ תצא הבעל״ט, מכאן ניסע בעזהי״ת ביום א׳ פ׳ תצא, ונבוא לט. פורעד אשר יהי׳ הקמת המצבה[7] ביום ד׳ ו׳ אלול, וביום ה׳ בבוקר ניסע משם ונבוא לפעשט בצהרים, ומשם ניסע לפאקש לטובה. והנה אצפה בטח שאתה תבוא בעת ההוא עמנו לטובה. אחיך נ״י רחוקים המה ולא אוכל לבקש כזאת, לכן נא אל תמנע הטוב ממנו להיות אתנו שם לטובה, ואצפה לראותך בבריאות טובה ולשמוע הטוב מפיך מכל אנשי ביתך שיח׳ דודך אוה״נ בלונ״ח

הק׳ שמעון סופר.

רבינו שמעון ניהל את העדה הקדושה פאקש ביד רמה, מהבאר אשר חפרו אבותיו ואחיו הגדול השקה את צאן קדשים על מי מנוחות, הרווה את כל ענפי הקהילה הצמאים לדבר ה׳ בחכמה ובהשכל לדעת את ה׳ ותורותיו.

אמנם כמעט קט להתישב רבינו בשלוה, קפץ רוגזו של תום מלחמת העולם, אסטרייך־אונגרין אבדה את המלחמה, ופני המדינה נשתנה כשולי קדרה. החיילים שחזרו ממערכת המלחמה ראו את האסון כמובן ביהודים, שבסיבתם נכשל המלחמה, לכן אמרו להנקם מהם ר״ל. בימים ההם אין מלך ושוטר ומושל, לכן עשו פוגרומים, גזלו ובזזו את כל רכוש יהודי. גם בפאקש עשו שמות ברוב בתי ישראל, ולא עוד אלא שהם פרצו לתוך חצר בית־הכנסת ובקשו לשלוח יד בהרב. הרב עמד בבית המדרש הגדול מעוטף בטלית ותפילין, ושפך שיחו במזמורי תהלים בעד כל הכלל כולו, ופתח הבית המדרש הי׳ פתוח מול פתח ביתו. בבית הרב נמצאו אז הגה״צ רבי שמואל בנימין אחיו של הרב, הגה״צ הדיין רבי יצחק קרפל, הרבנית הצ׳ מרת ראכל אלמנת רבינו ר׳ יוסף ליב, והישישה מרת פריווא ע״ה בת רבינו יואל אונגר זצ״ל, ועוד כמה קרובים וכותב הטורים ביניהם. הנה פתאום נשמע קול רעש גדול איך שרצו הרוצחים וחרב פיפיות בידם לבית הרב. מיד סגרנו הדלת, והרב נשאר בבית מדרשו, כי לא הספקנו לאסוף אותו הביתה. אימת מות נפל על כולנו, הם שברו את הדלת ונכנסו פנימה. שני הרבנים שהיו בפנים בהחדר קפצו דרך החלון חוצה לרחוב ונמלטו בהחבא בבית יהודי. הם סבבו את החדרים ולא מצאו את הרב, הלכו והציצו בבית המדרש ולא מצאו את הרב. רבינו הי׳ עטוף ודבוק בתפילתו ולא יכלו להרע לו, כי ה׳ שומר את אוהביו ושומרי מצותיו[8].

כידוע שרבינו זוסמאן זצ״ל נתן סגולות על מחלות ועל כל צרה שלא תבוא, והי׳ לו בביתו כמה ספרי סגולות וכתבי יד, וגם הוא בעצמו כתב קונטרס

7 של חמיו הגה״צ רבי משה סופר זצ״ל.

8 ברם זכור אותו איש לטוב, הוא ר׳ נטע קרמר ז״ל, מנכבדי הקהילה, משראה שמרחפת סכנת מות לחיי רבינו, לקח שק גדול והלך לבית המדרש והעטיף את רבינו בו, ולקחו על שכמו כאילו נושא סתם משא, והובילו לביתו והטמינו בעליה.

„אבן סגולה". אמנם רבינו שמעון הי' „איש סגולה" מומחה לרבים במקצוע של סגולות. בני המשפחה וגם רחוקים דפקו על דלתותיו כשצריכים היו להוושע, והוא המציא סגולה ועצה לכל אחד כפי תבונתו והחלטתו. כמה פעמים כשבא מכתב מאנשי שלומו וקרוביו שיתפללו בעד חולה או מחלה (ל"ע), אמר שכבר הקדים תפלה לצרה, שראה בחלומו מקודם את כל הנתרחש אצלם — היו מקרים שרבינו ישב בתענית ועינה בצום נפשו, ואנשי ביתו לא ידעו פשר דבר, רק אחרי ימים כשהגיע ידיעה ממי שהי' צריך לרחמים, נתחוור להם שרבינו ראה את הנולד.

בחדרו הי' לרבינו ארון עם תשמישי קדושה וכתבי יד. על הדלת מבפנים הי' דבוק לוח „שויתי" כתוב בכתב סופר, עם שמות קדושות מכל עבר, ורבינו הי' רגיל לפתוח את הדלת ולומר פרקי תהלים ותחינות מול השם הוי', וגם רשם את שם החולה על הלוח בין שמות הק'. בתוך הארון הי' לו ספר עבודת הקודש מרב חיד"א, והי' מצורף אליו תפילות שונות בכתב יד קדשו, מה שהי' רגיל לאומרו מדי יום ביומו. כמה פעמים ביום פתח את דלת הארון להסתכל בלוח „שויתי". בפרט כשנשאל רבינו אודות שידוכים וזיווגים, ענה בלי היסוס הן או לאו. הי' מדייק בשמות המשודך והמשודכת, ומחשבן בכמה דרכים (בפרט הי' מחשיב את סגולת החשבון המובא בספרים משם הגה"ק בעל לבושי שרד ז"ל), ופעם אמר, שכמעט שלא החטיא את המטרה, שרוב השידוכים הצליחו ועשו פרי, ולעומת זה אלו שלא קבלו את דבריו, לא עלתה להם לטובה.

במוצאי שבת קודש עשה את סדר הבדלה שעשה אביו רבינו זוסמאן זצ"ל (כנזכר לעיל פרק ו אות ה), ואחר ההבדלה רשם ביין ששפך על השולחן את השם שד"י על מצחו, וכמו כן על מצחי בניו ונכדיו הקטנים עם הגדולים.

כשהי' הגה"צ הרב מטעט במרחץ גלייכנברג, כתב לו רבינו עניני סגולות בזה"ל:

ב"ה פה ק"ק פאקש יע"א ד' דברים תרפ"ד לפ"ק.

נחמת ציון וירושלים וחו"ש וכ"ט לאהובי ב"א ידי"נ הגאון נ"י.

בשמחה נודענו ע"י יקרתך שתלי"ת הוטב לך, ה' יחזק אותך לאיו"ט אכי"ר. שמחתי שגיסך ר' נחמן בא לשם וסיפר הטוב משלום אחי הצדיק נ"י, כה לחי ישמיענו ה' הטוב משלומו ומשלום אנשי ביתו שי' אכי"ר. סגולה למ' עיה"ר ר"ל: קבלה מרב הונא לומר ה' פעמים „אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך" (עי' ספר הקדוש „קרניים" מאמר י') טוב גם כן לילדים. מי ששולט בו עיה"ר ח"ו סגולה שיסתכל בציצית, וטוב לאדם שיסתכל לצד מזרח וינצל מהרהורים. הנה אם יש בידך תאחר נסיעתך משם מה דאפשר כי טוב שתבא בשלימות בעה"י, ואצפה בשו"ט דודך אוה"נ

הק' שמעון סופר.

מעשה בר' טובי' סופר מעדעלין (בנו של הר"ר חיים סופר בן הגאון ר' יעקב שלו' מטאפלטשאן זצ"ל), כשהי' בשנות ל"ה נחלה מאוד במחלת כיס השתן,

שלא הי׳ יכול להשתין כדרך בנ״א (ל״ע). נסע לעיר הבירה פעסט לדרוש ברופאים בלויית אחיו ר׳ יעקב שלו׳, הרופאים מצאו את מצבו חמור ביותר ואחרי הרבה התיעצות החליטו לעשות לו ניתוח. בתקופה דאז הי׳ ניתוח כזה ממש סכנת נפשות, ע״כ דיברו עם אחיו שלא בפניו, ואמרו שמצבו נואש, רק באין ברירה זקוקים הם לנסות אולי ירחם ה׳. ר׳ טובי׳ הפציר באחיו שיגיד האמת מה שאמרו הרופאים, כשלא יכול להשתמט ממנו הג־יד לו את דבר הרופא, וגעו שניהם בבכיה והלכו אובדי עצות. טרם שנתנו הסכמתם לניתוח גמרו אומר לשאול את ש״ב הרב מסענדרא בטלפון, רבינו החזיר להם תשובה מידית: לא לעשות ניתוח, לחזור תיכף הביתה! תיכף סר מהם הפחד והבהלה, ושבו למקומם ושם חיכה להם רבינו. כה אמר לו רבינו: אני מבקש ממך דבר אחד ר׳ טובי׳, אם תוכל להבטיח לי זאת אז תהי׳ אי״ה בריא וחזק בלי שום ניתוח. כמובן שכל מה שיש לאדם נותן בעד נפשו. והבטיח לו ר׳ טובי׳ אף שלא הי׳ יודע פתרון הבקשה. תבטיח לי שכל ימי חייך לא תברך ברכת המזון משפה ולחוץ כי אם מתוך סידור! תיכף כאשר קיבל עליו הוקל לו עצירת השתן, ושוב לא היה צריך לרופא כי אם סידור קטן מונח לר׳ טובי׳ בתוך כיסו, ובכל פעם איפוא שהי׳ בדרך או בנכר, לא בירך אחר המזון כי אם בפנים מתוך הסידור, ופלא [9].

פעם כשהי׳ רבינו חולה שמו לו עלוקות לרפואה. כשסילקו את העלוקות הבחינו שחסרה אחת מהן, וקמה בהלה כי זה סכנת נפשות אם עלוקה תכנס בגוף האדם כידוע. עלה על דעת רבינו לבדוק באזניו, ומצא שם עלוקה מתה. רבינו רשם לו העובדה למזכרת, בתוך פנקסו המיוחד למעשי ניסים, ולתת שבח והודי׳ על חסדי ה׳ כי לא תמנו.

מדת החסד של רבינו הי׳ בלי גבול, אהבת ישראל ולב טוב הנשרש בו ממדת אבותיו הקדושים מדורי דורות. בביתו נתגדל כבן ממש, יתום מאב ואם, הוא הרבני הצדיק ירא״ש מרבים מדקדק בקלה כבחמורה הר״ר נפתלי סופר [10] בן הר״ר יעקב שלו׳ מיאסו, שהי׳ בנו של הגה״צ רבי משה סופר מטיסא־פורעד, אחיה של הרבנית. תלמיד חכם אחד סיפר, איך שהוא הגיע פעם לפאקש עבור עסקיו באמצע ליל חול המועד של סוכות, היות שחיפש ולא מצא מקום ללון ולא הי׳ לו מכירים שם נאלץ לדפוק על פתח סוכת הרב שהיתה עדיין תאורה. רבינו הכניסו תיכף ומסר לו את המטה המוצעת בתוך הסוכה, כששואלו איפוא ישן הרב אמר שיש לו מטה בחדר בפנים. באשמורת הבוקר ראה האורח איך שהרב שוכב על הספסל בסוכה.

9 מפי בנו של ר׳ טובי׳ ז״ל, הנכבד ר׳ דוד סופר שיח׳ בני ברק. (אולי מצא סמך לזה מן הכתוב (שמות כג, כה) וברך את לחמך ואת מימיך והסרותי מחלה מקרבך — מנכדו הר״ר משה אלטמן שחי׳).

10 ר׳ נפתלי בא בברית תנאים עם בת ת״ח גדול הרה״ג הצדיק ר׳ יעקב שרייבר (איש ירושלם) משלגו־טאריין. מאיזה סיבה נתפרק השידוך. רבינו עידד את החתן שאל ידאוג ההתקשרות תקום ברצות ה׳. לאחר פטירת רבינו ז״ל נתעורר עוד הפעם השידוך ונגמר

בכל מוצאי שבת קודש אחרי הבדלה, הי׳ לו שעה קבועה לדבר עם בני ביתו ובני המשפחה המקורבים אליו. סיפר הרבה אז מגדולי דורות הקדומים, מצדיקי הדור, ביחוד כנראה בכוונה תחלה, דיבר מביאת משיח צדקנו, עודד את המסובים באמרי נועם ובמתק לשון להתכונן לקראת גאולה העתידה, העומד וממשמש אחורי כותלנו, ועוד מעט בא יבא ברנה, וישמח לב נדכאים ויעודד לב אלמנות ויתומים. ראינו בחוש הראות כי דיבוריו אינם סתם דיבורים, שיחותיו שיחות קודש וכל הגה היוצא מפיו שקול ומדוד במאזני צדק בשכל צח וישר. פעם נפלט מפיו: משיח קרוב הוא ממש על סף ביתנו עומד, אם אני אזכה אליו, זה ספק גדול אבל אתם הצעירים ודאי תזכו עוד לקבל פני קדשו! את מדרגת „ציפית לישועה" זכינו לראות במחיצתו של אותו צדיק. וגם איך שהוא התאמץ להשריש האמונת אומן בלב הנלוים אליו בדברים היוצאים מן הלב.

כבר הזכרנו שהפירוד בהמדינה היה בתוקפו, עדת החרדים היתה מסכת בפני עצמה ולא הי׳ להם שום קשר עם כת המתחדשים. כמעט שלא נשמע שאחד מבני האורטודקסים הי׳ משתדך עם כת הניאלוגים. גם בפאקש היתה מחיצה של ברזל בין שתי העדות, בכ״ז היתה החברא קדישא בפאקש אחיד. מכל עדה הי׳ גבאי ראשי אחד (אויבר גבאי) ולהם שיווי זכיות בהנהגת החברה קדישא. עוד זאת שלא הי׳ להקהילה השני׳ בית־ספר עממי משל עצמה. ועל פי רוב העדיפו בני הכת שטאטטסקווא לשלוח את ילדיהן בבית ספר יהודי של החרדים משלוח אותם לבית־ספר נכרי.

כמובן שנקודות אלו, מתי לקרב ומתי לרחק היתה דרושה דעת תורה תקיפה, איש אשר רוח בו, חכם הרואה את הנולד לבוא, וזה הי׳ אופנו של רבינו, למרות מדותיו התרומיות של מענה רך ומשיב חמה, בעת הצורך הי׳ מתגבר כארי, עמד בשער העיר כדי שלא יפרצו את חומה הבצורה, אשר בנו מוסדות עולם גדולי תורה [11].

בשעה טובה. הר״ר נפתלי וזוגתו וחמיו זצ״ל כולם ניספו בשואה האיומה ר״ל, הי״ד.

11 הי׳ מפרש הפסוקים (פ׳ תשא), ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו וגו׳ ויעש עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל. כי אהרן הכהן חשב, אף כי גדול השלום עד אין חקר, בכ״ז לפעמים ההכרח לעשות פירוד בין הדבקים, וכמו שהמליצו „ו׳ דשלו׳ קטיעה", דהיינו אם הרשעים כים נגרש השקט לא ידעו, אז ילכו נא לעצמם ויתפרדו איש מעל אחיו וכמו שאמר אברהם אבינו ללוט, הפרד נא מעלי וגו׳, אמנם הרשעים רוצים דוקא שלו׳ כמו המתחדשים בזמנינו, הם פרקו עול תורה ומצות אבל זה לא די להם, הם רצונם שגם אנו נהיה כמותם, ומכריחים את הכלל כולו המתנהג בדרך התורה לסור אחרי הבלם, וזה כוונת הפסוקים, הערב רב ביקשו מאהרן „עשה לנו אלהים", מה איכפת לנו אם אתם מאמינים בני מאמינים אינכם רוצים להשתחוות לעגל הזהב, אבל עשה „לנו" אלהים בשבילנו ונעבדנו כרצונינו, אכנם כאשר יצא העגל לא אמרו, אלה אלהינו, כי אם „אלה אלהיך ישראל", מעתה אין רשות לכל ישראל לעבוד אלא לעגל הזה, ובזה מובן התנצלותו של אהרן, שהוא עשה את העגל רק בעד הערב רב, בשביל שאמרו לו, עשה לנו אלהים, ולא בעד כלל ישראל, כדי להפרידם מתוך הקהל ויהי׳ שלום על ישראל (מהר״ם סופר).

כמה מאושר הי׳ רבינו כשראה את ילדי התלמוד תורה שמפליגים בלימוד התורה. בחורים הולכים וגדלים נוסעים לישיבות וחוזרים מלא וגדוש בתורה ויראת ה׳ ודרכי החסידות, מעוטרים בפיאות וזקן כיאות. תמיד הי׳ מעודדם בדברים נרגשים והשתדל בעד סידורם בכל מרצו ומיטב יכולתו.

בשנת תרפ״ד סידר את ספר זקינו הגאון הגדול רבינו יואל אונגר זצ״ל, שו״ת ריב״א חלק שני על א״ה וחו״מ. רבינו עשה עבודה רבה באספו את תשובות זקינו והעלהו על הספר למשמרת נצח, ועוד הוסיף עליו קונטרס אגדה, ליקוט פרפראות בדברי אגדה, מה שכתוב בספרים ומה שאומרו משמו של אותו צדיק מאור הגולה רבינו יואל זצ״ל. בימי חרפו כאשר הדפיס אביו רבינו זוסמן זצ״ל את חלק ראשון מתשובת ריב״א, הי׳ רבינו עוזרו, וכמו שהזכירו אביו בהקדמה לתשואות חן.

השאיר אחריו הרבה חידושי תורה[12] על סוגיות הש״ס ותשובות הלכה למעשה, ודברי אגדה מתוקים עה״ת. האוצרות הללו נאבדו בשנות השואה. רק כמה גרגרים נשארו קבועים בספר מהר״ם סופר עה״ת, מחמיו הגה״צ רבי משה סופר זצ״ל.

להיות שפתותיו דובבות מביאים אנו איזה מכתבי חידושי תורה:

ב״ה אור ליום ה׳ חנוכה תרפ״ט לפ״ק.

אורה ושמחה חיים וברכה לאהובי ב״א הב׳ המופלא ומופלג מלא פלג כה״ר שמחה דוד סופר נ״י[13].

נתת שמחה בלבי בשורותיך הערבים לי להיודע משלומך הטוב, כן יתן וכן יוסיף ה׳ לך חיים וברכה, וביותר שמחתי לראות שאתה שוקד על דלתי

באותו ענין מביאים אנו מכתב (כתבי קודש, מונקאטש הרפח) מה שכתב לחזק את האורטודוקסי באונגרין:

ב״ה ה׳ בא תפר״ח לפ״ק פאקש

אל כבוד הגאונים בד״צ דק״ק מונקאטש שי׳ לאוי״ט.

אחד״ש, משך איזה ימים לא הייתי בביתי לכן רק עתה באתי על משפט צדק של הרב הגאון הגדול שר התורה האבדק״ק ה׳ מאדא נ״י, על האנשים שיצאו מכלל ארטהאדאקסין שם להפרד מרבם הגאון הקדוש האב״ד שילאוי״ט, ושפת אמת תכון לעד וממנו אין לזוז כי הוראת ושחיטת שו״ב אשר איננו ברשות קהל ארטה׳ אסור מדינא כמו שביאר היטב רבכם הגאון הקדוש רבי שלמה שפירא זצוק״ל במכתבו לסיגעט בשנת תרמ״ו ויסודתו הררי קודש פסק ב״ד שיצא מגאוני קדמאי זי״ע, וידוע שאין בדורינו גדולים מהם לבטל דבריהם ח״ו ואיסורם איסור עולם.

ה׳ הטוב יקרב במהרה לבבות ישראל לעבדו שכם אחד וכנוס לצדיקים שנאה להם ונאה לעולם כאו״נ הנאנח על חהש״ש הגדול, עבד לעבדי ה׳

הק׳ שמעון באאמו״ר הגאון רא״ז סופר זצ״ל אבדק״ק פאקש יע״א.

12 נזכר הרבה בספרי אביו רבינו זצ״ל, ונפרט אחדים: עט סופר כלל ח׳ פרט א׳ (ראה לעיל פ״ו אות ז הערה 6), פ״ז. כלל כ״ב פ״ב. כלל כ״ו פ״ג. נזכר בשו״ת לבושי מרדכי א״ה (כה, כו), שם מהד״ת תרצ״ז (קח) ועוד.

13 דרכו של רבינו הי׳ לעודד את בחורי עירו וקרוביו שלמדו בישיבות. גם לי כתב

התורה בהתמדה ועיון בחכמה, צלח ורכב ע״ד אמת ויהי׳ ה׳ עמך לאור באור החיים באוהלו של תוה״ק לאורך ימים אכי״ר. לגיסתי הרבנית הצדקת ת׳ תלי״ת הוטב מעמד בריאותה, וב״א הנערה מירל ת׳ לעזר לה יותר מלפנים ומשתדלת לעשות רצונה בכל ענינים. גם לבתי ת׳ תלי״ת הוטב מעמדה עד שבמשך איזה ימים תבוא זוגתי ת׳ מסענדרא בעזי״ת, ה׳ יחזק כוחותם אכי״ר. גם משלום אביך הגאון הצדיק נ״י אוכל לבשר טוב ב״ה, כי אשת מוה״ר מנחם פישער נ״י אשר הביאה לכאן בנה אל בית תלמוד מלומדים מופלגים שיח׳ סיפרה שטוב מעמדו הרבה יותר מימי קדם, גם בנו של מוה״ר שלמה אונגר[14] סיפר תלי״ת הוא טוב רואי, ה׳ יחזק אותו לאיו״ט אכי״ר.

ועל דבר תורה שכתבת לתרץ קו׳ בעל דברי יוסף יו״ד סי׳ ק״ה (סי׳ תשלד) על הפלתי שם שכתב לתרץ קושית הש״ך והט״ז שם על או״ה שכתב דהיתר שנשרה בכלי איסור מעל״ע אסור, והקשו עליו הא לאחר מעל״ע הוא נותן טעם לפגם, וכ׳ הפלתי דקודם מעל״ע נמי פליט מעט אלא בסוף מעל״ע גומר הפליטה כדי נותן טעם וא״כ לאו נוטל״פ הוא כיון שפלט הרוב קודם מעל״ע, והקשה הדברי יוסף א״כ למה פסק המחבר שם דאיסור שנשרה עם היתר פחות מעל״ע סגי בהדחה הא פולט מעט מעט בתוך מעל״ע, וכתבת לתרץ לפי הברוך טעם (שער התערובות פ״א) שכ׳ לתרץ רש״י בחולין (ק״ח ע״א) דבשר בחלב חידוש הוא דכל חד באפי נפשי׳ שרי, שהוא נגד הסוגיא דפסחים דהחידוש הוא אי תרי כולי יומא בחלבא שרי, ותי׳ ע״פ מה שכ׳ הר״ן בע״ז ע״ג דאיסור שאינו אוסר במשהו קמא קמא בטל והראב״ד ס״ל דאפילו נתרבה עד כדי נותן טעם בהיתר מותר דכבר נהפך האיסור להיתר, א״כ שפיר י״ל דאביי ס״ל כבוש אינו כמבושל מ״מ יש מציאות בליעה מעט מעט בכבישה אבל אמרינן קק״ב ואביי ס״ל בבכורות כ״ג דאף בטמאה לא אמרינן חוזר וניער וא״כ ליכא חידוש בב״ח דאי תרי כולא יומא שרי משום דכבר נתבטל אבל אחר שמתרץ רבא דרק בישול אסרה תורה א״כ כל כמה דלא נתן טעם הוי היתר ממש ולא בטל הוי שפיר חידוש בב״ח אי תרו ואי דכבוש אינו כמבושל אבל בולע מעט מעט, ואי קמא קמא בטל זה אינו דכל כמה דלא נתן טעם שם היתר עליו הוי היתר בהיתר ולא בטל ע״ש, ואחר כ״ז כשנכבש איסור בהיתר שנרגש הטעם לא אמרינן קק״ב אבל קודם מעל״ע עד שלא יקבל טעם שפיר אמרינן קק״ב ולכן פסק המחבר שסגי בהדחה עכת״ד.

והנה קו׳ דברי יוסף ע״כ כוונתו שיהא צריך כדי קליפה או כדי נטילה כדין צלי המבואר בסי׳ ק״ה ס״ד כיון דבכל רגע מפליט גם לפני מעל״ע וגם

רבינו כ״פ דברי תורה ודברי התחזקות. המכתב מיועד הי׳ אלי, כשלמדתי בישיבת באלאש־ירמוט אצל אדמ״ו הגה״ק רבי חיים אהרן דוד דייטש זצ״ל הי״ד, נדפס הימנו קונט׳ אגדה „תבואות גורן״ המצורף לספר אביו „בן גרני״ עה״ת (דפוס א״י תש״ך).

14 הוא הרבני הגדול בתורה הר״ר ראובן ליב אונגר הי״ד מזענטא (נזכר בתשו׳ רבו מהרי״ץ ח״א סי׳ צז), הי׳ חתן דודי הרה״ח ר׳ שלמה זלמן פאללק זצ״ל.

אם אין בו ליתן טעם בכולו אבל עכ״פ מסברה איכא למימר שנותן טעם כדי קליפה או כדי נטילה ויהי׳ אסור כמו צלי המבואר שם סעיף ה׳ שאם הוא כחוש אע״פ שאין בו ס׳ כנגד כל החלב שבו אינו אוסר אלא כדי נטילה כאילו עמד לעצמו ויש בו טעם, דאם אין כוונתו כך הלא שפיר בטל כמו כל איסורים שאיננו בנ״ט, אכן יש לתרץ ולומר דכבוש עדיף מצלי שהנה כבוש אוסר בכולו אחר ששהה מעל״ע וגם בפחות מעל״ע לא נשאר לעצמו בכדי קליפה או כדי נטילה כי אם מתפשט בכולו ורק כיון דאין מרגישין הטעם הוי רק טעם קלוש ובטל, עיין תוס׳ חולין צ״ח ד״ה רבא, א״כ גם בלי טעם שכתבת שקק״ב אין לאסור כיון דליכא בנותן טעם.

וכדי להתעלס אתך באהבים כמאמר תן לחכם ויוסיף עוד, אכתוב מה שאמרתי עם סברת ברוך טעם הנ״ל בסוגיא דירך (חולין צז ב) אמר שמואל ל״ש אלא שנתבשל אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד, איני והאמר ר״ה גדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפילו מראש אזנו שאני חלב דמפעפע והקשה הגמרא ובחלב אסור והאמר רבה בב״ח עובדא הוי קמי דר״י בכנישתא דמעון בגדי שצלאו בחלבו ואתי ושיילוה לר״י ואמר קולף ואוכל עד שמגיע לחלבו ומשני ההיא כחוש הוה, והקשו למה לא הקשה על ר״ה מר׳ יוחנן שמתיר ולמה הקשה הגמרא בתחלה משמואל, ב) לפי מה דמשני חלב כחוש הוי וכתבו התוס׳ בתי׳ השני שהי׳ כחוש ויש בו מעט חלב ובטל בס׳ א״כ פשיטא דמותר ומה קמ״ל ר׳ יוחנן בזה ועיין צל״ח שם, ויש ליישב בעזהי״ת לפי סברת הברוך טעם בהקדם מה שכתב הראב״ד להקשות בנפל איסור לקדירה גם אם אין ששים יהי׳ מותר שקמא קמא בטל, ותי׳ בבישול פולט בבת אחת ומתפשט האיסור בפעם אחת בכולו אבל לא כן בכבוש שפולט רק לאט לאט במשך כ״ד שעות ושפיר ס״ל ר״י בחולין קי״א ע״ב דכבוש אינו כמבושל שר״י לשיטתו דס״ל בע״ז ע״ג דקק״ב ונתבטל ואינו אוסר כבישול, והנה כי כן י״ל שטעמו של ר״י בגדי שצלאו בחלבו דקולף כן לא מפני שאינו מפליט רק שפליטתו אינו בבת אחת רק לאט לאט ולשיטתו דס״ל קק״ב ולא קשה על ר״ה דלא ס״ל כן כמו דפליגו על ר״י גבי כבוש וע״כ משום דגבי איסור בנתינת טעם חוזר וניער ולא אמרינן קק״ב, לכן הק׳ משמואל דס״ל בחולין קי״א כבוש כמבושל וע״כ ס״ל דלא אמרינן קק״ב כשנרגש הטעם ובכל זה מתיר בקליפה וע״כ טעמו משום שאינו מתפשט יותר ע״י צלי וקשיא שפיר על ר״ה ומיושב קושיא הא׳, אבל לאחר שמשני שאני חלב דמפעפע הקשה מר״י שהתיר בקליפה גם בחלב דאין סברה לומר שהחלב לא יתפשט בפעם אחת וע״כ משום דעל ידי צלי לא מתפשט רק כדי קליפה ולא משום דקק״ב דכיון דחלב מתפשט גם עד ראש אזנו בודאי מתפשט בפעם אחת, ומשני כחוש הוי ובחלב כחוש שהי׳ בה מעט חלב לא יתפשט בפעם אחת ובטל בששים, ול״צ לומר כמ״ש התוספות בתירוץ ראשון שחלב כחוש אינו מפעפע רק מפני שגדי כחוש הי׳ מעט חלב ומפני מיעוטו איננו ממהר להתפשט גבי צלי ובטל

קמא קמא בששים אף שאחר כך הי׳ מתפשט יותר משישים ומיושב קו׳ הב׳ דמה קמ״ל ר״י שבטל בשישים הא פשיטא הוא, דשפיר קמ״ל שלר״י אמרינן קק״ב אף בצלי בחלב כחוש, ואם שנראה דוחק לאמרו בכוונת התוס׳ אבל עכ״פ קושית התוס׳ גופא יש ליישב ככה, לענ״ד נוכל לפרש תי׳ הגמ׳ דההוא כחוש הוה דאף שנראה לעין דגם חלב כחוש מפעפע אבל כאן כיון דכחוש הוא אינו מפעפע בפעם אחת ובטל קמא קמא ודו״ק.

ואמרתי בזה אפשר לתרץ קו׳ הצל״ח למה לא הקשה על ר״ה מפסחים נטף מרוטבו על החרס יטול מקומו ולא נאסר עיין שם, החו״ס ז״ל מובא בעט״ס כלל ק״ז פ״א כ׳ לחלק בין מינו לאינו מינו, ורק ביי״נ וערלה שאין אדם מרגיש שהוא ערלה או שנתנסך אבל חלב שמרגיש אדם לאחר שנתרבה בזה ל״א שיאכל אדם ויטעם חלב יע״ש, וגם בפ״ב בד״ה תה״ב. והנה הרשב״א חולין צ״ח כ׳ אף דרוטב עם בשר הוי אינו מינו דוקא רוטב שעל ידי מים אבל רוטב שהוא משמנונית הבשר בלי מים הוי מב״מ עיי״ש, וא״כ אין להקשות על ר״ה שאסר לאכול גדי שנצלה, דשם אם נתפשט החלב שפיר אוסר וליכא למימר קק״ב ושאני גבי נטף מרוטבו על החרס דהרוטב הזה שוה בטעמו עם הבשר כמש״כ הרשב״א הנ״ל וקק״ב, והא דצריך עכ״פ נטילת מקום הוא כמש״כ הרשב״א שם שגם באיכא ששים צריך נטילת מקום משום שידוע מקומו.

ואין עתי אתי להאריך כעת יותר, יהי׳ ה׳ עמך והוי לגבור חיל בתו״י לשמחת הוריך שי׳ ומוריך שיח׳ כא״נ דודך אוהבך בלונ״פ

הק׳ שמעון סופר.

ב״ה סענדרא יע״א ג׳ בשלח עדר״ת לפ״ק.

שוכ״ט לאהובי אחי מורי הגאון הגדול צדיק המפורסם נ״י [15].

אחד״ש וכט״ס! הנני להודיעך שתלי״ת הוטב מעמדי ואין לי עוד חמימות ואקוה שבמשך שבוע א׳ יתרפא הנגע שעל העורף ויסורו מכאובי לגמרי ואהי׳ בבריאות שלימה אכי״ר. אל חתונת ש״ב מוה״ר יחיאל נ״י [16] אשר הוא היום למז״ט, מובן שלא אוכל ליסע כי עדיין נחבש ראשי, לולא זאת הי׳ בדעתי ליסע עמו.

וע״ד קושיתך להר״ן דזה וזה גורם מטעם ביטול א״כ בע״ז דאין לו ביטול יהא אסור, הנה היא כתובה באבני מלואים בסו״ס סי׳ ו׳, והוא מוכיח שהרמב״ם ע״כ ג״כ ס״ל מכח ביטול, יע״ש שכתב לתרץ שני תירוצים, והתי׳ הב׳ עולה לכ״ע דגרמא אין איסורו רק מדרבנן יעו״ש (ועי׳ אמרי בינה בסוגיא דזוז״ג וחו״ס יו״ד סי׳ ק״ל).

ולפענ״ד נראה לתרץ ע״פ דברי ירמי׳ ה׳ ע״ז פ״ז ה״י בד״ה וי״ל, שכ׳ בטעמא דלא מהני ביטול לע״ז הוא משום מ״ע דאבד תאבדון, דיש לו לקיים

15 לאחיו הגדול רבינו יוסף ליב זצ״ל.

16 בנו של הרה״ג הדרשן המפורסם רבי זוסמן סופר, שהיה רב בדברצין ואחר כך מ״מ בפעסט, שהי׳ בנו של הג״ר יעקב שלר׳ מטאפולטשן זצ״ל. נ׳ ד׳ ניסן תשט״ו פעיה״ק ירושלם.

גם בתערובות וכמ״ש הרמ״ך במג״א סי׳ תמ״ב לענין בל יראה דל״ש ביטול דרואה כולו בפעם אחת, וה״ה שיכול לקיים מ״ע דאבד תאבדון בהיתרא על איסור בפ״א ולא נפקע איסור ע״ז ממנו יעו״ש והיא סברא טובה, ולפ״ז י״ל דדוקא בשנתערב הממשות של ע״ז אבל דבר שאסור משום גרמא אין בהנאסר משום אבד תאבדון רק שלא יהנה למפריע מע״ז אסור הגרמא כמו שאר איסה״נ, ושפיר מהני ביטול ברוב שנאסר משום הגרמא בחד גרם וה״ה בזוז״ג שפיר מותר. והנני ד״ש אחיך אוה״נ

הק׳ שמעון סופר.

ב״ה ג׳ לס׳ כי ברוך הוא, שנת תר״ץ לפ״ק פאקש יצ״ו.

החיים והברכה לאהו׳ ידנ״פ הרב הגאה״צ המפורסם נ״י!

אחדשה״ט, גי״ה הגע״נ ושמחתי לראות עבודת כהן צדק אשר הוכן כסאו להועיל לבני גילו במלאכת מחשבת לפועלי צדק בח״ק, ועיניו כיונים על מנהגי ישרים ותקנות, וכה״ג ידינ״פ נ״י עשה להם ציונים ברב בקיאותו וחידודו שמעלה ציצים ופרחים כידו הגדולה בכל מפעליו שהוציא לאורה, ובל״ס שימצא חן, יהי כן ה׳ עמו לברכהו בכל אשר יפנה לטובה אכי״ר. ואודות שאלתו להודיע מתקנות ומנהגי ישרים אשר לא נתפשטו בכל אתר, אולי ראוי להזכיר שפה קהילתינו הי׳ מנהג שלא יהי׳ בידם מטה (מקל) בשעת הלוי׳ למען שיהיו הכל מוכנים לישא הארון ב״מ על שכמיהם. בהיות שבתי בק״ק סענדרא (אשר תקנת הח״ק נעשו מהגאון בעל שמן רוקח זצ״ל) ראיתי כ׳ לעשות הזכרה לכל בני הח״ק שנפטרו, ביום ז׳ אדר אחר הדרשה שהוא כחצות היום. ועוד זאת כתובה בתקנה בלתי לכנות שם פרטי לכלים אשר משתמשים בו אצל הקבורה, אלא כולם כאחד בשם „כלי״ יקראו.

ואגב אמרתי בכוונה הכ׳ ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה (ברכה), דכל זמן שמש״ר הי׳ בחיים הי׳ יראה מילתא זוטרתא, כי בראותם זוהר פניו וקרני הוד השכינה שרוי׳ עליו, הי׳ נקל על כל או״א להשתדל ביראת ה׳ כל היום לעסוק בתורה במצוות ומעש״ט, ולא הי׳ צורך לזכור על יום המיתה, כי קדושת מש״ר וראות פני קדשו לבד פעל על כולם ליר״ש, וכמו שפי׳ שאמר יצחק אע״ה זקנתי ולא ידעתי יום מותי, שלא הי׳ צריך מעולם לזכור על יום מותו, כי בלא זה לא בא לחטא, ועד יום הזה שמת מש״ר לא הי׳ צורך לזכור יום המיתה, ולא ידע שום איש את קבורתו של עצמו, כי בחיי מש״ר הי׳ מילתא זוטרתא אצל כל אדם, אבל אחר יום הזה אם פגעו המנוול צריך להזכיר זאת. ובזה למצוא ג״כ הטעם שבני הח״ק מתאספין ביום ז׳ אדר, אשר גרם לזכור יום המות, שנהי׳ בקדושה כשם החברא קדישא, ויטהר ה׳ לבינו נצח סלה. והנני בדש״ת ידידו החותם באה״ר מוקירו בלונ״ח

הק׳ שמעון בה״ג מהרא״ז סופר זצ״ל [17].

17 הדרת קודש (להגר״י שוורץ).

דרכו הי׳ בשנותיו האחרונות להיות הבעל תוקע בבית הכנסת. ביום ראשון של ר״ה תרצ״א אחרי הצהרים הרגיש רבינו יסורים נוראים בבטן, הרופא חשש שהתאמצות התקיעה גרם לו קלקול בבני מעיו. כל הלילה הי׳ מתגלגל בכאבים והקאה, בבוקרו של יום שני החליטו להובילו לפעסט בבית־חולים של הח״ק, מקום שקרובו ר׳ יחיאל סופר ז״ל הי׳ המנהל. בפעסט עשו לו תיכף ניתוח, אבל הרופאים חששו לחייו, היות שאיחרו את המועד. רבינו פרפר בין חיים למות עד יום שמיני לעשרת ימי התשובה, שלש עשרה מדות.

כל הימים שהי׳ בבית־חולים היו שפתותיו מרחשות, פסוקים ותחנונים ודברי תורה. לפני פטירתו בירך את בתו היחידה הרבנית מרת לאה, אשת חתנו הגאון הרב מסענדרא, וכן נפרד בברכה מכל הקרובים והנוכחים, ויצאה נשמתו באחד בקדושה ובטהרה.

בעיר פעסט עשו לו הטהרה כנהוג, וספדוהו גדולי הרבנים שם. משם הובילו את הארון הקודש לעירו לקברות אבותיו לפאקש. מפני קדושת היום נתעכבו הרבנים לבוא ולהספידו לפי כבודו. נספד ע״י חתנו הגאון רבי שמשון אלטמן הרב דק״ק סענדרא, בן אחיו הגאון רבי אברהם יעקב סופר הרב דק״ק טעט, ואחיו הרבני הצדיק רבי משה אברהם סופר מטשארנא, שנתעכבו שם עד לאחר יום כפורים.

ביום ערב יום הקדוש, יומא דהילולא של אביו רבינו זוסמן זצ״ל, בא רבינו למנוחת עולמים בפאקש, ע״י קברו של זקינו רבינו יואל אונגר זצ״ל, שמצאו שם מקום צר בקושי גדול, וכמו שהזכרנו זה לעיל (פרק ה עמוד 150).

בליל „כל נדרי" דרש הרב מטעט בבית הכנסת בהתעוררות גדול מאוד, בתוך הדברים אמר: מנהג בני ישראל לקנות אתרוג קודם יום הקדוש, כן ירד דודי לגנו לערוגת הבושם, ובחר לו אתרוג מובחר שבמובחרים דייקא לפני יום הקדוש. רבינו הי׳ אתרוג עם כל המעלות, כולך יפה בלי מום, וגעו כל העם בבכיה.

בפטירת רבינו הגדול נתרועעה כל המשפחה הכבודה, כי הוא הי׳ עטרת תפארת גדול שבחבורה, בעל מופת וצדיק יסוד עולם, אשר כינוהו גדולי המדינה „שמעון הצדיק". נשארו אחריו: הרבנית הצדקנית עדינה ומושכלת הדגולה מרבבה מרת חי׳ אסתר ע״ה, בתם היחידה הרבנית הצ׳ היקרה בנשים מרת לאה ע״ה, ובנם היחיד הר״ר יואל סופר ז״ל (אשתו הראשונה החשובה מרת בלומא ע״ה נפטרה ביום ז׳ אדר תרצד) וזוגתו החשובה מרת שפרה ב״ר דוד, כולם נספו בשואה ביום י״ז־י״ח תמוז תש״ד, הי״ד.

בעמוד הבא מופיע תצלום כתי״ק וחתימתו של רבינו זצ״ל, מה שכתב אל כותב הטורים — כשלמדתי בישיבת וורפלט, אצל מחו׳ הגה״צ רבי יוסף אשר הלוי פאללק זצוק״ל, הי״ד.

למעלה כת״י של דודתי הצדקת הרבנית ראכל ע״ה, למטה כת״י של ש״ב האברך העלוי המפורסם ר׳ אליעזר זוסמן אלטמן זצ״ל, יוזכר אי״ה לקמן פרק תשיעי.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

בברכה ושנה [illegible]

[illegible]

גם זוגתו [illegible]

חברך הנאמן הק׳ [illegible]

באמצע כתי״ק של רבינו

שורות אלו חרתו בני ק״ק פאקש על מצבתו:

פ״נ

אדונינו מורינו ורבינו עטרת תפארת ראשינו, האב בית דין והרועה נאמן לעדתינו, הרב הגאון הצדיק המפורסם אשר הרביץ תורה ויראה ברבים ונהג עצמו בחסידות ובפרישות, הרבה לענות נפשו ולסגף גופו בתעניתים, צמצם בצרכי גופו וביתו ופיזר ממונו לתמיכות קרוביו ותלמידי חכמים ועניים ואביונים, עניו ושפל ברך, אוהב ואהוב לבריות, כקש״ת רבינו מו״ה **שמעון סופר** זצוק״ל בן רבינו הגאון מו״ה **אליעזר** המכונה **זוסמאן סופר** זצוק״ל נהג נשיאותו בכתר הרבנות מתחילה בק״ק סענדרא כ״ב שנים ואחר כך פה בקהילתינו י״ב שנים, ולדאבון נפשינו בא שודד בצהרים בעודו בן ס״ג שנים, ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה ביום ח׳ תשרי תרצ״א ונקבר בערב יום הכפורים ביום היאהרצהייט

של אביו הגאון ז״ל

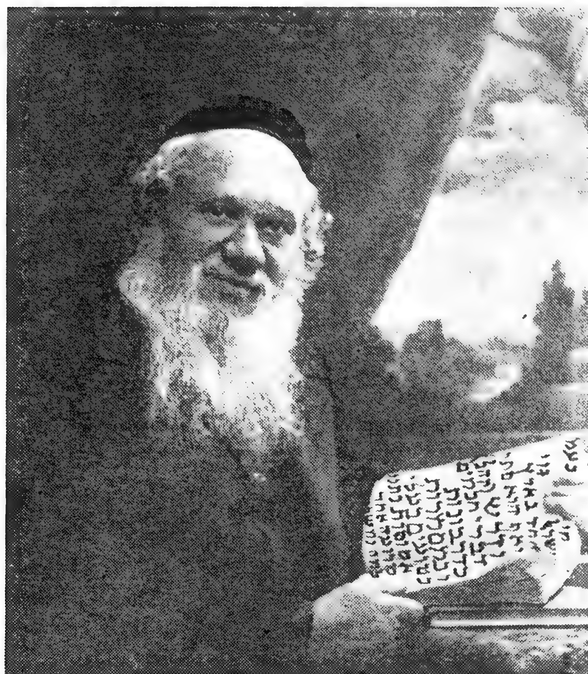
שרגא דנהורא מנורה הטהורה נזר להנבונים ולחכמים\
מעלותיו הנשגבות רבו גבהו ורמו כמו רמים,\
ותרב משאת נדבתו, זכותו משמרת לעדתו לעולמים\
נופת הטיפו שפתותיו נזל מעומק לבו הטהור והתמים\
סועד היה והאכיל והשקה לכל אשר לביתו שמו פעמים\
פרחי צדקותיו פארותיו לעד בלבבות קהילתו נרשמים\
זרח כשמש אור תורתו ומעשיו המופלאים נתנו ריח כבשמים\
צהל ושמח לקראת אורחים וקבלם בסבר פנים נועמים\
לתחיה יעוררהו הנאמן במאמרו להקיץ נרדמים

ת נ צ ב ״ ה

שם אמו חי׳ שרה

רבינו יצחק קרפל זצ״ל

רבי יצחק קרפל נולד בעיר ד. סערדהלי לאביו הרב ר׳ יום טוב ליפמן קרפל, שהי׳ חתנו של הגה״צ ר׳ משה באנהארט זצ״ל, שהי׳ ראב״ד בימי הגה״ק רבי יהודא אסאד זצ״ל. רוב ימי בחרותו בילה בפרסבורג על התורה ועבודת ה׳. שימש את הגאון בעל שבט סופר ואת רב האי גאון רבי דוד לאקנבאך זצ״ל ראב״ד דק״ק פ״ב. נודע הי׳ עוצם שקידתו ויגיעתו על התורה, לא איבד אף לילה אחת בלי תורה, בלילות חורף הארוכות והקרות ישב לו הב׳ יצחק בחדר קר בלי הסקה וחימום, וכשאנסהו השינה אז הושיט רגליו בקערה של מים קרים כדי שיוכל להתגבר בלימוד התורה. כבן כ״ב שנה

נשא בתו של הרבני ר' משה דוב שלזינגר מפאקש, שהי' בנו של הגה"צ לוחם מלחמת ה' המפורסם רבי ישראל דוד מרגליות אב"ד דפעזינג, בעמ"ח מחולת המחנים, יפח לקץ ועוד. אחרי חתונתו ישב לו ר' יצחק בבית חמיו על התורה, והלך וגדל בכל מקצועות הש"ס ופוסקים. רבינו זוסמן סופר זצ"ל בחר בו להיות לו לאחי עזר ונתמנה לדיין ומו"צ בק"ק פאקש.

הגאון רבי יונתן שטייף ראב"ד דפעסט כותב עליו [18]: והיות שזכיתי לקבל פניו בעוד הייתי דר שם לאחר חתונתי, ונהנתי משעשועי דאורייתא שהייתי דן לפניו, וידוע שהי' צנא מלא ספרא דיינא דנחית לעומקא דדינא, וטעמתי מטוב שמנו ודובשו שמעתיו כמשה מפי הגבורה חידושים נפלאים כי נהירין לי' שבילי דתלמודא..."

הגאון רבי יצחק צבי סופר רב דק"ק טעמשוור כותב: יען אני הצעיר הייתי בנערותי אחד מתלמידיו ולקחתי לקח מפיו בלימוד גמרא ותוס' בישיבתינו אמרתי אספר לדור אחרון מעשי אדם המעלה מורם מעם. הוא הי' מן השרידים מדור הקדום תורת ה' אומנתו ויראת ה' חיות נפשו הטהורה. מעולם לא שח

18 בהסכמתו ע"ס נפש יצחק.

שיחה בטלה, וענוותנותו הי׳ גדולתו כאשר הלך ברחוב לביה״מ היו עיניו למטה, ולא נראה שחוק קל על פניו, קיים בנפשו שויתי ה׳ לנגדי תמיד, ויותר מחמישים שנה מאתו יצאה הוראה בטהרה...

הגאון רבי עזריא׳ יהודא לעבאוויטש הרב דקהל עדת שיפשוהל בברוקלין מספר: אמרתי אספרה נא הגדולות אשר עשה בעמו, מעט ממדותיו התרומיות בענין הנהגתו עם קהל עדתו גם עם תלמידיו בני ישיבתו, הוכיח לעני ועשיר לא נשא פני איש ולפני חנף לא יבא, אף ראשי קהל קבלו דבריו באימה ויראה כי ידעו שרבינו זצ״ל בזבז כל אשר לו עבור קוצו של יוד שלא יתבטל ודבר אלקינו יקום לעולם, וכל מילי דמתא עליה רמיא, בכל ערב שבת קודש הלך בעצמו לראות אם עירובי העיר מתוקנים הם כדינם שלא יכשלו חס וחלילה בחילול שבת קודש ורחושי מרחשין שפתיו בדברי תורה בכל הדרך כידוע לכל שלא הלך ארבע אמות בלא תורה. הלך בכל שבוע לבית המטבחים להשגיח על השוב״ים אף שהיו יראי ה׳, וכן לחנויות המוכרות בשר שחוטה לעיין אם ניקר הבשר כדינו, ומעולם לא נטל שכר מהשגחה ולא מדין תורה, ומרגלא בפומי׳ הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה, והי׳ מסתפק במועט וחי בצמצום, ענוותן ושפל ברך גרס באורייתא תדירא לא מחזיק טיבותא לנפשי׳, ונהירנא פעם אחת ביום אחרון של פסח לעת ערב ויהי השמש לבוא ותלמידיו וידידיו ישבו אצלו לראות באספקלריא המאירה זיו תואר פניו כמלאך ה״צ ולשמוע מפיו הטהור חידושי תורה, קם פתאום והלך לחוץ ונעלם, ואחר כך שמענו שהלך לראות אם הנחתומים מגבלים העיסה טרם נראו הכוכבים, וכן הי׳ שמצא אצל אחד מהם וציוה לשפוך העיסה בפניו. בכל יום אחר התפילה מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין למד שיעור או״ח מג״א עם בני תורה מבני קהילתו וסידר כל השיטות בעל פה לפניהם הדק היטב אח״כ הלך לביתו לסעוד פת שחרית והביאו לפניו השאלות במילי דמתא, מתחילת שעה ששית סידר שיעור גפ״ת וראשונים עם בני הישיבה ושני פעמים בשבוע לעת מנחת ערב למד שיעור שו״ע יו״ד עם תלמידי הישיבה הגדולים השגיח בעינא פקיחא על תלמידיו והזהיר אותם על לימוד העיון, כל תלמידיו עמדו לנסיון מדי שבוע לשבוע והלהיב לבם לחשקת התורה ויראה עם דברי מוסר...

ישב רבינו על כסא ההוראה בפאקש עד ערב חנוכה ת״ש, בהיותו בן אחד ושמונים שנה תש כחו ונס ליחו ויצאה נשמתו בטהרה, ושם חלקת מחוקק ספון.

בשנת תש״ט הוציא לאור נכדו הרבני ר׳ יחיאל קרפל שיח׳ ספר נפש יצחק עה״ת, מה שמצא ליקוטים וגרגרים מכתי״ק של זקנו הגה״צ ז״ל[19].

19 נזכר בשבט סופר לרבו הגאון מפ״ב: או״ח (יט, מו, פא), יו״ד (פד, צג), א״ה (ח), חו״מ (יז). ניר לדוד: (קסה, קע, קעה, קעט, קפט, קצו,), פרי השדה ח״א (נד). תל תלפיות: שנת תרנ״ח (סי׳ פו), תרס״ה (קלח), תרס״ח (מו), תר״ע (צז, קלה). וילקט יוסף: תר״ס (ריח).

רבינו זוסמאן זצ״ל מזכירו בעט סופר (כלל כג פ״א): „ינ״פ הרב הגדול דיין דפה מו״ה יצחק קרפל נ״י״, שם (כלל צב פ״ב). רבינו יוסף ליב זצ״ל מזכירו בלקוטי סופר ח״א דף נ״ו.

מפתח השמות של אנשי שם

אלה יעמדו על הברכה

למשמרת עולם, בעד תמיכתם ועזרתם להוצאת הכרך הנוכחי, הלא המה:
ש״ב הנכבדים ר׳ דוד סופר ואחיו ר׳ משה הי״ו מבני ברק, לטובת נשמת הוריהם:
הר״ר **טובי׳ סופר** מעדעלין וזוגתו מרת **רבקה** ע״ה, ניספו באויסוויץ כ״ו סיון תש״ד. בניהם: **יצחק, יעקב שלו׳** עם זוגתו ומשפחתם, **חיים**, הב׳ **יוסף אליעזר** והב׳ **יהודא נפתלי** ז״ל. בנותיהם: **שרה רחל** עם בעלה ר׳ דב פוקס, **אסתר** ע״ה.
ה׳ ינקום דמם!

בן עירנו פאקש מר שרגא פרוינד שיח׳ לעילוי נשמת הוריו:
הרבני הנעלה ר׳ **נפתלי** ב״ר **יצחק פרוינד**, וזוגתו מרת **צארטל**, עם בנותיהם, מרת **חי׳, חנה** עליהן השלום. אחיו: הרבני הנכבד ר׳ **שמואל חיים** וזוגתו מרת **שרה**, יו״ח הב׳ **מיכאל**, הילדה **יהודית** ע״ה. זוגתו: מרת **שרה** בתם **צארטל חנה** ע״ה, הי״ד.

הרבני הישיש הר״ר ישעי׳ שלזינגר שליט״א, בנו של הרבני המופלג הר״ר משה בער שלזינגר מפאקש זצ״ל, לזכר נשמת זוגתו החשובה הצדקנית אשר גדלה את בניה לתורה ויראת שמים, מרת **גיטל רבקה** ב״ר שמשון ע״ה, נתגדלה בבית הרבני המפורסם בתורה ובצדקות הר״ר דוד מרדכי שטיינר ז״ל מטאלנא. נפטרה בבני ברק ט״ז אדר תשכ״ו.

הרב הגאון ר׳ מרדכי פרידמן שליט״א, לע״נ הרבני הצ׳ מוה״ר **ישראל יום טוב** פרידמן זצ״ל ובתו הבתולה **ריזל חיה** ע״ה, א״ח האשה החשובה מרת **פייערל** ב״ר ניסן ויס ע״ה (ממיאווא) ה׳ ינקום דמם, ותנצב״ה.

ש״ב הרבני הר״ר משה כהן שיח׳ לעילוי נשמת הוריו: הר״ר **יוסף כהן** זצ״ל מפאקש (נלב״ע ביום י״א מנחם אב תשכ״ג, מ״כ בבני ברק), וזוגתו הצ׳ מרת **רבקה** ב״ר אברהם סופר ויו״ח: **מאיר, גיטל, יחיאל מיכל** ע״ה, ניספו בשואה י״ז תמוז תש״ד.
ולע״נ זקנו הרבני הצדיק הר״ר **אברהם סופר** מסערדאהעל, בן הגה״צ רבי **משה** סופר הרב דטיסא־פורעד זצ״ל, וזוגתו מרת **שרה** בת גיטל, יוצאי חלציהם:
הר״ר **שמואל בנימין**, הר״ר **יואל חיים**, הב׳ **משה**, מרת **יטל** אשת הר״ר משולם ווייס מווערבוי, מרת **שפרה, אדיל, לאה**, ניספו באוסוויץ ביום כ״ז סיון תש״ד ה׳ ינקום דמם.